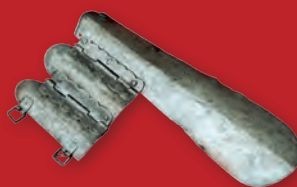

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2015 METAIS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2015 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2016

SPAUDINIŲ RENGIMO LEIDYBAI KOMISIJA:

Pirmininkas –

dr. Andriejus Stoliarovas, *Karybos istorijos skyriaus vedėjas.*

Nariai:

Lina Kasparaitė-Balaišė, *Karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė;*

Vidmantas Airini, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyrio kolekcijų saugotojas;*

Edvinas Vaidotas, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyrio kolekcijų saugotojas.*

Recenzentai:

prof. dr. Jonas Vaičėnėnis, *Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedra,*

dr. Gintautas Surgailis, *Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
prorektorius mokslui ir studijoms.*

Kalbos redaktorė Sigita Meškiniėnė

Fotografas Artūras Užgalis

Dizainerė Violeta Pikčiūnaitė

ISSN 2029-3259

© Krašto apsaugos ministerija, 2016

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2016

TURINYS

MOKSLINIAI STRAIPSNIAI

XV–XVI A. ILGIEJI KOVOS PEILIAI IŠ VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS <i>dr. Paulius Bugys</i>	5
SALASPILIO (KIRCHOLMO) MŪŠIS ISTORINĖJE LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VAIZDUOTĖJE: NUO BAROKO IKI APŠVIETOS <i>Kristina Petrauskė</i>	16
PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS GINKLUOTĖS IR KOVINĖS TAKTIKOS BRUOŽAI 1799–1815 M. IR JUOS ATSPINDINTYS VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS RINKINIŲ EKSPONATAI <i>Vidmantas Airini</i>	37
ŠARVUOTOSIOS TVIRTOVĖS ANT BĖGIŲ <i>arba Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai</i> <i>dr. Andriejus Stolarovas</i>	120
MASKUOTĖS NAUDOJIMAS LIETUVOS KARIUOMENĖJE XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	144

MOKSLINIAI POPULIARINAMIEJI STRAIPSNIAI

LIETUVOS KARIUOMENĖ TAUTOS ŠVENTĖS IŠKILMĖSE <i>Danguolė Graibuvienė</i>	163
ATNAUJINTAS NAUJAM GYVENIMUI. VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS REKONSTRUKCIJA <i>Eglė Matikovaitė</i>	178
ĮMINTOS PAVEIKSLŲ MĪSLĖS <i>Rita Malinauskienė</i>	188

EKSPozICIJOS IR PARODOS

STACIONARI PARODA <i>PIRMYN Į PRAEITĮ</i> <i>Gerarda Dručkuvienė</i>	194
STACIONARI PARODA <i>IŠ PRAEITIES TAVO SŪNŪS TE STIPRYBĘ SEMIA</i> <i>Nijolė Nevčesauskienė</i>	199
STACIONARI PARODA <i>ŠVENTASIS KARYS.</i> <i>ŠV. JURGIS DAILĖS KŪRINIUOSE LIETUVOJE</i> <i>Vidmantas Airini</i>	203
KILNOJAMOJI PARODA <i>LIETUVOS KARIUOMENĖS</i> <i>ŠARVUOTIEJI TRAUKINIAI 1920–1935 M.</i> <i>dr. Andriejus Stoliarovas</i>	207
KILNOJAMOJI PARODA <i>SOLO SU „LITUANICA II“</i> <i>PER ATLANTĄ</i> <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	210
STACIONARI PARODA <i>ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS KARAI</i> <i>SU ŠVEDIJA XVII AMŽIUJE</i> <i>Kristina Petrauskė</i>	213
KILNOJAMOJI PARODA <i>PRISIEKĘ KOVOTI UŽ LAISVĘ</i> <i>dr. Andriejus Stoliarovas</i>	217

MUZIEJAUS RINKINIAI

ĮDOMIAUSI 2015 METŲ EKSPONATAI <i>Janina Karosevičiūtė</i>	221
---	-----

MUZIEJAUS KRONIKA

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2015 METŲ KRONIKA <i>Regina Rajeckienė, Gintarė Genytė</i>	224
---	-----

XV–XVI A. ILGIEJI KOVOS PEILIAI IŠ VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS

dr. Paulius Bugys

ĮVADAS

Nors apie XV–XVI a. naudotą ginkluotę daugiau informacijos gali suteikti rašytiniai, ikonografijos ar net heraldikos šaltiniai, vis dėlto šio laikotarpio ginkluotės pažinimas naudojantis archeologinių tyrimų duomenimis ir muziejuose saugomais atsitiktinai aptiktais artefaktais suteikia viltį atskleisti ne karinio elito, o pašauktinių kariuomenės ginkluotės bruožus. Nors to meto Lietuvos laidojimo paminklai dėl christianizacijos įvykusių dvasinio pasaulio suvokimo pokyčių nebesižymi tokia įkapių gausa kaip ankstesniuose amžiuose, vis dėlto ir tarp sumažėjusio artefaktų kiekio galima rasti šiai epochai būdingos ginkluotės elementų. Deja, radiniai iš laidojimo paminklų negali atskleisti bendrų ginkluotės tendencijų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) dėl išskirtinai etninės Lietuvos teritorijoje vis dar išlikusio, pagonybės laikus menančio papročio mirusių laidoti su įkapėmis, kurių kiekis, laikui bėgant, vis mažėjo. Būtent šio laikotarpio Lietuvos archeologinėje medžiagoje ryškiai išsiskiria naujas ginklų tipas – ilgieji kovos peiliai, kuriuos ir norėtusi kiek plačiau aptarti šioje publikacijoje.

Peržvelgus XV a. vid.–XVI a. laidojimo paminklų medžiagą pastebėta, kad ginklų juose itin mažai. Sunku pasakyti, ar galima ginklais laikyti vis dar kapuose pasitaikančius kirvius. Gali būti, kad šiuo laikotarpiu jie buvo labiau buities elementas. Tačiau ginkluotės šiuo laikotarpiu datuojamoje archeologinėje medžiagoje yra. Tai vadinamieji ilgieji kovos peiliai, Europos ir Lietuvos archeologijoje žinomi nuo XIV a. pab. iki XVII a. Nors kai kuriais atvejais šių ginklų ilgis nenusileidžia kalavijų ilgiui, juos priskirti peiliams įpareigoja beveik analogiška konstrukcija, gamybos būdas bei atsiradimo istorija.

Todėl šio darbo tikslu buvo pasirinkta keletu XV a. vid.–XVI a. vid. ilgųjų kovos peilių analizė remiantis Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose saugoma archeologine medžiaga. Straipsnyje ne siekiama išvardyti visų muziejuje saugomų ilgųjų kovos peilių ar jų fragmentų, o norima supažindinti su šių ginklų tyrimo problematika bei pagrindiniais tipais. Muziejine medžiaga pasinaudota stengiantis atkreipti ginkluotės tyrinėtojų ir karo istorikų dėmesį į šiuos vėlyvųjų Viduramžių ir Renesanso epochoje naudotus ginklus, labai retai sulaukiančius ne tik Lietuvos, bet ir Europos karo istorijos tyrinėtojų dėmesio.

Todėl, įtraukus į mokslinę apyvartą kai kuriuos artefaktus, norėtusi tikėtis, kad po išsamesnio tyrimo ateityje jie galėtų suteikti trūkstamos informacijos apie minėto laikotarpio ginkluotę bei, galbūt, padėtų atsakyti į kai kuriuos Lietuvos karybos istorijos klausimus.

ILGUJŲ KOVOS PEILIŲ RAIDA, TYRIMŲ ISTORIJA IR PROBLEMATIKA

Vadinamieji ilgieji peiliai Europos ir Lietuvos archeologijoje žinomi nuo XIV a. pabaigos iki XVII a. Manoma, kad tokio, gana paprastos konstrukcijos, ginklo atsiradimą sąlygojo draudimas kai kuriuose Europos regionuose valstiečiams ir miestiečiams nešiotis kalavijus. Plebėjišką šio ginklo kilmę liudija ir vokiški jo pavadinimai (vok. *Bauernwehr*, *Hauswehr*), reiškiantys valstiečio, arba kitaip – namų ginklą. Tarp valstiečių ir miestiečių populiarus peilis, naudojamas tiek ūkio darbams, tiek ir savigynai, laikui bėgant, tampa populiarus tarp miestų milicijos ir karių. Kaip pigesnis ir *nekilmingas* kalavijo giminaitis nuo XV a. vidurio įgauna vis daugiau kovinių savybių. Nemažos dalies ilgujų peilių forma ir ilgis jau nebepritaikytas buities darbams, ginklas tampa miestiečio ar valstiečio savignos priemone bei gana plačiai naudojamas mūšių laukuose¹. Beje, šis, beveik prasčiokiškas, ginklas laikui bėgant nebelaikomas vien tik paprastų žmonių ginkluote ir vis dažniau naudojamas aukštesniųjų visuomenės sluoksnių atstovų. Tai liudija ne tik ikonografija, bet ir iki mūsų dienų išlikę prabangiai nukaldinti artefaktai. Tiesa, labiau žinomi kaip medžioklės peiliai (vok. *Jagdmesser*), o karui aukštuomenė vis dar mieliau naudojo *kilmingesnius* ginklus.

Nuo XIV a. pabaigos šis ginklų tipas žinomas *bauernwehr*, *hauswehr*, *rugger* ar *kord* pavadinimais. XV a. antrajame ketvirtyje–XV a. viduryje išsiskiria dar vienas šio ginklo tipas, žinomas ilgujų peilių (vok. *Langes Messer*) pavadinimu. Šiame straipsnyje vartojamas ginklų pavadinimas *ilgieji kovos peiliai* – gana sąlyginis. Kadangi nusistovėjusios lietuviškos terminijos šiems ginklams apibūdinti vis dar nėra, nuspręsta, kalbant apie bet kurį iš šių ginklų variantų, naudoti šį pavadinimą.

Pagrindiniai bruožai, išskiriantys ilguosius peilius iš kitų geležtinių ginklų, yra nesimetriška rankenos buoželė ir pagalbinis skersinis. Geležčių ilgis ir forma įvairuoja nuo ilgų, siaurų ir smailų iki platesnių ir ganėtinai bukų ar net šiek tiek lenktų. Ankstyvieji šio tipo ginklai savo forma labai panašūs į buityje naudojamus peilius, gana plačiai naudoti Centrinėje Europoje (daugiausia pietinėse vokiečių žemėse, Moravijoje). Kaip jau minėta, manoma, kad šie ginklai

¹ H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb und Stichwaffen aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, Berlin, 1981, s. 53, 80.

išsivystė iš paprastų darbo peilių, su laiku vis dažniau juos naudojant savigynai, dėl šios priežasties juos ilginant ir tvirtinant papildomą riešo apsaugą – skersinį (spyglį). Kalbant apie tokius skersinius reikėtų pabrėžti, kad jų formos gali gerokai skirtis, bet funkcija išlieka viena – geležtės plokštuma slystant priešininko ginklui papildomai apsaugoti ranką nuo sužalojimo. XIV a. pab.–XV a. intensyviai tobulėjant plokštiniams šarvams kinta ir fechtavimo technika. Vis didesnę reikšmę įgauna duriamieji smūgiai. Didesnį vaidmenį ima vaidinti ir kalavijų skersiniai, jie pailgėja. Tai vyksta todėl, kad skersiniai naudojami ne tik priešininko kalavijui sulaukyti, bet su jais atliekami tam tikri kombinuoti veiksmai, neutralizuojantys smūgį ir kartu suteikiantys galimybę besiginančiajam atlikti tam tikrą veiksmų seką, kuri baigiasi kirčiu arba dūriu į priešininką. Šiuo atveju labai svarbi tampa ir kalavijo ar kito ginklo geležtės plokštuma. Dėl jos ne tik blokuojami puolančiojo smūgiai, bet ir slystama ja, siekiant priešininką pasiekti. Šio laikotarpio fechtavimo subtilybės puikiai atskleistos garsių fechtavimo meistrų – Hanso Talhoferio (*Hans Talhoffer*), Pauliaus Kalo (*Paulus Kal*), Zigmundo Emringo (*Siegmund Emring*), Johano Lekiuchnerio (*Johannes Lecküchner*) ar net Albrechto Diurerio (*Albrecht Dürer*) – traktatuose. Dėl geležtės plokštuma slydimo, suprantama, kad reikėjo labiau apsaugoti ranką. Tikriausiai, būtent dėl to atsiranda ir papildomas skersinis ties ginklo geležtės plokštuma. Jų formos labai įvairios: skersinis gali būti paprasčiausios ar figūrinės plokštumos, kriauklės, žiedo formos ir pasitaikyti beveik ant visų ilgųjų peilių variantų.

Menkas ilgųjų peilių naudojimas tarp kilmingų ar turtingesnių karių gali būti paaiškinamas ne vien nenoru savęs tapatinti su žemesniųjų visuomenės sluoksnių atstovais ar paprastais kariais, bet ir kiek skirtingomis praktinio panaudojimo mūšyje galimybėmis dėl tuo metu vykstančių šarvuotės pokyčių. Daugumą ilgųjų peilių variantų yra sudėtinga naudoti kovojant prieš sunkiai šarvuotą karį. XIV a. pabaigoje, kada ir pasirodė pirmieji ilgieji kovos peiliai (*bauernwehr*), šarvai iš plokščių ima dengti vis daugiau kario kūno – kai kur naudojamos jau ištisinės rankų bei kojų apsaugos, krūtinę imta dengti ne tik įvairių tipų plokšteliniais šarvais, bet ir krūtinšarviu. Su XV a. pradžia Europoje prasideda plokštinių šarvų eros klestėjimas. Ateina baltųjų šarvų laikotarpis, kuris taip pavadintas dėl vis labiau populiarėjančių plokštinių kaltinių šarvų, kurie šiuo laikotarpiu ima dominuoti. Nuo XV a. antrosios pusės baltieji šarvai pasiekė naują vystymosi stadiją – Pietų Vokietijos ir Šiaurės Italijos šarvų dirbtuvėse ištobulinti plokštiniai šarvai dėl įmantrių, šiek tiek gotikines kažnyčias primenančių formų gauna gotikinių šarvų pavadinimą. Nors gotikinis šarvų stilius ir išsilaikė iki XVI a. pr., jau paskutiniaisiais XV a. dešimtmečiais atsirado *Maksimiliano* šarvai, kuriems yra būdingas formų apvalėjimas ir plėtėjimas, kontrastuojantis

su gotikinių šarvų kampuotomis ir aštriomis formomis. Egzistuoja nuomonė, kad toks šarvų tipas išsivystė iš vokiškų ir itališkų šarvų elementų susimaišymo, kurį sąlygojo Italijos karai (1494–1559 m.)². *Maksimiliano* šarvų stilius iš esmės pakeitė bendrą šarvų išvaizdą, nepablogindamas jų savybių, ir išliko madingas iki 1545 m. Taigi, tokie šarvai beveik niekuo nenusileido gotikiniams, na nebent tik tuo, kad jų svoris šiek tiek padidėjo. Išskirtiniai *Maksimiliano* šarvų bruožai – krūtinšarvis (kirasa) aukšta talija ir sferos formos atsikišusia krūtine, įspūdingi antšlaniai, didžiulės pečių apsaugos, išstobulintos alkūnių ir kelių apsaugos bei plačianosiai antbačiai (sabatoni).

XVI a. šarvuotė kito, nes labai išaugo pėstininkų reikšmė karo veiksmuose. Šiame amžiuje ginklininkai pradėjo masiškai gaminti lengvus šarvus, skirtus būtent pėstininkams bei lengvajai ir vidutinijai kavalerijai. Be to, XVI a. pirmoji pusė yra laikoma paskutiniu laikotarpiu, kai kariai į mūšį dar eidavo dėvėdami pilnus plokštinius šarvus. Dar vienas svarbus sunkiosios šarvuotės pokytis, turėjęs įtakos mažesniai ilgujų peilių populiarumui, – antsmakrio atsiradimas. XV a. viduryje Vokietijoje išsivystė naujas šalmo tipas – saladas. Manoma, kad taip atsitiko pamažu keičiantis bacinetų formai. Vienas iš pagrindinių skirtumų tarp šių dviejų šalmo tipų yra dalinė salado veido apsauga, apačioje užsibaigianti ties apatine lūpa. Ši veido apsauga gali būti vientisa arba pakeliama (kaip vizoro). Todėl, šalmo neapsaugotas smakras dažniausiai buvo dengiamas prie už kaklo / viršutinės šarvų dalies tvirtinamo antsmakrio³. Dėl šios detalės ir taip pakankamai daug kario dengiančiuose plokštiniuose šarvuose dar labiau sumažėjo *peiliškų* ginklų naudojimo galimybės. Taigi, nors ilgieji kovos peiliai atliko daugiau civilinio savigynos ginklo vaidmenį, gana dažnai buvo naudojami ir tarp paprasčiau, lengviau ar dalinai šarvuotų pėstininkų, kurių, laikui bėgant, karo laukuose vis daugėjo. Tai rodo ir grėsmingesnio šio ginklų tipo (karo peilių, didžiųjų peilių (vok. *Kriegsmesser*, *Großes Messer*), primenančio dvirankį kalviją, atsiradimas.

Šis ginklų tipas yra menkai analizuotas mokslinėje literatūroje. Galbūt tokią situaciją sąlygojo kovos peilių kiek siauras regioninis paplitimas ir *nekilmingumas*, kitų geležtinių ginklų atžvilgiu. Kaip atskirą ginkluotės tipą anksčiau minėtoje monografijoje, skirtoje Žalgirio epochos žemaičių ir lietuvių kapams su ginklais, nagrinėja archeologas dr. Eugenijus Svetikas⁴. Knygoje analizuojamas ir šis ginklų tipas, kuris, remiantis metriniais duomenimis, skirstomas į kardus ir durklus. Keletą ilgujų peilių bei jų detalių iš Vilniaus Žemutinės pilies yra

² C. Blair, *European armour, circa 1066 to circa 1700*, London, 1958, p. 197.

³ E. Oakeshott, *European Weapons and Armour: From the Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge, 2000, p. 111–114.

⁴ E. Svetikas, *Žalgirio epochos lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais*, Vilnius, 2011.

nagrinėjęs ir šių eilučių autorius⁵. Beje, ir Europoje šių ginklų tyrimai dar tik įgauna pagreitį. Neskaitant lakoniškų šio ginklo kilmės aprašymų ar kataloginio pobūdžio informacijos, rimtesni ilgųjų kovos peilių tyrimai prasidėjo tik XXI a. pradžioje. Daugiausia čekų ir lenkų mokslininkų dėka⁶.

Nepaisant gana vėlyvo susidomėjimo, lietuviški pavadinimai šiai ginklų grupei pasiūlyti kiek anksčiau. Habil. dr. Stanislovas Lazutka ir habil. dr. Edvardas Gudavičius dar 1983 m. be kitų geležtinių ginklų pasiūlė pavadinimus ir ilgiesiems peiliams. Būtent kaip atitikmuo lenkiškam *kord* pasirinktas lietuviškas pavadinimas – *kardokšnis*. Tiesa, būtina pastebėti, kad kitą ginklo tipą, lenkiškai vadinamą *tasak*, siūloma lietuviškai vadinti *kardukliu*. Straipsnio autoriai remiasi lenkų specialistais, kurie kardokšnį nuo karduklio skiria pagal matmenis, didesnius ginklus vadindami *tasak*, o mažesnius – *kord*⁷. Vis dėlto būtina akcentuoti, kad egzistuoja ir daugiau skirtumų tarp šių dviejų ginklų tipų. Tai puikiai matyti ir minėtame straipsnyje pateiktoje iliustracijoje – *kardukliu* galima vadinti vienašmenį ginklą nežymiai lenktais, galo link šiek tiek plėtėjančiais ašmenimis. Taigi, ateityje analizuojant geležtinius ginklus, labai svarbu išsiaiškinti ne tik jų išorės bruožus, bet ir jų paminėjimo viename ar kitame istoriniame šaltinyje reikšmę. Nepaisant to, kad kai kurie ginklų pavadinimai galėjo būti užrašomi netiksliai arba per daug nesigilinant, kelių tipų ginklams suteikiamas vienas pavadinimas. Habil. dr. S. Lazutkos ir habil. dr. E. Gudavičiaus straipsnyje pagal aprašymą ir schematinį vaizdavimą ilgiesiems peiliams būtų galima priskirti *kardokšnio* ir *karduklio* pavadinimus. *Kardokšnis* – tiesus vienašmenis ginklas, *karduklis* – kiek lenktas platoka geležte vienašmenis ginklas. Kaimynų lenkų šie ginklai vadinami atitinkamai – *kord* ir *tasak*⁸. Čekai – naudoja bendrą pavadinimą – *tesak* ir

⁵ P. Bugys, XIV–XV a. ilgieji kovos peiliai (kardokšniai) Vilniaus Žemutinėje pilyje, *Istorija*, Vilnius, t. 85, 2012.

⁶ L. Marek, *Średniowieczne i nowożytne kordy ze Śląska. Acta Militaria Mediaevalia*, 2006, t. II, s. 189–206; L. Marek, *Broń biała na Śląsku XIV–XVI wiek*, Wrocław, 2008; P. Žákovský, *Tesaky ze sbírek Statního hradu Zvíkova, Castellologica Bohemica*, 2008, t. 11, s. 461–472; P. Žákovský, *Tesaky s prorezavanými zaštitnými trny z moravských sbírek. Archeologické rozhledy*, 2011, t. LXIII, s. 501–516; P. Žákovský, *Tesáky s člunkovitými záštitami a jejich postavení ve vývoji chladných zbraní. Archaeologia historica*, 2012, t. 37; P. Žákovský, J. Hošek, P. Barta, *Dussacks with Broad Plates and a Probable Method of Their Manufacturing. Wratislavia antiqua*, 2012, t. 18, p. 105–135; P. Žákovský, „[...] s tesákem aby žádný v městečku do krčmy nechodil, pakli bude chodit, jdi na své právo“, aneb nález tesáku v pochvě z Opavy, *Časopis slezského zemského muzea*, 2013, Serie B/62, s. 319–338; P. Žákovský, *Středověký tesák ze sbírek žarošického muzea, Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích*, 2015, t. 24, s. 110–112.

⁷ S. Lazutka, E. Gudavičius, Kardas, *Lietuvos istorijos metraštis. 1982 metai*, Vilnius, 1983.

⁸ L. Marek, *Średniowieczne i nowożytne kordy ze Śląska. Acta Militaria Mediaevalia*, 2006, t. II, s. 189–206.

parodo jų skirtumus tik išsamiau aprašydami. Vokiečių šaltiniuose kai kuriais atvejais ilgieji peiliai vadinami bendrinio *Seitengewehr* pavadinimu, nesukonkretinant rūšies⁹. Tikriausiai, panaši situacija buvo ir LDK ar Lenkijoje, kur šie ginklai žinomi *kordų* vardu. Manoma, kad šio žodžio atsiradimas lietuvių kalboje buvo sąlygotas glaudžių LDK kontaktų su Lenkija. Ilgieji kovos peiliai minimi ir LDK karo teisės šaltiniuose – 1528 m. Vilniaus seimo nuostatuose bei Pirmajame Lietuvos statute. Remdamiesi šiais dokumentais, galėtume teigti, kad kito ginkluotės reikalavimai. Labai gali būti, kad tai susiję su vis didesniu ilgųjų peilių populiarumu šiuo laikotarpiu. 1528 m. Vilniaus seimo nuostatai reikalauja kario turėti kalaviją arba ilgąjį kovos peilį (*Мечъ або кордъ*), o 1529 m. sudarytas Pirmasis Lietuvos Statutas apsiriboja tik ilguoju peiliu (*корд*). Galima tik spėlioti, kodėl LDK tuo metu šis ginklas taip dažnai naudojamas visuomenės, kad net minimas svarbiausiuose LDK teisės šaltiniuose. Panašu, kad šiuo atveju didelę įtaką padarė mažesnė, lyginant su kalaviju, ginklo kaina bei populiarumas to meto Europoje.

Nors šių ginklų tipologija vis dar yra besivystanti, kai kurie tyrimų rezultatai leidžia, remiantis atskiromis detalėmis (skersiniais, buoželėmis) ir metriniais duomenimis, juos klasifikuoti bei daryti tam tikras išvadas apie ilgųjų kovos peilių paplitimo arealą ir chronologiją. Visgi čia susiduriama su analogiška kalavijams situacija – pasitaiko sunkiai tipologizuojamų artefaktų. Be abejo, laikui bėgant, šių tyrėjų sudaryta tipologija turėtų kiek išsiplėsti ir keistis, kaip tai vyko tipologizuojant kalavijus. Todėl analizuodami, pavyzdžiui, Lietuvoje archeologinių kasinėjimų metu aptiktus kovos peilius, galime remtis tik gerai moksliskai ištirtais ginklais iš dabartinės Čekijos ar Lenkijos Silezijos regiono. Aptikus anksčiau minėtą nebūdingą tyrėjų klasifikacijai ginklą, galima ir tam tikra chronologinė paklaida, kuri, laikui bėgant, atsiradus analogijoms turėtų išsispęsti.

Tyrinėjant šiuos ginklus vertingos informacijos gali suteikti ir metalografinė analizė. Ja pasinaudoję, įdomių faktų apie šių ginklų gamybos technologiją yra atskleidę čekų tyrėjai. Tyrimui pasirinkta 15 vienodo potipio ilgųjų peilių (plačiųjų *bauernwehr* tipo). Įdomu tai, kad beveik visų šių ginklų ašmenyse buvo lūžiai arba jų žymės. Tai buvo viena iš svarbiausių priežasčių, paskatinusių atlikti išsamią ginklų gamybos technologijos analizę, kuri atliekama šio tipo ginklams pirmą kartą. Straipsnyje didelis dėmesys skiriamas geležčių metalografinėi analizei, kurios duomenys rodo ginklų grūdinimo anglinant variantus. Analizuojama *bauernwehr* grupė plačiausiomis geležtėmis (nuo 40 iki 70 mm) pagal Lechą Mareką priskiriama II tipui. Dauguma šių geležčių yra tiesios ir neprofiluotos (be griovelų), todėl šių, atrodytų, paprastų ginklų metalografinė

⁹ Ten pat, s. 189.

Ilgieji peiliai iš Radikių senkapio. XV–XVI a. pr.
VDKM archeologijos rinkiniai, AR-1970:2, AR-1970:1

analizė galėtų patvirtinti arba paneigti nusistovėjusią nuomonę, kad ilgiųjų kovos peilių konstrukcija ir gamybos būdas buvo paprastas ir kad pats ginklas buvo plebėjiškas. Metalografinė analizė parodė, kad ginklų geležtės yra pagamintos jungiant įvairiomis kombinacijomis gana minkštą geležį ir plieną. Grūdintas plienas naudotas ašmenų, o geležis – kitos ginklo dalies gamybai. Vis dėlto, grūdintas plienas panaudotas ir bukosios geležtės pusės gamybai¹⁰. Nors, atrodytu, jog tai – išimtis, retai taikyta gana pigių ginklų gamybai, visgi 3 vienetai iš 15 jau rodo ir tam tikrą tendenciją, kuri kai kuriuos šiuos *bauernwehr* variantus leistų *kilstelėti* ir į brangesnių ginklų lygį. Gali būti, kad bukosios geležtės pusės kietumas buvo naudojamas ir praktiškai, ką rodo ir nemažai vokiečių fechtavimo traktatų.

MUZIEJUJE SAUGOMŲ ILGŪJŲ KOVOS PEILIŲ ANALIZĖ

Nagrinėjama laikotarpiui galima priskirti du Radikių senkapyje aptiktus ilguosius peilius. Nors jie tradiciškai gali būti datuojami XV a. vid.–XV a. pab. ir su išlyga priklausytų nagrinėjamo laikotarpio pradžiai, įvertinat plačias kai kurių tipų naudojimo chronologines ribas, neatmestina tikimybė, kad analogiški ginklai galėjo būti naudojami ir XVI a. pradžioje. Pirmasis ginklas savo perforuota buožele panašus į vadinamuosius Moravijos ilguosius peilius¹¹, bet nuo pastarųjų skiriasi savo skersinio forma ir primena kiek kitokį, XV a. viduriu datuojamą variantą, žinomą Silezijos regiono archeologinėje medžiagoje¹². Antrojo ilgojo peilio buoželė sunykusi, bet gerai išlikęs briaunuotas skersinis bei geležtė, kurios ilgis siekia beveik 60 cm. Geležtės galo viršutinė dalis lengvai nusklembta ir savo forma primenanti XV a. pabaigos *klasikinius* vokiškus ilguosius peilius, puikiai žinomus iš ikonografijos šaltinių. Džiugu pažymėti, kad šis ginklas yra analogiškas 1467 m. Hanso Talhoferio fechtavimo knygoje pavaizduotiems¹³. Beveik analogiškas (išskyrus vėlyvą buoželę, datuojamą XVI a. pr.) ginklo variantas iš Emingeno, Badeno-Viutembergo žemės¹⁴.

¹⁰ P. Žákovský, J. Hošek, P. Bárta, Dussacks with broad blades and a probable method of their manufacturing, *Wrtatislavia Antiqua*, 2013, t. 18, p. 105–135.

¹¹ P. Žákovský, Tesáky s člunkovitými záštitami a jejich postavení ve vývoji chladných zbraní, *Archaeologia historica*, 2012, t. 37, s. 699; L. Marek, Średniowieczne i nowożytnie kordy ze Śląska. *Acta Militaria Mediaevalia*, 2006, t. II, p. 197.

¹² Ten pat, s. 198–199..

¹³ H. Talhofer, *Medieval Combat. A Fifteenth-Century Illustrated Manual of Swordfighting and Close-Quarter Combat*. 2000, London, p. 223–230.

¹⁴ L. Marek, Średniowieczne i nowożytnie kordy ze Śląska. *Acta Militaria Mediaevalia*, p. 198–199.

Kitas Kaune, Petrašiūnuose, atsitiktinai aptiktas ilgojo peilio (*hauswehr*, *bauernwehr* varianto) fragmentas taip pat gali būti datuojamas XV a. pab.–XVI a. pr. Nors manoma, kad XV a. viduryje būtent iš šių ginklų išsivystė ilgieji peiliai. Suformavę naują ilgųjų peilių variantą *hauswehr* ir *bauernwehr* peiliai išlieka, ir, kaip jau minėta, egzistuoja net iki XVII a. Tokios, gana paprastos, konstrukcijos (be pagrindinio skersinio ir su pusbėnelio formos buožele) ginklai buvo žinomi dar XIV a. pab. – XV a. pr.¹⁵, vis dėlto šio radinio vėlyvumą liudija gana plati, be ryškaus siaurėjimo, geležtė (47 mm).

Ilgasis kovos peilis (*Bauernwehr* varianto)
iš Petrašiūnų. XV a. pab.–XVI a. pr.
VDKM archeologijos rinkiniai, AR-792

Didysis kovos peilis. Lietuva.
XV a. pab.–XVI a.
VDKM archeologijos rinkiniai, AR-568

Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomas atsitiktinai rastas masyvaus XV a. pab.–XVI a. naudoto geležtinio ginklo fragmentas. Tai vadinamojo didžiojo arba karo peilio (vok. *Grosses Messer*, *Hiebmesser*, *Kriegmesser*) dalis. Deja, išlikusi tik ginklo dalis ties skersiniu. Nepaisant to, tai puikiai leidžia identifikuoti ginklo tipą. Didieji peiliai, atsiradę XV a. pab. Europoje, paprastai žinomi kaip pakankamai grėsmingi landsknechtų ginklai. Jų ilgis siekė apie 1,20 m, geležtė, skirtingai nei ankstyvųjų ilgųjų peilių, – gale kiek lenkta, skersinis – primenantis pusantros rankos ar netgi dvirankių kalavijų formas. Panašu, kad šis ginklas, išsivystęs iš ilgųjų peilių, tapo *ekonomine* dvirankių kalavijų versija. Kaip ir ilgieji peiliai, šie ginklai turi tokį pat papildomą skersinį ir yra tipiškas pėstininkų ginklas. Deja, šis skersinis, dėl kurio, tikriausiai, būtų galima ginklą datuoti tiksliau, šiame artefakte nėra išlikęs. Tiesaus, rombo formos skerspjuvio skersinio ilgis siekia apie 185 mm. Išlikusi geležtė masyvoka, storis nugarinėje pusėje – 7 mm. Tokie ginklai, tiesiu pagrindiniu skersiniu, ne visada priskiriami didžiųjų peilių variantui, tokių skersinių pasitaiko ir ant tipiškų ilgųjų peilių.

¹⁵ P. Bugys, XIV–XV a. ilgieji kovos peiliai (kardokšniai) Vilniaus Žemutinėje pilyje, *Istorija*, p. 5.

Ilgasis kovos peilis iš Kejėnų senkapio.
XV a. II pusė–XVI a. pr.
VDKM archeologijos rinkiniai, AR-2002:413

Todėl, identifikuojant šiuos ginklus ir prieš akis turint tik panašų fragmentą, būtina atsižvelgti į metrinis artefakto parametrus. Šiuo atveju geležtės masyvumas ir skersinio ilgis leidžia priskirti šias liekanas prie didžiųjų, arba kitaip – karo peilių. XV a. pab. susiformuoja dar vienas ilgujų peilių variantas. Gana ilga geležte (siekiančia apie 80 cm) ir tiesiu, bet šiek tiek profiliuotu, skersiniu. Labai panašu, kad toks geležtės ir skersinio pailgėjimas paskatino ir didžiųjų peilių kitimą. Neatmestina ir tikimybė, kad šie du variantai išsivystė tuo pačiu metu. Reikėtų paminėti, kad muziejuje saugomi dar du tokie ginklai iš Gėlūvos senkapio. Ilgesnysis turi būdingą didiesiems peiliams lenktą geležtę ir

link rankenos lenktą papildomą skersinį. Antrojo skersinis ir geležtė būdingi XV a. vid.–XVI a. pr. naudotiems tokiems ginklams.

Ilgasis peilis, labai gerai išsilaikiusia rankena, aptiktas Kejėnų senkapio teritorijoje. Deja, ginklas aptiktas tarp atsitiktinių radinių iš suardytų kapų. Radinio skersinis trumpas (92 mm) ir tiesus su įkaltu papildomu skersiniu. Puikiai išlikę kaulinės artefakto kriaunos, buoželė – nežymiai suapvalinta. Manoma, kad panašūs ginklai buvo naudojami XV a. antrojoje pusėje–XVI a. pradžioje¹⁶. Panašiai pavaizduotus ilguosius peilius galime pamatyti Johano Lekiuchnerio fechtavimo traktate¹⁷.

Senkapiuose atsitiktinai aptiktų ir muziejuose saugomų aptariamojo laikotarpio ginklų analizė įdomi tuo, kad ji turėtų atspindėti ne karinio elito, profesionalų, o paprastų žmonių vieną iš ginkluotės elementų. Neatsitiktinai ilguosius peilius, žinomus *kordų* pavadinimu, galime aptikti ir XVI a. svarbiausiose LDK karo nuostatuose ir straipsniuose.

¹⁶ P. Žakovsky, *Tesaky ze sbirek Statniho hradu Zvikova. Castellologica Bohemica*, 2008, t. 11, s. 466.

¹⁷ G. Žabinski, A. R. Mitchell, F. Fritz, A. Falchion / *Langes Messer fencing treatise by Johannes Lecküchner (1482)*. 2012, p. 26, <http://www.hammaborg.de/pdf/transkriptionen/leckuechner_cgm582/zabinski_mitchell_fritz_leckuechner.pdf>, [žiūrėta: 2015 10 12].

Labai panašu, kad pastarieji ginklai į dabartinės Lietuvos teritoriją ir LDK pateko iš vakarų dar XIV a. pab. ir, tikriausiai, buvo sėkmingai naudojami iki pat XVII a. ar net kiek ilgiau. XV a. vid.–XVI a. vid. ilgieji peiliai Lietuvoje niekuo nesiskyrė nuo tuo metu naudotų Europoje. Aptikta net šiam laikotarpiui būdingų, tarp profesionalių pėstininkų (landsknechtų) populiarių didžiųjų peilių. Todėl drąsiai galime teigti, kad to laikotarpio Lietuvos gyventojai ne tik puikiai išmanė Europos ginkluotės tendencijas, bet ir patys naudojo populiariausius to meto ginklus.

Ateityje analizuojant šios epochos ginkluotę derėtų remtis ne tik archeologine medžiaga, bet kruopščiai peržiūrėti ir Lietuvos daugumos muziejų fondus. Atsitiktiniai radiniai, į muziejus patekę vietinių gyventojų dėka, galėtų atskleisti daug įdomių momentų šio laikotarpio karybos istorijoje.

IŠVADOS

Dauguma straipsnyje analizuotų ginklų iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus priskirtini vėlyvesniems ilgiesiems peiliams.

XV a. vid.–XVI a. vid. datuojami, archeologinių tyrimų metu ar atsitiktinai aptikti ginklai niekuo nesiskiria nuo šiuo laikotarpiu Centrinėje Europoje (Vokietijoje, Čekijoje ar Lenkijoje) naudotų ilgųjų ar didžiųjų peilių. Lyginant Lietuvos teritorijoje aptiktus ir Vytauto Didžiojo muziejuje saugomus ilguosius peilius su Europos analogijomis ir jų datavimu, neišryškėja jokių žymių regioninių ar chronologinių skirtumų.

Vienalaikiai šių ginklų analogai iš kitų Europos šalių liudija apie pastovius to meto LDK kontaktus su Vakarais ne tik politiniu lygmeniu, bet ir karyboje ar kasdieniame gyvenime.

Lietuvos gyventojai net tik puikiai išmanė Europos ginkluotės tendencijas, bet ir patys naudojo populiariausius to meto ginklus. Įvertinus fechtavimosi tokiais ginklais niuansus, galima manyti, kad Lietuvoje buvo puikiai žinomos ir vakarų fechtavimo subtilybės.

SALASPILIO (KIRCHOLMO) MŪŠIS ISTORINĖJE LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VAIZDUOTĖJE: NUO BAROKO IKI APŠVIETOS

Kristina Petrauskė

ĮVADAS

*Jo Mylista, Šviesiausiasis ponas Šklovo ir Bychovo grafas, Žemaitijos ir Dorpato (dab. – Tartu) seniūnas, Livonijos valdytojas, Lietuvos Didžiosios Kunigaištystės etmonas Jonas Karolis Chodkevičius (1560–1621)*¹. Taip oficialiai buvo pristatomas vienas didžiausių LDK karvedžių, Simono Starovolskio pavadintas didžiausiuoju iš sarmatų, Lietuvos ir Lenkijos Herakliu, kurį visą gyvenimą *fortūna lydėjusi*². Jonas Karolis Chodkevičius, žinomas kaip vienas iš garsiausių LDK karinių veikėjų, pasižymėjo daugelyje mūšių, tačiau labiausiai mūsų atmintyje išliko kaip Salaspilio (1605 m. rugsėjo 27 d.) mūšio, kurio 410-ąsias metines minime, nugalėtojas.

Šio straipsnio tikslas – nusakyti, kaip kito J. K. Chodkevičiaus ir žymiausias jo pergalės prie Salaspilio įamžinimas besikeičiant istoriniam kontekstui ir kultūrinėms epochoms; kaip didžiojo etmono ir mūšio pergalės vaizdiniai imti naudoti užsienio ir vidinei politikai bei propagandai, kokias reikšmes šiai pergalei suteikė vėlesnių kartų istorikai ir kūrėjai, ko siekė disponuodami pateikiamais vaizdiniais ir epitetais.

Straipsnio chronologija gana plati – nuo 1605 m. iki XVIII a. vidurio. Pradine riba neatsitiktinai laikomi Salaspilio mūšio metai, tačiau svarbu pabrėžti, kad ji sąlyginė – norint skaitytojui pateikti įvykių priešistorę nušviečiami ir įvykiai, vykę keliais dešimtmečiais anksčiau. Galine chronologine riba laikomi 1832 m. – Vilniaus universiteto uždarymo metai.

Imperatorius Nikolajus I savo valdymo pradžioje buvo gana liberalus valdovas, tačiau jau po Filomatų ir Filaretų bylų (1823 m.) sugriežtino krašto kultūros kontrolę, cenzūrą, mokyklose įvedė privalomas pamokas rusų kalba, dėl to menko kultūrinis visuomeninis gyvenimas, Apšvietos epocha ir jos sklaida ėmė trauktis, o po 1831 m. sukilimo, kuriame visuotinai dalyvavo studentija, caras savo dekretu Universitetą uždarė, tad kultūrinis gyvenimas, iki naujų kul-

¹ S. Starovolski, *Sarmatiae Bellatores*, Coloniae Agrippinae, 1631, p. 271.

² Ten pat.

tūrinių židinių susiformavimo Žemaitijos dvaruose bei privačiuose salonuose, tapo apmiręs.

Tokie chronologiniai rėmai beveik visiškai apglėbia dvi itin ryškias LDK epochas – Baroką ir Apšvietą. Barokas į LDK atėjo XVI a. pabaigoje. Dauguma kultūros istorikų Baroko pradžią Kunigaikštystėje sieja su Tridento susirinkimo (1545–1563 m.) ir kontrreformacijos idėjų sklaidos pradžia. Nors atsakymo į klausimą, kada ši epocha baigiasi ir prasideda Apšvietos amžius, dar nėra. Daugiausia sunkumų kelia tai, kad skirtingi kultūros elementai virsmą iš Baroko į Apšvietą patyrė skirtingu metu. Visgi dažniausiai sutariama dėl XVIII a. 2–3 dešimtmečių sandūros. Nors Apšvietos epochos pabaiga įprasta laikyti XIX a. vidurį. Dažnai kaip simbolinės pasirenkamos jau minėtos datos: 1823 m. – Filomatų ir Filaretų studentų byla dėl menamos konspiracijos prieš carą arba 1832 m. – Vilniaus universiteto uždarymo, kaip represinio atsako į 1831 m. sukilimą, metai. Rusijos imperijos imtos taikyti griežtos represijos – prieš Vilniaus universitetą ir jo studentų organizacijas, įvesta cenzūra, uždaromos mokyklos bei suvaržoma katalikų bažnyčios, kuri buvo itin aktyvi Apšvietos veikėja Abiejų Tautų Respublikoje (ATR), veikla – nužymėjo naują laikotarpį okupuotoje valstybėje.

Kaip jau minėta, šiame straipsnyje buvo pasirinkta pristatyti, kaip kito mūšio ir Lietuvos didžiojo etmono įamžinimas, t.y. kaip keitėsi istorinės atminties formavimas. Terminu *istorinė atmintis* Alvydas Nikžentaitis siūlė perkrikštyti galimai klaidinančią terminą *atminimo kultūra* (*Erinnerungskultur*) ir pašalinti galimus semantinius disonansus. Taigi istorinė atmintis, anot A. Nikžentaičio, *tai [...] visuomenėje dominuojantis istorinis pasakojimas, apraizgytas įvairiais ritualais, dažnai – institucionalizuotais, bet svarbiausia – jis turi ryšį su mūsų tapatybe*.³

Pačios istorinės atminties (atminimo kultūros) koncepcijos autoriai – Vokietijos egiptologai Janas ir Aleida Asmanai (*Jan ir Aleida Assmanns*) – teigia, kad atminimo kultūra yra sudėtinė kultūrinės atminties teorijos dalis. J. Asmanas kultūrinę atmintį apibūdina kaip *išorinę žmogaus atminties dimensiją* – jos pagrindinė užduotis užtikrinti individų priklausymą tam tikroms bendruomenėms ir kultūroms⁴. Kultūrinė atmintis, anot J. Asmano, jungia atmintį, kultūrą ir bendruomenę bei yra išlaikoma organizuota, institucionalizuota forma ir ritualais⁵, o istorinės atminties (atminimo kultūros) tikslo niša yra padėti bendruomenei

³ Mokslo ekspresas. Kuo istorinė atmintis svarbi valstybės išlikimui ar visuomenės darnai, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-01-30-mokslo-ekspresas-kuo-istorine-atmintis-svarbi-valstybes-iskikimui-ar-visuomenes-darnai/94523>>, [žiūrėta: 2015 09 15].

⁴ J. Assmann, Collective Memory and Cultural Identity, *Cultural history / Cultural studies*, 1995, No. 65, p.125–126.

⁵ Ten pat, p. 127.

išlaikyti savo kultūros tęstinumą, iš kartos į kartą perduoti bendrąsias žinias, kurios įgalina vėlesnes bendruomenės kartas rekonstruoti savo kultūrinę identitetą⁶.

Baroko epochoje tekstu, skirtu J. K. Chodkevičiui įamžinti, yra iš tiesų daug, tad analizuojami bus esminiai ir išsamiausi šios epochos literatūriniai tekstai, atstovaujantys populiariausiam šio laikotarpio grožinio teksto žanrui, – panegirikos ir panegirinės poemos. Išimtis taikoma tik atidžiau pažvelgus į du epistolinius šaltinius: pirmasis J. K. Chodkevičiaus oficialus kreipimasis į valdovą Zigmantą III Vazą, antrasis – valdovo atsakymas etmonui. Apšvietos laikotarpiu tekstu, skirtu J. K. Chodkevičiui ir Salaspilio mūšiui, randama daug mažiau, tad dėmesys bus kreipiamas į tekstus, galinčius mums ką nors papasakoti apie etmono ir jo vadovaujamo mūšio atminimą, – pamokslus, istoriografijos darbus, netgi dailės kūrinius.

Salaspilio mūšis ir jo priešistorė dar kelia nemažai klausimų, nors dera pabrėžti, kad išsamių darbų apie šį mūšį ir jo epochą yra išties nemažai. Būtinai paminėti istorikų Algirdo Budrecko⁷, Juozo Jurginio⁸, Broniaus Dundulio⁹ darbus, taip pat vieną išsamesnių Salaspilio mūšiui skirtą Henriko Visnerio (*Henrik Wisner*) studiją *Kircholmas 1605*¹⁰. Išsamią didžiojo etmono biografiją yra sudarę Ježis Urmanovičius (*Jerzy Urmanowicz*) ir Eva Dubas-Urmanovič (*Ewa Dubas-Urmanowicz*)¹¹, Genutė Kirkienė yra parašiusi Chodkevičių giminei skirtą monografiją *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*¹², kurioje pristatomos J. K. Chodkevičiaus senelio ir tėvo biografijos. Šiame straipsnyje glaustai bus atskleisti tie ATR ir Švedijos karo bei Salaspilio mūšio momentai, kurie yra būtini trumpam kontekstui pristatyti.

SALASPILIO MŪŠIS IR JO ETMONAS

Salaspilio mūšis ir jo epocha

1605 m. rugsėjo 27 d. 18 km į pietryčius nuo Rygos įvyko Salaspilio mūšis. Istoriskai mūšis vadinamas Kircholmo vardu (senasis vokiškas Salaspilio miesto pavadinimas), taip pat sutinkamas ir Karolių mūšio pavadinimas, kuris nurodo mūšio vadus Joną Karolį Chodkevičių ir Švedijos karalių Karolį IX. Šiame mūšyje daug mažesnės LDK pajėgos su Kuršo Kunigaikštystės parama,

⁶ Ten pat.

⁷ A. Budreckas, Salaspilio mūšis, *Karys*, 1976, Nr. 1(1518), p. 4–8.

⁸ J. Jurginis, *Gedimino palikuonė – Švedijos karalienė: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės saulėlydžio studija*, Vilnius, 2009.

⁹ B. Dundulis, *Švedų feodalų įsiveržimas į Lietuvą XVII–XVIII a.*, Vilnius, 1977.

¹⁰ H. Wisner, *Kircholm 1605*, Warszawa, 1987.

¹¹ J. Urmanowicz, E. Dubas-Urmanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz*, Warszawa, 1998.

¹² G. Kirkienė, *LDK politikos ir elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius, 2008.

vadovaujamos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, pasiekė įstabią pergalę. Sumušta kone keturis kartus didesnė Švedijos kariuomenė – įvairiais skaičiavimais jos gretose buvo nuo 13 iki 14 tūkstančių karių, o LDK – 3,5–4 tūkstančiai. Švedijos kariuomenės tikslas buvo užimti Rygą – svarbiausią regiono uostą, tačiau Ryga buvo apginta. Mūšio grobis – 11 patrankų ir 66 vėliavos. Skaičiuojama, kad žuvo nuo 6 iki 9 tūkstančių Švedijos karių, kaip rašė tarpukario Lenkijos generolas ir karo istorikas Marianas Kukielis (*Marian Kukiel*): *Rytojaus dieną nebeliko švedų Livonijoje*¹³, o ATR pusėje žuvusių skaičiuojama iki šimto ir penki šimtai sužeistų karių¹⁴.

Salaspilio mūšis buvo tik vienas iš ATR 1600–1629 m. pirmojo karo su Švedija XVII a. epizodų. Pats valstybių konfliktas kilo dėl Švedijos sosto paveldėjimo ir turėjo tiek dinastinį, tiek ir teritorinį aspektą. Dar 1562 m. paskutinis Jogailaitis Žygimantas Augustas ištekino savo seserį Kotryną Jogailaitę už būsimojo Švedijos karaliaus Suomijos hercogo Jono III¹⁵. Vestuvės įvyko prieš tuometinio Švedijos karaliaus Eriko XIV valią, tad jaunavedžiai buvo nuteisti ir kalinami Gripsholmo pilyje ketverius metus už nepaklusimą Švedijos karališkajam majestotui¹⁶. Šioje pilyje kalinčiai porai 1566 m. gimė ir būsimoasis Lenkijos karalius, LDK didysis kunigaikštis Zigmantas III Vaza¹⁷. Jis, 1586 m. mirus tuometiniam ATR valdovui Steponui Batorui, po metus trukusio bekaralmečio buvo išrinktas naujuoju valdovu. Vis dėlto, pats Zigmantas Vaza visas savo valdymo ambicijas siejo su turtingesne Švedijos karalyste, kurią, nepaisydamas motinos Jogailaitės, laikė savo tikrąja tėvonija¹⁸.

1593 m. mirus Švedijos karaliui Jonui III, *de facto* įsigaliojo personalinė unija, jungianti ATR ir Švediją. Po metus trukusių derybų su ATR bajorija Zigmantas Vaza išvyko į Švediją, kur buvo karūnuotas. Regentu paskyręs dėdę Karolį Sudermanlandietį, po metų grįžo į ATR¹⁹, tačiau kataliko karaliaus ir protestanto regento keliai greitai susikirto pirmiausia dėl Zigmanto Vazos siekio protestantiškoje Švedijoje įgyvendinti kontrreformaciją bei sustiprinti karaliaus valdžią. Švedijos riksdagas susivienijęs su Karoliu Sudermanlandiečiu detronizavo Zigmantą Vazą, o karūną patikėjo jo mažamečiui sūnui Vladislovui Vazai su sąlyga, kad jis pereis į protestantizmą²⁰.

¹³ B. Musiałowicz, *Kircholm 1605*, Warszawa, 2005, s. 16.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ J. Jurginis, *Gedimino palikuonė – Švedijos karalienė ...*, p. 16.

¹⁶ H. Wisner, *Kircholm 1605 ...*, s. 22.

¹⁷ Ten pat, p. 18.

¹⁸ B. Musiałowicz, *Kircholm 1605 ...*, s. 5.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat, s. 6.

1598 m. Zigmantas Vaza kartu su 5 tūkstančių samdinių ir savanorių kariuomene išvyko į Švediją malšinti maišto, tačiau, jau rugsėjo 25 d. pralaimėjęs Stongebru (Stångebro) mūšį, buvo priverstas sutikti su detronizacija. Nors ir netekęs Švedijos karūnos, Zigmantas Vaza puoselėjo planus išlaikyti šią karalystę savo rankose, bet tam jam būtų reikėję visuotinės ATR bajorijos paramos. Ją užsitikrinti bandė tesėdamas savo *pacta conventa* pažadą – Švedijos valdomą Estijos dalį prijungti prie ATR. Tai jis padarė 1600 m. specialiu ediktu. Ignoruodamas detronizacijos faktą, kaip Švedijos karalius prijungė Estijos kunigaikštystę (šiaurinę Livonijos dalį) prie ATR. Tuo nepatenkinta Švedija, palaikoma protestantiškos Estijos bajorijos, 1600 m. rugpjūčio 19 d. Revelyje (dab. Talinas) išlaipino 10 tūkstančių kariuomenę, kuriai vadovavo Karolis Sudermanlandietis, būsimas Švedijos karalius Karolis IX. Pajėgos, prisijungus protestantams estų didikams, miestiečiams ir valstiečiams, per porą savaitių išaugo iki 14 tūkstančių ir sparčiai žygiavo šiaurinių LDK sienų link viena po kitos užimdamos Estijos piliis²¹. Taip prasidėjęs konfliktas, kurio baigtis lėmė, kas dominuos Baltijos jūros regione, truko daugiau nei pusę amžiaus.

Jonas Karolis Chodkevičius

Jonas Karolis Chodkevičius gimė apie 1560 m. LDK magnatų šeimoje. Jo tėvas buvo Žemaičių seniūnas, Livonijos valdytojas Jonas Jeronimas Chodkevičius, vadovavęs Lietuvos delegacijai Liublino seime. Motina – Kristina Zborovska, Jano Zborovskio, Krokuvos kašteliono, dukra²².

J. K. Chodkevičius mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, kaip priklausė jo kilmės asmeniui, nuo mažumės mokėsi *riterišku discipliną*²³. Filosofiją ir teisę studijavo Ingolštato (Ingolstadt) universitete Bavarijoje (Vokietija) bei Paduvos universitete Italijoje. 1589 m. baigęs studijas keliavo po Europą, lankėsi Maltoje ir viešėjo žymioje Europos bajorijai skirtoje karo mokykloje, kurioje pažino naujausias artilerijos šakas, šaunamuosius ginklus, fortifikacijos meną, taip pat ir Turkijos kariuomenės organizacijos ir taktikos gudrybes²⁴. Vakarų Europoje J. K. Chodkevičius susipažino ir su nauja olandų pėstininkų mūšių taktika – kontrmaršu, įvesta Mauricijaus Oraniečio (*Maurits van Oranje*, 1567–1625) kovojant prieš ispanus, kurioje svarbiausia buvo masinis ir sinchronizuotas šaunamųjų ginklų panaudojimas pėstininkų rikiuotėse. Šią taktiką būsimasis etmonas puikiai pritaikė kovose su švedais Livonijos karo metu²⁵.

²¹ B. Dundulis, *Švedų feodalų įsiveržimas ...*, p. 15.

²² J. Urmanowicz, E. Dubas-Urmanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz ...*, s. 12.

²³ B. Musiałowicz, *Kircholm 1605...*, s. 21.

²⁴ Ten pat.

²⁵ J. Urmanowicz, E. Dubas-Urmanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz ...*, s. 82.

Savo karinę karjerą J. K. Chodkevičius pradėjo vėlai – eidamas 35 metus, tačiau buvo tam puikiai pasiruošęs. 1596 m. išsiruso į pirmąją karinę kampaniją, kurios tikslas buvo numalšinti Severino Nalivaikos (*Северин Наливайко, ?–1597*) kazokų sukilimą. Kampanija buvo sėkminga, o J. K. Chodkevičius iš karto buvo pastebėtas kaip talentingas ir gabus karvedys. Už šią kampaniją gavo Lietuvos pataurininkio pareigas²⁶. 1599 m. tapo Žemaitijos seniūnu ir gavo vietą ATR senate, po metų – ir Vilniaus seniūnu²⁷.

Prasidėjus Livonijos karui, greitai užsitarnavo Lietuvos lauko etmono, o 1605 m. ir Lietuvos didžiojo etmono buožę. Po pergalingo Salaspilio mūšio J. K. Chodkevičius grįžo į Varšuvą ir nors neįtė valdovui Zigmantui III Vazai simpatijų, palaikė jį Zebžydovskio rokošo metu²⁸. Po pergalės prieš maištininkus grįžo į Livoniją, kurioje pasiekė dar kelias pergales, išpūdingiausia iš jų (dėl jos buvo nutraukta Rygos blokada) – jūros mūšio prie Salasgrivo (Salacgrīva, Latvija).

Nuo 1611 m. dalyvavo kampanijoje Rusijoje, o nuo 1620 m. vadovavo kampanijai prieš Osmanų imperiją, kurioje 1621 m. rugsėjo 24 d. Chotino apsiausties metu mirė karo stovykloje²⁹. Mirtis karinėje stovykloje taip pat tapo apipinta mitais ir legendomis, suprantama kaip auka už krikščioniškosios Europos išsaugojimą nuo osmanų įsiveržimo.

SALASPILIO MŪŠIO IR JONO KAROLIO CHODKEVIČIAUS ISTORINĖ ATMINTIS BAROKO EPOCHOJE

J. K. Chodkevičius ir Salaspilio mūšis panegirinio turinio tekstuose

Salaspilio mūšyje pasiekta išpūdinga pergalė, kurią buvo stengiamasi išnaudoti ir kaip vidaus politikos svertą. Žinia apie ją buvo išsiųsta į didžiuosius Europos monarchų dvarus, Šv. Romos imperatoriui, popiežiui. Pasveikinimą su išpūdinga pergale J. K. Chodkevičiui ir Zigmantui III Vazai atsiuntė popiežius Paulius V, Imperatorius Rudolfas II, Anglijos karalius Jokūbas II, persų Šachas Abbas I Didysis, turkų sultonas Achmedas I, kuris netgi užsakė J. K. Chodkevičiaus portretą ir pakabino savo rūmuose tarp garbingiausių karvedžių atvaizdų³⁰. Vilniuje J. K. Chodkevičiui buvo skirta iškilminga pompa su triumfo arkomis ir jėzuitų rengtais vaidinimas priešais Šv. Stanislovo katedrą, išleista Chrizostomo Golniewskio (*Chryzostom Golniewski*) *Nauja Sarmatų Kaliopės giesmė* (8 p.),

²⁶ B. Musiałowicz, *Kircholm 1605 ...*, s. 22.

²⁷ Ten pat, p. 23.

²⁸ H. Wisner, *Kircholm ...*, s. 45.

²⁹ B. Musiałowicz, *Kircholm ...*, s. 23.

³⁰ Ten pat, s. 16.

Simono Šlaskio (*Simon Ślaski*) *Atminimas, arba nemirtingumo stulpai* (12 p.), trumpos sveikinamojo pobūdžio poemos lenkų kalba³¹.

Vis dėlto pats pirmasis oficialus pranešimas apie pergalę prie Salaspilio buvo paties J. K. Chodkevičiaus laiškas, siųstas ATR valdovui Zigmantui Vazai, o pirmasis pasveikinimas – Karaliaus atsakas į laišką. Stovykloje prie Rygos rugsėjo 30 d. didysis etmonas pranešime valdovui rašė: [...] *užpuolė 14 tūkstančių švedų rugsėjo 27 d. tris tūkstančius keturis šimtus Jo Malonybės Karaliaus vyrų ir dar tris šimtus reitarių, su kuriais Jo Malonybė kunigaikštis Fridrikas, per Dauguvą sėkmingai persikėlęs, po pusės valandos prie Jo Malonybės Karaliaus karių prisijungė*³² *ir toliau [...] dėkokime sergėtojui Dievui, kad priešas sudraskytas ir pats [Karolis IX – K. P.] gėdingai bėgti ir pasiduoti buvo priverstas, o žmonių jo devyni tūkstančiai užmuštų plačiai po lauką gulėjo. Tame lauke ir Lunebergas, Lindersonas ir daug kitų garsių rotmistrių gyvybę padėjo. [...] keli šimtai belaisvių, šešiasdešimt vėliavų, 11 gerai veikiančių pabūklų paimta*³³. O apie LDK kariuomenės nuostolius J. K. Chodkevičius rašo: *Žmonių Jūsų Malonybės Karaliaus iki šimto žuvo, daug sužeistų, daugybė žirgų užmušta buvo. Tiesą sakant, daug mažesnės Jūsų Malonybės Karaliaus pajėgos, vis tik mažos jos tik lyginant su priešo didumu*³⁴. Šiame laiške toliau tęsiama nuolatinė J. K. Chodkevičiaus laiškų su valdovu tema – kariuomenės finansavimo būtinybė: laiško autorius pabrėžia kariuomenių santykinius dydžius norėdamas parodyti realiai kylančią grėsmę, kurią rugsėjo 27 d. pavyko įveikti tik *Dievo apvaizdos dėka*.

Į šį laišką Zigmantas III Vaza atsakė jau spalio 10 d. iš savo rezidencijos Varšuvoje. *Valdovas rašė, kad pats ponas visagalis Dievas su didžiausiu savo gerumu, mūsų nekaltumo gynėjas, teikėsi nuslopinti puikybę to prieš mūsų ir su jo kariais susirėmė, per Jūsų narsumą ir Mūsų riterijos drąsą, pranašumą didelį suteikė. Už tai dideliame geradariui Mūsų Ponui Dievui gražiausiai atiduodame padėkas, o dėl Jūsų Gerbiamojo paslaugos, kurią Mums ir Respublikai padarėte – ji mums neįkainojama [...]*³⁵. Įdomu pabrėžti tai, kad ATR valdovo atsakyme pirmiausia figūruoja Dievo galia ir Dieviškoji apvaizda, o pats J. K. Chodkevičiaus indėlis yra nustumiamas į antrą planą. Net ir turint omenyje barokinį pasiklovimą ir atsidavimą Dievo apvaizdai ir likimui, toks etmono vaidmens sumažinimas atrodo nepelnytas. Viena galima tokios retorikos priežastis buvo ta, kad J. K. Chodkevičius ir Zigmantas III Vaza nepalaikė gerų santykių, pir-

³¹ M. K. Sarbievijus, *Akmens pašventinimas (Sacra Lithothesis)*, Vilnius, 2009, p. 10.

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat, p. 149.

³⁵ Odpowiedz Króla, *Korrespondencye Jana Karola Chodkiewicza ...*, s. 151.

miausia tai lėmė pastovūs ginčai dėl kariuomenės finansavimo didinimo. Be to J. K. Chodkevičius atsargiai žiūrėjo į valdovą ir nepalaikė jo politikos kryptį dėl, jo manymu, galimo valdovo siekio centralizuoti valdžią ir sumenkinti bajorijos politinį svorį valdant valstybę³⁶.

Bene pats iškiliausias mūšio ir J. K. Chodkevičiaus įamžinimas atsispindi 1606 m. lotynų kalba išleistoje Vergilijaus stiliaus epinėje batalinėje poemoje *Karolomachia*, kurią 1606 m. parašė Vilniaus universiteto profesorius jėzuitas Laurencijus Bojeris (*Laurentius Boyer*, 1561–1619). Autorius, beje, buvo švedų kilmės (gimė 1561 m. Stokholme – mirė 1619 m. Braneve, Lenkijoje). Ilgą laiką poemos autoriumi buvo laikomas Vilniaus akademijos studentas, J. K. Chodkevičiaus seserėnas Kristupas Zaviša, tačiau jo autorystei priklauso tik dedikacija karalaičiui Vladislovui, o jaunesnysis Kristupo brolis Jurgis Zaviša pridėjo dar tris dedikacijas: pirmąją – taip pat valdovo sūnui, antrąją – J. K. Chodkevičiui, o trečiąją – jo sūnui Jeronimui Chodkevičiui, kuriose pateikiamas šabloniškas to meto panegirinis tekstas³⁷.

Po ketverių metų, 1610 m., jėzuitas Jonas Eismantas iš Vilniaus išvertė šią poemą į lenkų kalbą³⁸. Tai liudija ne tik panegirinės poemos populiarumą, bet ir norą, kad ji pasiektų kuo daugiau skaitytojų. Didžioji dalis LDK bajorijos nebuvo įgijusi pakankamai lotynų kalbos žinių, o lenkų kalba bajorijos ir turtingesnių miestiečių buvo vartojama beveik visuotinai.

Barokas dažnai vadinamas teatro epocha, klestėjo ne tik scenos menas, bet ir pats mirtingųjų gyvenimas buvo suvokiamas kaip vaidmens atlikimas teatro scenoje. Gimęs žmogus buvo paskiriamas atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis – tėvo, motinos, sutuoktinio, pirklio, valdovo ir t.t. Gyvenimo tikslas – juos atlikti kuo geriau ir kuo arčiau nusistovėjusio, visuotinai priimto idealo. Jei kasdienybėje idealaus scenarijaus ne visuomet buvo laikomasi, tai jį įamžinti ateities kartoms buvo siekiama pritaikant tobulo herojaus vaidmens reikalavimus, todėl tokiose panegirinio pobūdžio poemose kaip *Karolomachija* sutinkame ne patį J. K. Chodkevičių, bet tik idealų to laikotarpio karvedį.

Pats L. Bojeris, kurdamas J. K. Chodkevičiaus literatūrinį portretą, rėmėsi tobulo herojaus Enėjo pavyzdžiu. *Karolomachia* – tarsi savotiškas Vergilijaus *Eneidos* perdirbinys. Enėjas paklūsta likimui, Chodkevičius – dieviškajai apvaizdai. Kaip ir Enėjas Chodkevičius yra pavyzdingas šeimos narys, garbingas karvedys, pagarbus vyresniesiems, mirusiesiems ir dievams, pasižymintis išmintimi, o

³⁶ J. Urmanowicz, E. Dubas-Urmanowicz, *Jan Karol Chodkiewicz ..., s. 82.*

³⁷ Antanavičius D., *Lietuvio Bajoro dešimtmetis Livonijos karas (1610) ir jo autorius*, Vilnius, 2006, p. 34.

³⁸ Ten pat.

L. Bojeris prie šių epitetų prideda dar ir šaunumą bei narsumą³⁹. Europiniame kontekste šaunumas, narsumas ir drąsa buvo jau praeitin nuėjusio Renesanso epochos herojaus portreto atributai, kuriuos Barokas pakeitė pamaldumu, kuklumu, pasikliovimu Dievo apvaizda ir išmintingumu. Tačiau Lenkijoje vyravo *bajoro sarmato*⁴⁰ vaizdinys, grįstas smulkiosios ir vidutiniosios Lenkijos bajorijos vertybių sistema, kuriame buvo suplakama tiek narsa ir beatodairiška drąsa, tiek ir pamaldumas bei dievobaimingumas, kuris XVII a. pradžioje pradėjo plisti ir į LDK. Be to svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šios poemos autorius, nors ir dirbo Vilniaus universitete, kultūriškai labiau buvo susietas su Lenkija, o ne su Kunigaikštyste, todėl kūrė atsižvelgdamas į pastarosios valstybės kultūrinius standartus:

*Vadas kariuomenės mūs, narsus Šviesiausiasis grafas
Jonas Karolis, tas Chodkevičių ainis kilnūs,
Savo mažu būreliu į Tartarą tūkstančius siuntęs,
Bet po žygių tokių išdidžiai galvos neužvertęs,
Žengia miestan linksman nugalėtojas, bet be triumfo.
Toks šis vyras kuklus ir toks yra jo dorumas.
Žygiais savo narsiais sėkmingai karą užbaigęs,
Geidžia auka padėkot ir pagarbą giesme išreikšti
Savo globėjams dievams, o labiausiai – jųjų Karaliui⁴¹.*

Visoje poemoje J. K. Chodkevičiui priskiriami tik garbingiausi ir šviesiausi epitetai: apdairumas, kilnumas, dorumas, narsa, sumanumas, kurie nuolatos priešunami su Karolio IX būdo savybėmis:

*Mūšius apgiedu narsius, lietuvių Gravydo trofėjus,
Karolius, karo vadus, apgiedu, – juos matė kovojant
Vieną prieš kitą Ryga, tas miestas šiaurinėj pakrantėj.
Vardas jų tas pats, bet valia ir siekiai skirtingi.
Vienas – priešas žiaurus teisingumo, o kitas – gynėjas,
Zigmantą puola anas, o šitas karaliui tarnauja.
Vienas veržias šalin Livonijos, kitas ją gina⁴².*

³⁹ S. Narbutas, *Karolomachijos akiračiai, Karolomacija*, Vilnius, 1992, p. 24.

⁴⁰ Lenkijos bajorijos ideologijos ir gyvenimo būdo filosofija atsirado XVI a., XVII a. II pusėje plito ir į LDK. Sarmatizmas buvo pagrįstas bajorijos laisve (*Aurea libertas*) ir ATR kaip krikščioniškojo bastiono (*Antemurale christianitatis*) suvokimu. Buvo sukurtas idealaus bajoro-sarmato vaizdinys, kuris tapo ATR bajoro siekiamybe – tai doras, mylintis tėvynę pilietis, būtinais katalikas, ginantis savo ir Respublikos laisvę nuo tironijos, aukojantis savo gerovę dėl tėvynės ir laisvės idealų.

⁴¹ S. Narbutas, *Karolomachijos akiračiai, Karolomacija*, p. 38.

⁴² Ten pat, p. 37.

J. K. Chodkevičius dažnai įvardijamas kaip *mūsų grafas, tėvynės, karaliaus gynėjas, sergėtojas*, pabrėžiama, kad valstybės likimas būtų jo rankose. Geru žodžiu dažnai minimi ir J. K. Chodkevičiaus giminės: sūnus Jeronimas Krizostomas Chodkevičius, brolis Aleksandras Chodkevičius ar sūnėnas Kristupas Chodkevičius. Poemoje nepamiršti ir kiti mūšio herojai: Vincentas Vaina, Teodoras Lackis, Jonas Sapiega.

Dar vieną J. K. Chodkevičiaus (kaip puikaus *sarmato*) įvaizdį sutinkame Šimono Starovolskio (*Szymon Starowolski*, 1588–1656), vieno garsiausių LDK rašytojų, istorikų ir polemikų, palikusio kiek daugiau nei 70 darbų (nuo poleminių tekstų iki panegirinių poemų) biografijų rinkinyje *Sarmatų karvedžiai*. Š. Starovolskis gimė neturtingoje LDK bajorų šeimoje, tačiau buvo gabus mokslui, imlumas kalboms ir plunksnai padėjo kilti karjeros laiptais. Š. Starovolskis nuo mažumės lankėsi ATR didikų dvaruose. Po studijų Krokuvos universitete tarnavo Karūnos didžiojo etmono Jano Zamoiskio (*Jan Zamoyski*) dvariškiu, mirus J. Zamoiskiui, lydėjo Lietuvos didžiojo etmono Konstantino Ostragiškio sūnus Janušą ir Konstantiną Ostragiškius į riterių turnyrą Vakarų Europoje. Nuo 1620 m. Š. Starovolskis buvo J. K. Chodkevičiaus asmeniniu sekretoriumi ir lydėjo jį į 1621 m. Chotino žygį, kuriame išbuvo iki pat Lietuvos didžiojo etmono mirties. Turint omenyje ATR susiformavusią klientinės sistemos praktiką, nuostabos nekelia, kad Š. Starovolskio tarnybos faktai nulėmė ir jo kūrinijų turinį: daugiausiai juose dėmesio skiriama būtent Zamoiskių, Ostragiškių ir Chodkevičių šeimoms.

Žymiausias Š. Starovolskio kūrinys *Sarmatų karvedžiai* išleistas 1631 m. Kelne (Vokietija). Jame aprašomi garsiausi Sarmatų – LDK ir ATR – karo vadai, pateikiamos trumpos jų biogramos ir garsiausi mūšiai. Šiame veikale J. K. Chodkevičius aprašomas kaip *pavyzdinis Sarmatų karvedys, kurio didybė ir kariška drąsa buvo žinoma visame pasaulyje*⁴³. Š. Starovolskis nepamiršta paminėti ir karvedžio sumanumo, ir karinės taktikos, ir gudrybių išmanymo – išsimokslinimas ir sumanumas buvo būtinas barokinės asmenybės bruožas. Už tai, anot Š. Starovolskio, gražiausiais žodžiais J. K. Chodkevičių puošia ir Šv. Romos imperatorius, ypač už pergalę prie Kircholmo, už kurią per amžius bus šlovinamas⁴⁴. Šiame mūšyje, anot Š. Starovolskio, laimėta buvo prieš tris kartus didesnę Sudermanlandiečio (atsisakoma Karolį IX vadinti Švedijos karaliumi) kariuomenę, kurią sudarė, anot autoriaus, ne tik švedai bet ir belgai, škotai, anglai, vokiečiai, o taip pat ir Prancūzijos protestantai. Dangus atsiuntė J. K. Chodkevičiui puikią pergalę ir už tai jis buvo apdovanotas pačiomis didžiausiomis triumfo eitynėmis.

⁴³ S. Starovolski, *Sarmatiae Bellatores*, Coloniae Agrippinae, 1631, p. 237.

⁴⁴ Ten pat, p. 238.

Pabrėžiama, kad mūšis laimėtas dėl etmono gudrumo, bet ir dėl karių, kuriais etmonas rūpinęsis kaip savo vaikais, paklusnumo⁴⁵.

Š. Starovolskio tekste be tradicinių *sarmato vertybių* figūruoja dar XVI a. susiformavęs mylinčio laisvę LDK ir Lenkijos bajoro-piliečio vaizdinys. XVII a. LDK valdovams vis bandant sustiprinti ir centralizuoti valdžią savo rankose, LDK diduomenė globojo stiprų laisvės kultą, kuriame visi bajorai buvo traktuojami kaip lygūs, o valdovas buvęs tik pirmasis iš lygių. Tokias idėjas pastebime ir Š. Starovolskio tekste. Jis po pagiriamąjo žodžio etmonui iš karto klausia: *O kaip, sakysite, dėl laisvės? Laisvę*, – sako Š. Starovolskis, – *mylėjo jis ir meile jai užkrėtė visus savo karius ir kilniuosius žmones*⁴⁶. Taigi, tokia neatsitiktinai sukonstruota Š. Starovolskio teksto struktūra rodo, kad visos teigiamos savybės tampa legitimos tik tada, kai herojus pozityviai žiūri į bajorijos laisvę.

Š. Starovolskio pavyzdžiu seka ir Petras Kazimieras Lackis (*Petrus Casimirus Lacki*), kuris 1642 m. publikavo biografinį žinyną, skirtą Chodkevičių galingiausiems, *Septyni didvyriai Chodkevičiai*⁴⁷, kuriame pateikiamos žymiausių giminės atstovų biografijos, juos pristato kaip valstybės gynėjus ir saugotojus, kurių dėka LDK *gyvavo ir gyvuos turtinga ir laisva*.

Itin įdomų ir konceptualiai kitokį J. K. Chodkevičiaus paveikslą sutikti galime LDK poeto, sarmatų Horacijumi praminto ir popiežiaus Urbono XIII laurų vainiku apdovanoto, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (*Maciej Kazimierz Sarbiewski, Matthias Casimirus Sarbievius*, 1595–1640) 1621 m. sukurtame veikale *Akmens pašventinimas*⁴⁸, kuris buvo skirtas Švč. Mergelės Marijos bažnyčios Kražiuose kertinio akmens šventinimo iškilmėms įamžinti, o šios bažnyčios fundatoriumi buvo pats J. K. Chodkevičius. Bažnyčią didysis etmonas statyti pradėjo rengdamasis žygiui prieš Osmanų imperiją, bet Chotino kampanijos metu mirė. Tai iliustruotas epigraminių eilėraščių ir odžių rinkinys. Jame galima įžvelgti ir mokyklinės inscenizacijos žanro požymių⁴⁹. Nenuostabu, kad kūrinyje, rašytame 1621 m., daugiau dėmesio skiriama būtent pergalei prieš Osmanų imperiją, dėl kurios buvo sustabdytas, to meto akimis žiūrint, barbariškos civilizacijos veržimasi į Europą, o ne fundatoriaus kovoms prieš Švediją, kurios jau kurį laiką buvo nurimusios.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ P. C. Lacki, *Septem Chodkiewiczii heroes*, Vilnae, 1642.

⁴⁸ M. K. Sarbievijus, *Akmens pašventinimas (Sacra Lithothesis)*, Vilnius, 2009.

⁴⁹ S. Šarkauskienė, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus *Akmens pašventinimas*: tarp teatro ir emblemos, M. K. Sarbievijus, *Akmens pašventinimas (Sacra Lithothesis) ...*, p. 6.

Alberto Viiuko-Kojelavičiaus *Lietuvos istorijos* I tomo titulinė graviūra.
Pirmasis leidimas Gdanske, 1650 m.
VDKM spaudos rinkinys, S-11634

M. K. Sarbievijus savo panegirinėse odėse J. K. Chodkevičių taip pat pristato kaip idealizuotą to meto veikėją, uolų kataliką, besirūpinantį valstybės gerove:

*Jis [J. K. Chodkevičius – K. P.] uoliais kirtikliais
Nesikėsina į auksą,
Kasamą Dindimo gelmėse
Ar išgaunamą Sikanijos kalnuose.
Galingais darbais, o ne turtais Trykštanti Dosnumo
Gausina šaltinį, prie kurio Religija ir Pamaldumas veda⁵⁰.*

Svarbu pastebėti, kad M. K. Sarbievijaus kūryboje beveik nebeliko tokių epitetų kaip *narsumas*, *šaunumas*, *beatodairiška drąsa*, poemoje iškeliamas protas, nesavanaudiškumas ir, žinoma, pamaldumas. Tai nutiko ne tik dėl Baroko epochos brandos, kuri aukštajame mene vertė atsisakyti liaudiškos *sarmatiškosios* kūrybos,

⁵⁰ Ten pat, p. 64.

Vaclovo Potockio veikalo *Chotino karas*
titulinis lapas, Varšuva, 1780 m.
VDKM spaudos rinkinys, S-9670

bet ir Sarbėvijaus *vakarietiškumo*. Šis poetas nemažai laiko praleido vakarų Europoje – keliavo, studijavo. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad jo kūryba, šiuolaikiniais terminais kalbant, buvo skirta ne tik *virtuti namuose*, bet ir vakarų rinkai, joje atsispindi bendraeuropinės šios epochos tendencijos.

Tokių europinį Baroko herojaus portretą rastume ir istoriko Alberto Vijūko-Kojelavičiaus panegirikoje, leistoje kartu su *Lietuvos istorija*, kurioje J. K. Chodkevičiui buvo priskiriama Lietuviškojo Scipijono pravardė: *Po karaliaus mirties jis [Kazimieras Leonas Sapiega] pamažėle kopė į aukštąsias valstybės pareigybes ir galop visos valstybės valia buvo paskelbtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonu po didžiojo Lietuvos Scipijono – Chodkevičiaus. Jis, gavęs šią spartietišką pareigybę, taip ją sutvarkė, kad galėjai patikėti,*

*jog jame esąs atgijęs Chodkevičius*⁵¹. Nors ši citata iš pirmo žvilgsnio atrodo ne itin iškalbinga, tačiau, atkreipus dėmesį į patį Kornelijų Scipijoną, su kuriuo J. K. Chodkevičius yra lyginimas, pastebėtume, kad šis vienas garsiausių karo vadų buvo žinomas ne dėl savo narsos ir beatodairiškos drąsos, o dėl intelekto, gudrumo bei pasitikėjimo *Dievų valia*.

Galime paminėti ir dar vieną Baroko istorinį kūrinių Vaclovo Potockio (*Wacław Potocki*, 1621–1696 m.), lenkų bajoro, poeto ir rašytojo, batalinę poemą *Chotino karas*⁵², kurią rašydamas 1669–1673 m. rėmėsi Jokūbo Sobieskio (ATR valdovo Jono Sobieskio tėvo) dienoraščiu. Poemos tikslas išaukštinti mūšio karo vadus ir ATR pergalę prieš *niekatikius* osmanus, apginti Europos krikščioniją nuo sunaikinimo. Poema, rašyta praėjus beveik pusei amžiaus po Lietuvos didžiojo etmono mirties, vykstat antrajam ATR ir Osmanų imperijos susidūrimui, leidžia suprasti jo asmenybės mito transformaciją. V. Potockis savo poemoje apibūdina J. K. Chodkevičių tokiais žodžiais:

⁵¹ A. Vijūkas-Kojelavičius, *Lietuvos istorija*, Kaunas, 1989, p. 37.

⁵² W. Potocki, *Wojna chocimska*, Wrocław, 2003.

*Visų akys ir širdys vieningai į vieną
Sukosi Chodkevičių; tokį sukelia įspūdį, kad jaunėja;*

*Juk žygdarbiai jo nemirtingi, kurių jis atlikęs netausodamas,
Vėlesniame amžiuje, jie žilus plaukus jo nuo smilkinio nuvaikė;
Marsas iš akies, santūrumas pats jam skverbėsi iš veido,
Jo vyriška didybė ir įspausta jame laisvė,
Jo sąžiningumo triumfus galime ant kaktos skaityti,
Kam ieškoti Dievo? Tavo valios darbai amžių atminčiai, Narsusis Karoli!⁵³*

Derėtų dėmesį atkreipti ir į tai, kad poema sukurta XVII a. trečiame ketvirtyje, o paskutinis (ne modernus) jos leidimas pasirodė net 1850 m.⁵⁴ Be to, žinoma, plito ir rankraštiniai poemos nuorašai, tad nors didesnės įtakos ji to meto visuomenei ir literatūrai neturėjo, ši poema liudija, kad J. K. Chodkevičius ir jo pergalė prie Chotino grėsmės prieš turkus akimirka išliko svarbus bajorijos savasties ženklas⁵⁵.

Įdomu pastebėti tai, kad nors J. K. Chodkevičius buvo LDK politinės tautos narys, savo populiarumu Lenkijoje nė kiek nenusileido *vietiniams* herojams. Daugiausia tai nutiko dėl to, kad J. K. Chodkevičius aktyviai dalyvavo Lenkijai laimint svarbias kovas – numalšino Zebžydovskio rokošą ir sustabdė Osmanų imperijos veržimąsi.

Religinis J. K. Chodkevičiaus portreto aspektas

Religingumas ir kontrreformacija buvo vieni iš esminių Baroko epochos bruožų LDK, tad nuostabos nekelia, kad pavyzdinis religingumas vienas dažniausiai minimų etmono būdo bruožų visuose barokiniuose tekstuose. Pavyzdžiui, L. Bojerio poemoje *Karolomachija* visuomet juntama kontrreformacijos idėjų potekstė pateikiama tokiu būdu, kad ją suvoktų ir didesnė auditorija: atsidavęs katalikas kaunasi ir gina tėvynę nuo žiauraus užpuoliko – švedų protestanto. Kaip pastebi Eugenija Ulčainaitė, L. Bojeriui J. K. Chodkevičiaus sėkmė ir laimė yra neatsitiktiniai dalykai – ją jam skyrė patys dievai, todėl jis yra *laimingas karo vadas*, o jo vardą išgirdusi Švedija *virpa iš baimės*⁵⁶. L. Bojeris neabejoja, kad tik pats Viešpats Dievas, Motina Mergelė Marija ir kiti šventieji nulėmė jų pergalę:

⁵³ Ten pat, p. 55.

⁵⁴ Žinomi šie knygos senieji leidimai 1670, 1675, 1780 ir 1850 m.

⁵⁵ Ulčainaitė E., Baroko epochos poema, *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžius*, Vilnius, 2003, p. 294.

⁵⁶ Ten pat, p. 290.

*Su lietuvių kariais (o jų nugalėtojus ginklus
Dievo didi valia, teisingumo nešėja, globojo)...⁵⁷;
Tu, Stanislovai, čia ir, Kazimierai, tu
Būkit, kartu su jumis – ir danguj regėta Mergelė,
Aš tikiu, kad tai jūs Karolį rėmėt kovoj⁵⁸.*

Tekste tiesiogiai taip pat matomos ir šios kontrreformacijos propagandos potekstės:

*Vade galingas, juk tu už Dievo tautą kariauji,
Harpijoms toms baisioms, priešiškomis tikėjimui Romos,
Kelių pastoji, gini tikrosios religijos šlovę⁵⁹.*

Tie patys pasažai matyti ir jau minėtame M. K. Sarbievijaus veikale *Akmens pašventinimas*. Tai puikiausiai iliustruoja vien III odės pavadinimas *Geriausiojo galingiausiojo Dievo ir Mergelės Motinos pagalba prieš Turkus Šviesiausiam Fundatoriui pažadama*⁶⁰. O herbinėje odėje pristatomi J. K. Chodkevičiui priskiriami prioritetai, kurie puikiai atspindi ir to laikotarpio pasaulėjautą, ir rodo, kad darbas Dievo krikščioniškos tikybos gerovei buvo suvokiamas kaip pats svarbiausias net valstybinių negandų laiku, o asmeninė gerovė yra paskutinėje vietoje.

*Dovanos, kurios trimis srovėmis plūsta iš tirštų debesų,
Tai – CHODKEVIČIAUS dosnios rankos dovanos.
Vienos Dovanos yra skirtos savam Vardui,
Kitos yra Tėvynei, dar kitos dovanos yra DIEVUI.
Kaip manai, kurios yra didesnės, jei trykšta iš vieno šaltinio?
Nes nevienodomis srovėm liejas trijų upių vanduo.
Šventyklos – DIEVUI, Tėvynei – Laisvė, o sau – šlovė;
Sau didelės, Tėvynei – didžiausios, o DIEVUI – įstabios⁶¹.*

Beveik visi kūriniai, skirti J. K. Chodkevičiui pašlovinti, yra taip pat skirti krikščioniškosios dorybėms, būdingoms Baroko kultūrai, proteguoti. M. K. Sarbievijaus veikale *Akmens pašventinimas* galima išvelgti Kristaus kaip kario (*miles Christianus*) įvaizdį, kuris ATR itin gajus buvo XVII a., kada gyvavo krikščioniškojo bastiono (*antemurale chirstianitas*) mitas, teigęs, kad Respublika – paskutinysis Europinės krikščionybės forpostas prieš barbariškus rytus:

⁵⁷ L. Boyer, *Karolomachija ...*, p. 40.

⁵⁸ Ten pat, p. 160.

⁵⁹ Ten pat, p. 164.

⁶⁰ M. K. Sarbievijus, *Akmens pašventinimas ...*, p. 29.

⁶¹ Ten pat, p. 53.

*O kad Tavirus Dosnumas, kuris jau visiškai Mus, Žemaitiją, Dangaus Gyventojus, jei taip galima pasakyti, užmetus malonės grandines, prie tavęs pririšo, kad Karinis Narsumas, Mums meldžiant, Tėvynei atkakliai prašant, Dievui pritariant, į Lenkijos Krikščionišką vardą besikėsinantį priešą bėgti priverstų ir išvartytų. Šito Tau, DIDYSIS VADE, linkime, šito meldžiame*⁶².

Čia būtent paties J. K. Chodkevičiaus paveikslas suprantamas kaip Kristaus kario personifikacija⁶³. Beje, Kristaus kario motyvų rasti galime tiek ir L. Bojerio *Karalomachijoje* bei kitose panegiriniuose tekstuose, tiek ir J. K. Chodkevičiaus laidotuvių kalbose. Didžiojo Etmono laidotuvėms skirtoje kalboje Bonaventūra Čarlinskis (*Bonawentura Czarliński*) rašė, kad [*etmonas*] *nė vienos dienos nepraleido neišklausydamas Šv. Mišių, visada prieš mūsų pasimeldavo arba, kryžium puolęs, ilgai Dievui meldavosi ir dėl to nė viename savo mūšyje nepatyrė žalos*⁶⁴.

Šiame Baroko kontekste šiek tiek išsiskiria tik vienas anonimo veikalas *Lietuvis bajoras apie dešimtmetį Livonijos karą*⁶⁵, kuriame daugiau dėmesio skiriama ne religijai, o valstybei, ne pamaldumui, o patriotiškumui, tačiau ir čia galime rasti religingumo atspindžių: *Etmonas, prieš žengdamas į tvirtovę, su kariais užsuka į bažnyčią, skirtą Švč. Mergelei Marijai, ir ten visi, kartu giedodami linksmą Šv. Ambraziejaus himną, nugalėtojui Dievui pareiškė padėką*⁶⁶. Tikriausiai tai nutiko dėl to, kad numanomas teksto autorius buvo pasaulietis, lietuvis bajoras Teodoras Lackis (*Teodor Lacki*), kuris priklausė ne tik J. K. Chodkevičiaus klientelei, bet ir tarnavo etmono daliniuose Livonijos karo metu, tad jo prisiminimų aprašymo tikslas buvo išaukštinti J. K. Chodkevičiaus būtent kaip kario genijų.

Husarų šarvai su užrašu PRO DEO ET PATRIA (už Dievą ir tėvynę). XVIII a. VDKM ginklų rinkiniai, G-854

⁶² Ten pat, p. 41.

⁶³ S. Šarkauskienė, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus *Akmens pašventinimas: tarp teatro ir emblemos*, M. K. Sarbievijus, *Akmens pašventinimas ...*, p. 16.

⁶⁴ Ten pat, p. 16.

⁶⁵ *Lietuvio bajoro „Dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir autorius*, Vilnius, 2006.

⁶⁶ Ten pat, p. 230.

APŠVIETOS EPOCHA

Apšvieta LDK nusikratė dievobaimingumo ir absoliutaus paklusimo Dievo apvaizdai įvaizdžio, tačiau dėl fiziokratizmo išliko artima bažnyčiai ir klerikalams. Būtent bažnyčia ir dvasininkai – jėzuitai ir pijorai – savo rankose turėjo krašto švietimą ir tapo vieni pagrindinių Apšvietos idėjų nešėjų Kunigaikštystėje.

Vienas žymiausių LDK XVIII a. pamokslininkų, Vilniaus universiteto profesorius, 1794 m. sukilimo dalyvis, LDK, o kartu ir visos ATR reformų šalininkas, pirmasis Vygrių vyskupas jėzuitas Mykolas Pranciškus Karpavičius (*Michał Franciszek Karłowicz*, 1744–1803) savo bažnytiniuose pamoksluose taip pat nestokojo pažangių, iš vakarų Europos sklindančių idėjų. Vyskupas kalbėjo apie sunkią valstiečių padėtį, lygybės principus, edukacijos svarbą. M. K. Karpavičius žmonėms priminė ir J. K. Chodkevičiaus asmenybę. Štai 1781 m. lapkričio 15 d. pamoksle *Apie Tėvynės meilę*, kuris buvo skirtas LDK Vyriausiojo tribunolo lietuviškos kadencijos darbo Vilniuje atnaujinimui, jis kaip pavyzdį iškelia J. K. Chodkevičiaus portretą. Pamokslas susideda iš įvado ir dviejų dalių. Įvade kreipiamasi į tribunolo narius, apeliuojama į jų sąžinę. Pirmoje dalyje pagal geriausias to meto retorikos savybes pristatomi antikiniai pavyzdžiai iš Graikijos ir Romos laikų, o antroje – LDK istorijos pamokos. M. K. Karpavičius kaip vieną pagrindinių J. K. Chodkevičiaus nuopelnų įvardija tai, kad jis apgynė Europą nuo pagonių (turima omenyje 1621 m. Chotino mūšis), šiam žygdarbiui etmonas įkvėptas buvo meilės tėvynei ir Dievui⁶⁷. J. K. Chodkevičiaus asmenybė taip pat prisimenama ir 1794 m. birželio 25 d. pamoksle, sakytame lygumose prie Vilniaus, šventinant sukilimo ginklus ir vėliavą, kai Vilniaus vaivadijos šauktinė liaudies kariuomenė jau ėjo į karą. M. P. Karpavičius pamoksle sakė: *Kadaise čia, Vilniuje, Chodkevičius pasiėmė į mūšį Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos pašventintą vėliavą ir sugrįžo laimingai su pergale pas savo tautiečius. [...] O, kad palikuonys rastų istorijoje ne ką menkesnius jūsų, kilnieji vaivadijos gyventojai, laimėjimus, priėmus tą pašventintą vėliavą, [kokius randame] ten skaitydami apie garsųjį Chodkevičių.*⁶⁸ Taip vyskupas drąsino sukilėlius nebijoti, semtis narsos ir tikėjimo iš Salaspilio ir Chotino nugalėtojo J. K. Chodkevičiaus. Visa Chodkevičių giminė, lyginant su kitomis LDK diduomenės šeimomis, M. P. Karpavičiaus pamoksluose minima gana dažnai, pavyzdžiui, Chodkevičiai aprašomi kaip vieni labiausiai nusipelnusių tėvynės laisvei ir laisvei tėvynėje šeimų⁶⁹. Tai rodo, kad ir pats J. K. Chodkevičius ir jo išgarsinta giminė, tėvynę ištikus nelaimei, tapo etalonu, sektinu pavyzdžiu.

⁶⁷ M. P. Karpavičius, *Rinktiniai pamokslai*, Vilnius, 2003, p. 280.

⁶⁸ Ten pat, p. 375.

⁶⁹ Ten pat, p. 188.

Lucko vyskupas Adomas Stanislovas Tadeušas Naruševičius (*Adam Stanisław Tadeusz Naruszewicz*, 1733–1796) J. K. Chodkevičiaus atminimą įamžino kiek kitokiu būdu – 1781 m. parašė monumentalią dvitomę J. K. Chodkevičiaus biografiją (pirmasis leidimas 1781 m.)⁷⁰. Beje, jis buvo ir pirmosios modernios, šaltiniais ir jų kritika paremtos, ATR istorijos autorius (*Historia narodu polskiegu*, t. 1–7). Atsakymą, kodėl buvo pasirinkta rašyti būtent šios asmenybės biografija, randame prakalboje į ATR valdovą Stanislovą Augustą Paniatovskį: *Šviesiausiasis Karaliau! Istoriją Chodkevičiaus ir jo kilmingų namų ištakų, kurią, kaip ir visus savo darbus, dedu prie sosto Jūsų Karaliaus Malonybės. Kadangi Jo Malonybė Karalius norėjote ją prie šono ir prie akių savų turėti susirinkime, ke-tvirtuoju pramintame, kurio pokalbiuose užsiminta buvo apie Plutarcho medžiagą, pasirodė Jo Šviesiausiajam Karaliui noras, kad kas nors iš mūsų prisėstų parašyti gyvenimus kai kurių žymių Lenkų. [...] Buvo tai mintis Jo Malonybės Karaliaus pastatyti tautą ant praeities garbės, galybės ir pagarbos pjedestalo. [...] Aš pats tad atrinkau Chodkevičių [...], vaivada, kurį Dievas laimino visuose jo sunkiuose darbuose ir žygdarbiuose, nes jis Karalių mylėjo, sergėjo Jį, kad niekas nekenktų, priešus Jo skaudžiai baudė, o, svarbiausia, dėl respublikos, tikėjimo ir majestoto gyvybę savo prie Chotino padėjo. Duok Dieve Jam Malonybei Karaliui daugiau tokių senatorių ir ministrų, koks buvo Chodkevičius*⁷¹. Ši citata liudija, kad J. K. Chodkevičius ATR istorinėje atmintyje pirmiausia išliko kaip Chotino mūšio nugalėtojas, o Salaspilio mūšis pasitraukia į antrą planą ir tampa aktualus tik pristatant pirmąjį XVII a. Livonijos karą. Štai A. Naruševičius savo Lenkijos istorijoje apie Salaspilio mūšį užsimena tik pora sakinių, taip pat kaip ir garsiausias jo mokinys Joachimas Lelevelis (*Joachim Lelewel*, 1786–1861), Vilniaus universiteto dėstytojas, istorikas, geografas ir numizmatikos pradininkas, kurio parašytoje Lenkijos istorijoje (išleistoje Lenkijos istorijos paskaitų, skaitytų Vilniaus universitete, konspektų pagrindu) ši istorijos tarpsnį iliustruoja būtent minėdamas Salaspilio mūšį: *Zigmantas III buvo labai geras ponas, bet nemokėjęs surinkti šalininkų ir neklausė seimo. Jam po tėvo mirties liko Švedijos karaliaus sostas, kurį iš jo išplėšė jo dėdė Karolis. Tai įpainiojo Lenkiją į karus su Švedija Livonijoje, kur veltui Zamoiskio*⁷² *pergalės nuėjo, o Jonas Karolis Chodkevičius 1605 prie Kircholmo švedus sutriuškino. Paklojo jis prie Kircholmo tris kartus daugiau*

⁷⁰ A. Naruszewicza, *Żywot J. K. Chodkiewicza wojewody Wileńskiego, hetmana Wielkiego W. Ks. Lit.*, Kraków, 1858, t. 1–2.

⁷¹ Ten pat, s. II.

⁷² Omenyje turimas Janas Zamoiskis (*Jan Zamoyski*, 1542–1605) – didysis karūnos etmonas ir kancleris, kuris 1600–1602 m. sėkmingai kariavo Livonijoje, dalinai išstūmė švedus, atsiėmė Valmierą, Paidę, tačiau dėl prastos sveikatos atsistatydino iš etmono pareigų.

Salaspilio (Kircholmo) mūšis istorinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaizduotėje: nuo Baroko iki Apšvietos

*švedų, tai buvo Lenkijos triumfas: tokiomis mažomis pajėgomis sugebėjo Chodkevičius švedus sumušti. Tačiau rezultatų karas Respublikai neatnešė*⁷³.

Daugiau apie Salaspilio mūšį užsimenama tik jau minėtoje A. Naruševičiaus J. K. Chodkevičiaus biografijoje, tačiau vėlgi, palyginus su Chotino mūšio kampanija ir netgi jai skirtų šaltinių publikacija, Salaspilio mūšis, nors ir pristatomas išsamiai, – nublanksta.

LDK etmono Jono Karolio Chodkevičiaus mirtis. Dail. Pranciškus Smuglevičius. 1806 m. Zamoiskių muziejus Kozłuve (Lenkijoje)

Čia dera paminėti dar vieną kūrinį – Pranciškaus Smuglevičiaus (*Franciszek Smuglewicz*, 1745–1807) paveikslą *LDK etmono Jono Karolio Chodkevičiaus mirtis*, nutapytą 1806 m. P. Smuglevičius garsiausias klasicizmo dailininkas, daugiausiai tapęs šventojo rašto ir istorinėmis tematikomis. Paveiksle vaizduojamas palapinėje, lovoje, gulintis J. K. Chodkevičius, apsuptas karių, kuriems duoda įsakymus, fone vyksta Chotino mūšis. Taigi etmonas vaizduojamas kaip žmogus, atiduodantis tėvynei net paskutines gyvenimo akimirkas.

⁷³ J. Lelewel, *Polskia dzieje i rzeczy jej*, Poznań, 1855, s. 108.

Lietuvių liaudies dainos

J. K. Chodkevičius buvo itin gerbiamas savo karių, dažnai tapatinamas su tėvo figūra. Etmonas visuomet vaizduojamas kaip besirūpinantis savo karių gerove. Išlikę šaltiniai liudija, kad jis nuolat iš ATR Seimo ir valdovo reikalavo finansavimo tam, kad galėtų pamaitinti karius ir sumokėti jiems algas. Jei lėšų negaudavo, mokėdavo iš savo asmeninių pajamų, po mūšių rūpindavosi, kaip išpirkti belaisvius ir palaidoti žuvusiuosius. Štai, pasibaigus Salaspilio mūšiui, J. K. Chodkevičius rašo švedų generolui Joachimui Frederikui Mansfeldui (*Joachim Frederick Mansfield*) ir derasi dėl apsikeitimo belaisviais, rūpinasi ne tik savais, bet ir garbingai elgiasi su priešais: *Vokiečius visus, kaip užsienio karius, aprūpinau kelionės pinigais ir laisvėn paleidau; švedų didesnę dalį sulaikiau, vėliau su mūsų žmonėmis į Švediją išsiuntėme; [...]. Be to, kai tavo laiškas mane pasiekė, kad tu išpirkas arba apsikeitimus siūlai, manau, kad mūsų žmonės į Revlį, o jūsų į Dorpatą galėtų būti patogiausiai nugabenti*⁷⁴. Taigi nenuostabu, kad tam buvo skiriamos ne tik poetų ir akademikų panegirikos, bet ir bajorų, karių buvo kuriamos dainos, kurios vėliau pateko į Lietuvių liaudies dainyną ir buvo dainuojamos net iki XX a.

Antano Juškos XIX a. antrojoje pusėje Veliuonos apylinkėse užrašytose lietuvių karinėse dainose vis dar juntami J. K. Chodkevičiaus kovų su švedais atgarsiai, Mykolo Biržiškos surinktame dainų rinkinyje *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos*, kuriame galime rasti tokių dainų kaip: *Visi bajorai žirgus balnoja, Visi bajorai į Rygą joja, Augin tėvas sūnelį, Mūsų Katkus labai drūtas, Tas Katkevič su žuvėdu labai mūšas*⁷⁵.

AUGIN TĖVAS SŪNELĮ,
[...]
*Ir atein žuvėdų pulks,
Žuvėdų pulks narsiujų.
Kaip ant pleciaus sustojum,
Visus žuvėdus iškapojum.
Mūsų Katkus labai drūts,
Tikras buvu karaliuks.
[...]*⁷⁷

KAREIVIUKU GERAS PUSTAS
[...]
*Kareiviuku geras pustas,
Kirtu galvą kaip kopūstą.
O tas Katkus, tas Katkavič
Su žuvėdu labai mušas.
[...]*⁷⁶.

⁷⁴ Jan Karol Chodkiewicz do Generala szwedzkiego Mansfelda, *Korrespondencye Jana Karola Chodkiewicza ...*, s. 155.

⁷⁵ *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos*, sud. M. Biržiška, Vilnius, 1920, p. 20–27.

⁷⁶ *Lietuvių liaudies dainynas: karinės-istorinės dainos*, Vilnius, 1985, t. 3, d. 1, p. 189.

⁷⁷ Ten pat, p. 190.

Numanu, kad karo dainos pirmiausia buvo paplitusios tarp bajorų, tačiau žemesnieji gyventojų sluoksniai, pirmiausia – valstiečiai, bajorijos papročius imituodavo itin dažnai, perimamos buvo ne tik manieros, aprangos elementai, bet ir laisvalaikio ir pramogos būdai, taip pat ir dainos. Nenuostabu ir tai, kad vadinamojoje istorinėje Žemaitijoje surinktos dainos yra skirtos būtent J. K. Chodkevičiaus kovoms su Švedija, o ne kitiems jo žygiams: šiaurinis frontas bei švedų įsiveržimas buvo svarbesni vadinamiesiems etninės Lietuvos gyventojams, o Chotino batalijos, vykusios beveik už tūkstančio kilometrų nuo Nevėžio sienos, nedarė tiesioginės įtakos regiono raidai.

IŠVADOS

Baroko epochoje LDK susiformavo du J. K. Chodkevičiaus vaizdiniai, kurių pirmasis buvo tobulas sarmato pavyzdys, o antrasis J. K. Chodkevičių atspindėjo pagal bendraeuropinius barokinio idealo kanonus. Vienas pagrindinių Baroko epochos bruožų – religingumas, dievobaimingumas ir transcendentinio ryšio su Dievu ieškojimas. ATR sparčiai vykstant kontrreformacijai, įvairiausio pobūdžio tekstai, taip pat ir panegirikos, buvo naudojami religinei propagandai, o herojų portretai – religijos naudai. Tokios propagandos puikus pavyzdys yra tuo metu kuriamas J. K. Chodkevičiaus literatūrinis portretas, etmonas imtas vaizduoti kaip Jėzaus karys, kovojantis krikščionybės bastione, ne tik prieš kitatikius osmanus ar krikščionišką, bet barbarišką Maskvos Didžiąją Kunigaikštystę, bet ir prieš europinei kultūrai priklausančią protestantišką Švediją.

Po 1621 m. Chotino pergalės Salaspilio mūšis buvo primirštas ir traktuotas tik kaip antroji J. K. Chodkevičiaus pergalė, tačiau etmono kaip kario genijus – dar labiau išaukštintas. Chotino pergalė pusei amžiaus sustabdė Osmanų imperijos veržimąsi į Vakarus, tad aptariamuoju metu ATR ir Europai buvusi reikšmingesnė.

XVIII a. viduryje į LDK atėjus Apšvietos epochai, kilus susidomėjimui valstybės ir jos herojų istorija, imti rašyti pirmieji modernios istoriografijos darbai. Juose J. K. Chodkevičius buvo idealizuojamas kaip tėvynės herojus. Šiuose darbuose santykinai daugiau dėmesio skiriama Chotino, o ne Salaspilio mūšiui, kuris yra tik fragmentiškai pristatomas pirmojo XVII a. Livonijos karo kontekste.

XIX a. pradžioje, Lietuvai esant Rusijos imperijos sudėtyje, tokie herojai kaip J. K. Chodkevičius imti vaizduoti atsivėlgiant į romantizmo diktuojamas tendencijas. Nuasmenintas J. K. Chodkevičiaus portretas virsta valstybės gerovės gynėjo sinonimu.

Tai, kad apie J. K. Chodkevičių ir jo kovas buvo kuriamos liaudies dainos, liudija, kad ši asmenybė buvo giliai įsirežusi į istorinę tautos atmintį.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS GINKLUOTĖS IR KOVINĖS TAKTIKOS BRUOŽAI 1799–1815 M. IR JUOS ATSPINDINTYS VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS RINKINIŲ EKSPONATAI

Vidmantas Airini

ĮVADAS

Šio straipsnio chronologinės ribos apima Konsulato¹ ir Pirmosios imperijos laikus (1799–1815) – svarbų, kupiną permainų, dramatišką Prancūzijos valstybės ir kartu jos kariuomenės istorijos tarpinį – ir sutampa su laikotarpiu, kada aukščiausia civilinė ir karinė valdžia Prancūzijoje priklausė Napoleonui Bonapartui. Konsulato metu jis buvo faktinis vienvaldys, paskelbus imperiją, tapo *legitimus absolutus* įteisintas vienvaldys – imperatorius Napoleonas I. Būdamas pirmuoju konsulu Bonapartas pradėjo visos kariuomenės pertvarkymą, kurio rezultatai labiausiai išryškėjo po 1804 m. – Pirmosios imperijos laikais. Nuo 1799 m. prasidėjusią Prancūzijos kavalerijos reorganizaciją lydėjo perginklavimas naujų modelių ginklais ir neišvengiami kovinės taktikos pokyčiai. Norint geriau suprasti darbe nagrinėjamus Prancūzijos kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožus, pateikiami ir kai kurie ankstesni faktai, kurie darė įtaką sudėtingam kavalerijos vystymosi procesui ir jos dalyvavimui kariniuose veiksmuose. 1799–1815 m. datuojama ir daugumą straipsnyje pristatomų Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) rinkinių eksponatų.

Vertėtų atkreipti dėmesį į aptariamo laikotarpio Prancūzijos kariuomenės kavalerijos istorijos aspektus, kurie dėl temos formulavimo ir kitų priežasčių straipsnyje nenagrinėjami. Darbe nėra aptariamoms kai kurios su išlyga kavalerijai priskiriamos formuotės, kaip žygio į Egiptą ir Siriją metu (1798–1801) organizuoti kupranugarius jodinėti naudojantys egzotiškieji dromadieriai arba raitoji artilerija. Pirmoji formuotė egzistavo, palyginti, neilgai ir buvo susijusi tik su žygiu į minėtus kraštus. Antroji, nepaisant akivaizdaus artumo kavalerijai, straipsnio autoriaus nuomone, visgi priklauso artilerijai, tad jos organizacijos, ginkluotės

¹ Konsulatas – Prancūzijos istorijos laikotarpis (1799–1804), kuomet, nuvertus Direktoriją (1795–1799), vykdomąją valdžią valstybėje perėmė trys konsulai. Faktiniu valstybės vadovu buvo pirmasis konsulas Napoleonas Bonapartas, juridškai apribotas įstatymų. Konsulato laikotarpis baigėsi 1804 m. paskelbus Napoleoną Bonapartą imperatoriumi ir pripažinus valstybėje jo absoliučią valdžią.

ir kovinės paskirties ypatumai turėtų būti nagrinėjami kitos kariuomenės rūšies kontekste. Aptariami tik Prancūzijos kariuomenės (be sąjungininkų) kavalerijos daliniai. Prie sąjungininkų turėtume priskirti ir daugumą 1812 m. organizuotų lietuviškųjų dalinių, kurie priklausė jungtinei, daugiatautei, Prancūzijos ir jos sąjungininkų sudaromai Didžiajai armijai (*Grande Armée*), bet kartu buvo ir atkuriamos Lenkijos-Lietuvos unijinės valstybės ginkluotųjų pajėgų dalis. Darbe nėra siekiama aptarti ir parodyti absoliučiai visų Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės variantų² ir kovinės taktikos aspektų. Šio straipsnio temai tai nėra būtina, juolab, kad taip darbas įgautų daug didesnę apimtį ir galėtų virsti atskira monografija. Nėra nagrinėjamas ir iš dalies kavaleriją pakeitęs karalystės atkūrimo (Pirmosios Burbonų restauracijos) laikotarpis 1814 m., po kurio neilgam, bet audringam ir lemtingam 100 dienų kariuomenėn vėl grįžo imperijos ereliai.

Ginkluotė nagrinėjama atskirai prie kiekvienos kavalerijos rūšies pristatymo, siejant ginklų rūšis ir modelius su karių funkcijomis ir iš jų kylančia kovine taktika. Straipsnio autoriaus įsitikinimu, būtent toks dėstymo būdas leis skaitytojui geriau suvokti nagrinėjamą temą – Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės sąsajas su atskirų kavalerijos rūšių paskirtimi, tradicijomis, taip pat ginkluotės raidą ir kavalerijai keliamas užduotis, jos kovinės taktikos bruožus.

Stipriausios XIX a. pradžios Europos kavalerijos palikimas sudaro svarbią VDKM Ginklų rinkinio dalį. Nuosekliai formuotoje kolekcijoje gausu šių ginklų, tačiau rasti jų vietą visai Europai ir mūsų kraštui kadaise labai svarbios Prancūzijos kariuomenės istorijoje, autoriaus žiniomis, mėginama pirmą kartą. Straipsnis neapsiriboja vien VDKM turimų ginklų ir jų istorijos pristatymu. Randama muziejuje saugomų pavyzdžių vieta prancūzų kavalerijos ginkluotės visumoje, šie pavyzdžiai ir yra temos iliustracija. Taip siekiama praplėsti skaitytojų žinias ir kartu atkreipti jų dėmesį į muziejaus kolekcijoje esančias spragas, kurios, suvokiant aptariamą temą svarbą bei aktualumą Lietuvos ir Europos istorijai, galėtų būti užpildytos ateityje. Į straipsnyje pateikiamas žinias vertėtų atsivėlgti formuojant rinkinių komplektavimo gaires ir pildant rinkinius XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios eksponatais. Juolab kad aptariamais Prancūzijos kariuomenės ginklais buvo ginkluota ne tik kaimyninės Varšuvos kunigaikštystės kariuomenė, bet ir 1812 m. Prancūzijos vadovybės potvarkiais įsteigti lietuviškieji daliniai – bendra Lietuvos ir Prancūzijos karo istorijos dalis.

Straipsnyje trumpai aptariami ir skirtingų kavalerijos rūšių uniformos

² Kai kurie kavalerijos karininkų ginklai pasižymėjo labai didele variantų, ypač puošybos, gausa, buvo naudojami seni monarchijos laikų ir iš kai kurių įveiktų priešininkų kariuomenių atimti ginklai.

ypatumai, jų sąsajos su ginklais. Kai kurios uniformos dalys, nesant šalmų ar kirasų, atlikdavo ne tik įprastas aprangos, bet ir apsaugines funkcijas. Pavyzdžiui, kiveris ir ulono kepurė saugojo kario galvą nuo kirčio kardu ar nukritus nuo žirgo.

Nagrinėjant Prancūzijos kariuomenės kavalerijos kovinės taktikos bruožus pagrindinis dėmesys skiriamas kavalerijos formuočių funkcijoms karinėje kampanijoje ir mūšio lauke, kovinei rikiuotei, veiksams ir ginklų panaudojimui kautynėse. Atkreipiamas dėmesys į kavalerijos rūšių, kovinės taktikos, įgytos patirties įtaką ginkluotės parinkimui ir jos kaitai.

Rašant straipsnį remiamasi XIX a. ikonografinė medžiaga ir pagal ją sukurtomis gausiomis XX a. autorių rekonstrukcijomis. Daugelis straipsnyje naudojamų iliustracijų kilo iš dailininkų Richardo Kniotelio (*Richard Knötel*, 1857–1914), Žozefo Lui Ipolito Belanzė (*Joseph Louis Hippolyte Bellangé*, 1800–1866) ir Šarlio Vernjė (*Charles Vernier*, 1813–1892) preciziškai sukurtų Prancūzijos kariuomenės karių vaizduojančių kūrinių. Trečiasis autorius sukūrė visų Prancūzijos kariuomenės rūšių karių vaizdus, apimdamas ilgą XVII antrosios–XIX a. pirmosios pusės laikotarpį, daug dėmesio skyrė XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios kariuomenei. Jo kūriniuose pagrindinis dėmesys skiriamas uniformai, tačiau tiksliai atvaizduoti autorius stengėsi ir ginklus. XX a. antrojoje pusėje Paryžiaus kariuomenės muziejaus saugotojas ir Prancūzijos kariuomenės pulkininkas Polis Vilingas (*Paul Willing*, 1921–2007) parašė šioms iliustracijoms komentarus ir Š. Vernjė kūriniams iliustruotą, detalią Prancūzijos kariuomenės istorijos apžvalgą (vėliau buvo išversta į užsienio kalbas), kurioje ne tik aptarė karines uniformas, bet ir palietė visų kavalerijos rūšių, karinės organizacijos, struktūros, tradicijų, ginkluotės, kariuomenės panaudojimo mūšio lauke aspektus³. Gausiais rašytiniais ir ikonografiniais šaltiniais paremtos ir į anglų kalbą išverstos kitų prancūzų autorių Andrė Žuino (*Andre Jouineau*), Olivjė Laprė (*Olivier Lapray*) ir Žano-Mari Monža (*Jean-Marie Mongin*) publikacijos⁴. Jas iliustravo pirmasis iš minėtų autorių – A. Žuino. Išsamūs ir karių uniformų bei ginklų rekonstrukcijas kūręsio Mišelio Petaro (*Michel Petard*) darbai⁵. Skirdami santykinai

³ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, Москва, 2002.

⁴ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, Paris, 2011; A. Jouineau, *Officers and soldiers of the French hussars 1804–1815*, Vol. 3: 1804–1812. Part 3: the 9th to the 14th Regiments, the Hundred Days–the Restoration, 2007; A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2: Cavalry, 1804–1815, Part 1*, 2003.

⁵ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, Paris, 1995; M. Petard, Le lancier du 2e régiment de la Garde Impériale, *Tradition*, Nr. 64, 1992, p. 4–9; C. Aries, M. Petard, Les Armes Blanches – Directoire–Consulat–Empire (1794–1815), *Gazette des Armes*, 1980, Nr. 85, p. 21–27.

daug dėmesio atskirų kavalerijos pulkų istorijai, organizacijai, komplektavimui, uniformai, autoriai neaplenkė ir jos ginkluotės naudojimo kare, kovinės taktikos klausimų. Galima aptikti darbų ir apie atskirus kavalerijos ginklus. Lorano Miruzo (*Laurent Mirouze*) publikacijoje atskleidžiama Konsulato ir Pirmosios imperijos metais kavalerijos plačiai naudotų trumpavamzdžių šautuvų istorija⁶. Kompensuojant šaltųjų ginklų trūkumą VDKM rinkiniuose, jų pavyzdžiai ir techniniai duomenys pateikiami, remiantis istorinių ginklų katalogais, kuriuose pristatomi kitų Europos muziejų rinkiniuose esantys eksponatai⁷. O išsamesnių žinių apie Prancūzijos kariuomenės šaunamuosius ginklus aptinkame lenkų ginkluotės istoriko Mariano Mačiejewskio (*Marian Maciejewski*) veikale⁸. Autorius, atskleisdamas daugiau taktinę-techninę pusę, nuosekliai aptarė prancūzų kavalerijos ginklus Lenkijos kariuomenės istorijos kontekste.

Daug vietos 1799–1815 m. Prancūzijos kariuomenės kavalerijos istorijai skyrė XIX a. rašę kavalerijos istorijos specialistai ir karininkai kanadietis Džordžas Teiloras Denisonas (*George Taylor Denison*) ir vokietis Henrikas Oto Richardas fon Briksas (*Heinrich Otto Richard von Brix*), kurių darbuose, tiesa, nėra išsamesnių žinių rūpimais ginkluotės klausimais, tačiau atskleidžiama su šia sritimi susiję organizacijos pokyčiai ir, nagrinėjant svarbiausius mūšius, atliekama strategijos bei taktikos analizė⁹.

Reikiamų žinių trūkumą dėl kai kurių šio straipsnio autoriui neprieinamų leidinių kompensavo kvalifikuotai parengtos internetinės publikacijos¹⁰, kuriose plėtojamos kavalerijos organizacijos, rengimo, uniformos, žirgų veislių ir dalyvavimo kariniuose veiksmuose temos, tačiau labai lakoniškai aptariama ginkluotė ir neskiriama pakankamai dėmesio iliustracijoms.

Straipsnio autorius nuoširdžiai dėkoja žmonėms, padėjusiems ruošiant publikaciją, – VDKM direktoriaus pavaduotojui Arvydui Pociūnui ir Kauno karo istorijos klubo nariui, karo istorijos puoselėtojui Alfredui Kukaičiui už vertin-

⁶ L. Mirouze, *Le mousqueton de cavalerie An IX (2). Ou l'arme complémentaire du cavalier de l'Empire, Tradition*, 1988, Nr. 14, p. 28–33.

⁷ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, Москва, 2012, с. 57; H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, Berlin, 1981.

⁸ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991.

⁹ Дж. Денисон, *История конницы*, Москва, 2001, кн. I; Г. Брикс, *История конницы*, Москва, 2001, кн. II.

¹⁰ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 10]; Napoleon's Guard Cavalry <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25]; Cavalry Tactics and Combat. Napoleonic Wars (Parts 2 and 3), <http://napoleonistyka.atspace.com/cavalry_tactics_2.htm>, [žiūrėta: 2015 11 01].

gus patarimus ir XIX a. pradžios Prancūzijos kavalerijos organizaciją, taktiką ir ginkluotę nušviečiančią literatūrą. Autorius be galo dėkingas buvusiam VDKM ir dabartiniam Kauno IX forto muziejaus darbuotojui, istorikui ir restauratoriui Vytautui Petrikėnui, kuris restauravo prancūzų sunkiosios kavalerijos šarvus bei ginklus ir pritaikė straipsniui iliustracijas bei schemas.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS STRUKTŪROS IR ORGANIZACIJOS APTARTIS

XVIII a. Europoje buvo gerokai sumažėję skirtumai tarp atskirų kavalerijos rūšių. Tai pastebima ir raitijos naudojamos ginkluotės atveju. Tačiau apie 1799–1815 m. vėl labai išryškėjo skirtumai tarp sunkiosios kavalerijos, kurią sudarė šarvus (kirasas) dėvintys kavaleristai, naudojantys stambius žirgus, ir manevringesnės, judresnės, gebančios tiek varginti priešininką, tiek suduoti jam netikėtų smūgių lengvosios kavalerijos, organizuotos iš lengvai ginkluotų raitelių su mažesnio ūgio žirgais¹¹. Šį procesą geriausiai atskleidžia aptariamam laikotarpiu Prancūzijos kariuomenės kavalerijoje įvykę pertvarkymai.

Pagrindinę ir gausiausią kavalerijos dalį sudarė linijiniai pulkai, vadinamoji linijinė kavalerija. Daugelis jų egzistavo jau monarchijos, vėliau Direktorijos laikais (1795–1799). Konsulato ir Pirmosios imperijos metais jie buvo nuosekliai pertvarkomi, keičiamas jų dydis, ginkluotė, apmokomi naujų kovos būdų, kovinės taktikos. Buvo organizuota ir daug naujų linijinės kavalerijos pulkų, o kai kurie senieji iš esmės reorganizuoti į kitų kavalerijos rūšių pulkus. Pirmaisiais imperijos metais jau buvo susiklosčiusi Prancūzijos kariuomenės kavalerijos struktūra (1 diagrama)¹². Pagal ginkluotę ir kovinę paskirtį linijiniai pulkai priskiriami sunkiajai, vidutinijai ir lengvajai kavalerijai (2 diagrama).

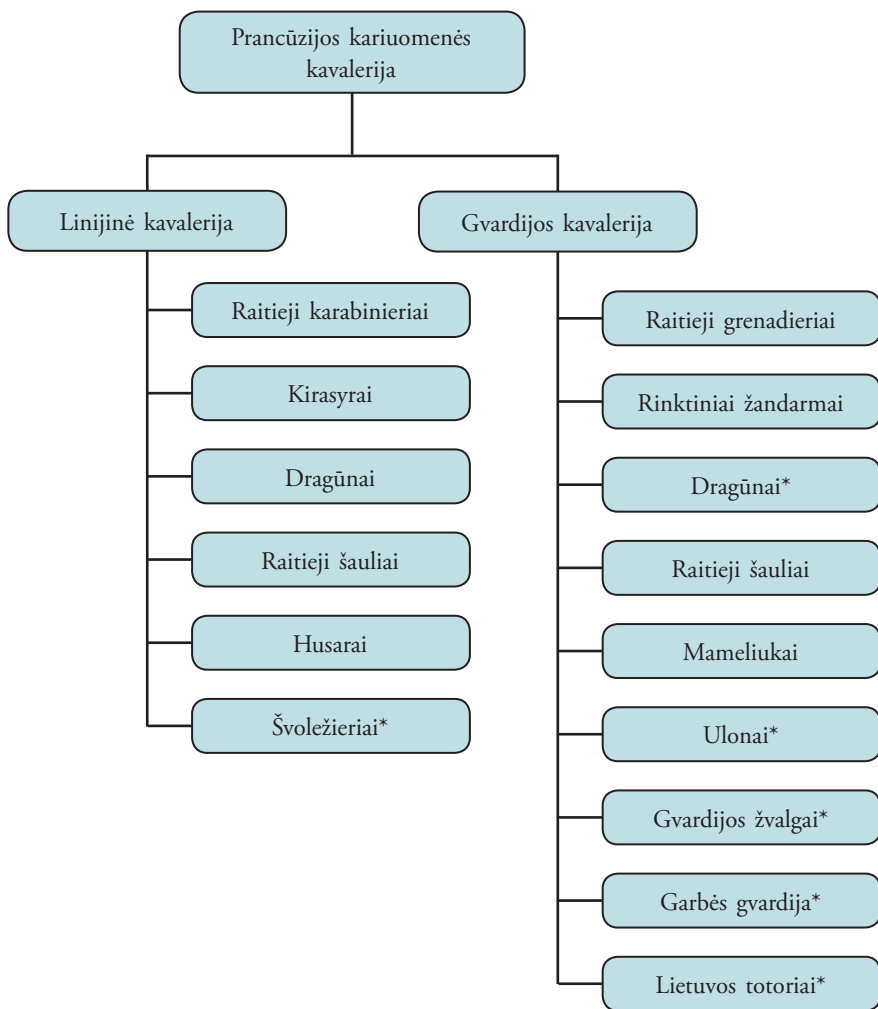
1799 m. pirmuoju konsulu tapęs Napoleonas Bonapartas organizavo vadinamąją konsulų gvardiją (*Garde des consuls*), į kurią be kitų kariuomenės rūšių buvo įtraukti ir elitiniai kavalerijos daliniai. Vėlesniais metais, priskiriant vis naujas formuotes ir didinant jose tarnaujančių žmonių skaičių, gvardijos kavalerija tapo labai svarbia dalimi. Tapusi imperatoriškosios gvardijos (*Garde impériale*) dalimi 1804 m., ji dar labiau išaugo ir sustiprėjo. Gvardijos kavalerijos daliniai buvo organizuoti linijinės kavalerijos dalinių pavyzdžiu, tačiau į juos stojantiems asmenims buvo keliami dar didesni reikalavimai, iš kurių vienas buvo nemaža karinės tarnybos patirtis. Gvardijos kavaleriją sudarė sunkiosios

¹¹ Р. Э. Дюпюи, Т. Н. Дюпюи, *Всемирная история войн*, Санкт Петербург–Москва, 2000, т. 3, с. 12.

¹² Imperijos laikotarpiu galutinai susiformavusi Prancūzijos kariuomenės kavalerijos struktūra parodyta diagramose. Išskiriant atskiras kavalerijos rūšis, nurodoma jų vieta linijinėje ar gvardijos kavalerijoje ir klasifikacija pagal ginkluotės ir kovinės paskirties pobūdį.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių ekspozitai

1 diagrama. Prancūzijos kariuomenės kavalerijos struktūra galutinai susiformavusi Pirmosios imperijos laikotarpiu

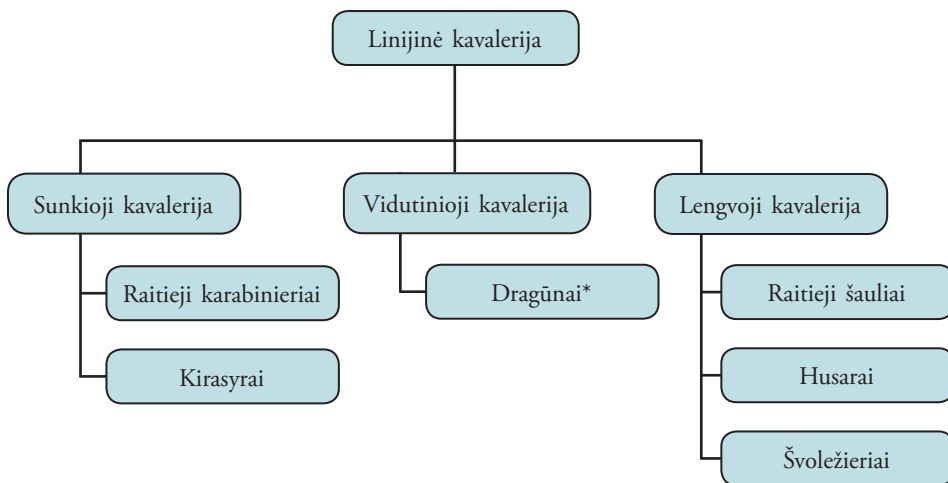
* Sutartiniu ženklu žymimos kavalerijos rūšys organizuotos po Pirmosios imperijos paskelbimo 1804 m. Nepažymėtos kavalerijos rūšys egzistavo jau Konsulato laikais.

ir lengvosios kavalerijos daliniai, kuriuose be prancūzų tarnavo iš įvairių kitų kraštų kilę kariai (3 diagrama).

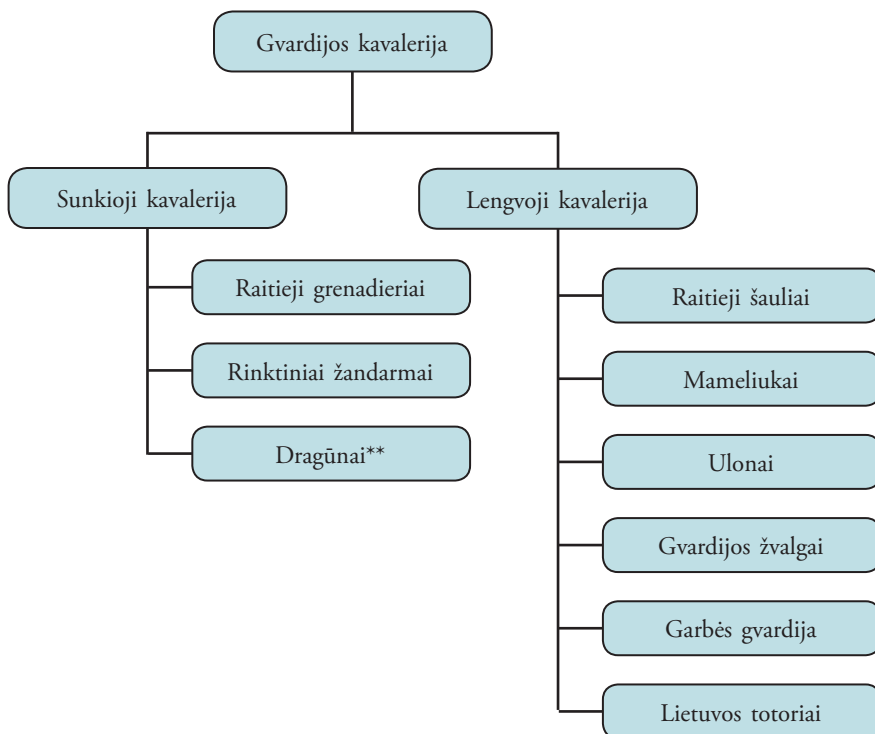
Pagrindiniai kavalerijos organizaciniai vienetai buvo pulkai, eskadronai ir kuopos. Du ar trys pulkai sudarė brigadą, dvi ar trys brigados sudarė diviziją, o dvi ar trys divizijos – kavalerijos korpusą¹³. Karinėse kampanijose ir ypač svar-

¹³ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 10].

2 diagrama. Linijinės kavalerijos klasifikacija pagal ginkluotę ir kovinę paskirtį

3 diagrama. Gvardijos kavalerijos klasifikacija pagal ginkluotę ir kovinę paskirtį

* Linijinės kavalerijos dragūnai priskiriami vidutiniajai kavalerijai dėl paskirties ir ginkluotės ypatumų.
** Dėl ginklų specifikos, žmonėms ir žirgams keliamų ūgio reikalavimų gvardijos dragūnai labiausiai atitiko to laikotarpio sunkiąją kavaleriją.

biuose mūšiuose kavalerija veikdavo būtent divizijomis ir korpusais – gausiais ir stipriais junginiais.

Kavalerijos pulko vadovybę sudarė pulkininkas (*colonel*), majoras (*majeur*) ir du eskadronų vadai (*chefs d'escadrons*). Pulke turėjo būti du vyresnieji adjutantai (*adjutant-majors*) vyresniųjų karininkų nurodymams perduoti, kvartirmeisteris (*quartier-maitre*)¹⁴, vyriausiasis chirurgas (*chirurgien-major*), asistuojantis chirurgas (*aide-chirurgien*), du chirurgai (*sous-aide-chirurgiens*), du adjutantai (*adjutants*), trimitininkas kapralas (*brigadier trompette*)¹⁵, veterinaras, siuvėjas, balnininkas, kelnių siuvėjas, batsiuvys ir ginklininkas pentinų meistras¹⁶.

Pulkų dydis ir struktūra ilgainiui kito. Reorganizavus kavaleriją 1803 m., pulkas apėmė keturis (sunkiojoje kavalerijoje) arba penkis (dažniau vidutinėje ir lengvojoje kavalerijoje) veikiančius eskadronus¹⁷, iš kurių kiekvieną sudarydavo dvi kuopos. 1806 m. kavalerijos pulkas turėjo apie 820, o 1810 m. – 960 žmonių¹⁸. Eskadronuose kuopos išsidėstydavo šia tvarka:

- 1-asis eskadronas: 1-oji ir 5-oji kuopos,
- 2-asis eskadronas: 2-oji ir 6-oji kuopos,
- 3-iasis eskadronas: 3-ioji ir 7-oji kuopos,
- 4-asis eskadronas: 4-oji ir 8-oji kuopos.

Pulkui priklausantis paskutinis eskadronas buvo skirtas kariams mokyti ir aprūpinti pirmuosius eskadronus žmonėmis ir žirgais¹⁹.

Teorinis eskadrono dydis buvo 200–250 karių, o kartais, pavyzdžiui, 1815 m. kampanijoje 124–156 karių. Didelių nuostolių atnešančiose karinėse kampanijose eskadronų dydis sumažėdavo dar labiau. Taip Borodino mūšyje 1812 m. Rusijos kampanijoje vidutinis eskadronas apėmė tik 97–98 žmones²⁰.

Kuopai vadovaudavo kapitonas (*capitane*), kuriam padėdavo vienas arba du leitenantai (*lieutenants*), vienas arba du jaunesnieji leitenantai (*sous-*

¹⁴ Kvartirmeisteris – karinė pareigybė, kurią einantis asmuo yra atsakingas už dalinio aprūpinimą ir apgyvendinimą.

¹⁵ Trimitininkas-kapralas instruktudavo pulko trimitininkus, buvo atsakingas už jų pasirengimą.

¹⁶ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 8, 14.

¹⁷ Gvardijos kavalerijoje organizuojami pulkai turėdavo ir mažiau, pavyzdžiui, du eskadronus, tačiau ilgainiui tiek pulkų, tiek juos sudarančių eskadronų dydis kito.

¹⁸ Г. Брикс, *История конницы*, с. 205.

¹⁹ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 14.

²⁰ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 11].

lieutenants), vyresnysis vachmistras (*maréchal des logis chef*)²¹, keturi vachmistrai (*maréchaux des logis*)²², vienas kapralas-furjeris (*brigadier-fourrier*)²³ ir aštuoni kapralai (*brigadiers*)²⁴. Kuopoje tarnaudavo nuo 70 iki 80 kareivių. 1815 m. kampanijoje jų buvo maždaug dvigubai mažiau. Daugumoje kavalerijos rūšių kuopų būdavo vienas, o vėlesniais imperijos metais ir du trimitininkai (*trompettes*). Visam eskadronui vadovaudavo vyresnysis iš dviejų kapitonų.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS GINKLUOTĖS BRUOŽAI

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS GINKLŲ GAMYBOS YPATUMAI

Prancūzijos kavalerijos ginkluotės ypatumus 1799–1815 m. lėmė ne tik politinė, ekonominė ir karinė šio laikotarpio situacija, tačiau ir ne mažiau svarbūs išties šimtmetį vykę, šalies karinį potencialą formavę procesai.

Prancūzijoje jau nuo XVIII a. pradžios, aiškiai suvokiant kariuomenės ginkluotės modernizavimo poreikį, imtasi rimtų priemonių šiam tikslui pasiekti. Amžiaus pradžioje didelę įtaką atnaujinant ginkluotę turėjo maršalo Sebastiano Le Pretro de Vobano (*Sébastien Le Prestre de Vauban*) karinė veikla, o amžiaus antrojoje pusėje garsaus artilerijos pertvarkytojo gen. ltn. Žano Batisto Vaketo de Gribovalio (*Jean-Baptiste Vaquette de Gribeauval*) sukurta ginklų sistema. Būtent pastarasis Prancūzijos kariuomenės generolas sumažino šaunamųjų, kertamųjų ir duriamųjų ginklų rūšių ir modelių skaičių iki būtino kiekio ir įdiegė sistemą 1777 (*Le système 1777*)²⁵.

Prasidėjus Didžiajai Prancūzijos revoliucijai ir karams, reikėjo spartinti gamybos procesą ir gerinti ginklų kokybę, todėl prie ginklų manufaktūrų, veikusių Sent Etjene (*Saint-Étienne*), Šarlevilyje (*Charleville*) ir Mobeže (*Maubeuge*), prisidėjo naujos ginklų dirbtuvės Versalyje (*Versailles*), Valansjene (*Valenciennes*), Grenoblyje (*Grenoble*), Langrė (*Langres*), Šatelro (*Chatellerault*), vėliau Lježe, Miutcige (*Mützig*), šiuose Italijos miestuose: Turine (*Torino*), Modenoje (*Modena*),

²¹ Vyresnysis vachmistras – vyresniojo seržanto atitikmuo.

²² Vachmistras – seržanto atitikmuo. Gvardijos kavalerijos kuopoje vachmistų galėjo būti 6.

²³ Furjeris – puskarininkis, atliekantis raštininko pareigas.

²⁴ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 14.

²⁵ Darbas prie naujų ginklų modelių buvo paremtas 1763–1776 m. įgyta patirtimi. Atrinkti efektyviausi, geriausi to laikotarpio ginklai, kurie juos patobulinus pažymėti modeliu 1777. M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 51.

Brešijoje (*Brescia*), Tore del Greke (*Torre del Greco*)²⁶. Nuo XVIII a. pradžios gaminti šaltuosius ginklus specializavosi Klingentalio (*Klingenthal*) miesto manufaktūra Elzase. Didžiuliai šaltųjų ginklų kiekiai čia buvo gaminami tiek monarchijos laikais, tiek ir po revoliucijos²⁷.

Pirmuoju konsulu tapęs Napoleonas Bonapartas sukviėtė karo komisiją, kuri turėjo ištirti naujus ginklų modelius prieš pateikiant jų užsakymus įmonėms. Komisija turėjo ištirti ir priimti sprendimą dėl ilgavamzdžių ir trumpavamzdžių šaunamųjų, kertamųjų ir duriamųjų bei apsauginių ginklų. Naujai sukurti ir patobulinti modeliai buvo žymimi raidėmis AN ir tam tikru romėnišku skaičiumi, reiškiančiu projekto patvirtinimo metus pagal revoliucinį kalendorių, pavyzdžiui, MAN IX, kuris reiškė M(odèle) – modelis, AN(no) – metų, IX (devintųjų revoliucijos), arba 1800/1801 metus²⁸ pagal Grigaliaus kalendorių²⁹. Atsiradus *Le système 1777* patobulinimams arba modifikacijoms – *Le système 1777 corrigé AN* (sistemą 1777 korekcija AN), kariuomenei buvo gaminamos pėstininkų ir dragūnų fuzėjos³⁰, įvairūs kavalerijos karabinai, pistoletai ir kiti ginklai. Laikantis sistemos buvo gaminamos 17,48 mm kalibro fuzėjos ir 17,11 mm karabinai³¹ bei pistoletai. Skaitlingose ginklų gamybos įmonėse per palyginti trumpą laiką buvo pagaminami didžiuliai ginklų kiekiai. 1802–1815 m. vien kavalerijos karabinų AN IX pagaminta 221 420 vnt., kurių didžiausias kiekis 1812 m. – net 71 602 vnt.³². Prancūzijos kavalerijai skirtų šaltųjų ginklų pen-

²⁶ Ten pat, s. 51–52.

²⁷ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 57.

²⁸ Pasviras brūkšnyas rodo tai, kad šiuo atveju galėtų būti 1800 arba 1801 m.

²⁹ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 52.

³⁰ Fuzėja (pranc. *fusil*) – lengvesnė ir trumpesnė muškietititnaginė spyna (dažniausiai prancūziška), naudota nuo XVII a. antrosios pusėje iki XIX a. pirmosios pusės.

³¹ Karabinas (pranc. *carabine, mousqueton*) – trumpavamzdis lengvas šautuvas, kurio kairėje (vidinėje) pusėje būdavo abiem galais prie apsodo pritaisytas pailgas plieninis strypas su judamu kabliu, skirtu šautuvui pakabinti ant bandoljero (perpetės) arba juosmens diržo. Toks ginklas buvo skirtas kavalerijai, tačiau kartais naudotas ir pėstininkų. XVIII–XIX a. prancūziškai karabinas buvo vadinamas *mousqueton*, todėl gali būti supainiotas su kita XVII–XIX a. pirmojoje pusėje paplitusių trumpavamzdžių šautuvų rūšimi. Muškietonas (angl. *blunderbuss*, pranc. *mousqueton*, rus. *мушкетон*) – trumpavamzdis šautuvas, dažnai plačiomis vamzdžio žiotimis, palengvinančiomis užtaisymą. Šį ginklą buvo galima užtaisyti kartečėmis (daugiau nei viena maža kulka, arba švino gabalėliais). Priklausomai nuo kalibro ir kulų dydžio, juo buvo galima iššauti kelias arba keliolika kulų vienu metu ir pažeisti daugiau nei vieną taikinį. Plačios žiotys kulkas paskleisdavo. Muškietonai buvo efektyvūs, šaudant mažu atstumu, tinkami į glaustą priešų rikiuotę šaudančiai kavalerijai arba laivyne abordazui.

³² L. Mirouze, *Le mousqueton de cavalerie An IX (2). Ou l'arme complémentaire du cavalier de l'Empire*, p. 32.

tyse buvo graviruojami pagaminimo metai, mėnuo ir gamybos vieta, Napoleono Bonaparto valdymo metais pagamintų ginklų geležtėse buvo graviruojama *Imple* (nuo *Imperiale* – imperatoriškasis), o Liudviko XVIII valdymo laikotarpiu – *Rle* (nuo *Royale*, karališkasis)³³.

Po Ž. B. Gribovalio paskatintų pertvarkymų parengtos naujos ginklų gamybos proceso kontrolės instrukcijos. Monarchijos laikais pakelta kokybės kartelė buvo toliau keliami Respublikos ir imperijos metais. Preciziškas technologinių procesų režimas, gera gamybos proceso kontrolė, griežta jau pagamintų ginklų atrankos kontrolė lėmė tai, kad prancūziški ginklai buvo ne tik geriausi iš visų pagamintų tuo laikotarpiu, bet tobulesni ir už tuos, kurie pagaminti vėliau XIX a. pirmojoje pusėje³⁴. Prancūzijos kariuomenės kavalerijos kardai ir palašai turėjo itin aukštos kokybės geležtes, kurių patikimumą ir tvirtumą rodo ilgas jų pakartotinis naudojimas su naujai pritaisytais efesais³⁵ jau pasibaigus 1799–1815 m. karams³⁶.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS RŪŠIŲ GINKLUOTĖ

Prancūzijos kariuomenės linijinės kavalerijos gretose išsiskyrė raitieji karabinieriai (*carabiniers-à-cheval*) – neskaitlinga, tačiau privilegijuota, elitinė kavalerijos rūšis. Ši sunkioji kavalerija užėmė aukščiausią padėtį visoje linijinėje kavalerijoje. Ją sudarančių karių ūgis privalėjo siekti 179 cm. Žirgų ūgis pagal 1812 m. oficialius reikalavimus turėjo būti nuo 155 iki 160 cm³⁷.

Dviejų karabinierių pulkų kariai buvo ginkluoti kertamaisiais-duriamaisiais ir šaunamaisiais ginklais. Konsulato ir Pirmosios imperijos laikais karabinieriai turėjo palašus³⁸, pistoletus ir ilgavamzdžius šaunamuosius ginklus, kurių sudėtis ir modeliai ilgainiui kito. Štai 1791 m. karabinieriaus ginkluotę sudarė palašas, karabinas su durtuvu, pistoletas. Istoriografijoje aptinkama žinių, kad apie 1794 m., perdavus karabinus keliems šaulių batalionams, karabinieriai apsigin-

³³ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 57.

³⁴ M. Maciejewski, *Broni strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 52.

³⁵ Efesas – kardo, palašo, špagos ar kito šaltojo ginklo ilga geležtė dalis, kurią sudaro rankena, ranką sauganti garda ir kai kurios kitos mažesnės detalės. Gardą sudaro kryžma, vienas arba daugiau apsauginių lankelių, skydeliai, o kartais ir kiti apsauginiai elementai.

³⁶ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 57.

³⁷ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 10].

³⁸ Istorinėje literatūroje šie ginklai kartais įvardijami ilgais, tiesiais kardais. Akivaizdu, kad skirtumo tarp apibūdinto įvardyto kardo ir palašo nebuvo.

klavo fuzėjomis³⁹. Nuo 1805 m. karabinieriai turėjo dragūnų fuzėjas, o 1812 m. pastarieji ginklai buvo pakeisti gerokai trumpesniais kavalerijos karabinais. Keitėsi ir kertamieji-duriamieji ginklai. 1810 m. palašus pakeitė kardai nežymiai lenktomis geležtėmis⁴⁰. Ginklų gardos buvo žalvarinės, puoštos liepsnojančia granata, elitinių dalinių ženklų. Karabinierių bei kitų kavaleristų kardai bei palašai turėjo atitinkamus dirželius su kilpomis (rankosaičiais) ir kutais. Jų praktinė paskirtis buvo ne tik parodyti ginklą nešiojančio asmens padėtį kariuomenėje, bet ir padėti kariui neprarasti ginklo, šiam išsprūdus iš rankos, arba pakabinti ginklą ant riešo, kai rankomis reikia atlikti kitus veiksmus.

Karabinierių pulkams patyrus didelius nuostolius kovose su austrų ulonais 1809 m. karinėje kampanijoje, imperatorius Napoleonas I nusprendė sustiprinti rinktinių savo kariuomenės kavaleristų apsauginę ginkluotę ir ekipuotę. Jo sprendimu, karabinieriai buvo aprūpinti naujo pavyzdžio uniformomis, kirasomis ir šalmais. Karabinieriai buvo itin nepatenkinti šiais pokyčiais. Šie kavalerijos aristokratais laikomi kariai buvo prisirišę prie savo senosios mėlynosios uniformos ir aukštų kailinių grenadierių kepurų, kurias nešiojo nuo 1791 m., laikydami garbės reikalu kautis mūšyje be šarvų⁴¹. Ir vis dėlto po pastarųjų pertvarkymų nuo likusių kavalerijos dalinių karabinieriai skyrėsi jiems įprastais geltonos spalvos perpetiniais diržais ir aukščiausia⁴² jų padėtį kavalerijoje rodančiais šarvai. Karabinierių šalmai buvo pagaminti iš žalvario, su plieno žvynus⁴³ turinčiu smakro dirželiu ir kaktos pusėje esančia plieno plokšte su karūnuota didžiaja raide N⁴⁴. Hipotetiškai galėtume teigti, kad ši plokštė ne tik puošdavo, bet ir sustiprindavo žalvarinį karabinierių šalmą (minkštesnį ir ne tokį patvarų kaip plieninis). Šalmo viršų puošė ryškiai raudonos spalvos ašutų ketera (skiauterė). Kirasą sudarė pečių ir juosmens diržais susegami krūtinšarvis ir nugaros šarvas. Tokių šarvų

³⁹ Dž. Denisono žiniomis, po 1794 m. karabinų perdavimo iki tol dar neapginkluotiems šaulių batalionams, vienoje austrų pilyje karabinieriai užėmė sandėlį su angliškais ginklais ir apsiginklavo muškietomis, kurias naudojo 1805 m. Austerlico mūšyje. Trumpesnes muškietas be durtuvų karabinierių ginkluotėje autorius aptinka ir 1809 m. karinėje kampanijoje. Дж. Денисон, *История конницы*, с. 328.

⁴⁰ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 10].

⁴¹ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 64.

⁴² Г. Брикс, *История конницы*, с. 202.

⁴³ Žvynais vadinamos plieno arba žalvario plokštelės, dengiančios kirasos pečių diržus ir šalmo smakro dirželius. Prie diržų tokios plokštelės buvo tvirtinamos kniedėmis, užleidžiant vieną plokštelę ant kitos. Be estetinių funkcijų, kurias turėjo šie šarvų segmentai, galima išvelgti praktines. Žvynai trukdydavo nukirsti ar kitaip pažeisti diržą pataikius kertamaisiais-duriamaisiais ginklais.

⁴⁴ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 99.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

1. 2-ojo karabinierių pulko karys, 1807 m. Prie kairiojo šono palašas.

2. 1-ojo karabinierių pulko karys, 1810 m. Dėvi šalmą ir kirasą, prie kairiojo šono kardas ir durtuvas.
M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, Paris, 1995, p. 81, 99

3. Karabinierių kirasą, Prancūzija, XIX a. pradžia. Svoris – 7,84 kg.
Restauravimo ir konservavimo darbus atliko: metalinių dalių – Vytautas Petrikėnas,
odinių ir tekstilinių – Vilija Pangonienė.

VDKM ginklų rinkinys, G-845

forma ir konstrukcija mažai kuo skyrėsi nuo įprastų, kirasyrų nešiojamų kirasų, tačiau karabinierių krūtinšarvio ir nugaros šarvo išorinę pusę dengė žalvarinė plokštė. Šios priemonės kartu su liepsnojančios granatos ženklų kardo gardos ir uniformos elementuose⁴⁵ padėdavo lengvai atskirti raituosius karabinierius tiek nuo likusių prancūzų, tiek nuo visų kitų valstybių kariuomenių kavaleristų.

Kirasyrus (*cuirassiers*) vertėtų laikyti seniausia Prancūzijos kavalerijos rūšimi, kurios ištakos siekė viduramžius. Vis dėlto kirasyrų pavadinimas vienam sunkiosios kavalerijos pulkui priskirtas tik XVII a. antrojoje pusėje. 1791 m., tapęs 8-uoju sunkiosios kavalerijos pulku, buvo vienintelis Prancūzijos kavalerijos dalinys, kurio kariai nešiojo dvipuses kirasas, sudarytas iš krūtinšarvio ir nugaros šarvo⁴⁶. Viskas pasikeitė Konsulato ir Pirmosios imperijos laikais, kada sunkiosios kavalerijos naudą išvelgęs Napoleonas I vieną po kito suformavo 14 kirasyrų pulkų. Kiekvieną karinę kampaniją imperatorius stengėsi užbaigti per kuo trumpesnę laiką, naudodamas visas įmanomas priemones. Kampanijos eigą turėdavo nulemti vienas generalinis mūšis, o tokio mūšio baigtį – vienas lemtingas prasiveržimas. Kaip tik tokiam efektui pasiekti ir buvo skirti karabinierių bei kirasyrų pulkai. Jie buvo tobulas įrankis Napoleono I koncepcijai įgyvendinti – pasiekti pergalę koncentruojant smogiamąsias, pralaužti skirtas pajėgas parinktoje vietoje tinkamu metu.

Kavalerijos elitu laikomi kirasyrai ir karabinieriai privalėjo atitikti ir tam tikrus fizinius reikalavimus. Tai buvo aukščiausi linijinės kavalerijos kariai, kurių ūgis pagal 1806 m. potvarkį turėjo būti 170–180 cm, o 1807 m. nutarimu apibrėžtas dar tiksliau – ne mažiau 173 cm. Šaukiant į kirasyrų pulkus prioritetas buvo teikiamas vyrams iš Prancūzijos šiaurės ir rytų departamentų. Dėmesio vertas faktas, kad aptariamu laikotarpiu vidutinis šauktinių ūgis šiuose regionuose buvo 161–166 cm. Sunkioji kavalerija turėjo naudoti ir atitinkamus žirgus. 1805 m. kirasyrų žirgų ūgis buvo 155–159 cm, 1813 m. jo reikalavimai sumažinti iki 154 cm, o 1813 m. iki 153 cm. Visuotinis sunkiosios kavalerijos aprūpinimas aukštesniais žirgais tapo įmanomas įveikus prūsų ir austrų kariuomenes (1805, 1807 m. karinės kampanijos). Egzistavo ir kirasyrų žirgų ūgio aukštutinė riba. Jis neturėjo siekti 160 cm. Dėl didinamo kirasos svorio ir odinių kelnų raiteliams buvo per sunku užlipti ant tokių aukštų žirgų⁴⁷.

Po 1801 m. Liunevilio taikos sutarties sudarymo su Austrija, į Prancūziją sugrįžę 8-ojo kirasyrų pulko kavaleristai pradėjo apsirūpinti šalmais patys. Kitaip nei valstybės parūpinamų kirasų atveju, šalmus jie turėdavo įsigyti už savo

⁴⁵ Ten pat, p. 98–99.

⁴⁶ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 66.

⁴⁷ Duomenys apie kirasyrų pulkų kavaleristų ir jų žirgų ūgius iš: A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 16, 22.

lėšas⁴⁸. Iš pradžių kavaleristams buvo pagaminta 500 šalmu, tačiau netrukus, išaugus pulkui, prireikė dar 125. Vėlesniais metais organizuoti nauji kirasyrų pulkai palaipsniui apsirūpino šalmais ir buvo aprūpinti kirasomis. Konsulato laikais sukurti pulkai dėvėjo 1791 m. instrukciją atitikusius ilgus tamsiai mėlynus švarkus, bet didelė dalis karių neturėjo kirasų. Pastarosiomis kavaleristai buvo aprūpinti palaipsniui: pirmas pulkų trečdalis buvo galutinai aprūpintas kirasomis 1803 m. pabaigoje, antrasis – 1804 m. pabaigoje, galiausiai paskutinis trečdalis – 1805 m. pradžioje⁴⁹. Linijinių pulkų aprūpinimas kirasomis buvo būtinas pertvarkant juos į kirasyrus⁵⁰. Panašią apsauginę ginkluotę XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje naudojo vienos pagrindinių Prancūzijos priešininkių Austrijos kariuomenės sunkioji kavalerija. Austrų kirasyrai ir karabinieriai dėvėjo plieno krūtinšarvius (vienpuses kirasas) ir odinius šalms⁵¹. Prancūzų kirasyrai palaipsniui aprūpinti sunkesne, tačiau patikimesne apsaugine ginkluote. Šis jų pranašumas pasitvirtino XIX a. pirmojo dešimtmečio kautynėse su austrų kirasyrais⁵². Pranašumas būdavo dar labiau juntamas kaunantis su šarvų nedėvinčiais prieš kavaleristais, pavyzdžiui, Prūsijos kariuomenės raitaisiais gvardiečiais ir kirasyrais, beveik visą aptariamą laikotarpį nenešiojusiais nei šalmu, nei kirasų⁵³, bei Didžiosios Britanijos raitaisiais gvardiečiais ir sunkiaisiais dragūnais.

Kirasyrų šalmai iš esmės atitiko iki tol jau naudotą dragūnų šalmu modelį, tačiau turėjo plieninį pagrindą (varpą) su odiniu snapeliu, su virš jo esančia tamsaus kailio juosta, kuri nurodė ryšį su grenadierų kailinėmis kepurėmis ir kartu priklausymą kariuomenės elitui, žalvarinę keterą, apvainikuotą juodais karčiais ir kutu, smakro dirželį žalvariniais žvynais⁵⁴. Kateros priekyje buvo pavaizduota mitologinės Gorgonos Medūzos galva, šonuose įspausť ornamentas. Šalmo kairėje pusėje lizdas (laikiklis) sultonui arba pomponui nešioti. Prie

⁴⁸ П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, Санкт Петербург, 2002, с. 142.

⁴⁹ 1802 m. kovo 28 d. parade 1-asis kirasyrų pulkas nedėvėjo nei šalmu, nei kirasų, kurių pirmieji 400 pagūpinti tik tų metų spalio pabaigai. A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 6; П. Алехин, *Наполеоновские войны. Униформа европейских армий*, Москва, 2007, с. 118–119.

⁵⁰ Г. Брикс, *История конницы*, с. 205.

⁵¹ М. Вачковский, *Кавалерия австрийская и австро-вугарская в latach 1792–1914, Do szarży marsz, marsz ...: studia z dziejów kawalerii*, Toruń, 2012, T. 2, s. 286.

⁵² Дж. Денисон, *История конницы*, с. 341.

⁵³ Po Prancūzijos pralaimėjimų 1814 ir 1815 m. Prūsijos kariuomenės gvardijos kavalerija ir kirasyrai pradėjo nešioti karo grobiu tapusias prancūzų raitųjų karabinierių ir kirasyrų kirasas.

⁵⁴ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 6; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 66; М. Петард, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 83, 87; П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 141.

šalmo keteros tvirtinamiems žirgo karčiams priskiriama ne tik estetinė, tačiau ir praktinė-apsauginė funkcija. Nuo šalmo besileidžiantys tvirti karčiai turėjo iš užpakalio saugoti raitelio kaklą nuo kirčių kardais ir palašais. Išlikę duomenų, kad Respublikos laikotarpiu ir pirmaisiais imperijos metais kirasyrų pulkų šalmi, pavyzdžiui, 10-ojo pulko 1801–1805 m., turėjo gan siaurą paprastą smakro dirželį be žvynų⁵⁵.

Kirasą sudarė plieninis krūtinšarvis ir nugaros šarvas tarpusavyje susegami pečių ir juosmens diržais su žalvarinėmis sagtimis. Pečių diržai buvo žvynuoti arba turėjo grandeles. Krūtinšarvis buvo kiek pūstas, turėjo vertikalią briauną ties viduriu, gerokai storesnis ir atitinkamai sunkesnis už nugaros šarvą. Prie pastarosios kirasos dalies buvo tvirtinamas ir juosmens diržas. Abiejų kirasos dalių kraštuose žalvarinės kniedės išgaubtomis galvomis laikydavo vidinėje šarvų pusėje storo audinio pamušalą ir kraštuose – raudonos spalvos apsiuvus⁵⁶. Prancūzijoje buvo gaminami ir išbandomi skirtingi kirasų variantai. Panašu, kad galutinis variantas nustatytas 1809 m., nes karo vadovyje būtent prie šios datos pateiktas ir detalus kirasos aprašas. Ji buvo gaminama dviejų dydžių, ją sudaranti medžiaga – kalta geležis⁵⁷, storis – 15 punktų (5,625 mm)⁵⁸, svoris – 14–15 svarų (6,846–7,335 kg)⁵⁹, didžiausias plotis – 14 colių 6 linijos (39,237 cm)⁶⁰, didžiausiais ilgis – 15 colių 8 linijos (42,394 cm), krūtinšarvis išgaubtas, su briauna. Aprašius ir kai kurias kitas detales pateikta ir kirasos kaina – 47 frankai⁶¹. Panašias savybes, neskaitant papildomų žalvarinių plokščių, turėjo ir karabinierių kirasos. Prancūzijos kariuomenės kavalerijos kirasyrų šarvai saugojo nuo kirčio ir dūrio palašu, kardu, dūrio durtuvu, pike, didesniu atstumu iššautos pistoleto ir net muškietos kulkos. Prieš perduodant kariuomenės daliniams, kirasos buvo išbandomos šūviais ir, įsitikinus jų patikimumu, žymimos ties įduba *proof* – patikrinta, išbandyta. Pagaminti kulkoms visiškai atsparias ki-

⁵⁵ П. Алексин, *Наполеоновские войны. Униформа европейских армий*, с. 118.

⁵⁶ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 87.

⁵⁷ Turimas omenyje plienas.

⁵⁸ XVIII a. pabaigoje Fransua-Ambruazo Dido (*François-Ambroise Didot*) nustatytas punktas prilygo 0,375 mm.

⁵⁹ Nuo XIV a. iki XIX a. vidurio naudotas Paryžiaus svaras (*livre de Paris*) prilygo 0,489 kg.

⁶⁰ Prancūzų matavimo sistemoje colis (*pouce*) atitiko 12 linijų arba 2,706 cm. Prancūzijos linija – 2,255 mm.

⁶¹ Kirasos aprašo priede nurodyta, kad ji turi 68 žalvarinės kniedes, 2 pečių diržus, dengtus žalvariniais žvynais, odinį diržą (pritvirtintą prie nugaros šarvo) su žalvarine sagtimi; drobe dengtas kirasos pošarvis, raudonos spalvos audinio apsiuvai prisiūti prie kirasos su tam skirtomis skylėmis kraštuose. Wł. Dziewanowski, *Zarys dziejów uzbrojenia w Polsce*, Warszawa, 1935, s. 193–194.

rasas buvo galima tik labai sustorinus ir tuo pačiu pasunkinus šarvus, kurie trukdytų raiteliams artimoje kovoje, tik išvargintų jokiomis priemonėmis neapsaugotus žirgus⁶².

Karininkų, puskarininkių ir eilinių šalmai bei kirasos turėjo tam tikrų skirtumų. Tačiau visų laipsnių kirasyrų ir karabinierių šalmai rodo aiškų antikinių motyvų atkartojimą: komponavimas, dalių forma, ketera su ašutais ar karčiais. Priklausomai nuo kirasyrų laipsnio skyrėsi prie šalmo keteros pritvirtintų karčių, pompono ir šalmo kairėje pusėje esančio sultono spalva. Vis dėlto kirasyrų generolų ir vyresniųjų karininkų šalmai dažniausiai skyrėsi nuo jaunesniųjų karininkų ir žemesnių laipsnių karių savo puošyba bei forma. Pulkininkai ir majorai dažniausiai nešiojo Minervos (*à la Minerve*) šalmus labai ištemptu varpu, gerokai nuožulnesne priekine dalimi ir ilgesniu snapeliu. Varpas būdavo sidabruotas arba nikeliuotas. Vyresniųjų karininkų kirasos taip pat išsiskyrė savo forma, laikotarpio madas bei savininkų materialinę padėtį atitinkančiu dekoru. Krūtinšarvio apatinis kraštas ties viduriu sudarydavo kampa. Kirasos paviršius buvo apdorojamas suteikiant jam sidabro žvilgesio, kraštai buvo graviruojami aprėminti išrėžta linija. Pečių diržai su mažomis paauksuotomis grandinėmis⁶³.

Pagrindinis kirasyrų puolamasis ginklas be abejonės buvo palašas, amžininkų ir kariuomenės statutuose jis buvo vadinamas tiesiuoju kardu arba kardu (*sabre*). Respublikos laikais naudotus senojo modelio palašus imperijos kavalerijoje pakeitė nauji. Tai buvo modelio AN XI⁶⁴ sunkiosios kavalerijos palašas, kuris pasižymėjo labai ilga beveik 970 mm geležte su dviem išilginiais grioveliais abiejose jos pusėse, keturis lankus turinčia žalvarine garda. Ginklo makštis, kitaip nei ankstesnės juodos odos kirasyrų arba dragūnų palašų makštys, 1-ojo kirasyrų pulko pageidavimu, buvo pagaminta iš plieno su dviem apkaustais ir dviem pakabinti skirtais žiedais, kad ginklą būtų galima nešioti prie diržo su dviem odinėmis kilpomis⁶⁵. Labai panašiai atrodė garsusis, šiek tiek vėlesnis modelio AN XIII⁶⁶ prancūzų kirasyrų palašas 950–970 mm ilgio ir 33 mm pločio geležte. Jos pentyje santrumpomis buvo graviruojama ginklo pagaminimo vieta ir data, pavyzdžiui, *M = f^{ure} Imp^e = du Klingenthal/9bre = 1813* (Imperatoriškoji Klingentalio

⁶² French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 15].

⁶³ Kirasyrų vyresniųjų karininkų originalių šalimų ir kirasų pavyzdžiai saugomi Kariuomenės muziejuje (*Musée de l'Armée*) Paryžiuje. Be to, minėtus bruožus turinčią apsauginę ginkluotę atspindi ir amžininkų tapyti paveikslai, kiti ikonografiniai šaltiniai. A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 6, 20–21, 33, 42, 45–46, 68.

⁶⁴ Prancūzijos revoliucijos kalendoriaus metai, atitinkantys 1802 m. pagal Grigaliaus kalendorių.

⁶⁵ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 30.

⁶⁶ 1804 m. pagal Grigaliaus kalendorių.

manufaktūra 1813-ųjų lapkritis). Dėl masyvios gardos ir ilgos geležtės ginklas svėrė apie 1,4 kg⁶⁷. Kirasyrų karininkų palašai skyrėsi nuo puskarininkų ir eilinių palašų ažūrinės vėduoklės pavidalo garda, o kai kada karininkai, kaip ir šios kavalerijos rūšies generolai, turėjo labai panašius į minėtus palašus kardus nežymiai lenktomis geležtėmis⁶⁸. Karininkų ginklų makštys buvo odinės su žalvariniais apkaustais, arba plieninės. Kaip ir karabinierių kardu kirasyrų palašu buvo kertama ir durinama, tačiau labai tikėtina, kad pastarasis veiksmas buvo praktikuojamas dažniau nei karabinierių ginklu. Priešams baimę kėlęs modelio AN XIII prancūzų kirasyrų palašas, kartais vadinamas duriamuoju ginklu, dėl smaigalio formos sugretinamas su maža ietimi, padarydavęs žymiai daugiau mirtinų žaizdų nei, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos kariuomenės sunkiosios kavalerijos palašai itin plačiomis, skirtomis kirsti geležtėmis⁶⁹.

Nuo 1811–1812 m. kirasyrų ginkluotę papildė karabinai⁷⁰. Vadovaujantis 1812 m. statutu, raiteliui sėdint balne, karabinas kabėdavo dešinėje pusėje, per buožės kakliuką užkabintas diržu nuo mituko avikailio, ir į diržu laikomą dėklą įstatytu vamzdžiu⁷¹. Tačiau kirasyrai nerodė didesnio susižavėjimo šiais trumpavamzdžiais šautuvais ir dėjo nemažas pastangas tam, kad jų nešioti nereiktų. Panašiai šie sunkiosios kavalerijos kariai vertino ir pistoletus. Inspekcijų ataskaitose buvo minima, kad kirasyrų pulkų kariai stokoja šovininių ir karabinų diržų. Amžininko tikinimu 3-iajame, 4-ajame, 7-ajame ir 8-ajame kirasyrų pulkuose trūko ginklams ir amunicijai skirtos ekipuotės, nes kariai laikė po keletą užtaisų kišenėse. 1807 m. tai vėl kartojosi 4-ajame, 6-ajame, 7-ajame ir 8-ajame kirasyrų pulkuose⁷². Vis dėlto 1811 m. pabaigoje kirasyrų ginkluotę peržiūrėjo ir jų šaunamųjų ginklų arsenalui sustiprinti reikiamus žingsnius žengė pats imperatorius. Jis aiškiai suprato karabinų naudojimo kavalerijoje sudėtingumą, tačiau numatė pavojų, kurį apsistojuosiems arba žygio metu netikėtai užkluptiems ar sustabdytiems 3000 ar 4000 elitinių kavaleristų gali sukelti tik pora

⁶⁷ Rašant apie sunkiosios kavalerijos palašą AN XIII remtasi Vokietijos istorijos muziejaus (*Deutsches Historisches Museum*) rinkiniuose saugomų ginklų katalogu, kuriame yra pateiktas eilinių palašo vaizdas ir aprašas. Ginklo bendras ilgis sekia 1114 mm, geležtės ilgis – 964 mm, geležtės plotis – 33 mm. H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 339, 418.

⁶⁸ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 57, 186; A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 7, 20–21, 23, 33, 39, 40, 42, 45–46, 48, 50, 52, 59, 63, 65, 68, 79.

⁶⁹ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 56, 186.

⁷⁰ П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 142.

⁷¹ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 26, 27.

⁷² French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 15].

šautuvais ginkluotų lengvųjų pėstininkų kuopų. Priešintis iš pastatų ar iš už gamtinių kliūčių kaip upė veikiantiems šauliams arba partizanams kavaleristai turėtų atsišaudydami iš karabinų. Todėl, imperatoriaus noru, trumpavamzdį šautuvą, gabenamą pačių kariškių nuožiūra pasirinktu ir raiteliui tinkamu būdu, privalėtų turėti kiekvienas kirasyras⁷³.

Kirasyrų ginkluotę papildęs modelio 1777 AN IX kavalerijos karabinas (*Mousqueton de cavalerie modèle AN IX*) buvo naudojamas ir kai kurių kitų kavalerijos rūšių. Kaip ir kiti tos epochos kavalerijos (ir daugumos pėstininkų) šaunamųjų ginklų, šis 17,11 mm kalibro karabinas buvo lygiavamzdis, paveldėjęs visas pagrindines to paties modelio pėstininkų fuzėjos⁷⁴ konstrukcijos savybes, tik turintis kitus matmenis. Ginklas buvo pritaikytas kavalerijai, buvo 114 cm ilgio ir 3,38 kg svorio. Tarnyboje pėščiomis kirasyrai, kaip ir kiti kavaleristai galėjo jį naudoti su modelio 1777 durtuvu, kurį nuėmus nuo ginklo (kaip ir kitų kavaleristų ar pėstininkų) galima buvo pasikabinti ant diržo kilpos prie kairiojo šono. Iš riešutmedžio pagamintas ginklo apsodas siekė 2/3 vamzdžio ilgį. Apsodą su vamzdžiu jungdavo du apkaustai, kurių antrasis vidinėje (kairėje) ginklo pusėje metaliniu strypu buvo sujungtas su spynos tvirtinimo plokštele. Per strypą buvo pernertas žiedas, skirtas karabinui kabinti prie diržo. Ginklas buvo užtaisomas 7 g parako ir 27 g kulka. Efektyvus šūvio nuotolis siekė 150 m⁷⁵.

Kirasyrai buvo ginkluoti visai Prancūzijos kavalerijai būdingais pistoletais. Kavalerijai įprastu būdu du pistoletai buvo laikomi dėkluose balno priekinėje pusėje⁷⁶. Imperijos laikais paplito modelio AN XIII kavalerijos pistoletas (*Pistolet de cavalerie modèle AN XIII*), šiek tiek ankstesnio pistoleto AN IX modifikacija. 17,11 mm kalibro ginklas svėrė 1,26 kg, buvo užtaisomas 6 g parako ir 27 g kulka. Jis turėjo pusės vamzdžio ilgio lakuotą riešutmedžio apsodą. Vamzdį ir apsodą jungęs apkaustas vidinėje ginklo pusėje buvo sujungtas su spynos tvirtinimo plokštele. Efektyvus šūvio iš kavalerijos pistoleto AN XIII nuotolis siekė 30 m⁷⁷. Buvo naudojamas ir senesnis pistoletas AN IX.

Anot Prancūzijos karo istorijos specialistų O. Laprė ir A. Žuino, žiūrint į imperijos laikotarpio sunkiąją kavaleriją galima išvelgi akivaizdų jos vystymąsi. Tai jau nebuvo ankstesni kavalerijos pulkai, dėl išpūdingo jų sunkių batų dydžio šiek tiek pašiepiamai pavadinami *gros talons* (dideli kulnai).

⁷³ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 62.

⁷⁴ Apie modelio 1777 AN IX pėstininkų fuzėją plačiau skaitykite prie raitųjų grenadierių ginkluotės.

⁷⁵ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 58–59.

⁷⁶ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 7, 11, 17, 20–21, 33, 34, 42, 51–52, 57, 59, 61, 65, 69, 75, 77, 79–80.

⁷⁷ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 60–61.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

1. 5-ojo kirasyrų pulko karys, 1807 m. Dėvi plieninį šalną ir kirasą, ginkluotas modelio AN XIII palašu ir mituko dengiamais pistoletais balno dėkluose. M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, Paris, 1995, p. 87
2. Kirasyrų eilinių ir puskarininkų palašas, modelis AN XIII, Prancūzija, apie 1810 m.
3. Kirasyrų karininkų palašas, modelis AN XI, Prancūzija, apie 1802–1804 m. X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, Москва, 2012, с. 186, 189

1.

2.

3.

4.

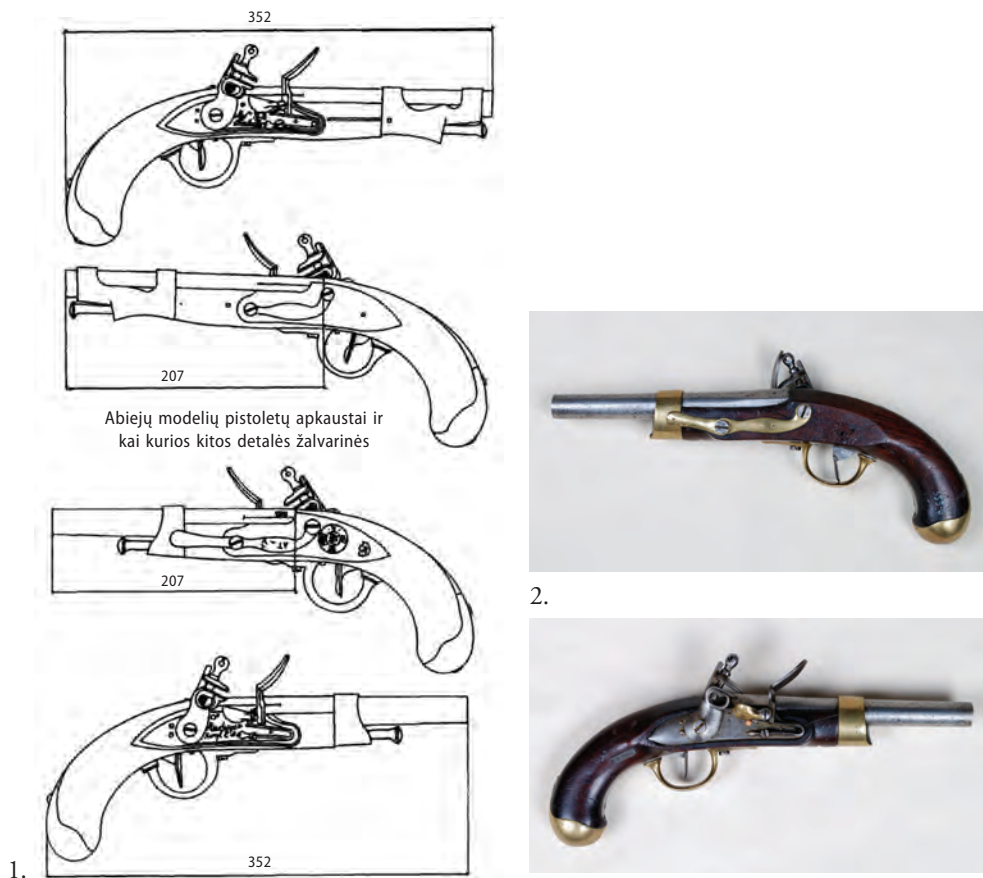
1. 8-ojo kirasyrų pulko jaunesnysis karininkas, apie 1800 m. Dėvi kirasą, prie kairiojo šono palašas, balno dėkluose pistoletai.
 2. 14-ojo kirasyrų pulko karys žygio apranga, apie 1810 m. Dėvi šalną su antšalmiu.
 3. 1-ojo kirasyrų pulko eilinis, 1814–1815 m. Restauracijos laikotarpis. Prie dešiniojo šono kavalerijos karabinas 1777 AN IX.
 4. 1-ojo kirasyrų pulko vėliavininkas, 1813 m.
- A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, Paris, 2011, p. 52, 75, 27, 26

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1. 1-ojo kirasyrų pulko eilinis pėsčiojoje tarnyboje, 1813 m. Dėvi šalimą, ginkluotas palašu ir kavalerijos karabinu su durtuvu.
 2. 8-ojo kirasyrų pulko kapralas, 1804 m. Dėvi šalimą, kirasą, ginkluotas palašu.
 3. 8-ojo kirasyrų pulko karininkas, apie 1801 m. Dėvi šalimą, karininkų kirasą, ginkluotas palašu.
 4. 1-ojo kirasyrų pulko pulkininkas, 1809 m. Dėvi šalimą *Minerva*, kirasą, prie kairiojo šono palašas, balno dėkluose pistoletai.
- A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 25, 52, 21

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

3.

1. Kavalerijos titnaginiai pistoletai: modelis AN IX ir modelis AN XIII.
M. Maciejewski, *Broni strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991, rys. 46
2. Kavalerijos pistoletas titnagine spyna, modelis AN XIII,
kalibras – 17,11 mm, Prancūzija, 1813 m. (išorinės ir vidinės pusės vaizdas).
VDKM ginklų rinkinys, G-355
3. Pistoletas modelis AN XIII vamzdžio drūtgalis su 1813 m. data (vaizdas iš viršaus).
VDKM ginklų rinkinys, G-355

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

1. Kirasos krūtinšarvis, Prancūzija, XIX a. pradžia (?). Forma ir detalių visuma atitinka Prancūzijos kavalerijos kirasyrų vyresniesiems karininkams skirtos kirasos krūtinšarvį.

Svoris – 3,30 kg.

VDKM ginklų rinkinys, G-863

2. Kirasyrų kirasos nugaros šarvas, Prancūzija, XIX a. pradžia. Svoris – 2,48 kg.

VDKM ginklų rinkinys, G-846

Vykdamas pro Sen Klu (*Saint-Cloud*) barakus besibaigiant Direktorijos laikotarpiui kpt. Koinjė (*Coignet*) prasarė, kad tai *stambūs kaimiečiai, sėdintys ant sunkių žirgų, devintys bjaurias trikampes skrybėles*⁷⁸. Konsulato ir imperijos metais įvykdyti nuoseklūs pertvarkymai sukūrė vieną stipriausių ir elegantiškiausių visų laikų kirasyrų formuočių.

Patikimi ginklai buvo svarbus prancūzų kavaleristų, o kartu ir visos kariuomenės pranašumas kovojant su prastesnės kokybės ginklus naudojančiu priešu. Paradoksalu, tačiau vienas tokių priešininkų buvo Prūsija. Dar prieš kelis dešimtmečius Europoje pirmavusi karinė galia pasitiko XIX a. tarsi miegodama ant laurų, naudodama beviltiškai pasenusią, praėjusio šimtmečio strategiją, taktiką, atgyvenusiu muštru pagrįstą karių paruošimo sistemą ir prastą ginkluotę. Aptariamoms epochoms Prūsijos kariuomenės ginklai buvo vieni prasčiausių ar net prasčiausi Europoje⁷⁹. Tai buvo vienas iš veiksnių, kuris lemdavo mūšių tarp abiejų priešininkų baigtį.

Ir taip didelis Respublikos laikais dragūnų (*dragons*) pulkų skaičius imperijos metais buvo padidintas dar dviem ir pasiekė 30 pulkų. XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje dragūnai faktiškai buvo tapę raiteliais ir tuo pačiu labai svarbia Prancūzijos kariuomenės linijinės kavalerijos dalimi. Reikalavimai atrenkant žmones ir jų žirgus, ginkluotės ypatumai ir taktika leidžia traktuoti dragūnų pulkus kaip vidutiniosios kavalerijos rūšį, nors, pasitelkus šiuos bei kitus kriterijus, jie prilygo kai kurių kitų valstybių kariuomenių sunkiajai kavalerijai. Dragūnams ir jų žirgams buvo taikomi ir atitinkami ūgio reikalavimai. Laikantis oficialios tvarkos į linijinius dragūnų pulkus buvo šaukiami ne žemesni nei 170 cm ūgio asmenys. Dragūnų žirgai buvo žemesni nei linijinės sunkiosios kavalerijos. Vadovaujantis 1812 m. reikalavimais jie privalėjo būti 153–155 cm ūgio⁸⁰.

Nuo XVIII a. antrosios pusės tamsiai žalius mundurus vilkintys dragūnai nešiojo žalvarinius šalmus, tačiau neturėjo jokios kitos apsauginės ginkluotės. Konsulato laikotarpio dragūnų šalmų modelis, nustatytas 1801 m. spalio 10 d. dekretu⁸¹, pavadintas modeliu AN X, buvo nešiojamas ir imperijos

⁷⁸ Citata versta iš: A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuiraissiers 1800–1815*, p. 30.

⁷⁹ Р. Э. Дюпюи, Т. Н. Дюпюи, *Всемирная история войн*, Т. 3, с. 66; Apgailėtina prūsiškų ginklų kokybę pažymėjo ir prūsų gen. Karlas Filipas Gotlybas fon Klauzevicus (*Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz*). M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 54–55.

⁸⁰ Reikia manyti, kad oficialūs griežti žmonių ir žirgų ūgio reikalavimai buvo kiek sumažinami. Pavyzdžiui, vidutinis dragūnų ūgis išvedus vidurkį iš 400 kavaleristų ūgio buvo 168 cm. French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

⁸¹ П. Алехин, *Наполеоновские войны. Униформа европейских армий*, с. 116.

laikais⁸². Šis šalmo variantas iš esmės nesiskyrė nuo XVIII a. paskutiniųjų dešimtmečių monarchijos ir Respublikos laikotarpio šalmo. Tai buvo dar vienas nagrinėjamos epochos stilių įkūnijantis, senovės graikus mėgdžijantis karinis atributas. Varpas buvo žalvarinis, su odiniu snapeliu, virš jo esančia tamsiai rudos spalvos ruonio kailio, o karininkų – leopardo kailio, imitacijos juosta, žalvarine ketera apvainikuota juodais karčiais ir kutu, smakro dirželiu žalvariniais žvynais⁸³. Kateros priekyje, kaip ir aprašyto kirasyrų šalmo atveju, buvo pavaizduota mitologinės būtybės galva, o šonuose išpaustas ornamentas. Kairėje šalmo pusėje taip pat buvo lizdas sultonui arba pomponui.

Respublikos laikais dragūnų šaltasis ginklas buvo palašas ilga (97 cm) tiesia geležte su plačiu išilginiu grioveliu abiejose pusėse arba plokščiomis pusėmis. Šio ginklo garda be pagrindinio apsauginio lankelio turėjo dekoratyvinį šoninį lankelį išriesta raide S⁸⁴. Išlikę pavyzdžiai rodo, kad garda buvo gaminama iš plieno, o kitų to laikmečio Prancūzijos kariuomenės palašų ir kardų efesų dalys buvo žalvarinės. Imperijos laikais senojo pavyzdžio palašus pakeitė naujieji, kurių efesai su žalvarine trijų apsauginių lankelių garda priminė analogiškus kirasyrų ginklus. Kitaip nei plieninės kirasyrų palašų (modelių AN XI ir AN XIII), linijinės kavalerijos dragūnų palašų makštys buvo dengiamos juoda oda. Yra žinių ir apie tai, kad Ispanijoje esantys dragūnų pulkai turėjo ginklų, kurių geležtės buvo pagamintos šios šalies ginklakalystės centre Toledo mieste⁸⁵.

Napoleonas I ketino sugrąžinti dragūnams jų universalumą, gebėjimą veikti tiek rikiuotėje raitomis, tiek pėsčiomis, todėl šiems prie kavalerijos vaidmens pripratusiems pulkams imperijos laikais teko intensyviai mokytis pėstininkų taktikos. Šios pastangos nebuvo labai vaisingos, mat gerais pėstininkais taip ir netapę prancūzų dragūnai, virto gan vidutiniais raiteliais⁸⁶. Tačiau vėlesnis dalyvavimas karo veiksmuose atskleidė stipriąsias dragūnų puses ir pelnė jiems grėsmingų bei patikimų karių vardą.

Rikiuotėje pėsčiomis besikaunantiems dragūnams svarbiausi ginklai buvo jų patrupintos fuzėjos. Modelio 1777 dragūnų fuzėja (*Fusil de dragon modèle 1777*) ir jos atmaina modelio 1777 AN IX dragūnų fuzėja (*Fusil de dragon modèle 1777 AN IX*) buvo 17,48 mm kalibro šautuvai, kilę iš 1777 m. modelio pėstininkų fuzėjos. Dragūnų fuzėjos buvo trumpesnės ir, žinoma, lengvesnės

⁸² M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 83.

⁸³ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 68–69; M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 85, 125.

⁸⁴ Х. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 186.

⁸⁵ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

⁸⁶ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 68.

1.

2.

3.

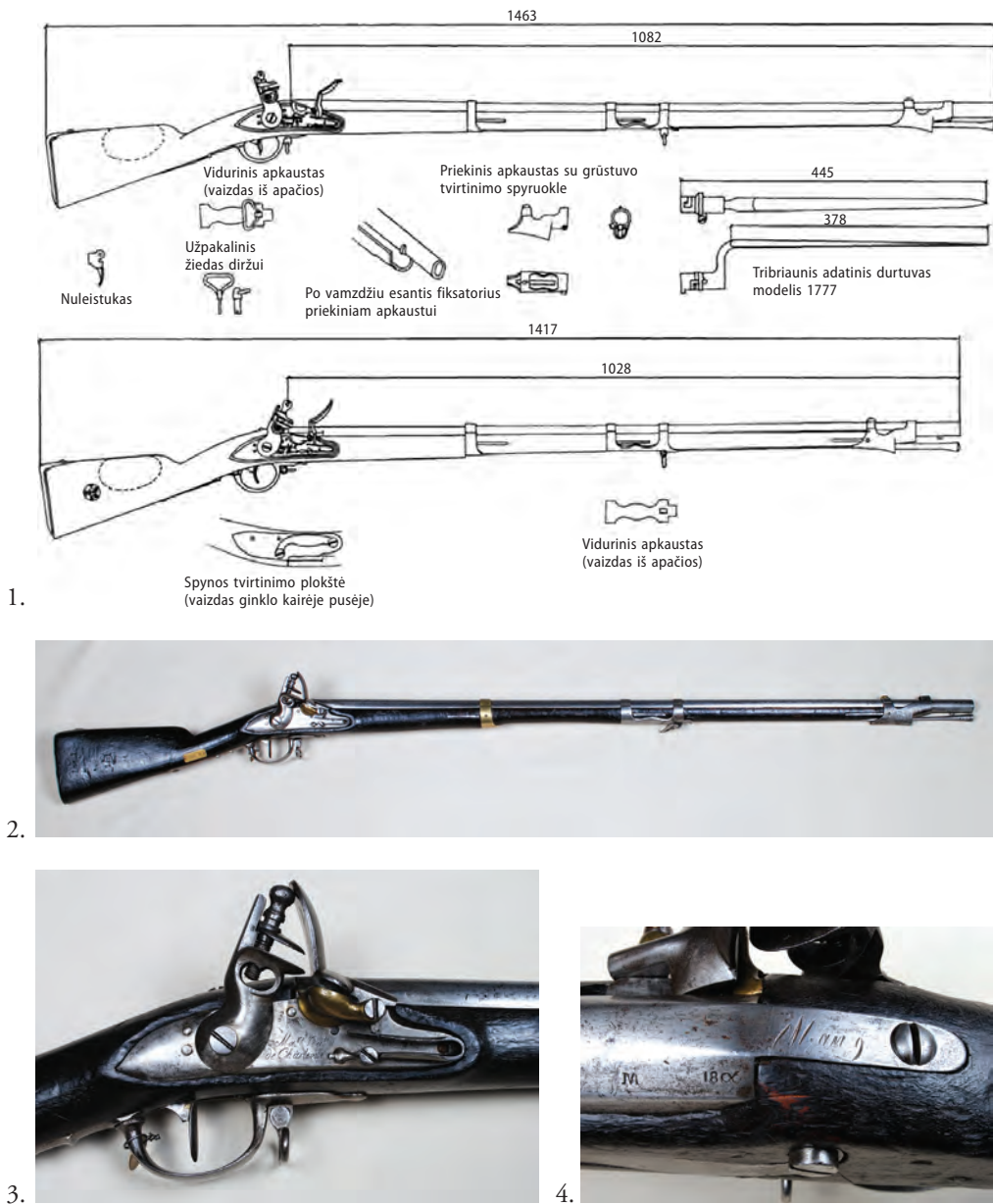
1. 26-ojo linijinio dragūnų pulko karys, 1807 m. Dėvi šalną, prie kairiojo šono palašas AN XI, balno dėkluose pistoletai.

2. 19-ojo linijinio dragūnų pulko karys, 1812 m. Dėvi šalną, prie kairiojo šono palašas AN XI ir durtuvas, dešiniojo – dragūnų fuzėja, balno dėkluose po mituku vienas arba du pistoletai.

M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, Paris, 1995, p. 85, 125

3. Dragūnų palašas, Prancūzija, XIX a. pradžia (išorinės ir vidinės pusės vaizdas).
VDKM ginklų rinkinys, G-930/1

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių ekspozatai

1.

Spynos tvirtinimo plokštė
(vaizdas ginklo kairėje pusėje)

2.

3.

4.

1. Dragūnų titnaginės fuzėjos: modelis 1777 ir modelis 1777 AN IX.

M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991, rys. 11

2. Dragūnų fuzėja, modelis 1777 AN IX, kalibras – 17,48 mm, Prancūzija, Šarlevilis, 1806 m.

VDKM ginklų rinkinys, G-267

3. Dragūnų fuzėjos spynos vaizdas su Nacionalinės Šarlevilio manufaktūros įrašu (*Ma.^{re} Na.^{le} de Charleville*).

VDKM ginklų rinkinys, G-267

4. Dragūnų fuzėjos vamzdžio drūtgalis su 1806 m. data (vaizdas iš viršaus).

VDKM ginklų rinkinys, G-267

už pėstininkų šautuvus. Senesnio modelio ir jo modifikacijos parametrai buvo panašūs. Modelio 1777 fuzėjos buvo 146 cm ilgio ir svėrė 4,26 kg, o modelio 1777 AN IX – 141 cm ir 4,25 kg. Kiekvienas ginklas buvo užtaisomas 12 g parako ir 27 g kulka. Efektyvaus šūvio nuotolis siekė 220 m⁸⁷. Šių ginklų konstrukciniai skirtumai buvo neįžymūs. Nuo pėstininkų šautuvo jie skyrėsi dvigubu viduriniu apkaustu, skirtu diržui kabinti. Modelio 1777 AN IX konstrukcija leido naudoti ginklą su durtuvu, o senesnio 1777 m. modelio dragūnų fuzėja nebuvo pritaikyta durtuvui tvirtinti. Galbūt šis konstrukcijos aspektas ir buvo vienintelis svarbus dviejų šautuvų variantų skirtumas svarbus dragūnams nulipus nuo žirgų, veikiant pėsčiomis. Be to, veikdami, kaip likusi kavalerija arba pėsčiomis, prancūzų linijinės kavalerijos dragūnai galėjo kautynėse naudoti pistoletus, kurių pora būdavo laikoma balno dėkluose⁸⁸.

Svarbią ir gausiausią lengvosios kavalerijos dalį visą Respublikos ir Pirmosios imperijos laikotarpį sudarė raitieji šauliai (*chasseurs à cheval*), kartais vadinami raitaisiais jėgeriais. 1799 m. raitųjų šaulių pulkų buvo 25, 1804 m. – 24, o 1812 m. jų padaugėjo iki 31⁸⁹. Šių lengvųjų kavaleristų pulkai dalyvavo visuose Napoleono I karuose. XIX a. pradžioje raitųjų šaulių kovinė paskirtis sutapo su praėjusiuoju šimtmečiu monarchijos laikais įgyta specializacija. Jie buvo skirti staigiems veiksams atlikti, netikėtiems antpuoliams, pasaloms, prieš užnugariui ir gurguolėms pulti, žvalgybai mūšiu⁹⁰. Tokioms užduotims atlikti reikėjo lengvos, tačiau efektyvios ginkluotės. Kaip ir kiti lengvosios kavalerijos kariai raitieji šauliai nenešiojo jokios apsauginės ginkluotės, dėvėjo žalius mundurus ir kiverius arba kailines kepures rinktinėje pulko kuopoje. Mažiausio ūgio reikalavimas šiems raiteliams buvo 160 cm, nors jų ūgio vidurkis galėdavo siekti 167 cm. Jų žirgai buvo 149–153 cm ūgio⁹¹.

Konsulato laikotarpiu raitieji šauliai turėjo dviejų modelių, t.y. vadinamąjį husarų ir šaulių kardus. Imperijos laikais juos abu pakeitė lengvosios kavalerijos kardas AN XI92. Ginklas buvo neįžymiai lenkta geležte ir efesu, kurį sudarė oda dengta rankena su žalvarine nugarėle ir tos pačios medžiagos garda. Pastarąją

⁸⁷ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 57.

⁸⁸ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 85; Дж. Денисон, *История конницы*, Книга I, с. 328.

⁸⁹ Ten pat, с. 329.

⁹⁰ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 72.

⁹¹ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

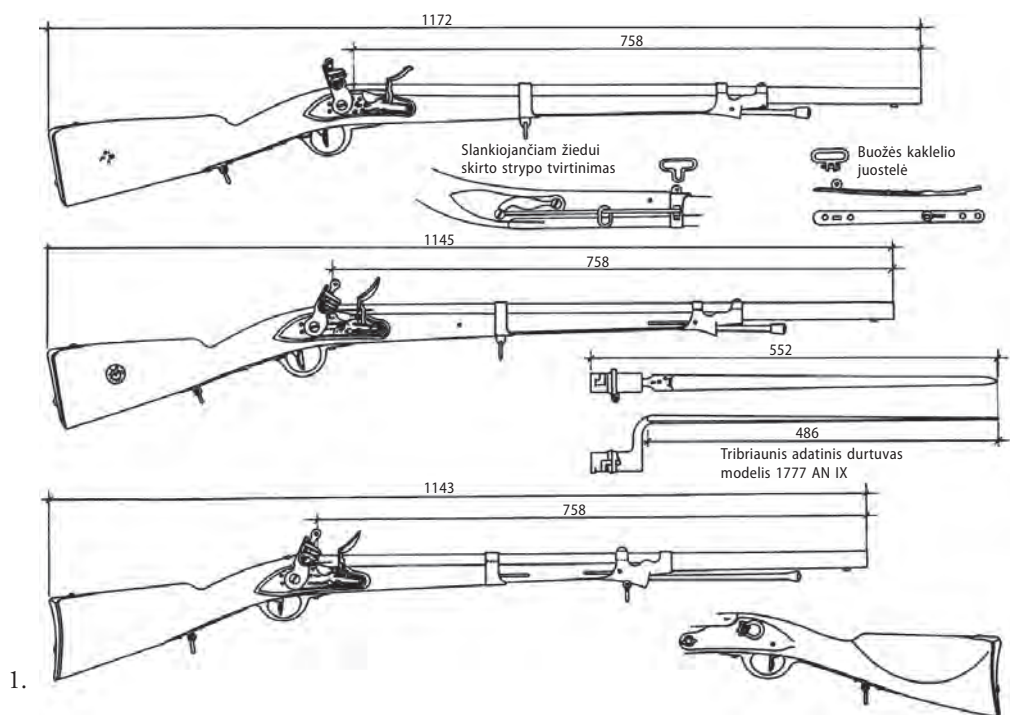
⁹² П. Алехин, *Наполеоновские войны. Униформа европейских армий*, с. 124–125; French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių ekspozitai

Linijinės kavalerijos raitasis šaulys, 1812 m. Autorius I. Belanžė. Prie balno dešinės pusės prikabinamas karabinas, kavaleristo rankose – lengvosios kavalerijos kardas.
French chasseur à cheval (light cavalry), 1812, <<http://www.gdfalksen.com/post/18908625209>>, [žiūrėta: 2015 12 18]

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

1. Titnaginiai kavalerijos karabinai: modelis 1777, modelis 1777 AN IX ir raitųjų šaulių.
M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991, rys. 29.

2. Kavalerijos karabinas, modelis 1777 AN IX, kalibras – 17,11 mm,
Prancūzija, XIX a. pradžia. (Išorinės ir vidinės pusės vaizdas).

VDKM ginklų rinkinys, G-1211

3. Modelio 1777 AN IX kavalerijos karabino strypas su slankiojančiu žiedu (vaizdas iš viršaus).
VDKM ginklų rinkinys, G-1211

sudarė kryžma su ūsais⁹³ pereinanti į apsauginį lankelį ir du šoniniai lankeliai. Plieninė ginklo makštis turėjo du apkaustus su žiedais odinėms kilpoms prie diržo kabinti. Ginklo ilgis buvo apie 103 cm, geležtės ilgis – 88 cm, svoris – 1,27 kg⁹⁴. Karininkų kardai skyrėsi nuo kitų žalvarinių efeso dalių auksavimu.

Kariai buvo ginkluoti modelių 1777 ir 1777 AN IX kavalerijos karabinais (jų duomenys – prie kirasyrų aprašymo). Turėjo ir šiems ginklams skirtus durtuvus, tačiau, kaip įprasta kavaleristams, kiek niekinamai ir atsainiai vertino šią pėstininkų ginkluotės dalį⁹⁵. Nedidelis karabino ilgis (114 cm), svoris (3,38 kg), užtaisymą ir paleidimą iš rankų po šūvio palengvinantis kabinimas prie perpetinio diržo per slankiojantį žiedą⁹⁶ turėjo užtikrinti kuo efektyvesnį jo naudojimą raitomis. Jojant, ypač žygyje, ginklas kabėdavo dešinėje pusėje, per buožės kakliuką diržu užkabintas prie balno, į dėklą įleistu vamzdžiu, arba – ant perpetinio diržo prie kavaleristo dešiniojo šono.

Husarai (*hussards*) – ne tokia gausi kaip raitieji šauliai, tačiau svarbi ir žinoma Prancūzijos kariuomenės lengvosios kavalerijos dalis. Monarchijos laikais kariuomenėje jau buvo keli šių raitelių pulkai. Jie pasižymėjo to laikotarpio mūšiuose, tačiau būtent Respublikos ir Pirmosios imperijos metais jie pelnė savo legendinę šlovę. Paryžiaus kariuomenės muziejaus darbuotojo ir Prancūzijos kariuomenės karininko Polio Vilingo žodžiais, tai buvo *Geriausieji Europos kavaleristai, elegantiški tiek parade, tiek kautynių ugnyje, husarai visada buvo mylimi ir nepakenčiami kariuomenės vaikai: nutrūktgalviai dvikovininkai, plevėsos, pagyrūnai, lėbautojai, mėgstantys riziką, nebijantys nei Dievo, nei velnio, neklausantys nieko, tik savo puikių vadų, kaip Lasalis (Lasalle), Mariula (Marulaz), Kolberas (Colber) ir Pažolis (Pajol)*⁹⁷. Kiekvienas husarų pulkas vilkėjo savo skiriamosios spalvos mundurus ir kiverius arba kailines kepures. Imperijos kariuomenėje husarų pulkų

⁹³ Ūsai – kardo kryžmai statmenos metalinės juostos, būdingos rytietiškiesiems ir su jais tipologiškai susijusiems vakarietiškiems kardams.

⁹⁴ H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 336, 416.

⁹⁵ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

⁹⁶ Turėdamas ant perpetės kabantį karabiną, raitas karys galėdavo nesunkiai pasiekti jo laibgalį, suberti paraką ir grūstuvu įgrūsti kulką. Išilgai strypo judantis kablys leisdavo ginklą laisvai patraukti į kitą šoną ir įrėmus į petį nusitaikyti. Puolant priešą šaltaisiais ginklais, karabiną būdavo galima paleisti iš rankų ir jis pakibdavo ant diržo. Savo ilgą šautuvą pėstininkas turėdavo užtaisyti laikydamas vertikaloje padėtyje, pastatęs buožę ant žemės.

⁹⁷ Pateikdamas šį spalvingą prancūzų husarų apibūdinimą, P. Vilingas išvardijo Prancūzijos kariuomenės kavalerijos generolus Antuaną Šarlį Lui Lasalį (*Antoine Charles Louis de Lasalle*), Jokūbą Fransua Mariulą (*Jacob François Marulaz*), Pjerą Davidą Eduardą de Kolberą-Šabanė (*Pierre David Édouard de Colber-Chabanaist*) ir Pjerą Klodą Pažolį (*Pierre Claude Pajol*). Citata versta iš: Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 74.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

1. 7-ojo husarų pulko karys, 1807 m. Prie šono lengvosios kavalerijos kardas AN XI.
2. 4-ojo husarų pulko karys, 1812 m. Prie šono lengvosios kavalerijos kardas AN XI.
M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, Paris, 1995, p. 89, 127
3. Lengvosios kavalerijos karininkų kardas, Prancūzija, apie 1810 m.
X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, Москва, 2012, с. 189

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

4.

5.

1. 6-ojo husarų pulko rinktinės kuopos eilinis, 1813–1815 m.
Ginkluotas lengvosios kavalerijos kardu AN XI ir karabinu.

2. 10-ojo husarų pulko eilinis žygio apranga, 1808 m.
Ginkluotas lengvosios kavalerijos kardu ir karabinu.

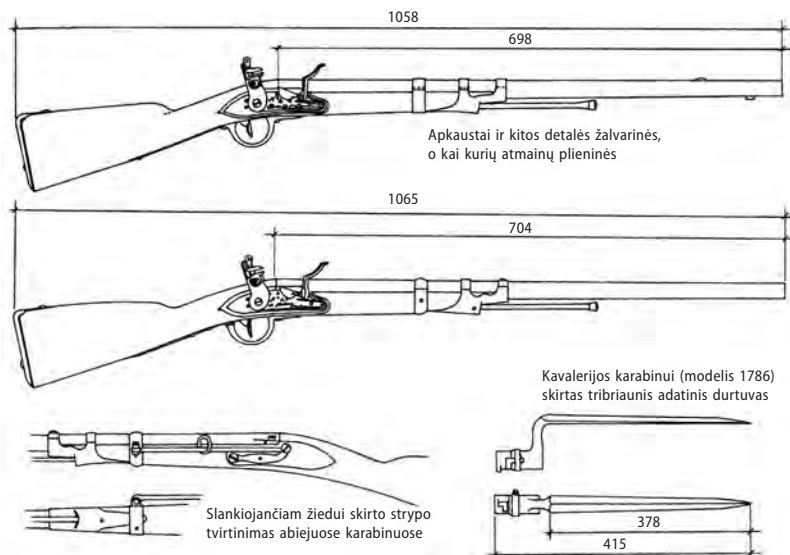
3. 6-ojo husarų pulko jaunesnysis karininkas žygio apranga, apie 1814 m. Prie šono kardas AN XI.

4. 10-ojo husarų pulko rinktinės kuopos eilinis, 1808 m.
Ginkluotas kardu AN XI ir modelio 1786 karabinu.

5. 2-ojo husarų pulko kavaleristo balnas su prikabintu modelio 1786 karabinu.

A. Jouineau, *Officers and soldiers of the French hussars 1804–1815*, 2007, Vol. 3, p. 67, 21, 53

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

Titnaginiai karabinai: kavalerijos modelis 1786 ir husarų modelis 1786.

M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991, rys. 28

skaičius padaugėjo iki 14-os. Raitelių ir jų žirgų ūgių reikalavimai sutapo su keliamais raitiesiems šauliams.

Husarai buvo ginkluoti kardais, pistoletais ir karabinais. Konsulato laikotarpiu kavaleristai buvo ginkluoti 1786 m. modelio husarų kardais (*sabre à la hussarde*) 80 cm ilgio geležte⁹⁸, žalvarine garda ir apkaustais ant juoda oda aprauktos makšties bei modelio AN IV kardais, kurių garda ir makšties apkaustai buvo plieniniai. Imperijos laikais husarai apsiginklavo lengvosios kavalerijos kardais AN XI⁹⁹. Karininkai ir puskarininkiai kartais buvo ginkluoti labai puošniais, ekstravagantiškais ginklais, kurių efesai turėjo labai įmantrių formų¹⁰⁰. 1813 m. husarų ir kai kurie kiti lengvosios kavalerijos daliniai kovai su Rusijos kariuomenės kazokais buvo apginkluoti pikėmis, nors pikių naudojimą jau anksčiau numatė ir 1788 m. karaliaus nutarimas¹⁰¹.

⁹⁸ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleonscy huzarzy*, Warszawa, 1996, s. 14; French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 19].

⁹⁹ A. Jouineau, *Officers and soldiers of the French hussars 1804–1815*, Vol. 3, p. 9–15, 21–23, 27, 29, 32–34, 36–39, 42–44, 53–55, 58–71; M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De L'Armee Francaise*, p. 89, 127.

¹⁰⁰ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 189; A. Jouineau, *Officers and soldiers of the French hussars 1804–1815*, Vol. 3, p. 10, 45.

¹⁰¹ 1788 m. nutarimas numatė 16 pikių kiekvienam husarų ir raitųjų šaulių eskadronui. Imperijos laikais pikėmis buvo bent iš dalies apginkluotos kai kurių husarų ir raitųjų šaulių pulkų rinktinės kuopos. Ten pat, 10, 37.

Pirmaisiais imperijos metais husarai turėjo iš užsienio įvežtų ir abejotinos kokybės karabinių, pagamintų Respublikos manufaktūrose. Imperijos laikais labiausiai paplito 1786 m. modelio karabinas, vėliau keičiamas ne kartą minėtu modelio 1777 AN IX kavalerijos karabinu, kurį prireikus (daugiau teoriškai) galėjo naudoti ir su durtuvu. Ginklas buvo kabinamas prie dešiniojo raitelio šono arba laikomas prie balno raitųjų šaulių pavyzdžiu. Karininkai, puskarininkiai ir trimitininkai nebuvo ginkluoti karabinais, tačiau privalėjo turėti po du pistoletus. Aptariamo laikotarpio pradžioje buvo ginkluojamasi tiek Respublikos manufaktūrose pagamintais, tiek karo grobiu tapusiais ginklais, kurie ilgainiui buvo keičiami modelio AN XIII kavalerijos pistoletai¹⁰².

1812 m. nuostatuose numatyta husarų ginkluotę turėjo sudaryti lengvosios kavalerijos kardai AN XI, kavalerijos pistoletai AN XIII ir karabinai¹⁰³. Vienaip ar kitaip husarų pulkuose matyti ir kitoms kavalerijos rūšims būdinga tendencija. Pamėgtas ginklas buvo kardas, todėl ginklavimuisi šaunamaisiais ginklais nebuvo skiriama pakankamai dėmesio, o priešingai, žiūrima į tai nepakankamai rimtai, jei ne atsainiai.

Naujausia linijinės kavalerijos rūšis, organizuota jau imperijos laikotarpiu, buvo švoležieriai, arba švoležieriai-ulonai (*cheval-légers lanciers*). 1807 m. karinė kampanija ir vėlesni karo veiksmai parodė Prancūzijos kariuomenės gretose besikaunančio Vyslos legiono (*Légion de la Vistule, Legia Nadwiślańska*)¹⁰⁴ kavaleristų – pikėmis ir kardais ginkluotų ulonų – aukštą kovinę vertę. Psichologinį pikių poveikį, tiesioginiai susidūręs su priešu, suvokė imperatorius Napoleonas I, todėl vieną po kito prijungė prie savo gvardijos du lenkų ir lietuvių ulonų pulkus (plačiau apie juos skaitykite prie gvardijos kavalerijos aprašymo), o 1811 m. nutarė organizuoti 9-is linijinius lengvosios kavalerijos pulkus. Juos sudarę švoležieriai (pavadinimas kyla iš *cheval* – žirgas ir *léger* – lengvas) buvo apginkluoti ir kaudavosi lenkų ulonų pavyzdžiu. Po vieną šių raitelių pulką planuota priskirti prie kiekvienos sunkiosios kavalerijos divizijos. Nauji lengvosios kavalerijos daliniai buvo organizuojami performuojant ankstesnius dalinius. Performavus 6-is Prancūzijos kariuomenės dragūnų pulkus, sudarytas analogiškas švoležierių pulkų skaičius. Kiti trys pulkai sudaryti performavus du

¹⁰² E. Bukhari, A. McBride, *Napoleończy huzarzy*, s. 15.

¹⁰³ A. Jouineau, *Officers and soldiers of the French hussars 1804–1815, Vol. 3*, p. 53.

¹⁰⁴ Vyslos legionas – 1807–1814 m. Prancūzijos kariuomenei priklausęs, vieno kavalerijos ir iš pradžių trijų, o vėliau (nuo 1810 m.) keturių pėstininkų pulkų sudaromas junginys. Jo daliniai (sudaryti iš Varšuvos kunigaikštystės gyventojų) aktyviai dalyvavo karo veiksmuose. Imperatoriaus Napoleono Bonaparto asmeniškai prižiūrimas legionas pasižymėjo aukšta kovine verte ir ištikimybe, todėl pelnė jo pagarbą ir pasitikėjimą.

Vyslos legiono ulonų (nepainioti su dviem gvardijos lenkų ulonų pulkais)¹⁰⁵ ir viena, daugiausiai vokiečių, raitųjų šaulių pulkus¹⁰⁶. 6-i iš prancūzų sudaryti švoležierių pulkai dėvėjo tamsiai žalius mundurus ir šalmus su juodu pliumažu puoštais keteromis, 7-asis ir 8-asis lenkų ir 9-asis vokiečių pulkas vilkėjo lenkiško pavyzdžio uniformas su ulonų kepurėmis¹⁰⁷. Pagal 1812 m. reikalavimus švoležierių žirgai turėjo būti 146–150 cm ūgio¹⁰⁸.

Neskaitant retų išimčių nuo pat XVII a. pradžios ar dar anksčiau iečių nebenaudojančiai Vakarų Europos kavalerijai reikėjo vėl išmokti naudoti jau beveik pamirštus ginklus. Pikėmis ginkluoti kavaleristai turėjo būti gerai apmokyti ir privalėjo turėti stiprias rankas. Prastai paruoštų, pikėmis deramai kautis nemokančių kavaleristų šiais ginklais ginkluoti apskritai nevertėjo. Egzistavo dešimtys pikių naudojimo veiksmy, vieni jų buvo prieš kavaleriją, kiti – pėstininkus, tretieji bendrieji¹⁰⁹. Prireikdavo daug laiko ir pastangų norint parengti tinkamą uloną ar švoležierių. Lenkai laikyti geriausiais Europoje kovos kavalerijos pikėmis meistrais, todėl jų dalyvavimas kuriant aptariamą kavalerijos formuotę Prancūzijos kariuomenėje buvo laikomas būtinu. Lenkų ir prancūzų karininkų mokomus švoležierius Napoleonas I ketino panaudoti prieš austrų ir rusų ulonus bei kazokus¹¹⁰. Tinkamų instruktorių parūpindavo 7-asis švoležierių (buvęs Vyslos ulonų) pulkas¹¹¹.

Švoležieriai nešiojo labai panašius į dragūnų žalvarinius šalmus su tamsaus kailio juosta virš snapelio. Nuo dragūnų jie skyrėsi tuo, kad vietoje pompono ir ilgų žirgo karčių prie keterų buvo tvirtinamas juodos spalvos pliumažas trumpesniais plaukais kaip karabinierių atveju.

Įprastą švoležierių ginkluotę sudarė pikės su vėlukais, kardai, karabinai ir pistoletai. Buvo ginkluojamasi 1807 m. modelio ir 1812 m. modelio kavalerijos pikėmis. Abu pikių variantai turėjo antgalį (ietigalis ir mova) su apkaustais ir metalinę movą kitoje koto pusėje. Išlikęs 1812 m. modelio pikės pavyzdys yra 275,5 cm ilgio ir 2,34 kg svorio, turi 22 cm ilgio antgalį keturbriauniu ietigaliu

¹⁰⁵ M. Kukiel, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Londyn, 1992, s. 217.

¹⁰⁶ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 20].

¹⁰⁷ Ш. Верньё, П. Виалинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 70–71, М. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De L'Armee Francaise*, p. 111–112.

¹⁰⁸ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 20].

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Дж. Денисон, *История конницы*, с. 329.

¹¹¹ M. Kukiel, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Londyn, 1992, s. 217.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

4.

1. Švoležierius, 3-iasis (prancūzų) pulkas, 1812 m. Dėvi šalma, ginkluotas pike, lengvosios kavalerijos kardu AN XI ir karabinu su durtuvu.
2. Švoležierius, 7-asis (lenkų) pulkas, 1812 m. Ginkluotas pike ir lengvosios kavalerijos kardu AN XI.
M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 109, 111
3. Prancūzų švoležierius, 1812 m., autorius I. Belanžė.
Pikė prikabinta prie perpetinio diržo ir galu įstatyta į balnakilpės movą.
Chevauleger der Französischen Chevauleger-Regimenter 1812,
<http://www.napoleon-online.de/bellange_soldaten_frankreich.html>, [žiūrėta: 2015 10 01].
4. Kavalerijos titnaginiai pistoletai, modelis AN XIII, kalibras – 17,11 mm,
Prancūzija, XIX a. pradžia.
VDKM ginklų rinkinys, G-902, G-1527, G-903

ir ilgais apkaustais¹¹². Imperijos laikotarpiu (su viena išimtimi ir vėliau) švoležierių pikės vėluokas, kaip ir ulonų, buvo raudonos ir baltos spalvos. Gabenama pikė buvo fiksuojama prie perpetinio diržo ir įstatoma galu į movą prie balnakilpės (vienur vaizduojama prie kairiosios, kitur – dešinėsios). Švoležeriams tapo įprastas lengvosios kavalerijos kardas AN XI, prie diržo aukščiau kardo buvo kabinamas durtuvus kitoje pusėje laikomam kavalerijos karabinui¹¹³. 1813 m. vieno prancūzų švoležierių eskadrono kuopa, kurią sudarė 125 žmonės, turėjo būti ginkluota 57 pikėmis (4 kapralams, 44 eiliniams ir 9 neetatiniais eiliniams), 125 kardais, 109 pistoletais, 52 karabinais (muškietonais) su durtuvais ir 9 karabinais¹¹⁴. Šis pavyzdys rodo, kad saugumo sumetimais (plačiau apie tai skaitykite prie gvardijos ulonų ginkluotės aprašymo) pikėmis buvo ginkluojama pirma kuopos eilė (maždaug pusė kuopos kavaleristų), antroji vietoj jų turėdavo trumpavamzdžius šautuvus¹¹⁵.

Aptarus Prancūzijos kariuomenės linijinės kavalerijos ginkluotę turėtume išnagrinėti palyginti su pastarąja negausios, tačiau daugiarūšės gvardijos kavalerijos ginkluote. Gvardijos kavaleristai naudojo tų pačių modelių ginklus, kuriuos turėjo linijinės kavalerijos pulkų kavaleristai, tačiau turėjo ir savitų, tik jai skirtų pavyzdžių ginklų.

Pirmąją vietą gvardijos kavalerijoje užėmė raitieji grenadieriai (*grenadiers à cheval*). Šios kavalerijos rūšies ištakos siekia monarchijos laikus, kada 1671 m. iš vokiečių savanorių buvo suformuotas karališkasis vokiškasis pulkas, kurio kariai dėvėjo aukštas kailines, į grenadierių labai panašias kepures. Į Direktorijos gvardijos raituosius grenadierius priimami kariai buvo atrenkami labai kruopščiai. Raituoju grenadierium norintis tapti vyras turėjo būti kavaleristas, tarnavęs karaliaus kariuomenėje, nepriekaištingų savybių ir tuo laiku labai aukšto 178–184 cm ūgio.

Pirmuoju konsulu 1799 m. tapęs Napoleonas Bonapartas prijungė šių raitelių pulką prie konsulų gvardijos. 1804 m. vienintelis imperatoriškosios gvardijos raitųjų grenadierių pulkas (*regiment de grenadiers à cheval de la Garde impériale*) užėmė pirmąją vietą iš pastarosios formuotės kavalerijos pulkų¹¹⁶.

Gvardijos sunkiosios kavalerijos pulkai nuo lengvosios kavalerijos pulkų skyrėsi raitelių ir žirgų ūgiu bei ginklais. Raitieji grenadieriai dėvėjo tamsiai

¹¹² H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 155, 357, 424.

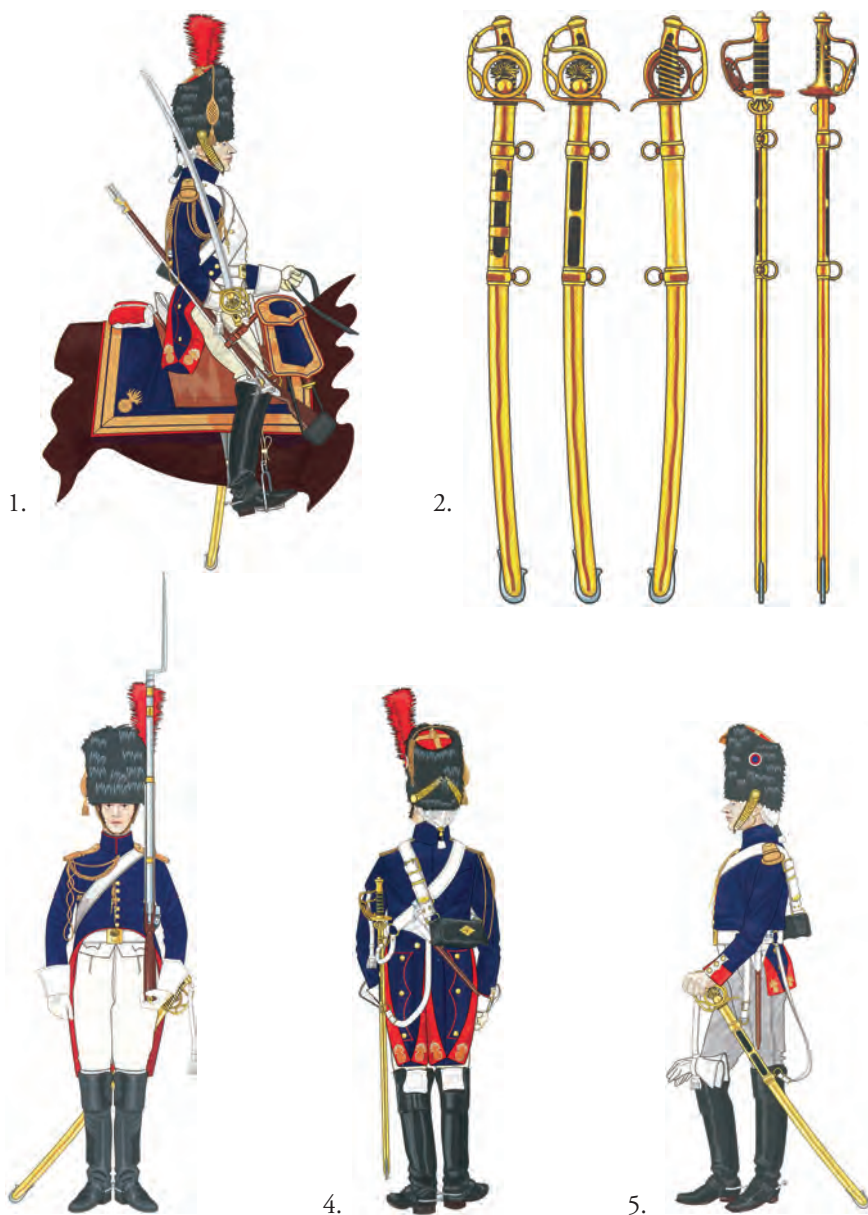
¹¹³ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 109, 111.

¹¹⁴ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 10 20].

¹¹⁵ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 112.

¹¹⁶ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 24.

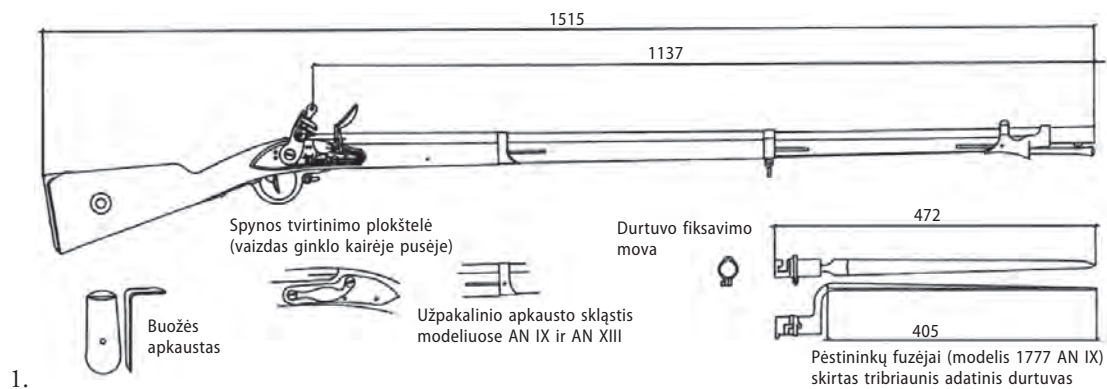
Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1. Raitasis grenadierius, apie 1808 m. Ginkluotas gvardijos kavalerijos kardų AN XI, pėstininkų fuzėja ir balno dėkluose esančiais pistoletais.
2. Gvardijos sunkiosios kavalerijos kardas AN XI.
3. Raitasis grenadierius tarnyboje pėsčiomis, apie 1806 m. Ginkluotas gvardijos kavalerijos kardų ir pėstininkų fuzėja su durtuvu.
4. Kavaleristas tarnyboje pėsčiomis, apie 1808 m. Kardas pakabintas nešioti pėsčiomis.
5. Kavaleristas žygio apranga, 1815 m. birželis. Prie šono kardas ir durtuvas.

A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2: Cavalry, 1804–1815, Part 1*, 2003, p. 8, 14, 10, 12

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

1. Pėstininkų fuzėja, modelis 1777 AN IX.

M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, Szczecin, 1991, rys. 6

2. Pėstininkų fuzėja, modelis 1777 AN IX, kalibras – 17,48 mm, Prancūzija, Miutcigas, 1810 m.
VDKM ginklų rinkinys, G-263

3. Fuzėjai skirtas tribriaunius adatinis durtuvas.

VDKM ginklų rinkinys, G-263 (priedas)

4. Fuzėjos spynos plokštėje išpausti įrašai apie pagaminimo vietą – imperatoriškoji
manufaktūra Miutcigas (*M^{re}. Imp^{le}. de Mutzig*).

VDKM ginklų rinkinys, G-263

5. Ginklo modelio žymėjimas vamzdžio drūtgalio plokštelėje – M 1777 (vaizdas iš viršaus).

VDKM ginklų rinkinys, G-263

mėlynos spalvos mundurus, aukštas kailines kepures ir, kaip ir kiti gvardijos sunkiosios kavalerijos kariai, nenešiojo jokių šarvų, atrodė labai įspūdingai ant didelių juodų žirgų, kurių ūgis buvo 154–160 cm¹¹⁷. Konsulato laikais ir pirmaisiais imperijos metais kavaleristai buvo ginkluoti palašais, pistoletais ir karabinais. 1806 m. palašai buvo pakeisti gvardijos sunkiosios kavalerijos kardais AN IX ir jo atmaina AN XI. Tai buvo kardai nežymiai lenktomis 97 cm ilgio *Montmorency (a la Montmorency)* geležtėmis, masyviomis žalvarinėmis gardomis su trimis lankeliais ir apskritime įrėmintu elitinių dalinių ženklų – liepsnojančia granata¹¹⁸. Žalvarinis kardo makštis paviršius turėjo išpjovas, per kurias matėsi medinę dalį dengianti juoda oda. Makštis su dviem žiedais prie diržo pakabinti. Aukščiau kardo prie raitelio diržo kabėdavo durtuvas. Raitieji grenadieriai turėjo po porą balno dėkluose laikomų pistoletų. Jie buvo ginkluoti karabinais ir ilgainiui juos pakeitusiomis dragūnų¹¹⁹ ir pėstininkų fuzėjomis¹²⁰. Kavalerijai neįprasta pėstininkų fuzėja, karabino ar dragūnų šautuvo pavyzdžiu buvo kabinama prie balno dešinėje pusėje įstatant buožę į dėklą, prikabinantą prie balno diržais. Raitųjų grenadierių ginkluotėje buvusi pėstininkų 1777 m. modelio fuzėja ir jos modifikacija 1777 AN IX buvo 17,48 mm kalibro lygiavamzdžiai šautuvai. Šie įprastai pėstininkams skirti ginklai buvo 152 cm ilgio (189,8 cm su durtuvu) ir svėrė 4,5 kg. Ginklai buvo užtaisomi 12 g parako ir 27 g kulka. Efektyvus šūvio nuotolis kiek viršijo dragūnų fuzėjoms būdingus 220 m¹²¹.

1791 m. Prancūzijoje buvo įsteigta žandarmerija – sukarinta institucija tvarkai visoje valstybės teritorijoje palaikyti. 1801 m. pirmasis konsulas prijungė prie gvardijos vieną rinktinių žandarmų (*gendarmes d'élite*) eskadroną. Perorganizavęs šią struktūrą į imperatoriškąją žandarmeriją, Napoleonas I 1804 m. įsteigė rinktinių žandarmų legioną, kurį prijungė prie savo gvardijos. Legionas apėmė du kavaleristų eskadronus, po dvi kuopas kiekviename¹²². Priimant į rinktinis

¹¹⁷ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 15.

¹¹⁸ Ginklo bendras ilgis būdavo apie 111 cm, svoris – 1,24 kg. 1804–1814 m. datuojamo imperatoriškosios gvardijos raitųjų grenadierių kardo pavyzdys (vaizdas ir aprašas) iš: H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 314–315, 407; C. Aries, M. Petard, *Les Armes Blanches – Directoire–Consulat–Empire (1794–1815)*, *Gazette des Armes*, p. 27.

¹¹⁹ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25].

¹²⁰ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2, Cavalry, 1804–1815*, p. 14.

¹²¹ M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 58–59.

¹²² Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 30.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

1. Imperatoriškosios gvardijos rinktinis žandarmas, 1807 m.

Prie šono kabo palašas ir durtuvas.

M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 75

2. Imperatoriškosios gvardijos rinktinis žandarmas, apie 1810–1815 m., autorius I. Belanžė.

Prie šono gvardijos sunkiosios kavalerijos kardas, pistoletai balno dėkluose.

Elitegardarm der Kaisergarde, <http://www.napoleon-online.de/Bilder/bellange_soldaten_tafel10.jpg>, [žiūrėta: 2016 01 22]

3. Rinktinis žandarmas, autorius Fransua Flamengas (*François Flameng*, 1856–1923).

Maher art gallery, <<http://maherartgallery.blogspot.lt/2014/05/francois-flameng-french-1856-1923.html>>,

[žiūrėta: 2015 10 01]

žandarmus vyras turėjo būti: raštingas, 25–40 metų amžiaus, dalyvavęs bent 4 karinėse kampanijose, bent 176 cm ūgio¹²³. Uniforma ir ginkluote rinktiniai žandarmai buvo labai panašūs į raituosius grenadierius. Dėvėjo tamsiai mėlynus mundurus, aukštas juodo kailio kepurės. Taip pat turėjo didelius juodus žirgus. Imperijos laikotarpiu rinktiniai žandarmai buvo ginkluoti palašais arba kardais, pistoletais, fuzėjomis arba karabinais su durtuvais. Kaip rodo 1807 m. rinktinį žandarmą vaizduojanti rekonstrukcija, prie diržo kavaleristas turi kavalerijos palašą AN IX arba AN XIII ir durtuvą. O, ko gero, šiek tiek vėlesnį žandarmą vaizduojančiame Ipolito Belanžė kūrinyje matyti gvardijos sunkiosios kavalerijos kardas An IX ar jo atmaina An XI.

Paskutinė gvardijos sunkiosios kavalerijos dalis buvo 1806 m. organizuoti imperatoriškosios gvardijos dragūnai (*dragons de la Garde impériale*), kurių globėja nuo 1811 m. oficialiai buvo laikoma imperatorienė Žozefina de Bogarnje (*Joséphine de Beauharnais*). Į vienintelį gvardijos dragūnų pulką (*regiment de dragons de la Garde impériale*) atrenkamiems žmonėms buvo keliami sunkiosios kavalerijos kavaleristams būdingi reikalavimai. Iš kiekvieno linijinio dragūnų pulko buvo atrenkama po 12 karių, išbuvusių karinėje tarnyboje 10 metų, ne žemesnių kaip 173 cm ūgio, dalyvavusių bent dviejose karinėse kampanijose, raštingų. Iš pradžių tai labai lėtino kuriamo pulko komplektavimo procesą. Pulkas 1807 m. turėjo tik 2 eskadronus su 656 kavaleristais, tačiau 1812 m. jau buvo išaugęs iki 5 eskadronų su 1152 kavaleristais, Rusijos kampanijos išvakarėse ir, jį reorganizavus po katastrofa pasibaigusio žygio, 1813 m. turėjo 6 eskadronus su 1628 kavaleristais¹²⁴. Šio gvardijos pulko kariai nešiojo tamsiai žalius mundurus, įprastus ir linijinės kavalerijos dragūnams. Gvardijos pulką išskyrė šalmai.

Visi jame tarnaujantys kavaleristai dėvėjo žalvarinius Minervos šalmus su leopardo kailio imitacijos juosta virš snapelio. O linijinės kavalerijos pulkuose tokius šalmus nešiojo tik karininkai. Gvardijos dragūnai turėjo ir kitiems šios rūšies kavaleristams būdingų šaunamųjų ginklų. Kairėje pusėje prie balno buvo kabinamas dragūnų šautuvas, raiteliui prie diržo – durtuvai, o balno priekyje esančiuose dėkluose laikoma pora modelio AN IX ar AN XIII kavalerijos pistoletų¹²⁵. Išskirtinumą iš kitų dragūnų rodė ilgagelėžčiai ginklai. Imperatoriškosios gvardijos pulko dragūnai buvo ginkluoti gvardijos sunkiajai kavalerijai būdingais kardais AN IX ir AN XI su nežymiais lenktomis ir itin ilgomis

¹²³ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25].

¹²⁴ 1812 m. Rusijos kampanijai paruoštas pulkas turėjo 1088 eilinius ir 64 karininkus bei puskarininkius. Iš žygio grįžo 130 dragūnų įskaitant 11 karininkų ir puskarininkių. A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 25.

¹²⁵ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 71.

1.

2.

3.

4.

5.

1. Gvardijos dragūnas, apie 1807 m. Dėvi Minervos šalną (vienas gvardijos dragūnų skiriamųjų bruožų), ginkluotas gvardijos kavalerijos kardu AN XI, dragūnų fuzėja ir balno dėkluose esančiais pistoletais.
2. Gvardijos dragūnas, 1815 m. Belgijos kampanija. Dėvi ankstyvesnio stiliaus šalną ir turi įprastą ginkluotę.
3. Gvardijos dragūnų karininkas, apie 1806 m. Ginkluotas karininkų kardu ir pistoletais.
4. Kavaleristas tarnyboje pėsčiomis, apie 1810 m. Ginkluotas kardu ir dragūnų fuzėja su durtuvu.
5. Gvardijos dragūnas, apie 1808 m. Kardas pakabintas nešioti pėsčiomis.

A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815.* Part 1, 2003, p. 26, 29, 30, 41

Montmorency geležtėmis ir gardomis su pavaizduota liepsnojančia granata¹²⁶. Pulku vadovaujančių karininkų kardų gardos išsiskyrė įmantresne puošyba. Pulko ginkluotė keitėsi mažai. Jis suformuotas jau Pirmosios imperijos laikais, tad atitiko to laikotarpio kavalerijos daliniams keliamus reikalavimus. Tiesa, 1815 m. Belgijos kampanijoje gvardijos dragūnų žymeniu buvusius *Minervos* šalmus iš dalies teko pakeisti gerokai ankstesnio, Senosios santvarkos (*Ancien Régime*) laikus primenančio modelio dragūnų šalmais su tamsaus kailio, o ne leopardo kailio juosta virš snapelio¹²⁷.

Gvardijos raitieji šauliai (*chasseurs à cheval de la Garde*) buvo ryški ir gerai pastebima lengvosios kavalerijos dalis. 1800 m. pirmoji šių kavaleristų kuopa buvo suformuota iš Napoleoną Bonapartą žygyje į Egiptą lydėjusių žvalgų (gidų) – kare patyrusių kavaleristų. 1801 m. kuopa buvo padidinta iki konsulų gvardijos raitųjų šaulių pulko, 1804 m. tapusio imperatoriškosios gvardijos pulku¹²⁸. Raitųjų šaulių užduotys visų pirma buvo susijusios su kariuomenės generalinio štabo ir asmenine pirmojo konsulo, vėliau imperatoriaus apsauga. Šio pulko kavaleristai dalyvavo daugelyje mūšių ir kovėsi kartu su kitais gvardijos ir linijinės kavalerijos daliniais. Kad būtų priimtas į dalinį karį turėjo atitikti šiuos reikalavimus: būti atitarnavęs 10 metų, dalyvavęs 3 karinėse kampanijose, ne mažesnio nei 173 cm, o nuo 1805 m., nuleidus kartelę, bent 170 cm ūgio¹²⁹. 1815 m. organizuotas 2-asis raitųjų šaulių pulkas priskirtas Jaunajai gvardijai, vadinamas gvardijos husarais.

Husarų stiliaus aprangą ir kailines kepures 1-ajame¹³⁰ arba raudonos spalvos kiverius 2-ajame pulke¹³¹ dėvintys raitieji šauliai turėjo lengvajai kavalerijai charakteringą ginkluotę. 1-ojo pulko kariai buvo ginkluoti gvardijos lengvosios kavalerijos kardais, dar vadinamais gvardijos raitųjų šaulių kardais. Tai 100 cm ilgio ginklas, 85 cm ilgio ir 3,1 cm pločio geležte, sveriantis 1 kg be makšties

¹²⁶ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 26–30, 32; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 69; П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 139.

¹²⁷ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 30.

¹²⁸ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 72; П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 137; A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Volume 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 46.

¹²⁹ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25].

¹³⁰ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 65.

¹³¹ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Volume 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 77–81.

1. Gvardijos raitasis šaulys, 1805–1808 m. Prie balno kavalerijos karabinas, modelis 1786.
2. Pėsčias kavaleristas, apie 1808 m. Ginkluotas gvardijos lengvosios kavalerijos kardu, dar vadinamu gvardijos raitųjų šaulių kardu, ir durtuvu.
3. Gvardijos raitasis šaulys konvojaus apranga, apie 1810 m. Ginkluotas minėtu kavalerijos karabinu ir gvardijos lengvosios kavalerijos kardu.
4. Gvardijos lengvosios kavalerijos kardas, Prancūzija, Klingentalis, XIX a. pradžia.
VDKM ginklų rinkinys, G-2195

ir 2,24 kg su makštimi (VDKM ginklų rinkinyje esančio kardo pavyzdys, G-2195)¹³². Geležtė buvo ne tik trumpesnė už gvardijos sunkiosios kavalerijos kardų geležtes (97 cm), bet ir šiek tiek labiau lenkta. Kardas su vienu apsauginiu lankeliu ir neilgais kryžmos ūsais, medine, juodos spalvos oda aptraukta ir žalvarine viela apsukta rankena su žalvarine nugarėle. Makštis medinė, viršutinė dalis aptraukta oda, su dviem žiedais prie diržo kabinti. Kardo makštis efektinga, bet sunki. Visas paviršius (išskyrus tarp pakabinimo žiedų išpjautą angą) dengtas žalvariu. Pakabinimo žiedai ir makšties galo išplatėjimas plieniniai. O rytietiško stiliaus dėvintys litaurininkai galėjo turėti rytietiškus kardus labai lenktomis geležtėmis. Pulko karininkai buvo ginkluoti labai prabangiais ir originaliais kardais arba lengvosios kavalerijos kardais AN XIII, kurie savo esminiais bruožais atitiko minėtąjį AN XI. Šių modelių ir gvardijos lengvosios kavalerijos kardus turėjo 2-ojo gvardijos raitųjų šaulių pulko kariai¹³³. Šioje vietoje vertėtų atkreipti dėmesį į Prancūzijos kariuomenės lengvosios kavalerijos kovos kardais techniką, panašią į sunkiosios kavalerijos kovą palašais. 1803–1814 m. atsiminimus parašęs imperatoriškosios gvardijos raitųjų šaulių kpt. Šarlis Parkinas (*Charles Parquin*) palygino prancūzų ir britų kavalerijos kovos būdus: *Mes visada duriame savo kardų smaigaliais, o jie kerta savo geležtėmis, kurių plotis 3 coliai (7,5 cm). Todėl iš dvidešimties jų nutaikytų smūgių devyniolika pataiko pro šalį. Tačiau geležtės kraštui pasiekus taikinį bent kartą, baisy smūgiu lygiai nukirsta ranka nebuvo retas reiškinys*¹³⁴. Raitųjų šaulių kapitono pateiktas pavyzdys rodo didelius prancūzų kavaleristų ir vienu pagrindinių jų priešininkų britų raitelių kovos būdų skirtumus.

Nuo Konsulato pabaigos iki Pirmosios imperijos pabaigos raitieji šauliai turėjo modelio AN IX ir AN XIII kavalerijos pistoletus. Kavaleristai buvo ginkluoti 1786 m. modelio karabinais, kuriems skirti durtuvai buvo laikomi juodos spalvos karvių odos makštyse, o šovininės turėjo žalvarinį erelio ženklą¹³⁵.

¹³² VDKM saugomas gerai išlikęs Klingentalio manufaktūroje (tikėtina iki 1803 m.) pagaminto šio modelio kardo su makštimi pavyzdys, kurio duomenys beveik identiški kardo iš Berlyno Vokietijos istorijos muziejaus pavyzdžiui. VDKM saugomo kardo geležtėje yra kontrolieriaus Žano Martono (*Jean Morton*) ir gamybos inspektoriaus Benjamino Pjero Klodo Levasero (*Benjamin Pierre Claud Levasseur*) žymenys. Pirmasis naudotas 1798.07.04–1809.02.21, antrasis – 1798.03.02–1803.09.24. H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 408; C. Aries, M. Petard, *Les Armes Blanches – Directoire–Consulat–Empire (1794–1815)*, *Gazette des Armes*, p. 27.

¹³³ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 77–81.

¹³⁴ Citata versta iš: X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 56.

¹³⁵ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 61.

Po to, kai žygio į Egiptą metu Napoleono Bonaparto vadovaujama kariuomenė sumušė mameliukų¹³⁶ raitiją garsiamе mūšyje prie piramidžių (1798 m.), iš vietos gyventojų suformuotas Prancūzijai tarnaujantis 200 raitelių padalinys. Napoleono kariuomenei pasitraukus iš Egipto, šie, savo krašte nenorintys pasilikti, raiteliai išvyko kartu ir Prancūzijoje iš jų suformuotas būsimos imperatoriškosios gvardijos mameliukų (*mamelouks de la Garde impériale*)¹³⁷ eskadronas, kuris buvo priskirtas prie raitųjų šaulių pulko. Turbanus ir musulmoniškiems kraštams būdingus apsiaustus vilkinčius raitelius nuo saulės įrudusia oda labai entuziastingai pasitiko paryžiečiai. Efektingą rytietiško stiliaus aprangą, ginkluotę ir ištaigingus rytietiškus žirgų pakinktus mameliukai išsaugojo ir po 1804 m., nors ilgainiui jų eskadronas buvo papildytas prancūzų kariais. Eskadrono kavaleristai buvo labai gerai ginkluoti. Prie šono gvardijos mameliukas nešiojo rytietišką kardą, turėjo keturis pistoletus, du dėkle liemens priekinėje pusėje aukščiau kardo, kiti du – balno dėkluose, taip pat rytietišką durklą, kartais buožę ar kovos kirvį¹³⁸. Mameliukų kardas kiličas – rytietiško kardo skimitaro atmaina, labai lenkta geležte ir efesu su gale užriesta rankena bei kryžma be apsauginio lankelio. Rytietiško stiliaus pistoletai taip pat rodė jais ginkluotų kavaleristų padalinio kilmę. Mameliukai buvo puikūs raiteliai ir meistriškai kaudavosi kardais. Išpopuliarėjęs mameliukų kardas tapo ne tik prancūzų, bet ir daugelio kitų valstybių kariuomenių karininkų pamėgtu ginklu¹³⁹. Į klausimą, kodėl organizuotas ir iki Pirmosios imperijos pabaigos gvardijoje buvo palaikomas šis neįprastas kavalerijos padalinys, galima numanyti, kad taip buvo siekiama dar labiau sustiprinti ir be to efektingos gvardijos keliamą įspūdį, parodyti kariuomenės ir jos vyriausiojo vado karinių žygių didybę ir stiprinti jų prestižą.

Vieni garsiausių Prancūzijos imperijos kavalerijoje buvo imperatoriškosios gvardijos ulonai (*cheveau-légers lanciers de la Garde impériale*). Jie ne tik buvo pavyzdys, pagal kurį buvo kuriami minėti linijinių švoležierių pulkai, tačiau ir patys pelnė legendinių, vienu drąsiausių, profesionaliausių ir fanatiškiausių im-

¹³⁶ Mameliukai – iš tiurkų ir kaukaziečių vergų kilę kariai, atversti į islamą tapo kurio nors musulmoniško krašto valdovo nuosavybe. Jie buvo paplitę kai kuriuose Artimųjų Rytų ir Afrikos kraštuose, pavyzdžiui, Egipte. Mameliukai sudarė atskirą, savo tradicijas, ginkluotę ir kovos būdus turinčią karių kastą, kuri kai kuriais atvejais turėdavo plačią autonomiją ir išskeldavo savo valdovų dinastijas. Perėmę valdžią Egipte XIII a. viduryje, mameliukai sukūrė sultonatą, kuris egzistavo iki XVI a. antrojo dešimtmečio.

¹³⁷ III. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, c. 96.

¹³⁸ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25]; X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, c. 57; III. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, c. 97.

¹³⁹ C. Aries, M. Petard, *Les Armes Blanches – Directoire–Consulat–Empire (1794–1815)*, *Gazette des Armes*, p. 24–25; X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, c. 57.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

3.

4.

1. Gvardijos mameliukas, XIX a. pradžia, autorius Pjeras Fransua Adolfas de Šesnelis (*Pierre François Adolphe de Chesnel*). Ginkluotas kardu ir pistoletais (du dėkle prie juosmens, du balno dėkluose, turėtų dengti gūnia).

Дж. Денисон, *История конницы*, Москва, 2001, Кн. I, с. 327

2. Mameliukų tipo kardas, Prancūzija, apie 1800 m.

Wł. Kwaśniewicz, *Dzieje szabli w Polsce*, Warszawa, 1999, s. 31

3. Rytietiško stiliaus pistoletas titnagine spyna, kalibras – 16 mm, Prancūzija, XVIII a. pabaiga. Žalvariniai apkaustai puošti geometrinio ornamento raižiniais. Restauravo V. Petrikėnas.

VDKM ginklų rinkinys, G-815

peratoriaus Napoleono kavaleristų vardą. 1807 m. organizuotas ir prie gvardijos prijungtas 1-asis ulonų pulkas¹⁴⁰. Jį sudarė lenkų kariai – geri raiteliai, kurių daugelis buvo kilę iš viltį atkurti laisvą tėvynę ir karinę kultūrą puoselėjančių bajoriškų šeimų. Pulkininko Vincento Korvino Krasinskio (*Wincenty Korwin Krasiniski*) iki 1814 m. vadovaujamą pulką sudarė 4 eskadronai, kurių kiekvienas turėjo po dvi kuopas¹⁴¹. 1812 m. majoru pulke tarnavo lietuvių kilmės karininkas Dominykas Jeronimas Radvila. 1810 m. suformuotas dėl uniformų spalvos raudonųjų ulonų vadinamas 2-asis, o 1812 m. Jono Kanopkos (*Jan Konopka*) 3-iasis imperatoriškosios gvardijos ulonų pulkas¹⁴². Skyrėsi šių dviejų dalinių sudėtis. 2-ąjį pulką sudarė daugiausia olandai¹⁴³, vėliau papildė prancūzai, o 3-iajį (Jaunosios gvardijos) ulonų pulką – daugiausiai lietuviai – Lietuvos bajorų šeimų palikuonys¹⁴⁴. 1-ojo pulko kariai visus tarnybos metus (iki 1815 m.) dėvėjo lenkiško pavyzdžio mėlynus mundurus su raudonos spalvos dalimis ir lenkų kariams įprastas tipologiškai su kiveriu susijusias kepure kvadratinio viršum ir plokšte su raide N priekyje¹⁴⁵. 3-iojo lietuviškojo pulko uniformos buvo labai panašios tik vietoje sidabro spalvos detalių, turėjo ankstesnei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenei būdingas aukso spalvos detales¹⁴⁶.

Nuolat karuose dalyvaujantys Prancūzijos kariuomenei buvo reikalingas didžiulis ginklų kiekis, todėl prancūzai nenoriai perduodavo savo gamybos ginklus sąjungininkams¹⁴⁷ ir ne iš karto jais aprūpindavo netgi naujai organizuotus Prancūzijos kariuomenei priklausančius svetimšalių dalinius. Ne išimtis ir gvardijos ulonai. Iš pradžių lenkų kavaleristai buvo ginkluoti prūsiškais kardais, karabinais ir pistoletais, o 1809 m. gavo gerus Prancūzijoje pagamintus ginklus ir apsiginklavę pikėmis pradėjo rimtas kovas su jomis pratybas.

Imperatoriškosios gvardijos 1-ajame ulonų pulke tarnavusio prancūzo

¹⁴⁰ Дж. Денисон, *История конницы*, Кн. I, с. 328.

¹⁴¹ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 25].

¹⁴² Дж. Денисон, *История конницы*, Кн. I, с. 328–329.

¹⁴³ Г. Брикс, *История конницы*, с. 207.

¹⁴⁴ L. Glemža, Lietuviški kariniai daliniai Prancūzijos kariuomenėje 1812–1814 m., *Karo archyvas*, Vilnius, 2003, t. 18, p. 147.

¹⁴⁵ П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 138–140; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 71.

¹⁴⁶ L. Glemža, Lietuviški kariniai daliniai Prancūzijos kariuomenėje 1812–1814 m., *Karo archyvas*, t. 18, p. 147.

¹⁴⁷ Kokybiškais Prancūzijoje pagamintais ginklais Varšuvos kunigaikštystės kariuomenė buvo galutinai aprūpinta tik 1812 m. karinės kampanijos išvakarėse, o iki tol be prancūziškų nauodojo daug žymiai prastesnių prūsiškų ir austriškų ginklų. M. Maciejewski, *Broni strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 51.

mjr. Pjero Dotankūro (*Pierre Dautancourt*) siūlymu pikėmis turėjo ginkluotis tik pirmoje eskadrono eilėje esantys kavaleristai, nes puolantys antrosios eilės kavaleristai pikėmis galėjo kliudyti priekyje esančius ginklo brolius ir jų žirgus. Laikantis šios tvarkos ulonų kuopos pirmoje eilėje esantys kavaleristai turėjo būti ginkluoti kardais, pistoletais ir pikėmis, o antroje eilėje kardais, pistoletais ir karabinais¹⁴⁸, tad karabinų ir pikių kiekis kuopoje turėjo būti apytiksliai tas pats. Ulonai naudodavo kavalerijos karabinus AN IX, kuriems skirti durtuvai kabėjo prie kairiojo raitelio šono¹⁴⁹. Visi imperatoriškosios gvardijos ulonų pulkų kariai privalėjo turėti po kardą, vieną arba du pistoletus. Kavaleristai buvo ginkluoti gvardijos lengvosios kavalerijos ir linijinės lengvosios kavalerijos kardais AN XI (pastaruosius po 1813 m. šaukimo turėjo jaunosios gvardijos kavaleristai), 1807 ir 1812 m. modelio kavalerijos pikėmis raudonos ir baltos spalvos juostų vėlukais¹⁵⁰. Pikės buvo gabenamos pritvirtintos prie perpetinio diržo, apatinį galą įstačius į movą prie balnakilpės. Apatinis ginklo galas turėjo metalinį apkaustą¹⁵¹. 2-ojo (raudonųjų) ulonų pulko kariai kautis pike mokėsi iš lenkų kavaleristų, iš pradžių įsisavindavo šio ginklo efektyvaus ir saugaus naudojimo veiksmus pėsčiomis, o tik po to tęsdavo mokymus raiti¹⁵². Gvardijos ulonai turėjo išskirtinės kokybės žirgus. Puikiais žirgais pasižymėjo ir 3-iasis lietuviškasis ulonų pulkas¹⁵³.

1807 m. buvo suformuotas dar vienas lengvosios kavalerijos pulkas, kuris 1808 m. papildė imperatoriškąją gvardiją. Keturis eskadronus turintis Bergo Didžiosios Kunigaikštystės ulonų (*chevau-légers du Grand-duché de Berg*) pulkas buvo sudarytas iš žalius mundurus vilkinčių vokiškai kalbančių kavaleristų,

¹⁴⁸ Pirmoje eilėje esantys 2 seržantai, kurių kiekvienas ginkluotas kardu, 2 pistoletais, 4 brigadininkai – kardu, karabinu, durtuvu, pistoletu ir pike, 44 eiliniai – kardu, pistoletu, pike, antroje eilėje esantys 4 brigadininkai – kardu, karabinu, durtuvu, pistoletu, 44 eiliniai – kardu, karabinu, durtuvu, pistoletu, likę 27 kariai turėjo būti ginkluoti kardais, pistoletais, karabinais, o 9 eiliniai be kardo ir pistoleto turėti po pikę. Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 30].

¹⁴⁹ L. Mirouze, *Le mousqueton de cavalerie An IX (2). Ou l'arme complémentaire du cavalier de l'Empire*, p. 28, 33.

¹⁵⁰ M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 101, 102, 103, 107; M. Petard, *Le lancier du 2e régiment de la Garde Impériale, Tradition*, p. 7; H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 155; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 21; П. Канник, *Военная униформа. Все страны мира*, с. 138–140.

¹⁵¹ M. Petard, *Le lancier du 2e régiment de la Garde Impériale, Tradition*, p. 5.

¹⁵² Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 30].

¹⁵³ L. Glemža, *Lietuviški kariniai daliniai Prancūzijos kariuomenėje 1812–1814 m., Karo archyvas*, t. 18, p. 148.

1.

2.

3.

1. Gvardijos 1-ojo (lenkų) ulonų pulko karys, 1810 m.

Ginkluotas pike, dviem pistoletais (po gūnia), gvardijos lengvosios kavalerijos kardu ir karabinu su durtuvu. Prie kairės balnakilpės mova pikei galu įstatyti.

2. Gvardijos 2-ojo (raudonųjų ulonų) ulonų pulko karys, 1811 m.

Ginkluotas pike, pistoletu (po gūnia) ir gvardijos lengvosios kavalerijos kardu.

M. Petard, *De Fontenoy a Waterloo: Uniformes De l'Armee Francaise*, p. 101, 107

3. Gvardijos ulonas, Bergo Didžiosios Kunigaikštystės ulonų pulkas, 1812 m.,

autorius R. Kniotelis. Dešinėje rankoje pikė, prie šono lengvosios kavalerijos kardas AN XI.

The Berg Regiment of Light Horse 1807–1808, <http://www.napoleon-series.org/military/organization/Berg/c_Berg_Lancer.html>, [žiūrėta: 2015 10 25]

turinčių ulonams įprastą ginkluotę¹⁵⁴. R. Kniotelio litografijoje pavaizduotas pike su vėluku (raudona ir balta juostomis) bei linijinės lengvosios kavalerijos kardu ginkluotas ulonas.

Vėlesniais imperijos metais buvo suformuoti nauji imperatoriškąją gvardiją papildę kavalerijos daliniai. Jų atsiradimas susijęs su 1812 m. žygyje į Rusiją patirtais milžiniškais nuostoliais ir šios kampanijos metu įgyta patirtim. Pasi-mokę iš Prancūzijos kariuomenę žygyje labai varginusių kazokų, imperatorius nutarė padidinti lengvosios kavalerijos gretas.

1813 m. gruodyje imperatorius Napoleonas Bonapartas organizavo tris imperatoriškosios gvardijos žvalgų (*éclaireurs de la Garde impériale*) pulkus, kurių kiekvieną sudarė keturi eskadronai apimantys po 250 kavaleristų¹⁵⁵. 1-asis, 2-asis ir 3-iasis (lenkų) žvalgų pulkai, dar vadinami žvalgų-grenadierų (*éclaireurs-grenadiers*), žvalgų-dragūnų (*éclaireurs-dragons*) ir žvalgų-ulonų (*éclaireurs-lanciers*) pulkais, buvo prijungti ir veikė kartu su jų pavadinimą atitinkančiais gvardijos raitųjų grenadierų, dragūnų ir 1-uju ulonų pulku. Žvalgai turėjo lengvajai kavalerijai įprastus ginklus. Žalią husarų uniformą vilkinčio 1-ojo ir žalią raitųjų šaulių uniformą vilkinčio 2-ojo pulko kavaleristai buvo ginkluoti lengvosios kavalerijos kardais ir karabinais. Žalią raitųjų šaulių uniformą ir išsiskiriančius raudonus kiverius dėvintys 3-iojo pulko kariai turėjo pikes ir kardus pirmoje eilėje bei karabinius ir kardus antroje kovinės rikiuotės eilėje¹⁵⁶. Karininkai buvo ginkluoti puošniais kardais žalvarinėmis efeso dalimis ir makštimis¹⁵⁷.

Rusijos kampanijoje patirtus kavalerijos nuostolius Prancūzijos imperatorius mėgino kompensuoti tais pačiais 1813 m. įsteigtais keturiais Garbės gvardijos (*Garde d'honneur*) pulkais, sudarytais iš maždaug 10 000 kavaleristų. Šie anksčiau karo prievolės išvengę, iš aristokratų arba buržua šeimų kilę 20–26 metų jaunuoliai turėjo apsirūpinti uniforma, ekipuote ir žirgais iš savo lėšų¹⁵⁸. Husarų stiliaus uniformą su raudonais kiveriais dėvintys kariai buvo ginkluoti įprastais lengvosios kavalerijos ginklais – lengvosios linijinės kavalerijos kardais ir karabinais¹⁵⁹.

¹⁵⁴ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 30].

¹⁵⁵ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 76.

¹⁵⁶ Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 30].

¹⁵⁷ C. Aries, M. Petard, *Les Armes Blanches – Directoire–Consulat–Empire (1794–1815)*, *Gazette des Armes*, p. 27.

¹⁵⁸ Ш. Вернь, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 28.

¹⁵⁹ Ten pat, с. 29; Napoleon's Guard Cavalry, <http://napoleonistyka.atspace.com/IMPERIAL_GUARD_cavalry_1.html>, [žiūrėta: 2015 10 30].

1.

2.

1. Garbės gvardijos kavaleristas, 1814 m., autorius I. Belanžė. Prie kairiojo šono lengvosios kavalerijos kardas, dešiniojo – prie perpetinio diržo prikabintas karabinas. Les Gardes d'honneur Français (1813–1814), <<http://www.forumgeg33.com/t6373-liste-des-gardes-d-honneur-de-la-gironde-1813>>, [žiūrėta: 2015 10 25]

2. Kavalerijos titnaginis pistoletas, modelis AN XIII, kalibras – 17,11 mm, Prancūzija, XIX a. pradžia.
VDKM ginklų rinkinys, G-907

1812 m. Napoleono I kariuomenės užimtoje Lietuvoje, organizuojant Prancūzijos pusėje turinčius kautis lietuviškuosius dalinius, buvo priimtas sprendimas organizuoti iš Lietuvos totorių sudarytą lengvosios kavalerijos pulką, tačiau suspėta organizuoti tik vieną eskadroną, kurio vadu tapo mjr. Mustafa Murza Achmatovičius (*Mustafa Murza Achmatowicz*)¹⁶⁰. Eskadronas prijungtas prie 3-iojo (lietuviškojo) gvardijos ulonų pulko, kuris patyrė pralaimėjimą kovose su Rusijos kariuomene Didžiosios armijos atsitraukimo metu. O aktyviai karo veiksmuose dalyvavęs Lietuvos totorių eskadronas sumažėjo iki 50 karių. Vėliau eskadronas buvo prijungtas prie imperatoriškosios gvardijos 1-ojo ulonų pulko ir jo sudėtyje kovėsi 1813 ir 1814 m. karinėse kampanijose¹⁶¹. Rytietiška uniforma eskadrono kariai priminė gvardijos mameliukus, ginkluoti buvo pa-

¹⁶⁰ 1812 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos karo komisija kreipėsi į Lietuvos totorius ir „Lietuvos kurjeryje“ paskelbė atsišaukimą, kuriame buvo rašoma apie atskiro Lietuvos totorių kavalerijos pulko formavimą. A. Pociūnas, Lietuvos totorių kariniai daliniai nuo 1795 m. iki XIX a. vidurio, *Parodos Lietuvos totoriai kariai katalogas*, Kaunas, 2007, p. 11.

¹⁶¹ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 92.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

Gvardijos lietuviškieji žvalgai, arba Lietuvos totoriai, 1813 m., autorius R. Kniotelis. Ginkluoti pikėmis, lengvosios kavalerijos kardais, pistoletais, kuriuos vienu atveju nešioja prie juosmens, kitu atveju balno dėkluose. VDKM meno rinkinys, I-615

našiai į ulonus¹⁶². Šių lietuviškaisiais žvalgiais (*éclaireurs Lithuanien*) vadinamų kavaleristų ginkluotę sudarė kardai, pistoletai ir pikės. Tai liudija ir ikonografija. XIX a. karinės uniformos studijas plėtojusią dalininkų R. Kniotelio ir Š. Vernjė kūriniuose Lietuvos totorių eskadrono kariai buvo ginkluoti lengvosios kavalerijos kardais, pikėmis su mėlyna ir balta arba raudona ir balta juostomis, pistoletais, kuriuos raiteliai vienu atveju, mameliukų pavyzdžiu, laiko dviejuose dėkluose prie juosmens, o kitu – balno dėkluose¹⁶³.

Taktinės-techninės Prancūzijos kariuomenės kavalerijos šaunamųjų ginklų charakteristikos¹⁶⁴

Ginklo tipas ir modelis	Vamzdžio kalibras, mm	Kulkos kalibras, mm	Ginklo ilgis be durtuvo/ su durtuvu, mm	Vamzdžio ilgis, mm	Svoris be durtuvo/ su durtuvu, kg	Kulkos svoris, g	Parako svoris, g	Uždegimo parako svoris lentynėlėje, g	Šūvio nuotolis, šaunant 43° kapu	Efektyvus šūvio nuotolis
Pėstininkų fuzėja, modelis 1777 AN IX	17,48	16,54	1515/ 1920	1137	4,37/ 4,69	27,17	12,24	1,0	1000	300
Dragūnų fuzėja, modelis 1777	17,48	16,54	1463	1082	4,26	27,17	12,24	1,0	800	220
Dragūnų fuzėja, modelis 1777 AN IX	17,48	16,54	1417/ 1795	1028	4,25	27,17	12,24	1,0	800	220
Kavalerijos karabinas, modelis 1777	17,11	16,54	1172/ 1658	758	3,24/ 3,57	27,17	7,12	0,75	550	150
Kavalerijos karabinas, modelis 1777 AN IX	17,11	16,54	1145/ 1632	758	3,38/ 3,72	27,17	7,12	0,75	600	150
Kavalerijos karabinas, modelis 1786	17,11	16,54	105	698	2,75/ 3,05	27,17	7,12	0,75	550	140
Husarų karabinas, modelis 1786	17,11	16,54	1065	704	3,0	27,17	7,12	0,75	550	140
Raitųjų šaulių karabinas	17,48 17,11	16,54	1143/ 1629	758	3,08/ 3,42 ¹⁶⁵	27,17	7,12	0,75	550	150
Kavalerijos pistoletas, modelis AN IX	17,11	16,54	352	207	1,29	27,17	6,0	0,55	100	30
Kavalerijos pistoletas, modelis AN XIII	17,11	16,54	352	207	1,269	27,17	6,0	0,5	100	30

¹⁶² A. Pociūnas, Lietuvos totorių kariniai daliniai nuo 1795 m. iki XIX a. vidurio, *Parodos Lietuvos totoriai kariai katalogas*, p. 11; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 93.

¹⁶³ R. Kniotelio litografija iš VDKM meno rinkinio (I-615). *Parodos Lietuvos totoriai kariai katalogas*, p. 41; Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 93.

¹⁶⁴ Sudaryta remiantis: M. Maciejewski, *Broń strzelecka wojsk polskich w latach 1717–1945*, s. 213–214.

¹⁶⁵ Raitųjų šaulių karabino svorio duomenys yra apytiksliai.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS KAVALERIJOS KOVINĖS TAKTIKOS BRUOŽAI

Istoriografijoje paplitusį Prancūzijos kariuomenės kavalerijos taktikos ir panaudojimo kare vertinimą atspindi R. Ernesto Diupiuy ir Trevoro N. Diupiuy veikale randamas apibūdinimas: *Napoleono kavalerija, remiama galingos raitosios artilerijos, naudojama stambiais, aiškiai organizuotais junginiais, pasižymėjo dideliu efektyvumu. Dažniausiai ji turėdavo netikėtai ir veržliai atakuoti prieš pėstininkus ir kavaleriją, kuriuos jau būdavo „ištaršiusi“ artilerijos ugnis arba pėstininkų atakos. Ypač efektyviai kavalerija veikdavo prieš besitraukiantį priešą, o stodama į mūšį prieš naujas pėstininkų pajėgas, turinčias laiko sudaryti karė¹⁶⁶, veikdavo ne taip sėkmingai. Žymių karo vadų vadovaujama prancūzų kavalerija dažniausiai greitai įrodydavo savo pranašumą prieš geriausią kitų Europos valstybių kavaleriją. Žaibiškais naikinamais anpuoliais ji užsitikrindavo sau pergalę su minimaliais savo gretų nuostoliais. Be to, Napoleonas gana efektyviai naudojo kavaleriją žvalgybos ir pridengimo užduotims¹⁶⁷. Pamėginkime atidžiau pažvelgti į šio teiginio pagrįstumą.*

Kavalerijos taktika labiausiai rėmėsi eskadroną sudarančių padalinių sąveika, jų veiksmų darna. Nebuvo nei kuopas sudarančių būrių, nei pulko taktikos mokyklų. Į kavalerijos pulką stojantys vyrai jau mokėdavo joti, tad ir jojimo pamokos buvo gana paprastos, didžiausias dėmesys buvo skiriamas skyrių manevravimui. Žirgai, kuriais raiteliai jodinėdavo Prancūzijoje, buvo lengvai treniruojami ir todėl net labai vidutinis raitelis neturėdavo jaudintis dėl savo mokėjimo joti. Treniravimasis ir kartu atliekamų kovinių veiksmų patirtis buvo svarbiausia mokymo dalis, todėl didelę svarbą turėjo daugiausiai patyrę eskadrono kariai¹⁶⁸. Pirmieji keturi pulko eskadronai buvo vadinami *koviniais*, didžiąją laiko dalį tarnaudavo aktyviojoje kariuomenės dalyje, o paskutinytis, penktasis, buvo skirtas kavaleristams ruošti ir aprūpinti kovinius eskadronus žmonėmis¹⁶⁹.

Karinės kampanijos ir mūšio metu visos kavalerijos rūšys turėjo vykdyti konkrečias savo specializacijos užduotis. Imperatoriaus Napoleono Bonaparto strategija reikalavo greitos, manevrams tinkamos lengvosios kavalerijos, smogiamosios jėgos paskirtį turinčios sunkiosios kavalerijos ir teritoriją išstiančių bei

¹⁶⁶ Karė (pranc. *carré*, rus. *каре*, vok. *Karree*) – stačiakampio (dažnai kvadrato) pavidalo pėstininkų rikiuotė apsaugoti nuo kavalerijos atakų. Rikiuotės perimetrą sudaro glaudžiai išsiriakiaavusios karių eilės. Terminas kilo iš pranc. *carré* – kvadratas.

¹⁶⁷ Р. Э. Дюпюи, Т. Н. Дюпюи, *Всемирная история войн*, т. 3, с. 12.

¹⁶⁸ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 4.

¹⁶⁹ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 14.

kontroliuojančių linijinės kavalerijos pulkų, įskaitant dragūnus. Kavalerija buvo judri, todėl norint neprarasti jos galimybės greitai reaguoti, buvo stengiamasi jos nemaišyti su pėstininkais. Kavalerijos užduotys buvo pridengti pėstininkus, padėti jiems atlikti žvalgybą, o ne kautis šalia jų¹⁷⁰.

Lengvoji kavalerija turėjo vykdyti puolimo ir gynybos užduotis. Jai buvo skirtas žvalgybos ir priešo puolimo, savo pajėgų sparnų ir užnugario saugumo užtikrinimo bei pagrindinės kolonos priešakinės sargybos vaidmuo¹⁷¹.

Kampanijos metu žygiuojant kolonomis arba išsirikiuojant į kovinę rikiuotę, kavaleristai turėdavo išlikti savo padaliniuose. Išrikiuoto eskadrono fronto priešakinę liniją sudarydavo kiek daugiau nei pusė jo kavaleristų. Prancūzų kavalerijos pranašumas jų priešininkų kavalerijos atžvilgiu buvo stambių kavalerijos junginių (divizijų, korpusų), galinčių sudaryti labai galias kolonas, panaudojimas mūšyje ir karinės kampanijos metu. Atremti tokius junginius kautynėse arba sutrukdyti jiems karinės kampanijos metu mažesnės priešo kavalerijos pajėgos neįstengdavo ir rizikuodavo būti sumuštos paeiliui. Svarbiausiose mūšiuose puolimui spėjusi pasiruošti prancūzų kavalerija atakuodavo gerai organizuotomis kolonomis, kurias sudarydavo tūkstančiai kavaleristų, tad jos sulaikyti, ypač XIX a. pirmajame dešimtmetyje, dažniausiai neįstengdavo nei priešo kavalerijos kontratakos, nei pėstininkų ir artilerijos ugnis. Sulaikyti prancūzų kavalerijai reikėjo visų ginklų rūšių sąveikos, gilios, gerai parengtos gynybos ir labai stiprios kavalerijos. Šiems dalykams išmokti ir priemonėms organizuoti prireikė ne vienerių metų.

Napoleono Bonaparto pergalės mūšio formulę sudarė šie komponentai: tinkamas laikas, vieta ir vieną lemtingą ataką sėkmingai atlikti galinčios pajėgos. Sunkioji kavalerija turėjo suduoti galingų smūgių, pralaužiančių ir išardančių priešo rikiuotę. Manevais buvo siekiama padalinti pagrindines priešo centrinės pozicijos pajėgas į dvi dalis, kad atsirastų galimybių sumušti jas vieną po kitos, arba sutriuškinti vieną iš dalių tiek, kad vėliau būtų galima pereiti prie antrosios. Šiuos veiksmus dažnai lydėdavo ir apėjimas iš galo. Siekdami pramušti priešo linijas, kavalerijos koviniai vienetai turėjo atakuoti išsirikiavę labai glausta rikiuote. Ypač svarbūs buvo kirasyrai ir karabinieriai, kurie turėjo suteikti visišką pranašumą numatytoje vietoje atakuojančioms pralaužimo pajėgoms, turinčioms įvykdyti pagrindinę užduotį. Kavalerija susikoncentruodavo numatytoje fronto vietoje, dažniausiai ties pulti pasirinktu priešo flangu, kur artilerijos pramuštą spragą išlaikydavo pėstininkai. Į šią spragą nukreipti kirasyrai ir likusi puolančioji kavalerija turėdavo galutinai pralaužti priešą – nepaisant atakoje patiriamų

¹⁷⁰ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 4.

¹⁷¹ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleońscy huzarzy*, s. 3.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių ekspozatai

1.

2.

1. Prancūzijos kavalerijos kolonų ataka 1807 m. vasario 7–8 d. Eylau (*Eylau, Preußisch Eylau*) mūšyje, autorius Žanas Antuanas Simeonas Foras (*Jean Antoine Siméon Fort*, 1793–1861).

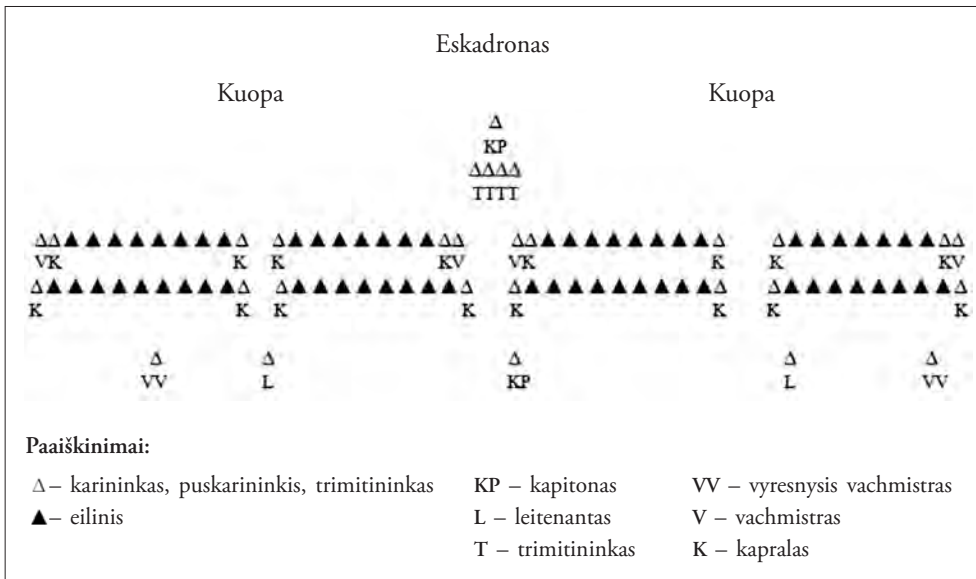
The Battle of Eylau, 8th February 1807, <<http://www.art.com/products/p12265593-sa-i1635341/jean-antoine-simeon-fort-the-battle-of-eylau-8th-february-1807.htm>>, [žiūrėta: 2015 12 01]

2. Gvardijos raitųjų grenadierių ataka Eylau mūšyje, autorius Fransua Šomeris (*François Schommer*, 1850–1935).

The Battle of Eylau, <<http://battlefieldanomalies.com/eylau/>>, [žiūrėta: 2015 10 20]

nuostolių, jiems buvo būtina tiesiai ir greitai nujoti link priešo priešakinės linijos, suduoti jai galingą smūgį, prasilaužti, kad priešas prarastų balansą, bet kokios jo pastangos išgelbėti situaciją, visi jo veiksmai taptų beprasmingi ir visa jo rikiuotė iširtų¹⁷².

1 schema. Išskleista eskadrono rikiuotė 1805–1807 m.¹⁷³

Tvarkingai išrikiuoti eskadronai, pulkai ir brigados puldavo galopu. Puolančiosios kavalerijos grupės judėdavo kolonomis, norėdamos pasinaudoti pranašumu ir išnaudoti tarpus tarp pėstininkų kolonų. Prieš pajudant kavalerijos kolonomis, teritoriją išžvalgydavo ir priešą savo ugnimi išvargindavo tiraljerai¹⁷⁴. Atakuojanti kavalerija paprastai kaudavosi palašais, kardais, pikėmis ir pistoletais¹⁷⁵. Eskadrono, pulko ir kavalerijos junginių kovinę rikiuotę lemdavo jų dydis, vietovės ypatumai, keliamos užduotys ir kiti faktoriai. Tačiau rikiuojantis buvo paisoma ir tiksliai išdėstytų kovinės rikiuotės sudarymo taisyklių. Mūšiui eskadronas rikiuodavosi dviem eilėmis. Pirmosios imperijos laikais Karo

¹⁷² A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 30.

¹⁷³ Sudaryta pagal: French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 12 04].

¹⁷⁴ Tiraljerai (*tirailleurs*) – Napoleono Bonaparto valdymo laikotarpiu Prancūzijos kariuomenės lengvieji pėstininkai, kurie veikdami pagrindinių kolonomis išrikiuotų pajėgų priešakyje, atlikdavo žvalgybos mūšiu užduotis. Šias užduotis atlikti galėjo ir lengvosios kavalerijos formuotės.

¹⁷⁵ A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 5.

ministerijos daug kartų perleistame *Laikinajame kavalerijos pratybų ir manevrų ordonanse* (*Ordonnance provisoire sur l'exercice et les manoeuvres de la cavalerie*) buvo numatyta, kad dvi kavaleristų eilės turi būti 6 m gylio, o atstumai tarp eilių 0,66 m nuo priekinio žirgo uodegos iki užpakalinės eilės¹⁷⁶.

Kavalerijos puolimas buvo teorinių ir praktinių žinių reikalaujantis veiksmas. Jam vadovaujantis asmuo parinkdavo tikslų laiką ir vietą bei, vadovaudamasis statutu, perduodavo dalinį sudarantiems koviniams vienetams aiškias komandas. Vadovaujantis pulkininkas turėdavo įvertinti atstumą iki priešo tam, kad puolimas nebūtų pradėtas per pernelyg didelį atstumą, nes tai išvargintų žirgus kartu prarandant jų judėjimo pirmyn jėgą, arba nebūtų pradėta pulti per pernelyg mažą atstumą tinkamai neišsibėgėjus. Atakai išsirikiavusiems kavalerijos koviniams vienetams nuaidėdavo šios pulkininko komandos:

Garde à vous pour charger! (Dėmesio, pasirengti puolimui!),

Sabre à la main! (Kardus į rankas!)¹⁷⁷,

Au Trot! (Risčia!),

Marche! (Marš!).

Po paskutinio iš šių nurodymų pulkas pajudėdavo, o dar po 150 žingsnių pulkininkas įsakydavo *Au gallop!* (Galopu!), komandą pakartodavo eskadronų vadai ir kuopoms vadovaujantys kapitonai. Vėliau pulkininkas sukomanduodavo *Marche!*, ką taip pat pakartodavo kiti karininkai. Galiausiai dar po 100 žingsnių jis sušukdavo *Chargez!* (Puolimas!). Nuskambėjus šiai komandai kavaleristai atsistodavo savo balnakilpėse nepaleisdami pavadžių ir, išlaikydami savo vietą rikiuotėje, nutaikydavo savo palašus (arba kardus). Pirmosios eilės kavaleristai laikydavo į priekį nukreiptus palašus akių lygyje, taip kad ginklų ašmenys būtų pasukti į dešinę, o smaigalys truputį žemiau nei riešas. Antroji eilė laikydavo palašus pakeltus į viršų, iškėlus riešus kiek aukščiau galvos, ginklų smaigalius pėda aukščiau riešų. Abiejose eilėse kavaleristai laikydavo ginklus pusiau ištiesiose rankose¹⁷⁸.

Į priešą nutaikyti garsieji palašai AN XI ir AN XIII buvo sunkūs (apie 1,4 kg) ginklai labai ilgomis (95 ir 97 cm) geležtėmis. Kirasyrai naudojo savo palašus kaip ietis: jodami dideliu greičiu durdavo ir palikdavo taikiniams tapusiems priešo kariams (ypač pėstininkams) labai menkas galimybes išvengti pataikymo.

¹⁷⁶ *Ordonnance provisoire sur l'exercice et les manoeuvres de la cavalerie*, Paris, 1813, <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k625551n>>, [žiūrėta: 2015 12 03]; Kai kurie aspektai yra išnagrinėti: French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 12 03].

¹⁷⁷ Pažodžiui – „Kardą į ranką“. Komanda nurodanti kavaleristams išsitraukti kardus. Kirasyrų atveju tai reiškė palašus.

¹⁷⁸ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 30.

Rikiuotėje stovintiems priešo kariams apsiginti nuo taip naudojamų ginklų buvo gerokai sudėtingiau nei kirčių palašais ar kardais, todėl ir šis kovinės taktikos ypatumas didino Prancūzijos kariuomenės kavalerijos efektyvumą. Manoma, kad prancūzų sunkieji kavaleristai palašais padarydavo daugiau mirtinų žaizdų nei priešininkų, pavyzdžiui, britų kavalerija, naudojusi kitokiomis savybėmis pasižyminčius palašus, tinkamiausius kirsti¹⁷⁹. Kitos prancūzų sunkiosios kavalerijos rūšys naudojo kirasyrų ginklus savo savybėmis atitinkančius palašus ir kardus. Palašus naudojo ir linijinės kavalerijos dragūnai, gvardijos rinktiniai žandarmai, kurį laiką karabinieriai, raitieji grenadieriai. Imperijos laikais karabinieriai persiginklavo minėtais kardais nežymiai lenktomis geležtėmis, o gvardijos sunkioji kavalerija panašiais kardais ilgomis *Montmorency* geležtėmis. Ir vieni, ir kiti kautynėse galėjo naudoti šiuos ginklus kaip kirasyrų palašus. Kavalerijos kovinė taktika ir jos kovos būdai visais atvejais reikalavo ginklų atitinkamo ilgio geležtėmis. Kavalerijos kardai labai skyrėsi nuo pėstininkų karininkų. Pavyzdžiui, raitųjų grenadierių kardo bendras ilgis buvo 1110 mm, geležtės – 970 mm, o gvardijos pėščiųjų grenadierių karininkų atitinkamai 821 ir 683 mm¹⁸⁰.

Darni sunkiosios kavalerijos rikiuotė, blizgančios geležtės, spindintys šarvai ir šalmai arba kailinės kepurės, aukšti raiteliai, jojantys didžiulio ūgio žirgais, mūšio lauke tapdavo ne tik fizinių bet ir psichologinių faktorių, palaužiančių priešininką, visuma. Kaktomuša atakuojantys kirasyrai ar kiti sunkieji kavaleristai sukeldavo jų kelyje esantiems priešo kariams pagarbią baimę. O. Laprė ir A. Žuino aprašė tai šiais žodžiais: *Sunku įsivaizduoti įspūdį, kurį 800 kirasyrų pulkas padarydavo prūsų, anglų, rusų, ispanų ar austrų pėstininkams – didžiuliai kirasas vilkintys kentaurai, kurių išvaizdą paryškindavo auksaspalvės šalmu keteros, nutaikę ilgus palašus, stovėdami balnakilpėse jodavo savo didžiuliais karo žirgais, drebinančiais žemę kanopomis*¹⁸¹.

Kautynėse sunkioji kavalerija buvo pratusi veikti savo pagrindiniais ir pamėgtais ginklais – palašais ir kardais, tačiau, kilus būtinybei, turėdavo iš dėklų išsitraukti ir šaunamuosius ginklus. Paprastai karabinus, kaip ir kitus per laibgalį užtaisomus šautuvus, užsitaisyti raitomis buvo labai sudėtinga, ypač jei tai turėdavo padaryti kirasą ir šalną dėvintis karys. Sunkioji linijinė kavalerija buvo ginkluojama trumpavamzdžiais šautuvais tam, kad pasiruoštų karinės kampanijos metu iškylančioms nenumatytoms situacijoms. Kirasyrai ir karabinieriai, aprūpinti karabinais, nebuvo visiškai priklausomi nuo savo kariuomenės pėstininkų palaikymo, pridengimo ir nuolatinės jų apsaugos tiek žygyje,

¹⁷⁹ X. Дж. С. Уизерс, *Мечи и сабли. Большая энциклопедия*, с. 56, 186.

¹⁸⁰ H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen. Aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, s. 322, 410.

¹⁸¹ Cituojama iš: A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 30.

tiesiogiai ilgalaikėse buveinėse. Napoleonas Bonapartas norėjo, kad netikėtai prieš užpulti kavaleristai nuliptų nuo žirgų ir panaudotų savo karabinius. Tinkamai pasipriešinę šaunamųjų ginklų ugnimi jie pajęgtų prasimušti net kaudamiesi su gerokai stipresnėmis už savąsias pėstininkų pajėgomis¹⁸². Be to, visa kavalerija turėjo adatinius tribriaunius durtuvus fiksuoti prie karabinų ir fuzėjų. Buvo numatyta, kad nuo žirgų nulipę, netikėtai užpulti arba sargybą einantys kavaleristai kausis kaip pėstininkai.

Kavalerijos karabinai buvo papildomi, tačiau svarbūs ginklai. Jie buvo gana efektyvūs kelių dešimčių metrų atstumu, kai nebuvo galima panaudoti šaltųjų ginklų ir pistoletų. Karabinai tiko ir ginantis. 50 m atstumu kavaleristai buvo saugūs nuo priešų pikių, durtuvų, palašų, kardų ir pistoletų kulku, tačiau tai buvo atstumas kai vos po kelių sekundžių jie galėjo patekti po dūrių, kirčių ir šūvių iš šių ginklų kruša. Tokiose situacijose buvo labai svarbus žirgo vaidmuo. Savo žirgu prisidengęs raitelis, ginkluotas karabinu, galėdavo priversti priešų kavaleristus ir pėstininkus laikytis atokiau tuo atveju, jei jų nebūdavo pernelyg daug¹⁸³.

Labai didelę paramą mūšiuose prancūzų kavalerijai (kaip ir pėstininkams) suteikdavo stipri artilerija. Kavalerijos veiksmams palaikyti buvo itin reikšmingas raitosios artilerijos organizavimas. Būtent ši mobili artilerijos rūšis galėjo laiku paremti tiek puolančius, tiek besiginančius raitelius ugnimi.

Linijinių dragūnų pulkų rengimui neigiamą įtaką turėjo minėtas mėginimas gražinti jiems pėstininkų vaidmenį. Daug pastangų ir laiko atimantis rengimas mūšio lauke veikti pėstininkų rikiuote pablogino jų jojimo ir kovos raitomis įgūdžius. Tačiau nepaisant šių aplinkybių dragūnai pasiteisino kaip efektyvi karinė jėga. Dalis pulkų stokojo žirgų, todėl buvo organizuoti į pėsčiuosius, turinčius saugoti artileriją ir gurguoles. Rengiantis invazijai į Didžiąją Britaniją 1804 m., buvo planuojama, kad kai kurie dragūnų daliniai po išsilaipinimo ir pirmųjų susidūrimų su priešu turėtų naudoti pasilikusius britų žirgus¹⁸⁴. 1805 m. Napoleonas Bonapartas aprūpino pėsčiuosius dragūnus iš austrų atimtais žirgais, o 1806 m. susodino likusius pėsčiuosius ant užgrobtų prūsų ir saksų žirgų.

Dragūnų taktikai didelę įtaką turėjo Ispanijoje patirti didžiuliai žirgų nuostoliai, kuriuos teko kompensuoti perimant Prancūzijos kariuomenės pėstininkų karininkų žirgus¹⁸⁵. Kaudamiesi raiti, dragūnai pakabindavo savo fuzėjas ir puldavo priešą palašais. Neskaitant raitųjų grenadierų pėstininkų fuzėjų, dragūnų fuzėjos buvo visoje kavalerijoje efektyviausi šaunamieji ginklai didžiausiu efekty-

¹⁸² Ten pat, p. 62, 64.

¹⁸³ L. Mirouze, *Le mousqueton de cavalerie An IX (2). Ou l'arme complémentaire du cavalier de l'Empire*, p. 32.

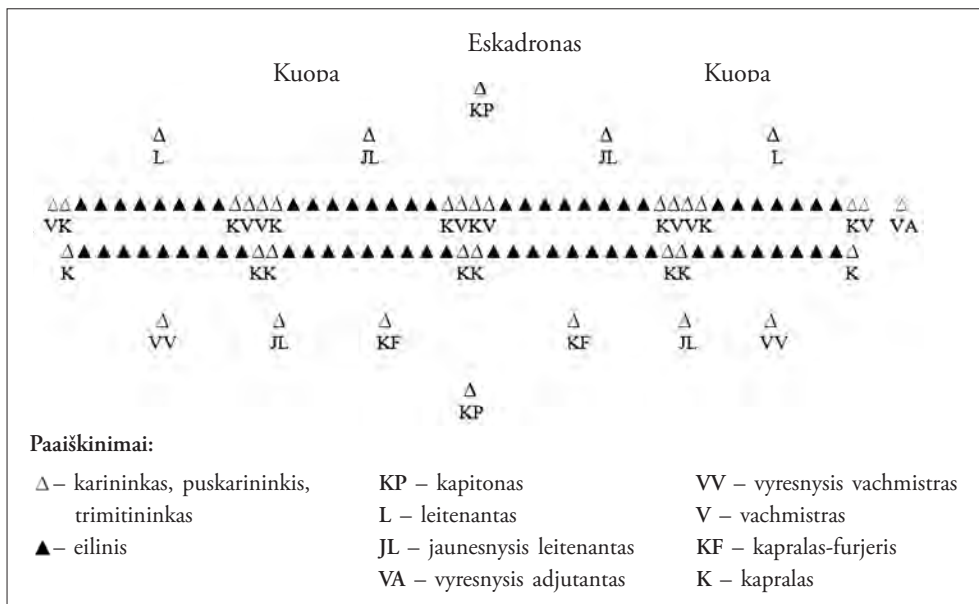
¹⁸⁴ Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 68.

¹⁸⁵ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html>, [žiūrėta: 2015 11 01].

vaus šūvio nuotoliu (iki 220 m), todėl kaunantis pėsčiomis ar esant galimybei tinkamai nusitaikyti sėdint balne, dragūnai turėjo didžiausią ugnies galią. Galėjo ugnimi pridengti arba paremti kitas kavalerijos formuotes. 1813 m. rugsėjo 18 d. kautynėse prie Miulbergo (*Mühlberg*), Prūsijoje, nuo priešo kavalerijos puolimo dragūnai gynėsi šaunamųjų ginklų ugnimi, o vėliau palašais, išsirikiavę viena ilga linija su nedideliu rezervu, kad jų neapeitų iš flangų¹⁸⁶.

Lengvosios kavalerijos vaidmuo karinėje kampanijoje taip pat buvo labai svarbus. Žvalgybos, pridengimo, priešo klaidinimo, varginimo, konvojavimo, patruliavimo ir kitos užduotys visos kariuomenės mastu didžiąja dalimi buvo husarų, raitųjų šaulių, švoležierių pareiga.

2 schema. Husarų eskadrono kovinė rikiuotė 1815 m.¹⁸⁷

Paprastai husarų pagrindinė užduotis buvo išvalgyti teritoriją prie pagrindinės kariuomenės kolonos žygio maršruto. Husarų pulkai sudarydavo kovinę rikiuotę ir išsukuodavo apylinkes. Įvykus susidūrimui su priešu, priešakinis eskadronas judėdamas galopu persirikiuodavo ir priešakyje esančiais šauliais pridengdavo užnugaryje likusį pulką. Įsitraukę į kautynes husarai šauliai per 100 m nuo priešų pozicijų iššaudavo salvę iš karabinių, labiausiai taikydami į priešų karininkus. Vėliau pistoletais dešinėje rankoje ir ištrauktais kardais, pa-

¹⁸⁶ Minėtose kautynėse prancūzų dragūnai kovėsi su Rusijos kazokais. Дж. Денисон, *История конницы*, с. 365–366.

¹⁸⁷ Sudaryta remiantis: E. Bukhari, A. McBride, *Napoleónscy huzarzy*, s. 5.

kabintais odinėmis kilpomis ant riešo, puldavo saugodami pistoleto kulką iki pat paskutinio momento, o iššovę perimdavo pistoletą į kairę ranką ir kaudavosi kardais. Tais atvejais, kada puolimą turėdavo paremti visas pulkas, atskiri eskadronai atakuodavo kurį nors sparną išskleistomis bangomis, stengdamiesi kuo labiau išnaudoti smūgio jėgą. Husarai turėjo kontroliuoti priešo judėjimą priversdami stoti į kovą ir atimdami iš jo galimybę užklupti netikėtai, taip pat nuslėpti savo pajėgų pagrindinės kolonos judėjimą klaidinančiais veiksmais¹⁸⁸.

Husarų kovingumas lėmė jų dalyvavimą nuožmiausiuose mūšiuose. Kautynėse husarų dažnai buvo galima išvysti pačiame artimos kovos kertamaisiais duriamaisiais ginklais sukuryje dantimis sukandusį pavadžius su pistoletu vienoje ir kardu kitoje rankoje¹⁸⁹. Puolamo prieš apšaudymas paskutinę akimirką aiškintamas ne tiek puolančiųjų kavaleristų šaltakraujškumu, kiek mažu šaunamųjų ginklų efektyvaus šūvio nuotoliu¹⁹⁰.

Raitųjų šaulių užduotys mažai kuo skyrėsi nuo husarų. Jie privalėjo išvalyti kelią kariuomenei, saugodami ją žygyje, atlikti žvalgybą jos flanguose, varginti priešą, padėti atskleisti jo planus, grasinti jo komunikacijoms, naikinti jo sandėlius, grobti jo vilkstines. Raitieji šauliai drauge su dragūnais veikdavo prieš partizanus okupuotuose kraštuose, mūšiuose atakuodavo priešą arba pridengdavo puolančių kirasyrų ir dragūnų flangus¹⁹¹. Kaip ir kitos lengvosios kavalerijos rūšys, raitieji šauliai labai tiko staigiems, netikėtiems veiksams mūšio lauke, pavyzdžiui, kontratakuoti prieš kirasyrus, ir besitraukiančiam priešui persekioti¹⁹². Tinkamai puldami prancūzų raitieji šauliai galėjo įveikti ir sunkiau ginkluotus prieš kavaleristus, kaip liūdnei Rusijos kariuomenės Jamburgo (*Ямбург, Кингисепин*) dragūnams pasibaigusiose 1812 m. birželio 14 d. kautynėse, pačioje kampanijos pradžioje¹⁹³.

Ankstesniame skyriuje buvo aprašyta linijinės kavalerijos švoležierių ir gvardijos ulonų eskadroną sudarančių kuopų ginklų specializacija, kurios laikomasi kautynių metu (pirmoji kavaleristų eilė ginkluota pikėmis ir kardais, antroji – karabinais ir kardais). Pikėmis ginkluotų kavaleristų pranašumas paaiškėjo kovo-

¹⁸⁸ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleónscy huzarzy*, s. 5.

¹⁸⁹ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 11 01].

¹⁹⁰ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleónscy huzarzy*, s. 15.

¹⁹¹ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 11 01].

¹⁹² Cavalry Tactics and Combat. Napoleonic Wars (Parts 2 and 3), <http://napoleonistyka.atspace.com/cavalry_tactics_2.htm>, [žiūrėta: 2015 11 01].

¹⁹³ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html>, [žiūrėta: 2015 11 02].

jant tiek su priešo kavalerija, tiek su pėstininkais. 1812 m. žygio į Rusiją metu sunkiosios kavalerijos divizionuose paskirstyti švoležierių pulkai atlikdavo priešakinę sargybos, žvalgų užduotis, saugodami savo kariuomenės dalinius nuo kazokų¹⁹⁴. 1813 m. kovose su Prūsijos ir Austrijos kariuomenėmis išryškėjo švoležierių sąveikos su kirasyrais efektyvumas. Švoležierių parama galėjo lemti prancūzų kirasyrų veiksmų sėkmę, o kartais pikėmis ginkluotų kavaleristų laiku suteikta pagalba išgelbėdavo sunkiąją kavaleriją nuo pralaimėjimo. 1815 m. švoležieriai ne kartą sumušė ir padarė didelių nuostolių Nyderlandų kavalerijos, pėstininkų ir artilerijos daliniams, taip pat sėkmingai atakuodavo vokiečių valstybių ir britų kavaleriją, išardydavo britų pėstininkų rikiuotę. Greitai, veržliai, neretai ir visiškai netikėtai atakuojantys švoležieriai pikėmis perverdavo kardais ir palašais ginkluotus, tinkamai pasipriešinti negalinčius prieš kavaleristus, priversdavo juos bėgti, pasiduoti arba, sėdėdami balne, pikės dūriu pribaidavo juos nukritusius nuo žirgo, sužeistus.

Švoležieriai ir ulonai kėlė didelį pavojų ir tvarkinga karė išsirikiavusiems pėstininkams. Dauguma kitų kavalerijos rūšių buvo pavojingos staigiai puolant mase ir glausta rikiuote. Šautuvais su pritvirtintais durtuvais ginkluoti pėstininkai galėjo atremti kardais ir palašais juos atakuojančius raitelius, kurie, nepavykus greitai prasiveržti, priešui išlaikant darnią rikiuotę, būdavo priversti sukti ratus ir galynėtis su besipriešinančiais pėstininkais. Tokioje kovoje pėstininkų naudai buvo ne tik kiekybinis pranašumas. Kavaleristas rizikuodavo prarasti žirgą, priartėjęs galėjo būti nudurtas durtuvu, nušautas priešo salvės metu arba pavienio šautuvą užsitaissiusio kario. Prieš pėstininkams išsaugant karė, kavaleristai kovėsi palašu ar kardu (ilgiausi variantai apie 110 cm ilgio) prieš pėstininkus, kurių šautuvų su pritaisytais durtuvais ilgis siekė maždaug 180–200 cm. Tad, netgi įskaitant dūrio ir kirčio metu ištiestos rankos suteikiamą pranašumą, gerą pasirengimą, kovinę patirtį ir asmeninę drąsą kovoje su petys petin stovinčiais ir discipliną išlaikančiais pėstininkais, glaustos rikiuotės dėka pranašesniais kiekybiškai, kavaleristas turėdavo mažai šansų nugalėti. Švoležieriai ir ulonai jau per pirmąjį susidūrimą su pėstininkais galėjo išnaudoti savo pikių ilgio teikiamą pranašumą. Kautis su karė išsirikiavusiais pėstininkais bent 250 cm ilgio pikėmis raiteliai galėjo per santykinai saugų atstumą, prijodami ir nujodami nuo jų rikiuotės, sukant apie ją ratus. Kovose ypač pagarsėjo imperatoriškosios gvardijos ulonai, laikomi geriausiais visoje kavalerijoje. 1815 m. Belgijoje raudonųjų ulonų pulko veiksmų pavyzdys rodo, kad kautynių metu ulonai sumaniai naudojo ne tik pikes, kardus, bet ir karabinus, kuriais prireikus kaudavosi pėsti¹⁹⁵. Didelėse kautynėse

¹⁹⁴ Ten pat.

¹⁹⁵ Cavalry Tactics and Combat. Napoleonic Wars (Parts 2 and 3), <http://napoleonistyka.atspace.com/cavalry_tactics_2.htm>, [žiūrėta: 2015 11 02].

su gausiais, kovinę rikiuotę išlaikančiais prieš kirasyrais prancūzų švoležieriai ir ulonai veikdavo ne taip sėkmingai, tačiau mažesniuose netikėtuose susidūrimuose ir žvalgyboje galėdavo sumušti ir paimiti į nelaisvę šiuos sunkiuosius kavaleristus.

Imperatoriškosios gvardijos kavalerija kautynėse buvo laikoma rezerve kaip paskutinė priemonė panaudoti lemtingu metu. Kai kuriuose mūšiuose gvardijos kavalerijos puolimas tapdavo lūžio momentu¹⁹⁶. Tai aiškiai parodo šios kavalerijos dalies paskirtį. Gvardijos sunkioji kavalerija nenešiojo kirasų, tačiau buvo sunkiai ginkluota. Pėstininkų šautuvų naudojimas (raitųjų grenadierių pavyzdys) rodytų dar vieną imperatoriaus ir aukščiausiųjų vadų šiai kavalerijai teiktą vaidmenį – rezervo kavalerija, galinti efektyviai kautis ne tik raitomis, bet ir pėsčiomis, universali karinė jėga.

1805 m. gruodžio 2 d. Austerlico (*Austerlitz*) mūšyje prieš austrus ir rusus Napoleonas I panaudojo prancūzų kavaleriją vietovės sąlygomis tinkamiausioje mūšio lauko dalyje. Kova tarp austrų kirasyrų ir prancūzų kavalerijos buvo permaininga, tačiau baigėsi pastarosios pergale dėl tinkamo kavalerijos rezervo panaudojimo ir pėstininkų palaikymo¹⁹⁷. Šiame mūšyje su rusų dragūnais ir husarais kovėsi ir du karabinierių pulkai, kurie kovoje naudojo palašus bei karabinus¹⁹⁸. Tą pačią dieną vėl pasižymėjo prancūzų kirasyrai. Jie, šaltakraujiškai manevruodami, drąsiai atakavo ir užėmė ant aukštumos išdėstytą, pavojų keliančią rusų bateriją. Vėliau tie patys sunkieji kavaleristai pralaužė prieš linijas patyrę minimaliausius nuostolius, todėl sulaukė išskirtinių kavalerijos maršalo Joachimo Miurato (*Joachim Murat*) žodžių¹⁹⁹.

1806 m. spalio 14 d. Jėnos (*Jena*) mūšyje staigiai atakuojantys Prancūzijos kariuomenės kirasyrai užėmė aukštumoje išdėstytą prūsų bateriją. Vėliau prancūzų kavalerija atmušė pėstininkus atakuojančią prūsų kavaleriją ir perėjo prie besitraukiančios prieš kariuomenės persekiojimo. J. Miurato vadovaujama kavalerija visiškai išardė Prūsijos kariuomenės rikiuotę, sumaišė jų pėstininkus su kavalerija ir artilerija. Po Jėnos mūšio prieš prūsų kariuomenės dalinius sėkmingai veikė gen. Antuano Šarlio Lui Lasalio (*Antoine Charles Louis de Lasalle*) husarai ir Emanuelio Grušy (*Emmanuel Grouchy*) dragūnai. Vėlesniu karo veiksmų metu prancūzų kavalerija toliau greitai ir efektyviai veikdama prieš pavargusią

¹⁹⁶ Vienu iš tokių buvo Austerlico mūšis. A. Jouineau, J.-M. Mongin, *Officers and soldiers of the French Imperial Guard. Vol. 2. Cavalry, 1804–1815*, p. 4.

¹⁹⁷ Дж. Денисон, *История конницы*, с. 337–336.

¹⁹⁸ French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html#_under_Napoleon>, [žiūrėta: 2015 01 10].

¹⁹⁹ Joachimas Miuratas – Prancūzijos kariuomenės maršalas, kavalerijos vadas, Bergo didysis kunigaikštis ir Neapolio karalius. A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 37–38.

prūsų kavaleriją ir likusią kariuomenę, lėmė jos visišką pralaimėjimą karinėje kampanijoje²⁰⁰.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos svarbą kautynėse atskleidžia ir sudėtingas 1807 m. vasario 7–8 d. Eylau (*Eylau, Preußisch Eylau*)²⁰¹ mūšis. Antrąją kautynių dieną maršalo J. Miurato vedama kavalerija turėjo atakuoti iniciatyvą perėmusią Rusijos kariuomenę. Siaučiant pūgai prancūzų kavalerija prisiartinio prie rusų pozicijų anksčiau nei pastarieji ją pastebėjo. Triuškinamu smūgiu sunkioji kavalerija pramušė pirmąją priešų kariuomenės liniją, nuvydama ir jo raitiją. Dalis kavalerijos naikino į atskiras grupes susispietusius priešų pėstininkus, kiti pasiekė rusų rezervus. Čia priekini išsiveržusius, palyginti nejudrius prancūzų kirasyrus, jojančius pavargusiais žirgais, pasitiko ir sunaikino vikrus, ilgomis pikėmis ginkluoti, jėgų kupiniais žirgais, jojantys rusų kazokai²⁰². Nepaisant rusų atsitraukimo, tikros pergalės mūšyje prancūzams pasiekti nepavyko. Mėginimas po Kautynių persekioti Karaliaučiaus (*Königsberg*) kryptimi besitraukiantį priešų kirasyrų pulkais, sėkmės neatnešė. Besitraukiančią rusų kariuomenę pridengė ir daug nuostolių prancūzų kavalerijai padarė kazokai.

Kovojant su Austrijos kariuomene atsiskleidė Napoleono I kirasyrų ginkluotės pranašumas. 1809 m. balandžio 21–22 d. Ekmiulio (*Eckmühl, Eggmühl*) mūšyje tarp austrų kariuomenės ir prancūzų bei jų sąjungininkų bavarų ir viurtembergiečių kariuomenių įvyko keli reikšmingi kavalerijos susidūrimai. Austrų kariuomenės vadovybė pridengė savo besitraukiančius pėstininkus ir artileriją kirasyrų ir husarų daliniais, kuriems teko kautis su puolančiais prancūzų kirasyrais ir vokiečių lengvąja kavalerija. Vis dėlto pirmieji atakavo austrai. Prancūzai pasitiko austrų kavaleriją savo karabinų ugnimi, tada kontratakavo ją galopu ir nubloškė. Į kovą įsitraukus austrų rezervams, prasidėjo ilgai trukusi kova šaltaisiais ginklais, kuri po saulėlydžio tęsėsi mėnulio šviesoje. Mažiau gausūs austrų kirasyrai, dėvintys vienpusės (krūtinšarvio) kirasas, buvo labiau pažeidžiami už dvipuses kirasas vilkinčius prancūzų sunkiuosius kavaleristus, todėl po atkaklios kovos buvo priversti atsitraukti²⁰³.

Visiškai atsiriboti nuo pėstininkų palaikymo nebuvo įmanoma. Ypač dideliuose mūšiuose, įvykus daugybei susidūrimų su priešų pajėgomis, atvirame mūšio lauke priešų pėstininkų apšaudomus prancūzų kavaleristus vadovybė turėdavo pridengti tvirtai pozicijas išlaikančiais savos kariuomenės pėstininkais. Tai puikiai parodė 1812 m. rugsėjo 7 d. Borodino mūšis, kada vienas kitą

²⁰⁰ Дж. Денисон, *История конницы*, с. 336–338.

²⁰¹ Lietuviškai Eylau taip pat žinomas Ylavos arba prūsų Ylavos pavadinimu.

²⁰² Дж. Денисон, *История конницы*, с. 340.

²⁰³ Šias kavalerijos kautynes aprašęs D. Denisonas laikė jų pradžioje prancūzų kirasyrų atidengtą ugnį netikslinga šiomis sąlygomis. Ten pat, с. 341.

rėmė 21-asis linijinis pėstininkų pulkas ir 4-osios sunkiosios kavalerijos divizijos sudėtyje buvę karabinieriai.

Baigiamojoje mūšio fazėje po atakos prieš rusų kavaleriją ir pėstininkus 1-ojo karabinierių pulko kariai susitelkė ant aukštumos, tada prašydami paremti amunicija į juos kreipėsi minėtas linijinis pėstininkų pulkas. Karabinieriams vadovaujančio kapitono (kiti karininkai buvo sužeisti arba netekę žirgų) įsakymu kariai turėjo surinkti visus savo šovininėse laikomus šovinius, kurie buvo nusiūsti dešiniau pozicijas užėmusiam 21-ajam linijiniam pėstininkų pulkui²⁰⁴. Pastarojo kariai buvo iššaudę visus savo užtaisus, todėl, negavę naujų, būtų turėję atsitraukti. 1-asis ir prie jo prisijungęs 2-asis karabinierių pulkas gynė užimamą aukštumą nuo priešo kavalerijos atakų. Nuostolių susilpninti karabinierių pulkai liko aukštumoje vieni kaudamiesi su rusų kavalerija, kol jų pakeisti atvyko užimtame redute iki tol buvęs 21-asis linijinis pėstininkų pulkas. Už aukštumą ginančių pėstininkų pulko išsidėstę karabinieriai mėgino susitvarkyti po įtemptos kovos. Jų rikiuotė taip glaudžiai prigludo prie pėstininkų, kad galinės pastarųjų eilės susimaišė su karabinierių karininkais. 21-ojo linijinio pėstininkų pulko kariai drąsiai ir šaltakraujiškai fuzėjų ugnimi atmušė visas rusų kavalerijos atakas ir privertė karabinierius iš flango apšaudančius priešo pėstininkus pakeisti poziciją. Į dešinią 21-ojo pulko flangą atvykus rezerve stovėjusiam 1-ajam kirasyrų pulkui ir raitosios artilerijos baterijai, prancūzų pozicijos dar labiau sustiprėjo²⁰⁵. Šie Prancūzijos kariuomenės pėstininkų veiksmai padėjo ne tik išlaikyti svarbias pozicijas, bet ir apsaugoti kautynėse susilpnintą kavalerijos elitą nuo priešo kavalerijos atakų, išgelbėti jį nuo priešo pėstininkų ugnies.

Kiek neįprastas Prancūzijos sunkiosios kavalerijos kovinio panaudojimo atvejis buvo lauko įtvirtinimų šturmas Borodino mūšyje. Puolant Rusijos kariuomenės įtvirtintas pozicijas itin didelę reikšmę ir vėl turėjo Didžiosios armijos kavalerija, ypač prancūzų kirasyrai. Jiems teko šturmuoti Rajeviskio bateriją, kurios įtvirtinta pozicija žinoma Didžiojo reduto pavadinimu²⁰⁶. Įvertinęs artilerijos ugnies sugriauto reduto padėtį, imperatorius Napoleonas I nusprendė, kad jį iš užnugario pajėgs užimti sunkioji kavalerija. Kavalerijos gen. Ogiusto Žano-Gabrielio Kolenkūro (*Auguste Jean-Gabriel de Caulaincourt*) vedami kavaleristai

²⁰⁴ Duomenys apie 1-ojo ir 2-ojo karabinierių pulkų sąveiką su 21-uoju linijiniu pėstininkų pulku Borodino mūšyje buvo pateikti „*Revue de cavalerie*“, 1892, t. 15, 90e livraison, p. 528–529, o straipsnio autoriui tapo prieinami iš generolo Etjeno-Moriso Žeraro (*Étienne-Maurice Gérard*) pranešimą ir jo komentarus apimančios publikacijos. Рапорт генерала Жерара, *Император*, 2000, Nr. 1, c. 22–23.

²⁰⁵ Ten pat, c. 26.

²⁰⁶ Baterija pavadinta Borodino mūšio dalyvio Rusijos kariuomenės gen. Nikolajaus Rajeviskio (*Николай Николаевич Раевский*) vardu.

greitai priartėjo prie reduto ir kuriam laikui pranyko dulkių ir dūmų debesyse²⁰⁷. Prancūzų kirasyrai greitai sumušė juos pasitikusius rusų kavaleristus²⁰⁸, po to veržliai atakavo pozicijas ginančius rusų pėstininkus ir artileriją palašais, o šie juos pasitiko lauko pabūklų kartečėmis, šautuvų ugnimi ir durtuvais²⁰⁹. Tokių puolimų metu patiriami didžiuliai nuostoliai palietė ir kavalerijos vadovybę. Tarp daugelio karių krito ir gen. O. Kolenkūras. Kruvino puolimo metu Rajevskio redutas su prieigomis buvo pripildytas rusų pėstininkų, artileristų ir Didžiosios armijos kavaleristų kūnų, tačiau kirasyrams pavyko jį užimti. Karo dalyvis Napoleono I adjutantas brig. gen. Filipas Polis de Segiuras (*Philippe-Paul de Ségur*) atsiminimuose apibūdino šturmą šiais žodžiais:

Miuratas²¹⁰ parodė jam [Kolenkūrai] naująjį priešų sparną. Reikėjo išiskverbti į jį iki pat jų didžiosios baterijos. Tuo metu, kai lengvoji kavalerija toliau žygiuos pirmyn, jis, Kolenkūras, su savo kirasyrais turėtų staigiai pasukti į kairę, kad šį baisųjį redutą, kurio priekio ugnis tebenaikino Miurato pajėgas, užimtų iš užnugario.

Kolenkūras atsakė: „Už valandos pamatysite mane ten gyvą ar mirusį!“ Jis iš karto puolė pirmyn, įveikdamas bet kokią pasipriešinimą; po to su savo kirasyrais staiga pasuko į kairę, pirmasis išiveržė į kraujuojantį redutą, kur ir krito kulkos pakirstas [...].

*Šio kavalerijos lemiamo puolimo metu Miuratas su savo pėstininkais buvo jau beveik pasiekęs šio ugnikalnio kraterį, kai staiga pamatė, jog jo ugnys gęsta, dūmai sklaidosi, o ant jo viršūnės blizga tviska gražieji kirasyrų šarvai. Pagaliau tos aukštumos, lig tol buvusios rusų, atiteko prancūzams [...]*²¹¹.

Kita vertus, didžiausio 1812 m. kampanijos mūšio kontekste aprašyti kavalerijos veiksmai neatrodo išimtiniai. Taip abiejų kovojusių pusių kavalerijos formuočių panaudojimą Borodino mūšyje įvertino iš Rusijos kariuomenės pozicijų jį stebėjęs Karlas Filipas Gotlybas fon Klauzevicas (*Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz*): *Beveik visur pėstininkus keitė kavalerija, užėmusi jų vietą kovinėje rikiuotėje; ši kavalerija ir vykdė savo atakas pavargusia risčia, judėdama po lauką pirmyn ir atgal bei atmušdama viena iš kitos apkasus*²¹².

²⁰⁷ Дж. Денисон, *История конницы*, с. 351.

²⁰⁸ Ten pat, с. 352.

²⁰⁹ Puolant redutą kartu su prancūzų sunkiąja kavalerija dalyvavo lenkų, saksų ir Vestfalijos kirasyrų pulkai. French Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/French_Cavalry.html>, [žiūrėta: 2016 01 10].

²¹⁰ 1812 m. kare su Rusija Joachimas Miuratas vadovavo Didžiosios armijos rezervo kavalerijai.

²¹¹ Ph.-P. de Ségur, *Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais*, Vilnius, 2012, t. 1, p. 253–254.

²¹² К. Клаузевиц, *1812 год*, Москва, 1937, с. 98.

Nuo pat Didžiosios armijos įžengimo į Maskvą 1812 m. rugsėjį prancūzų kavalerija dalyvavo daugybėje mažesnių ir didesnių kautynių mėgindama užtikrinti savo kariuomenės komunikacijų ir priešakinių postų saugumą. Dideliuose mūšiuose Rusijos kazokai neprilygo darnią rikiuotę sudarančiai prancūzų kavalerijai, tačiau privertė ją ištraukti į partizaninį karą. Jame dar kartą aiškiai pasitvirtino lengvosios kavalerijos pranašumas net prieš rinktinę sunkiąją kavaleriją.

Didžiai armijai esant Maskvoje, patirdami didelius nuostolius prancūzų dragūnai vykdavo į atokias vietas surasti kariuomenei reikiamo maisto ir pašaro²¹³. Besitraukiantys iš Maskvos nuostolių susilpninti, pavargę ir badaujantys prancūzų kavaleristai, jojantys išsvargusiais žirgas arba kavalerijai netinkamais jų pakaitalais, labai dažnai tapdavo netikėtai puolančių kazokų grobiu. Dėl šių priežasčių besitraukiančios Prancūzijos kariuomenės kavalerija nepakankamai efektyviai kovojo su priešo raitija, ypač kazokais. Gvardijos kavalerijai buvo sudėtinga užtikrinti Napoleono I saugumą. 1812 m. spalio 25 d. prie Malojaroslavco (*Малоярославца*), apžiūrint kariuomenę po praėjusią dieną įvykusių kautynių, imperatorius vos netapo jo gvardijos gurguolę užpuolusių kazokų grobiu. Nuo šio likimo jį išgelbėjo ryžtingi konvojaus kariai ir atskubėję gvardijos raitieji grenadieriai bei dragūnai²¹⁴.

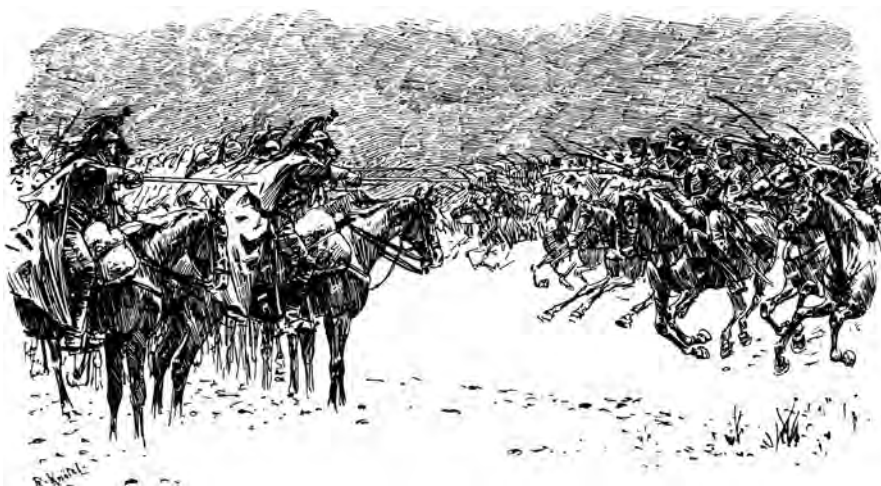
1813 m. spalio 16–19 d. Leipcigo, arba Tautų, mūšyje įvyko bent kelios labai sėkmingos prancūzų kavalerijos atakos, kuriomis pasinaudoti nepavyko dėl rezervo trūkumo. Gen. Fransua-Etjeno Kelermano (*François-Étienne Kellermann*) vadovaujama kavalerija kontratakavo ir sutriuškino du puolančius rusų kirasyrų pulkus, tačiau ir patys buvo atakuoti iš flango šešių austrų kirasyrų pulkų, todėl atsitraukė už savo pėstininkų ir artilerijos priedangos susitvarkyti ir persirikiuoti. Šis austrų sunkiosios kavalerijos puolimas apsaugojo sąjungininkų rikiuotės centrą nuo Napoleono I planuoto prasiveržimo. Kiek vėliau sąjungininkų rikiuotės centrą atakavo maršalo J. Miurato vadovaujami kirasyrai (4000–5000 karių). Prancūzų sunkieji kavaleristai atakavo priešą išsirikiavę viena linija, neturėdami rezervo. Kirasyrai sumušė jų kelyje esančias sąjungininkų pajėgas, įskaitant rusų gvardiečius, ir atėmė nemažai artilerijos pabūklų. Sąjungininkų rikiuotės centras buvo pramuštas, o netoliese buvęs Rusijos imperatorius Aleksandras I ir Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III turėjo nujoti toliau, kad nepatektų į nelaisvę. Rusijos imperatoriaus nurodymu kirasyrus iš flango kontratakavo gvardijos kazokai, o iš priekio rezervinė rusų kavalerija. Puolimo metu pavargę, be paramos ir vieno iš vadų likę prancūzų sunkieji kavaleristai buvo kiek pakrikę, kai juos iš flango apvertė kazokų ataka. Patyrę didelius nuostolius kirasyrai atsitraukė²¹⁵.

²¹³ Дж. Денисон, *История конницы*, с. 356.

²¹⁴ Ten pat, с. 357–358.

²¹⁵ Ten pat, с. 353.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m.
ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

1. Prancūzijos kariuomenės kirasyrai stovėdami pasitinka puolančius prūsų dragūnus
1814 m. vasario 3 d. La Šosė (*La Chaussée*) kavalerijos kautynėse, autorius R. Kniotelis.

Prancūzų kavaleristai nutaikę palašus duriamiesiems smūgiams.

K. Gless, *Das Pferd im Militärwesen*, Berlin, 1980, s. 106

2. Tegyvuoja imperatoriui! (*Vive L'Empereur!*, 1891), autorius Žanas Batistas Eduardas Detailis
(*Jean Baptiste Édouard Detaille*, 1848–1912). Pavaizduota 1807 m. birželio 14 d. Frydlando
mūšyje įvykusi 4-ojo husarų pulko ataka, kurią iš tolo stebi imperatorius Napoleonas I.

Dans les Hussards, <<http://oldafarge.blogspot.lt/2015/06/dans-les-hussards.html>>, [žiūrėta: 2015 11 10]

Prancūzijos kariuomenės sunkioji kavalerija ir šį kartą įvykdė užduotį, tačiau tikros pergalės, stokojant rezervų ir susidūrus su stipria gausesnių sąjungininkų kariuomenių kavalerija, pasiekti nepavyko.

1814 m. kampanijoje mūšių laukuose dominavo sąjungininkų kavalerija. Sąjungininkai pranoko prancūzus kiekybiškai, turėjo mūšių eigą lemti galinčius rezervus. Tai akivaizdu pažvelgus į Prancūzijos gynybą 1814 m., kovo 25 d. Fer-Šampenuazo (*Fère-Champenoise*) mūšį. Kelyje į Paryžių labai gausi ir stipri sąjungininkų Austrijos, Rusijos, Prūsijos ir Viurtembergo kavalerija mėgino greitai palaužti kelių prancūzų kariuomenės korpusų pasipriešinimą²¹⁶. Ji daugybę kartų atakavo besiginančius prancūzų pėstininkų karė, kuriuos pridengdavo, paremdavo ir nuo greito pralaimėjimo apsaugodavo kavalerija. Didelių nuostolių kaina kontratakuojantys prancūzų kirasyrai, dragūnai ir raitieji šauliai pristabdydavo austrų ir rusų kariuomenių sunkiosios kavalerijos, dragūnų, tai pat lengvosios kavalerijos, įskaitant kazokus, puolimą, o vėliau atsitraukdavo už pėstininkų priedangos²¹⁷. Prancūzų kavalerijos pulkus kaip ir pėstininkų karė retino prieš raitosios artilerijos ugnis. Vėliau mūšio lauką pasiekęs plk. Leklerko (*Leclerc*) vadovaujamas sunkiosios kavalerijos pulkas (400 kavaleristų) išgelbėjo dėl liūtis ir krušos negalinčius šaudyti, be artilerijos paramos likusius pėstininkus nuo sąjungininkų lengvosios kavalerijos ir privertė ją atsitraukti²¹⁸. Baigiantis mūšiui be kavalerijos palaikymo likę prancūzų pėstininkų daliniai buvo sumušti prieš kavalerijos. Kelias į Paryžių sąjungininkams buvo atviras.

Kavaleristai buvo pranašesni už pėstininkus žygyje ir kautynėse tiek mobilumu, tiek manevringumu. Pranašumas išlikdavo ir nesėkmingose kautynėse arba kampanijose, tačiau būtina jo sąlyga buvo išsaugoti savo karo žirgus. Tiek patyrę, daugelyje karinių kampanijų dalyvavę veteranai, tiek ir mažiau karinės patirties turintys kavaleristai labai priklausydavo nuo savo keturkojų bendražygių, dalindamiesi džiaugsmus ir negandas su jais mūšiuose tarp žmogaus ir gyvulio susiformuodavo nepaprastai tvirtas aplinkiniams kartais sunkiai suprantamas ryšys, išskylantis virš paprastų sentimentų lygmens, leidžiantis ginkluotam kavaleristui ir žirgui veikti mūšyje kaip vienam organizmui. Šį ryšį gerai iliustruoja lietuvių kalba publikuoti Prancūzijos kariuomenės imperatoriškosios gvardijos pėščiujų grenadierių serž. Adrieno Žano Baptisto Fransua Burgonės (*Adrien Jean Baptiste François Bourgogne*) atsiminimai. Pasakojime apie atsitraukimą iš Rusijos 1812 m. minimas seržanto bendražygis dragūnas ir jo žirgas:

²¹⁶ Дж. Ф. Нафziger, Сражение при Фер-Шампенуазе, *Император*, 2000, № 1, с. 28; Дж. Денисон, *История конницы*, с. 353.

²¹⁷ Дж. Ф. Нафziger, Сражение при Фер-Шампенуазе, *Император*, 2000, № 1, с. 29.

²¹⁸ Ten pat, с. 30; Дж. Денисон, *История конницы*, с. 354.

Atsitraukimas iš Maskvos, litografija spausdinta Leipcige XIX a. antrojoje pusėje, apatiniame dešiniajame kampe minimas Vokietijoje gyvenęs ir kūręs britų kilmės grafikas Albertas Henris Peinas (*Albert Henry Payne*, 1812–1902). Pavaizduoti 1812 m. žygio į Rusiją dalyviai – prancūzų karys, greičiausiai kirasyras, priglaudęs prie šono nusilpusį jaunuolį. Dailininkas realistiškai pavaizdavo apskurusį ir sužeistą, tačiau tvirtą ir kupiną ryžto kirasą vis dar vilkintį karį su modelio AN XIII kavalerijos pistoletu dešinėje rankoje.

VDKM meno rinkinys, D-1316

Šio šaunaus dragūno vardas buvo Melė. Jis, kaip ir aš, buvo kilęs iš Kondė. Dragūnas praleido su mumis visą naktį. Jis man pasakė, kad leidosi į tokią rizikingą žygį ne tiek dėl savo reikmių, kiek todėl, kad labai norėjo pasirūpinti vargšu savo arkliu, kurį švelniai vadino Kariūnu. Sakė norėjęs parūpinti gyvuliui pašaro.

– Jeigu aš pagelbėsiu savo arkliui, man atsilygindamas jis gelbės mane, kai reikės, – tvirtino jis.

Po to, kai išžygiavome iš Smolensko, jis jau antrą kartą ryžosi keliauti į rusų stovyklą. Pirmą kartą Melė parsinešė iš ten pakinktus arkliui.

Su savo arkliu dragūnas nesiskyrė per 1806–1807 metų kampaniją Prūsijoje, Lenkijoje, 1808 metais Ispanijoje, 1809 metais Vokietijoje, 1810–1811 metais Ispanijoje, 1812 metais Rusijoje, 1813 metais Saksonijoje ir 1814 metais Prancūzijoje. Vargšas gyvulyb buvo nušautas per Vaterlo mūšį, prieš tai dalyvavęs net dvylikoje pačių didžiausių mūšių, kuriems vadovavo imperatorius, ir daugiau kaip dvidešimtyje ne tokių didelių.

Per šią nelaimingą kampaniją buvau susitikęs su dragūnu keletą kartų. Sykį mačiau, kaip jis kirviu kapojo skylę lede vidury ežero, nes norėjo pagirdyti ištroškusį savo arkli.

Vieną anksčiau rytą išvydau dragūną Melė prie didžiulio liepsnos apimto klotimo. Jis, rizikuodamas sudegti, ir vėl rūpinosi savo arkliu – norėdamas jį pašerti, pešė šiaudus iš degančio stogo. [...] Vargšai gyvuliai, kaip ir mes, kentė ne tik siaubingą šaltį, bet ir badą. Jie grauždavo medžių žievę – taip gelbėjosi nuo pražūties²¹⁹.

Prancūzijos kariuomenės kavaleristams būdinga disciplina, ištvermė, drąsa ir šaltakraujiškumas sugyveno su vienokiomis ar kitokiomis ydomis ir kraštutinumais. Kiekviena kavalerijos rūšis laikė save unikalnia ir išskirtine, nevengdavo tai pabrėžti. Didžiausią galią turinčių sunkiosios kavalerijos pulkų kariai teisėtai galėjo laikyti save lemiančia mūšių baigtį jėga. Nenuostabu, kad kiti prancūzų kariai vadino kirasyrus *gros frères* (didžiaisiais broliais)²²⁰. Sunkias užduotis atliekančių lengvųjų kavaleristų gretose taip pat susiklostė ypatingu bendrumu, garbe, pasididžiavimu, lojalumu, ištikimybe daliniui ir bendražygiams grindžiami ryšiai, apibūdinami trumpa prancūzų kalbos fraze *esprit de corps*. Kavaleristai jautė savosios formuotės pranašumą kitų formuočių atžvilgiu²²¹. Vardijant ydas: vieniems buvo būdingas susireikšminimas, pasipūtimas, kitiems pramuštgalviškumas, polinkis piktnaudžiauti alkoholiu, lėbauti, gyventi mergišių gyvenimą arba viskas kartu. Labai iškalingas kariuomenės elito – gvardijos raitųjų grenadierių – pavyzdys. Dėl tiems laikams labai didelio ūgio (178–184 cm), aukštų juodo kailio kepurėlių, sunkių, ilgų batų ir didžiulių juodų žirgų, gvardijos raitieji grenadieriai kariuomenėje ir ypač kavalerijoje turėjo išskirtinę reputaciją ir tuo pačiu pašiepančią, ankstesnei Respublikos laikų sunkiajai kavalerijai taikytą pravardę *gros talons* (dideli kulnai). Grėsmingi, arogantiški ir savimi pasitikintys raitieji grenadieriai sudarė jokių silpnųjų neturinčių karių įspūdį. Vis dėlto žmogiškos silpnybės tarnybos metu turėjo būti nesvetimos ir jiems. 1801–1806 m. raitiesiems grenadieriams vadovavęs plk. Mišelis Ordenė

²¹⁹ Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai, Vilnius, 2002, p. 140–141.

²²⁰ A. Jouineau, O. Lapray, *Officers and soldiers of the Cuirassiers 1800–1815*, p. 6.

²²¹ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleónscy huzarzy*, s. 5.

(*Michel Ordener*) viename iš savo įsakymų griežtai įspėjo, kad į jų virtuvę būtų leidžiamos ne jaunesnės kaip 40 metų moterys²²².

Amžininkai, net priešai, priskyrė Prancūzijos kariuomenės kavaleristams ne tik profesionalių, narsių, bet ir išdidžių, galantiškų karių vardą. Jiems buvo būdingas senasis, šaknimis į ankstesnius amžius nueinantis garbės suvokimas, kuris turėjo didelę įtaką asmens veiksmams, kai egzistavo kario pareigos, disciplinos ir subordinacijos neužgniaužta galimybė rinktis.

Daugelį metų Prancūzijos kariuomenės kavalerija buvo neprilygstama, tačiau ilgainiui nuostolių ir metų naštos veikiamos Napoleono I kavalerijos efektyvumas mažėjo. Tuo tarpu priešininkai nuosekliai tobulino savo kavaleriją iš dalies perimdami prancūzų organizuotumą ir taktiką²²³. Situacija blogėjo ir ginkluotės srityje. Paskutiniaisiais imperijos metais kavalerijos karabinai buvo perduodami šaunamųjų ginklų stokojantiems pėstininkų daliniams. Tai buvo vienas iš to laikotarpio mūšių eigą ir rezultatus lemiančių veiksnių. Paskutinia-me mūšyje Prancūzijos kavalerija vėl atakavo priešą palašais, kardais ir pikėmis, tačiau to įveikti jam nepakako.

1815 m. birželio 18 d. šalia nedidelio Vaterlo miesto (Belgijoje) esančiuose laukuose Prancūzijos kariuomenės kavalerija daug kartų drąsiai ir desperatiškai atakavo priešą. Mūšyje gen. mjr. Edvardo Somerseto (*Edward Somerset*) ir gen. mjr. Viljamo Ponsonbio (*William Ponsonby*) vadovaujama puolanti britų sunkiajai kavalerijai pavyko parblokšti žymias prancūzų pėstininkų ir kavalerijos pajėgas, įskaitant kai kuriuos kirasyrų dalinius. Šią britų kavaleriją, sudaromą gvardijos kavalerijos brigados (*Household Brigade*) ir Jungtinės sunkiųjų dragūnų brigados (*Union Brigade*), kuriai priklausė ir garsusis *Škotų pilkųjų* (*Scots Greys*) dragūnų pulkas, kontratakavo dvi mūšio dar neišvargintos prancūzų kirasyrų brigados (iš antrosios prancūzų kovinės rikiuotės linijos) ir du lengvosios kavalerijos pulkai²²⁴. Britai turėjo puikius žirgus, buvo gerai apmokyti kautis palašais, tačiau pavargę po įtemptos kovos. Kai kurie britų kavalerijos daliniai jau daugelį metų nedalyvavo karo veiksmuose, stokojo kovinės patirties ir nemokėjo veikti dideliais junginiais, todėl taktikos atžvilgiu labai nusileido savo priešininkui.

Napoleono I kavalerija parbloškė britų brigadas. Prancūzų kirasyrų ir švoležierių pulkų smūgis visiškai išardė daugumos britų eskadronų rikiuotę²²⁵.

²²² Cit., Ш. Вернье, П. Виллинг, *Униформа французской армии 1660–1845*, с. 24.

²²³ Р. Э. Дюпюи, Т. Н. Дюпюи, *Всемирная история войн*, т. 3, с. 13.

²²⁴ British Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/British_cavalry.htm>, [žiūrėta: 2015 11 02].

²²⁵ Cavalry Tactics and Combat. Napoleonic Wars (Parts 2 and 3), <http://napoleonistyka.atspace.com/cavalry_tactics_2.htm>, [žiūrėta: 2015 11 02]; British Cavalry of the Napoleonic Wars, <http://napoleonistyka.atspace.com/British_cavalry.htm>, [žiūrėta: 2015 11 02]; Дж. Денисон, *История конницы*, с. 375.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

1.

2.

1. *Vaterlo mūšis*, ofortas, autorius Fransua Flamengas, Prancūzija, XIX a. pabaiga.
2. Maršalas Mišelis Nėjus (*Michel Ney*) veda į ataką kirasyrų, raitųjų grenadierių, husarų ir kitų kavaleristų grupę. Oforto *Vaterlo mūšis* fragmentas. VDKM meno rinkinys, D-562

1.

2.

1. Rinktiniai žandarmai ar raitieji grenadieriai, karabinieriai, husaras, ulonas, kiti kavaleristai ir kavalerijos aukštasis ar vyresnysis karininkas puola. Oforto *Vaterlo mūšis* fragmentas.

2. Imperatoriškosios gvardijos ulonai desperatiškai mėgina pralaužti Britanijos kariuomenės škotų (kalniečių) pėstininkų pulko karė rikiuotę kaudamiesi pikėmis ir kardais. Oforto *Vaterlo mūšis* fragmentas.

VDKM meno rinkinys, D-562

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotės ir kovinės taktikos bruožai 1799–1815 m. ir juos atspindintys Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių eksponatai

Prancūzijos kariuomenės karabinieriaus kirasa pramušta britų artilerijos sviedinio 1815 m. Vaterlo mūšyje. Manoma, kad savo žūties dieną ją vilkėjo 23 metų amžiaus 2-ojo karabinierių pulko kavaleristas Fransua Antuanas Fovu (*François Antoine Fauveau*).

Saugoma Kariuomenės muziejuje (*Musée de l'Armée*) Paryžiuje.

Cuirasse du carabinier Fauveau, <http://www.musee-armee.fr/uploads/tx_mdaobjects/11-533839-recadre.jpg>, [žiūrėta: 2015 10 25]

Britams į flangą pikėmis smogė 3-iasis ir 4-asis švoležierių pulkai. Netrukus prancūzai persekiojo ir žudė besitraukiančius, kartais be žirgų likusius priešo kavaleristus. Šioje kovoje dvi britų sunkiosios kavalerijos brigados patyrė didžiulius nuostolius. Tarp kritusiųjų buvo ir gen. mjr. V. Ponsonbis. Prancūzai parodė puikią sunkiosios kavalerijos ir pikėmis ginkluotos lengvosios raitijos sąveiką. Tik britų ir olandų lengvosios kavalerijos bei karabinierių atakos privertė prancūzų kavaleriją sugrįžti į jos pradinę padėtį. Situaciją komplikavo britų sąjungininkų prūsų atvykimas.

Vėliau nuspręsta pramušti sąjungininkų rikiuotės centrą maršalo Mišelio Nėjaus vadovaujamų kirasyrų ir kitų kavalerijos dalinių smūgiu. Šio įnirtingo kavalerijos puolimo metu prancūzai iš karto sunaikino kelis

priešo karė, tačiau jiems taip ir nepavyko pralaužti puikiai besiginančių britų pėstininkų kovinės rikiuotės. Užduočiai atlikti reikėjo rimtesnės pėstininkų, artilerijos paramos ir geresnio vietovės išmanymo²²⁶, taip pat naujų karabinų ir amunicijos pilnų šovininių²²⁷. Nuostolius patiriantiems prancūzų kavaleristams teko atakuoti, sukti ratus aplink daugybę raudonos spalvos mundurus vilkinčių britų pėstininkų karė, mėginant kovoti šaltaisiais ginklais ar bent jau išgyventi. Jei iš pradžių, nepavykus pralaužti priešo karė rikiuotės, prancūzų kavaleristai būtų intensyviai apšaudę Artūro Velslio Velingtono (*Arthur Wellesley Wellington*)²²⁸ vadovaujamus karius iš visų įmanomų šaunamųjų ginklų, taip pat sulaukę reikiamos paramos, pergale mūšyje būtų galėjusi švęsti Prancūzijos imperija.

²²⁶ V. Rakutis, *Karo meno istorija*, Vilnius, 2010, I d., p. 247; P. Э. Дюпюи, Т. Н. Дюпюи, *Всемирная история войн*, Т. 3, с. 179.

²²⁷ E. Bukhari, A. McBride, *Napoleónscy huzarzy*, s. 15–16.

²²⁸ Didžiosios Britanijos karinis ir politinis veikėjas kunigaikštis Artūras V. Velingtonas vadovavo jungtinėms britų, Hanoverio, Braunšveigo, olandų ir belgų pajėgoms 1815 m. Belgijos kampanijoje. Prūsijos kariuomenei vadovavo feldmaršalas Gebhardas Lėberechtas fon Bliucheris (*Gebhard Leberecht von Blücher*).

IŠVADOS

1799–1815 m. Prancūzijos kariuomenės kavalerija buvo organizuota atsižvelgiant į vykstančių karų pobūdį ir buvo adaptuota jai skiriamoms kovinėms užduotims vykdyti. Pagrindiniai organizaciniai vienetai – kuopų ir eskadronų sudaromi pulkai – karinėse kampanijose veikdavo stambiuose junginiuose – kavalerijos brigadose, divizijose ir korpusuose. Kavalerijos struktūros kitimui būdingas linijinių pulkų pertvarkymas, naujų gvardijos pulkų ir eskadronų formavimas.

XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje Prancūzijoje susiklostė situacija, palanki kokybiškų, visos kariuomenės ir kavalerijos poreikius atitinkančių ginklų masinei gamybai. Karo pramonė leido aprūpinti kavaleriją griežtą atranką praėjusių, išbandytų modelių ginklais, kurių gamybos procesas buvo stropiai kontroliuojamas.

Didžiausią Prancūzijos kavalerijos dalį sudarantys linijiniai pulkai buvo skirti visoms pagrindinėms kavalerijos užduotims vykdyti. Gvardijos daliniai – aukščiausios kariuomenės vadovybės apsaugą užtikrinančios, taip pat rezervinės, mūšio baigtį galinčios nulemti pajėgos. Visos kavalerijos rūšys turėjo jų specializaciją atitinkančią ginkluotę.

Priešo rikiuotei mūšio lauke pramušti skirtą linijinę sunkiąją kavaleriją sudarančius kirasyrus ir karabinierius stengtasi aprūpinti jų atsparumą prieš ginklams didinančiomis priemonėmis – šalmais ir šarvais. Šios kavalerijos dalies atakų efektyvumą mūšio lauke užtikrindavo karių naudojami palašai ir kardai (karabinierių) ilgomis geležtėmis. Svarbią ginkluotės dalį sudarė karabinai ir pistoletai, tačiau konkrečių dalinių pavyzdžiai rodo šių ginklų antraeilį vaidmenį, o ir pačių kavaleristų požiūris į apsirūpinimą jais kartais būdavo atsainus. Kavalerijos dalimi tapusių, tačiau pėstininkų taktikos mokomų linijinių dragūnų pulkų pagrindiniai ginklai buvo patrupintos, modifikuotos fuzėjos, o kaunantis raitomis – ir palašai, todėl jie (dragūnai) visiškai tikdavo vidutinės kavalerijos vaidmeniui. Husarų, raitųjų šaulių ir imperijos laikais organizuotų švoležierių pulkuose išplito pagrindinio lengvosios kavalerijos modelio kardai ir kelių variantų karabinai. Naujovė tapo švoležierių iš lenkų ulonų perimtas paprastas, bet efektyvus ginklas – pikė, veiksmingas kovojant tiek su kavalerija, tiek su pėstininkais. Karabinų ir pistoletų reikšmė lengvojoje kavalerijoje buvo svarbi, tačiau reikia manyti, kad husarams pagrindiniu ginklu visuomet išliko kardas, o švoležieriams pikė ir kardas.

Gvardijos kavalerija imperijos laikais apsiginklavo kelių pagrindinių modelių kardais. Sunkiajai kavalerijai (raitiesiems grenadieriams, rinktiniais žandarmams ir dragūnams) buvo būdingi kardai ilgomis nežymiai lenktomis geležtėmis, iš kurių jie buvo panašūs į linijinės sunkiosios kavalerijos ginklus.

Gvardijos lengvoji kavalerija ginkluotėje turėjo du pagrindinius kardų modelius – jai skirtus lengvosios kavalerijos kardus ir linijinės lengvosios kavalerijos kardus. Išimtinė ginkluote išsiskyrė po žygio į Egiptą ir Siriją organizuoti mameliukai. Gvardijos kavalerija turėjo linijinės kavalerijos formuotėms analogiškus šaunamuosius ginklus. Išimtį sudarė raitieji grenadieriai, kurie buvo ginkluoti likusiai kavalerijai nebūdingomis pėstininkų fuzėjomis. Pagrindiniai gvardijos ulonų pulkų ir Lietuvos totorių ginklai buvo pikės.

Prancūzijos kariuomenės kavalerijos vaidmuo 1799–1815 m. karuose buvo labai svarbus. Nuo jos veiksmų priklausė svarbiausių mūšių baigtis. Kavalerija buvo kariuomenės vadovybės strateginių planų efektyvaus realizavimo garantas. Stambūs kavalerijos junginiai kautynėse suteikdavo taktinį pranašumą prieš atžvilgiu ir užtikrindavo Napoleono Bonaparto generalinio mūšio koncepcijos įgyvendinimą. Gausios ir gerai ginkluotos sunkiosios kavalerijos atakos pramušdavo prieš kovinę rikiuotę, kuri, griuvus jos balansui, iširdavo. Lengvoji kavalerija turėjo atlikti konvojaus, žvalgybos, apsaugos užduotis, užtikrinti saugų savo kariuomenės pajėgų judėjimą žygyje, išprovokuoti pavojų keliančias prieš pajėgas, kautis neišnaudojant netikėtumo faktoriaus. Mūšiuose lengvoji kavalerija buvo naudojama flanginiams manevrams, priešui klaidinti, nuslepiant savos kariuomenės judėjimą, pavyzdžiui, sunkiosios kavalerijos pasirengimą pulti. Didžiąją aptariamo laikotarpio dalį labai išvystyta ir tinkamai vadovaujama prancūzų kavalerija pranokdavo prieš raitiją, eliminuodavo jos pavojų savo kariuomenei.

Mūšio lauke kavalerija sąveikavo su pėstininkais ir artilerija, tačiau, norint nesuvaržyti kavalerijos manevringumo ir judėjimo greičio, privalėjo veikti jai skirtose operatyvinėse erdvėse savarankiškai, nesimaišyti su pėstininkų rikiuotėmis.

Ilgainiui daugumoje kavalerijos pulkų tapo privaloma turėti karabinus su durtuvais. Kariuomenės vadovybė stengėsi padidinti kavaleristų savarankiškumą ir jų gebėjimą apsiginti nuo ilgalaikę stovyklą ar žygyje puolančių prieš pėstininkų dalinių.

Gilinantį į karinių kampanijų ir mūšių eigą bei rezultatus privalome atsižvelgti į Prancūzijos kariuomenės kovinę dvasią ir atskirus psichologinius faktorius. Kavaleristams buvo būdingas bendrumo jausmas, išdidumas, tiesa, tuo pat metu dažnai įsigalėdavo ištikimybė ir atsidavimas būtent savo kavalerijos rūšiai, daliniui ir jame tarnaujantiems bendražygiams. Kitų formuočių kavaleristai buvo ne tik gerbiami, bet ir kandžiai pašiepiami.

Karo veiksmuose, ypač po 1812 m., buvo sunkiau palaikyti ankstesnį aukštą kavalerijos kovingumo lygį. Tapo opesnės kavalerijos aprūpinimo ginklais, ypač šaunamaisiais, problema. Kautynėse teikiant prioritetą šaltiesiems ginklams, nebuvo išnaudojamos visos pistoletų ir karabinų galimybės. Kartu su kitais veiksniais tai lėmė ir pralaimėjimą 1815 m. Belgijos kampanijoje.

Apibendrinant VDKM saugomus, pasirinkto laikotarpio Prancūzijos kariuomenės kavalerijos ginkluotę ir kovinę taktiką atspindinčius eksponatus, galima konstatuoti, kad turime nedidelę, tačiau įvairiapusę ginklų kolekciją. Stiprioji jos pusė yra karabinierių kirasa ir kirasyrų kirasų dalys, kavalerijos pistoletai AN XIII, dragūnų ir pėstininkų fuzėjos 1777 AN IX, gvardijos lengvosios kavalerijos kardas. O linijinės kavalerijos dragūnams priskiriamas palašas ir ypač kavalerijos karabinas 1777 AN IX yra prastesnės būklės. Kolekcijos silpnoji pusė – šalmų, linijinės ir gvardijos sunkiosios kavalerijos palašų ir kardų, linijinės lengvosios kavalerijos kardų, karabinų ir pikių trūkumas. Ginkluotę ir kovinę taktiką reflektuoja ir keli Meno rinkinių eksponatai. Tam tikrais atvejais tai naudinga ikonografinė medžiaga (R. Kniotelio pavaizduoti Lietuvos totoriai), praturtinanti žinias apie Prancūzijos kavaleriją ir Prancūzijos pusėje kovojusius lietuviškuosius dalinius. Tokių pavyzdžių galėtume surasti ir kitų Lietuvos muziejų rinkiniuose. Ten esantys, galbūt primiršti ir neištirti eksponatai, juos atpažinus ir tinkamai aprašius, surastų deramą vietą karo istorijoje.

VDKM Ginklų, uniformų (Daiktų), Meno rinkinių pildymas naujomis, šiame straipsnyje nagrinėjamą temą atskleidžiančiomis muziejinėmis vertybėmis sukurtų sąlygas deramai pristatyti XIX a. pradžioje Europoje ir mūsų krašte vykusius karybos procesus bei karo veiksmus. Kartu jie gerai iliustruotų kol kas palyginti mažai žinomų lietuviškųjų karinių dalinių istoriją.

ŠARVUOTOSIOS TVIRTOVĖS ANT BĖGIŲ

*arba Lietuvos kariuomenės
šarvuotieji traukiniai*

dr. Andriejus Stoliarovas

IVADAS

Šarvuotasis traukinys – visiškai arba iš dalies šarvuotas ir ginkluotas traukinys, skirtas kariniams veiksams vykdyti geležinkelio ruože. Tokį traukinį sudarė dvi pagrindinės dalys: kovos ir bazinė. Kovos dalis, kuri susidarė iš garvežio, keleto artilerijos platformų (vagonų), ginkluotų kulkosvaidžiais, patrankomis ir haubicomis, kulkosvaidžių vagonų, ginkluotų kulkosvaidžiais, buvo skirta dalyvauti kautynėse. Bazinė dalis, kuri mūšiuose nedalyvaudavo, buvo skirta apsaugai ir paramai, turėjo keliolika keleivinių vagonų, skirtų gyventi, mokytis, dirbti, maitintis, pramogauti, gydytis, specialiosios paskirties prekinį vagonų, kuriuose buvo įrengti sandėliai ir dirbtuvės, ir kontrolinių platformų su geležinkelio medžiaga.

Tokie traukiniai buvo naudojami įvairių šalių kariuomenėse nuo XIX a. antrosios pusės iki XX a. vidurio ir dalyvavo svarbiausiuose XIX–XX a. karuose. Įvairių šalių kariuomenės tarp dviejų pasaulinių karų turėjo šarvuotųjų traukinių. Ne išimtis buvo Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija, bet mūsų kaimynės pradėjo formuoti anksčiau ir skaitlingesnius šarvuotųjų traukinių kovinius dalinius.

Atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenė pirmą kartą su šarvuotaisiais traukiniais susidūrė Nepriklausomybės kovų (1918–1920) metais, kai kovojo prieš bolševikų, bermontininkų ir lenkų kariuomenes¹. Dalis vietos kariuomenės karių su šarvuotaisiais traukiniais buvo susipažinę tarnaudami svetimose kariuomenėse. Pirmieji šarvuotieji traukiniai Lietuvos kariuomenėje pradėjo funkcionuoti 1920 m. ir veikė iki 1935 m. Šiame straipsnyje siekiama apžvelgti Lietuvos Respublikos kariuomenės šarvuotųjų traukinių istorinę raidą.

¹ Z. Ivinskis, Šarvuotųjų rinktinės istorija: rinktinės 15-os metų sukakčiai pažymėti nuo 1920.VII.14 iki 1935.VII.14, *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus kolekcija* (toliau – LNMMB RK RSK), F. 29-697, l. 65.

Šarvuotųjų traukinių tematika yra menkai tyrinėta ir pristatyta tik bendrame istoriniame kontekste, todėl Vytauto Didžiojo karo muziejuje šiai temai pristatyti buvo parengta kilnojamoji paroda *Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai 1920–1935 m.* ir ši publikacija. Informatyvi ir pakankamai gausi šios tematikos ikonografinė ir daiktinė medžiaga yra saugoma būtent muziejuje. Ikonografiniai šaltiniai – negatyvai yra saugomi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus Zenono Ivinskio kolekcijoje (f. 29), kiek mažiau nuotraukų – Lietuvos centrinio valstybės archyvo Fotonuotraukų skyriuje (LCVA), Lietuvos nacionaliniame (LNM), Lietuvos aviacijos (LAM), Šiaulių Aušros (ŠAM), Geležinkelių muziejų rinkiniuose ir privačiose kolekcijose.

Pagrindinė šios temos dokumentinė medžiaga saugoma Lietuvos archyvuose ir bibliotekose. Daugiausia istorinės medžiagos aptikta Lietuvos centriname valstybės archyve, Kariuomenės tiekimo valdybos (f. 1), Šarvuočių rinktinės (f. 828), Kariuomenės štabo fonduose (f. 929), Krašto apsaugos ministerijos įstaigos ir karinių dalinių asmens sudėties dokumentų kolekcijoje (f. 930), Karo technikos valdybos (f. 1364), Artilerijos inspekcijos (f. 1373) fonduose, taip pat Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus Zenono Ivinskio kolekcijoje (f. 29). Rengiant tekstą buvo aktualūs aptariamojo laikotarpio poįstatyminiai aktai – įsakymai kariuomenei ir įvairios instrukcijos². Ne mažiau vertingi jubiliejiniai leidiniai, skirti įvairių kariuomenės dalių sukaktims paminėti³, karinė periodinė spauda⁴, įvairūs istorikų mokslo darbai⁵.

² *Instrukcija šarvuotiems traukiniams*, Kaunas, [1922], d. I.

³ *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939*, Kaunas, 1939.

⁴ [J.] Kraucevičius, Plienu gaubta kariuomenė, *Karys*, 1924, Nr. 44; [J.] Budzilas, Šarvuočių rinktinė, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 346.

⁵ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998; V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004; A. Pociūnas, Buvo pasiruošę ginti Lietuvą... Šarvuoti traukiniai ir tankai, *Tėviškės žinios*, 1989 m. gruodžio 5 d., Nr. 145; A. Pociūnas, Šarvuoti traukiniai Lietuvos kariuomenėje, *Karys*, 1994, Nr. 5; A. Pociūnas, *Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais*, Kaunas, 2008; V. Orlov, *Kauno tvirtovės istorija*, Kaunas, 2007; V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986; V. Žeimantas, „Gediminas“ – pirmasis lietuvių šarvuotasis traukinys, *Geležinkelininkas*, 2000 m. rugpjūčio 1–15 d., Nr. 15; V. Žeimantas, Pirmajam Lietuvos šarvuotam traukiniui „Gediminas“ – 90 metų, *Mokslas ir technika*, 2011 m., Nr. 1, <<http://www.mokslasirtechnika.lt/2011-nr.1/2011-nr.1.html>>, [žiūrėta: 2015 07 24]; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2; 2004, t. 4; 2005, t. 5; 2104 m. Lietuvos centrinio valstybės archyvo pažyma apie šarvuočių rinktinės fondą nr. 828, <http://www.archyvai.lt/lt/fondai/kariuomenellcva_f828.html>, [žiūrėta: 2015 01 07]; A. B. Шавровъ, *Бронепоздѣдовъ*, Българдъ, 1927.

ŠARVUOTOJO TRAUKINIO *GEDIMINAS* FORMAVIMAS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ METU

Organizacinė struktūra, ginkluotė ir dislokacija

1920 m. sausio 18 d. geležinkelio dirbtuvėse Kaune buvo pradėtas statyti šarvuotasis traukinys, o rugpjūčio 25 d. traukinys buvo suformuotas ir pavadintas *Gediminu*. Jam vadovauti buvo paskirtas krn. Jonas Kraucevičius⁶. Ką tik suformuoto traukinio įguloje buvo 7 karininkai, 1 karo valdininkas, 62 (ne)rikiuotės kareiviai⁷, priskirti nuolatinei tarnybai iš artilerijos ir pėstininkų pulkų, elektrotechnikos, Atskirojo geležinkelių batalionų ir naujokai iš etapo skirstymo punkto⁸.

Lietuvos karinė vadovybė apžiūri šarvuotojo traukinio *Gediminas* artilerijos platformą, ginkluotą 77 mm 1916 m. lauko patranka (Vokietija). Kaunas, 1920 m.

Ant platformos iš kairės 1-as šarvuotojo traukinio vado pareigas ėjęs krn. / plk. lt. Jonas Kraucevičius, 3-ias armijos vadas plk. lt. Kazys Ladiga, 5-as krašto apsaugos ministras, einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. lt. Konstantinas Žukas.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14938

⁶ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 422/7, Kaunas, 1920 m. rugsėjo 2 d.; Šarvuotam traukiniui „Gediminui“ įsakymas Nr. 1/1, Kaunas, 1920 m. rugpjūčio 25 d., LCVA, f. 828, ap. 1, b. 5, l. 1.

⁷ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 408.

⁸ Ten pat, p. 412.

Šarvuotajam traukiniui vadovavo karininkas – pulkininkas leitenantas. Jam pavaldūs buvo karininkai: padėjėjas-ūkio vedėjas, adjutant, mechanikas, sprogdintojas, karininkas arba karo valdininkas – raštvedys. Taip pat jam buvo pavaldūs artilerijos platformos ir kulkosvaidžio vagono vadai, jaunesnieji karininkai – nuo leitenanto iki vyr. leitenanto karinio laipsnio. Traukinio kareivių komandai ir puskarininkiams vadovavo viršila. Komandą sudarė: artileristai ir kulkosvaidininkai, sprogdintojai, telefonistai, sekėjai, garvežio mašinistas, jo padėjėjas, kūrikas, geležinkelininkai, raštininkai, šaltkalvis, dailidė, kalviai, iešmininkai, virėjai, ūkvedys, artelininkas, pasiuntinys, batsiuovys, siuvėjas, vyr. gydytojo padėjėjas⁹.

Patį šarvuotąjį traukinį karo metu sudarė dvi pagrindinės dalys – kovos ir bazinė. Kovos dalyje buvo garvežys, viena trys artilerijos platformos (vadintos lėkštvaгонiais), ginkluotos patrankomis ir haubicomis, vienas du kulkosvaidžių vagonai su 4–6 kulkosvaidžiais kiekviename. Bazinėje dalyje buvo keliolika rusiškų ir vokiškų keleivinių vagonų dalinio komandai gyventi (I-II klasės karininkų, III klasės kareivių patalpos, prausykla), mokytis (klasės), dirbti (štabas, raštinė, sargybos būstas), maistui gaminti ir valgyti (virtuvė ir valgykla), pramogauti (ramovė), gydytis (ambulatorija), įvairios paskirties prekinį vagonų sandėliams ir dirbtuvėms, kontrolinės platformos su geležinkelio medžiaga (bėgiais, įrankiais) ir pagalbinėmis priemonėmis¹⁰. Bazinis sąstatas buvo bendras visam traukiniui arba daliniui¹¹. Pats sąstatas koviniuose veiksmuose nedalyvaudavo, bet buvo naudojamas apsaugai ir paramai¹².

Šarvuotasis traukinys *Gediminas* buvo komplektuojamas ir bazavosi Kauno geležinkelio stoties komplekse, kur buvo tinkamos funkcinės zonos ir infrastruktūros objektai. Pavyzdžiui, nuo 1920 m. spalio 10 d. iki lapkričio 12 (20) d. geležinkelių dirbtuvėse buvo šarvuojama, ginkluojama kovos dalis ir remontuojama bazinė dalis¹³; nuo lapkričio 25 d. iki 1921 m. rugpjūčio 1 d. *Gediminas* stovėjo ant atsarginių bėgių Kauno geležinkelio stotyje, prie siaurųjų geležinkelių dirbtuvių, kuriose toliau buvo įrengiamos ir apšarvuojamos artilerijos platformos ir kulkosvaidžių vagonai, įrengti prekiniai vagonai,

⁹ Šarvuotam traukiniui „Gediminas“ įsakymo Nr. 28/2 priedas, Kaunas, 1920 m. spalio 2 d., LCVA, f. 828, ap. 1, b. 4, l. 32 ap–33 ap.

¹⁰ *Instrukcija šarvuotiems traukiniams*, Kaunas, [1922], d. I, p. 3, 30.

¹¹ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, LCVA, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 21 ap.

¹² [J.] Kraucevičius, Plienu gaubta kariuomenė, *Karys*, 1924, Nr. 44, p. 360.

¹³ Generalinio štabo Technikos skyriui įsakymas Nr. 8/1, Kaunas, 1920 m. lapkričio 24 d., LCVA, f. 929, ap. 9, b. 25, l. 11; 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, ten pat, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 15 ap.

padidintas vagonų ir platformų skaičius¹⁴. Vėliau traukinys stovėjo XIX a. pab. Kauno tvirtovės statytojų įrengtoje trijų bėgių kelių karinėje geležinkelio stotyje, t.y. prie siaurojo geležinkelio dirbtuvių Žemutinėje Fredoje¹⁵, kuri jungėsi su plačiuoju geležinkeliu¹⁶.

Šarvuotasis traukinys *Gediminas*
Kauno geležinkelio stotyje. 1920 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-15993

Pradžioje šarvuotasis traukinys *Gediminas* buvo nudažytas prancūzišku, vėliau vokišku kamufliažu, t.y. slepiamąja spalva su netaisyklingų formų dėmėmis arba tik slepiamąja spalva ir atskiroms užduotims vykdyti buvo maskuotas medžiais ir šakomis¹⁷. Ant traukinio garvežio, vagonų šonų buvo baltas Vytis raudoname fone, baltos spalvos dažais buvo parašytas traukinio pavadinimas bei vagonų numeriai. Traukinio karininkai buvo ginkluoti 7,65 mm *Mauser* (Vokietija), *Browning* (Belgija) ir *Retolaza* (Ispanija) pistoletais,

kardais, puskarininkiai – tik 9 mm *Parabellum* (Vokietija) pistoletais, kareiviai – lengvaisiais pėstininkų šaunamaisiais ginklais – 7,92 mm 1888 m., 1898 m. modelio *Mauser* (Vokietija) šautuvais ir karabinais, granatomis¹⁸. Kariai dėvėjo vokiškas, bet daugiausiai amerikietiškas karines uniformas su skiriamaisiais ženklais, be uniformų kariai taip pat dėvėjo odinius ir darbo kostiumus.

¹⁴ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, ten pat, l. 19–20; 1933 m. spalio mėn. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko mechaniko vyr. ltn. A. Barotos raštas Geležinkelių valdybos Traukos tarnybos viršininkui, ten pat, b. 23, l. 57.

¹⁵ [J.] Budzilas, Šarvuotųjų rinktinė, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 346; V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 348.

¹⁶ V. Orlov, *Kauno tvirtovės istorija*, Kaunas, 2007, p. 120–121; A. Pociūnas, *Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais*, Kaunas, 2008, p. 58.

¹⁷ A. В. Шавровъ, *Бронепоздъзда. Значеніе, вооруженіе, организація и тактика бронепоздъздовъ*, Българдъ, 1927, с. 19.

¹⁸ 1920 09 08 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 131, l. 1 ap; Šarvuotam traukiniui „Gediminas“ įsakymas Nr. 36/4, Kaunas, 1920 m. spalio 12 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 5, l. 56.

1920 m. šarvuotojo traukinio *Gediminas* kovos dalį sudarė garvežys, artilerijos platformos ir kulkosvaidžių vagonai, kurių ginkluotė buvo tvirtinta Kauno geležinkelio ir artilerijos dirbtuvėse¹⁹. Tuo metu traukinyje buvo viena trys artilerijos platformos, ginkluotos 4–6 vnt. 75 mm 1916 m. (Prancūzija), 77 mm 1914 ir 1916 m. modelio lauko patrankomis ir 2 vnt. 105 mm 1898 / 1909 m. modelio *Kruppo* lauko haubicomis (visos iš Vokietijos); du šarvuotieji vagonai, ginkluoti 4–16 vnt. 7,92 mm 1908 m. modelio *Maxim* 08 kulkosvaidžiais (Vokietija)²⁰.

Vienas svarbiausių šarvuotojo traukinio komponentų buvo šarvai, kurie traukinio formavimo pradžioje buvo gauti iš Kauno geležinkelio dirbtuvių, o metalas, rekvizuotas iš *Brolių Šmidų (Schmidt)* ir Nikolajaus Rekošo dirbtuvių, atgabentas iš Kauno tvirtovės fortų²¹. Nors pats traukinys buvo tik dalinai šarvuotas. Tai ypač pasakytina apie kovos dalį, nes bazinė dalis taip ir liko nepšarvuota. Šarvai buvo ant garvežio ratų, mašinisto kabinos ir kitų svarbesnių dalių, artilerijos platformos nebuvo šarvuotos, išskyrus tai, kad jų šonuose buvo geležiniai bortai ir įrengtos šarvuotos keturkampės vadavietės, kurių šarvų storis siekė 15–20 mm, patrankas jau vėliau dengė 16 mm skydai. Kulkosvaidžių vagonuose tarpai tarp dviejų 4 mm storio geležinių lakštų buvo 20–30 mm pripildyti smėlio.

Tenka konstatuoti, kad techniniu atžvilgiu šarvuotojo traukinio kovos dalis buvo silpna, dalinai šarvuota, apginkluota įvairaus modelio ir kalibro pabūklais, visi jie buvo be specialių stovų, išskyrus vieną, šaudžiusį bet kuria kryptimi, buvo primityviai ir nejudinamai pritvirtinti, nors pabūklai

¹⁹ A. Pociūnas, Buvo pasiruošę ginti Lietuvą... Šarvuoti traukiniai ir tankai, *Tėviškės žinios*, 1989 m. gruodžio 5 d., Nr. 145, p. 3.

²⁰ Šarvuotam traukiniui „Gediminas“ įsakymas Nr. 21/8, Kaunas, 1920 m. rugsėjo 24 d., *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 5, l. 31ap; 1920 10 21 Lietuvos Respublikos KAM šarvuoto traukinio „Gediminas“ vado plk. ltn. J. Kraucevičiaus pranešimas Generalinio štabo viršininkui, ten pat, b. 7, l. 5; 1920 09 08 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, f. 929, ap. 4, b. 131, l. 1; 1920 09 22 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, l. 3–3 ap; 1920 10 01 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, l. 4–4 ap; 1920 10 22 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, l. 7; 1920 11 22 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, l. 12; 1920 12 22 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotojo traukinio „Gediminas“ ginklų, įvairių įrankių ir kito turto statistinės žinios, ten pat, l. 17; Šarvuotam traukiniui „Gediminas“ įsakymas Nr. 21/8, Kaunas, 1920 m. rugsėjo 24 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 5, l. 31ap.

²¹ A. Pociūnas, Šarvuoti traukiniai Lietuvos kariuomenėje, *Karys*, 1994, Nr. 5, p. 21.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* įgula prie garvežio. 1920–1921 m.

Trečioje eilėje iš kairės stovi: 9-tas artilerijos platformos vadas lt. Juozas Toliušis, 11-tas kulkosvaidžių vagono vadas lt. Alfonsas Vilėniškis, 12-tas adjutantas lt. Kazys Pašys, 13-tas traukinio vado pareigas ėjęs plk. lt. J. Kraucevičius, 14-tas traukinio vado pavaduotojas kpt. Petras Gudelis, 15-tas mechanikas lt. Aleksandras Barota, 17-tas artilerijos platformos vadas lt. Antanas Sidabras, 18-tas raštvedys karo valdininkas Mikas Cicėnas. VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-13438

turėjo šaudyti į visas puses²², paprastai buvo įrengti kulkosvaidžių vagonai, kuriuose kulkosvaidžiai buvo statomi tiesiog ant stovų, kas darė įtaką šaudymo kokybei. Bazinę dalį sudarė seni, dalinai pritaikyti keleiviniai ir prekiniai vagonai²³.

Kovos su lenkais

Rugsėjo 10 d. šarvuotojo traukinio *Gediminas* įgula gavo pirmą kovinį įsakymą vykti į Suvalkų frontą kovoti su lenkais. Traukinys, kurį sudarė garvežys, trys artilerijos platformos su 6 patrankomis, 2 kulkosvaidžių vagonai su 16 kulkosvaidžių, 2 paprastos platformos, 2 III klasės vagonai ir 11 prekinėjų vagonų, turėjo išžvalgyti geležinkelį Suvalkų kryptimi. Išžvalgius vietovę iki Varėnos, ten rugsėjo 13–17 d. vyko šaudymo iš kulkosvaidžių ir pabūklų pratybos, per kurias paaiškėjo, kad tik viena patranka galėjo šaudyti 360 laipsnių kampu, o kitos nepajudinamai buvo pritvirtintos prie platformos. Rugsėjo 18–19 d. traukinys tęsė žvalgybą Alytaus kryptimi, o gavęs tolimesnius nurodymus rugsėjo 20 d.

²² [J.] Kraucevičius, Plienu gaubta kariuomenė, *Karys*, p. 359.

²³ [J.] Budzilas, Šarvuotųjų rinktinė, *Mūsų žinynas*, p. 346.

atvyko į Šeštokų stotį. Taigi rugsėjo 10–21 d. šarvuotasis traukinys *Gediminas* atliko žvalgybą Kauno–Suvalkų geležinkelio ruože²⁴.

Kovos krikštą traukinys *Gediminas* gavo rugsėjo 22 d. už Punsko, kur prie Seivų ežero ir Smalėnų apšaudė lenkus ir grįžo į Šeštokus. Kitą dieną tęsė veiksmus iki kryžkelės Vaitiekūnai–Punksas, apšaudė Rudavkos kaimą ir Smalėnų miestelį kartu su netoli buvusia priešininkų artilerijos baterija, išardė nedidelį geležinkelio ruožą, kad lenkai negalėtų juo naudotis. Šias dvi dienas traukinio įgula veikė kartu su pėstininkų pulkų padaliniais. Netrukus traukinys gavo įsakymą per Šeštokus grįžti į Varėną, kur buvo priskirtas prie 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko. Rugsėjo 25 d. *Gediminas* gavo įsakymą išžvalgyti kelio ruožą Gardino link, bet sustojo prie tilto per Ūlos upę, kurį lenkai buvo susprogdinę. Jį su vietos gyventojų pagalba sutaisius atvyko į Marcinkonis. Čia susidūrė su stipriu lenkų pėstininkų ir artilerijos apšaudymu. Po kovos traukinys buvo priverstas atsitraukti. Rugsėjo 26–29 d. pakartotinai vyko į žvalgybą Marcinkonių link, kurios metu paaiškėjo, kad geležinkelio tiltas per Ūlos upę vėl buvo susprogdintas²⁵. Rugsėjo 29 d. lenkai puolė Varėnos link, užėmė prie Ūlos upės du kaimus – Mergežerio ir Zervynų. Šie kaimai ėjo iš rankų į rankas²⁶.

Spalio mėn. iškilo grėsmė, kad lenkai gali atkirsti geležinkelį ir atsitraukimo kelius į saugų užnugarį. Traukinio vadovybė prašė leidimo pervaziuoti į Valkininkus žvalgybai. Tačiau leidimo visam sąstatui vykti negavo. Buvo pareikšta, kad dalis traukinio reikalinga Varėnoje – moraliai palaikyti pėstininkus. Į Valkininkus išvyko dvi artilerijos platformos, ginkluotos 75 mm patrankomis ir 105 mm haubicomis, ir bazė²⁷. Tačiau Varėnoje įvykus mūšiu lietuviai pėstininkai atsitraukė. Traukiniui kilo grėsmė būti apsuptam, todėl likusi traukinio dalis buvo priversta trauktis Valkininkų link. Tačiau už Varėnos jų jau laukė ant bėgių užverstas rąstų prikrautas prekinis vagonas. Vykstant koviniams veiksams buvo pažeistas garvežys ir toliau judėti nebuvo galima. Traukinio vadas liepė ardyti patrankas ir kulkosvaidžius, kad šios neatitektų priešui, bei apleisti traukinį. Kaip

²⁴ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 2–3 ap.

²⁵ Ten pat, l. 4 ap–6 ap; V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 409.

²⁶ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 7–9 ap.

²⁷ 1934 m. J. Kraucevičiaus atsiminimai apie šarvuočių rinktinę 1920–1924 m., *LNMMB RK RSK*, F. 29-730, l. 13; 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuoto traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 10–10 ap; V. Žeimantas, Pirmajam Lietuvos šarvuotam traukiniui „Gediminas“ – 90 metų, *Mokslas ir technika*, 2011 m., Nr.1, <<http://www.mokslasirtechnika.lt/2011-nr.1/2011-nr.1.html>>, [žiūrėta: 2015 07 24].

Kauno geležinkelio dirbtuvių tarnautojai ir darbininkai, stačiosieji šarvuotąjį traukinį *Gediminas*, prie traukinio kovos dalies. Apie 1921 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/21

priedanga buvo paliktas lt. Alfonsas Vilėniškis su trimis kulkosvaidininkais, kurie buvo įsitvirtinę galiniame kulkosvaidžių vagonė keletą valandų ir neleido lenkams priartėti prie traukinio, bet vėliau pasitraukė²⁸. Iš traukinio komandos žuvo du kulkosvaidininkai ir trys kiti kareiviai bei buvo sužeisti keturi kariai²⁹. Kaip karo grobis lenkams atiteko garvežys, artilerijos platforma, du kulkosvaidžių vagonai, viena paprasta platforma su geležinkelio įrankiais, 16 kulkosvaidžių, apie 60 artilerijos sviedinių, 10 tūkst. šovinių, 7 šautuvai, 4 telefono aparatai, 5 km telefono kabelio ir kito turto³⁰. Riedmenis lenkai panaudojo savo reikmėms ir pavadino *Janu Kiliński* (*Jan Kiliński*)³¹.

Spalio 4 d. į Varėnos geležinkelio stotį buvo pasiųsti penki Lietuvos karo aviacijos lėktuvai prarasto traukinio sunaikinti, bet lenkai pasitraukė ir paslėpė jį Vilniaus tunelyje³². Likusi šarvuotojo traukinio dalis iš Valkininkų persidislo-

²⁸ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 11–12.

²⁹ Z. Ivinskis, Šarvuotųjų rinktinės istorija: rinktinės 15-os metų sukakčiai pažymėti nuo 1920. VII.14 iki 1935.VII.14, *LNMMB RK RSK*, F 29-700, l. 41; 1934 m. K. Pašio atsiminimai apie šarvuotųjų rinktinę, ten pat, F. 29-732, l. 10.

³⁰ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 12 ap–13; Šarvuotam traukiniui „Gediminas“ įsakymas Nr. 46a/3, Kaunas, 1920 m. spalio 30 d., ten pat, b. 4, l. 51.

³¹ A. Pociūnas, Šarvuoti traukiniai Lietuvos kariuomenėje, *Karys*, p. 23.

³² V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 339.

kavo į Rūdiškes, kur spalio 5–6 d. saugojo geležinkelio stotį nuo galimo priešo puolimo, spalio 6–7 d. Lentvaryje saugojo tiltą per Vokės upę. Spalio 8 d. buvo gautas įsakymas vykti į Vilnių saugoti Vilniaus–Lydos geležinkelio ruožo bei bazuotis Kirtimų stotyje. Tačiau vakare kariai, apleidę Vilnių, išvyko atgal į Lentvarį. Spalio 9 d. traukinio dalis apšaudė priešą ir toliau tarnybos reikalais išvyko į Vievį, kitą dieną grįžo į Kauną³³.

Nuo spalio 10 d. iki lapkričio 20 d. Kauno geležinkelių dirbtuvėse buvo šarvuojama ir ginkluojama kovinė dalis. Lapkričio 21 d. traukinys išvyko į Jonavą saugoti geležinkelio tilto nuo galimo lenkų kavalerijos brigados, prasisiveršusios prie Giedraičių, Kėdainių ir Jonavos kryptimi, antpuolio. Traukinį sudarė dvi artilerijos platformos su 4 pabūklais ir du kulkosvaidžių vagonai su 10 kulkosvaidžių³⁴, prie traukinio buvo priskirta 10 pėstininkų ir viena elektrotechnikos bataliono kuopa. Traukinio igula atiliko žvalgybą aplinkinėse teritorijose, kur veikė lenkų kavalerija³⁵. Šarvuotasis traukinys *Gediminas* veikė iki lapkričio 24 d., Apytalaukėje, Ginaičiuose ir Pridotkuose apšaudė lenkų kavaleriją ir grįžo į Kauną³⁶.

ŠARVUOTŪJŲ TRAUKINIŲ DALINIO STRUKTŪRA IR SUDĖTIS

Organizacinė struktūra ir personalinė sudėtis

1920 m. rugpjūčio 25 d.–1921 m. liepos 31 d. buvo tik vienas šarvuotasis traukinys *Gediminas*. Tačiau jo pagrindą papildžius šarvuotais garvežiais, platformomis, ginkluote, 1921 m. rugpjūčio 1 d. buvo suformuotas šarvuotųjų traukinių pulkas, kurį sudarė pulko štabas ir trys traukiniai – *Gediminas*, *Kęstutis* ir *Algirdas*.

Naujai suformuotam pulkui vadovavo plk. ltn. J. Kraucevičius³⁷. Eiti 1-ojo šarvuotojo traukinio *Gediminas* vado pareigas buvo patikėta kpt. Petru

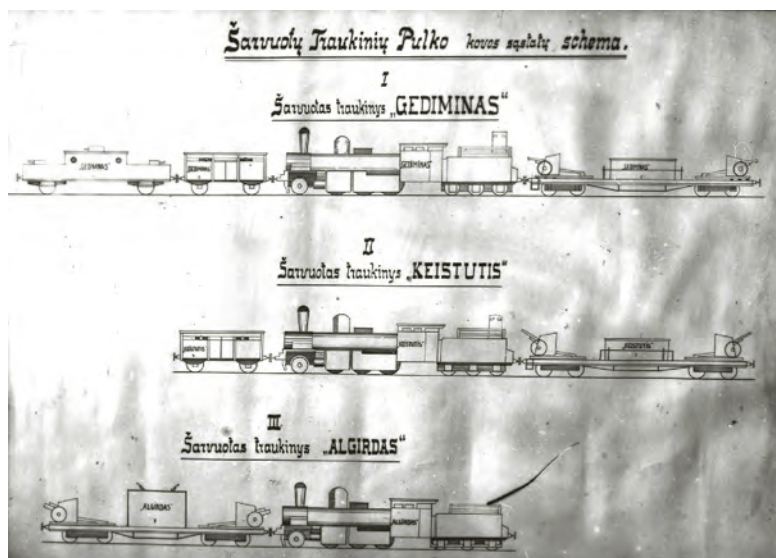
³³ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, LCVA, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 14–15.

³⁴ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 411.

³⁵ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, LCVA, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 16–17.

³⁶ V. Žeimantas, „Gediminas“ – pirmasis lietuvių šarvuotasis traukinys, *Geležinkelininkas*, 2000 m. rugpjūčio 1–15 d., Nr. 15, p. 4.

³⁷ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 181/2, Kaunas, 1921 m. rugpjūčio 4 d; 1924 m. Lietuvos Respublikos KAM l. e. šarvuotųjų rinktinės vado pareigas plk. ltn. J. Kraucevičiaus atestacijos lapas, LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1361a, l. 10.

Šarvuotųjų traukinių pulko kovos dalies (sąstato) schema.
Autorius – lt. Simas Sidabras, fotografas – Juozas Timukas. 1923 m. kovo 3 d.
VDKM negatyvų rinkiniai, N-738

Gudeliui³⁸, 2-ojo šarvuotojo traukinio *Kęstutis* – lt. Antanui Sidabrui, laikinai eiti 3-iojo šarvuotojo traukinio *Algirdas* vado pareigas – lt. Juozui Toliušiu³⁹. 1921 m. rugpjūčio 1 d. pulko etatinėje sudėtyje buvo 21 karininkas ir karo valdininkas bei 182 kareiviai⁴⁰. Faktiškai pulke visada tarnavo per 100–150 karių.

Vėliau laikiniais ir nuolatiniais šarvuotojo traukinio *Gediminas* vadais buvo kpt. Nikolajus Rozanovas⁴¹, vyr. lt. Henrikas Bliumentalis⁴², kpt. Kazys Abaras (Abaravičius)⁴³, mjr. Adolfas Zubavičius⁴⁴; šarvuotojo traukinio

³⁸ 1921 10 10 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės šarvuotųjų traukinių pulko kpt. Petro Gudelio tarnybos lapas, ten pat, ap. 2G, b. 180, l. 6 ap–7.

³⁹ Šarvuotųjų traukinių pulkui įsakymas Nr. 2/2, Kaunas, 1921 m. rugpjūčio 2 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 13, l. 3–3 ap.

⁴⁰ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų traukinių pulko istorinė apžvalga, ten pat, b. 8, l. 22.

⁴¹ Šarvuotųjų traukinių pulkui įsakymas Nr. 6/2, Kaunas, 1923 m. sausio 9 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 22, l. 11; 1923 07 30 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės šarvuotųjų traukinių pulko kpt. N. Rozanovo tarnybos lapas, ten pat, f. 930, ap. 2R, b. 85, l. 2–2 ap.

⁴² 1928 04 28 Lietuvos Respublikos KAM 2-ojo artilerijos pulko kpt. H. Bliumentalio tarnybos lapas, ten pat, ap. 2B, b. 194, l. 3–3 ap; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 196.

⁴³ Ten pat, p. 20.

⁴⁴ 1934 01 15 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės šarvuotojo traukinio „Gediminas“ mjr. A. Zubavičiaus tarnybos lapas, LCVA, f. 930, ap. 2Z, b. 52, l. 11.

Šarvuotųjų traukinių *Kęstutis* ir *Gediminas* įgula laisvu tarp mokymų metu.
Apie 1921–1922 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/47

Šarvuotojo traukinio *Kęstutis* garvežys ir šarvuotasis traukinys *Algirdas* geležinkelio stotyje.
Apie 1921–1923 m.

Geležinkelių muziejaus rinkiniai, GMIF-120

Kęstutis vadais – minėtasis vyr. ltn. A. Sidabras⁴⁵, vyr. ltn. Leonas Virbickas⁴⁶, kpt. H. Bliumentalis⁴⁷, vyr. ltn. Bronius Ambraziejus⁴⁸, o šarvuotojo traukinio *Algirdas* – kpt. Juozas Musteikis⁴⁹ ir vyr. ltn. H. Bliumentalis⁵⁰.

Nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. šarvuotojo traukinio dalinio vadovybė buvo pavaldi Artilerijos viršininkui, nuo 1924 m. sausio 1 d. – šarvuočių rinktinės vadui. Pastarasis buvo pavaldus Artilerijos viršininkui, nuo 1925 m. rugsėjo 5 d. – II karinės apygardos viršininkui, nuo 1927 m. birželio 15 d. – Karo technikos viršininkui⁵¹.

Traukinio kovos daliai vadovavo vadas, artilerijos platformų ir kulkosvaidžių vagonų vadai bei prie artilerijos platformų priskirti jaunesnieji karininkai. Traukinio vadas daugiausiai vadovavo rikiuotės, technikos ir ūkio tarnybai. Jo tiesioginiame pavaldume buvo padėjėjas, adjutantas, ūkio vedėjas, raštininkai. Karininkas mechanikas prižiūrėjo judamąją dalį – taisymą, ryšį ir signalizaciją, vadovavo taisant geležinkelį, darbams prožektoriaus stotyje. Karininkas sprogdintojas dirbo su sprogstamąja medžiaga ir įranga. Adjutantas organizavo šarvuotojo traukinio ir geležinkelio apsaugą, vadovavo nustatant išorinius ryšius, vykdė visus kitus vado nurodymus. Artilerijos platformos vadas, kuriam talkino jaunesnieji karininkai, ir kulkosvaidžių vagono vadas vykdė kovines užduotis, prižiūrėjo jiems priskirtą ginkluotę⁵². Kareivių komandai vadovavo viršila. Be vadovaujančiojo personalo šarvuotajame traukinyje tarnavo puskarininkiai ir kareiviai (tam tikroms specialybėms ir civiliai darbininkai) – artileristai ir kulkosvaidininkai, telefonistai, sprogdintojai, sekėjai, garvežio mašinistai, jo padėjėjai, drezinos vairuotojai, geležinkelio meistras ir amatininkai, elektromonteris, sanitarijos puskarininkis, apšvietimo specialistas, garvežio kūrikai, motociklininkas, konduktoriai, raštininkai, sandėlininkai, dailidė, šaltkalvis, siuvėjas, batsiuvys, virėjai.

⁴⁵ Šarvuočių rinktinėi įsakymas Nr. 2/4, Kaunas, 1924 m. sausio 2 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 24, l. 5; 1928 03 19 Lietuvos Respublikos KAM 2-ojo artilerijos pulko kpt. A. Sidabro tarnybos lapas, ten pat, f. 930, ap. 8, b. 93, l. 304–l. 304 ap.

⁴⁶ Šarvuočių rinktinėi įsakymas Nr. 295/2, Kaunas, 1924 m. gruodžio 30 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 25, l. 82.

⁴⁷ 1928 04 28 Lietuvos Respublikos KAM 2-ojo artilerijos pulko kpt. H. Bliumentalio tarnybos lapas, ten pat, f. 930, ap. 2B, b. 194, l. 3 ap.

⁴⁸ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 49.

⁴⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. 5, p. 294.

⁵⁰ 1928 04 28 Lietuvos Respublikos KAM 2-ojo artilerijos pulko kpt. H. Bliumentalio tarnybos lapas, LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 194, l. 3 ap; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 196.

⁵¹ 2014 m. Lietuvos centrinio valstybės archyvo pažyma apie šarvuočių rinktinės fondą Nr. 828, <http://www.archyvai.lt/lt/fondai/kariuomenelcva_f828.html>, [žiūrėta: 2015 01 07].

⁵² *Instrukcija šarvuotiems traukiniams*, p. 8–10.

Šarvuotojo traukinio Gediminas kulkosvaidžių vagono komanda prie vagono, ginkluoto 7,92 mm kalibro 1908 m. modelio *Maxim 08* (Vokietija) kulkosvaidžiais. Apie 1921 m. Iš kairės pirmas kulkosvaidžių vagono vadas ltn. A. Vilėniškis.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/12

Patį šarvuotąjį traukinį taikos metu sudarė tos pačios dvi pagrindinės dalys – kovos ir bazinė. Tačiau kovos dalyje be garvežio galėjo būti viena keturios artilerijos platformos, ginkluotos patrankomis ir haubicomis; vienas du kulkosvaidžių vagonai su 4–6 kulkosvaidžiais kiekviename, viena dvi (šarvuota ir nešarvuota) drezinos, skirtos žvalgybai. Bazinėje dalyje buvo keliolika kelevinių, įvairios paskirties ir specialiosios paskirties prekinų vagonų, kontrolinės platformos su geležinkelio medžiaga ir pagalbinėmis priemonėmis, kurios buvo kabinamos iš priekio ir galo⁵³, taip apsaugodavo platformas nuo galimo užvažiavimo ant sprogmens. Bazinis sąstatas buvo bendras visam traukiniui / daliniui⁵⁴.

Kariuomenėje veikė šarvuotieji traukiniai, kurie galėjo būti priskiriami tarpiniam tarp lengvųjų ir sunkiųjų šarvuotųjų traukinių tipui. Nors Lietuvos kariuomenėje veikė taktinis vienetas – šarvuotųjų traukinių pulkas (trijų traukinių kombinacija puikiai tiko dalyvauti kariniuose veiksmuose), tačiau kitose kariuomenėse jis būtų galėjęs atitikti tik šarvuotųjų traukinių batalioną.

⁵³ Ten pat, p. 3, 30.

⁵⁴ [J.] Kraucevičius, Plienu gaubta kariuomenė, *Karys*, p. 360.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* kovos dalis tarnybos metu. Apie 1921 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/18

1924 m. sausio 1 d. šarvuotųjų traukinių pulkas buvo reorganizuotas į šarvuotųjų traukinių batalioną. Jį sudarė traukiniai *Gediminas* ir *Kęstutis*⁵⁵. Šarvuotasis traukinys *Algirdas* buvo likviduotas, jo kadrinė sudėtis ir karinis turtas priskirtas traukiniui *Gediminas*⁵⁶. Šarvuotojo traukinio daliniui, vietoje ilgamečio dalinio vado plk. ltn. J. Kraucevičiaus, kuris buvo paskirtas į šarvuočių rinktinės vado pareigas⁵⁷, pradėjo vadovauti kpt., vėliau mjr. Juozas Musteikis⁵⁸. Tuo metu šarvuotųjų traukinių daliniuose buvo 11 karininkų, 2 karo valdininkai ir 89 kareiviai⁵⁹.

Turimais duomenimis taikos metu šarvuotieji traukiniai stovėjo Žemojoje Fredoje, Žemuosiuose Šančiuose ir Linksmakalnyje⁶⁰, nuo 1925 m. laikinai, o 1927 m. nuolatinai reorganizuotas kovinis vienetas buvo dislokuotas viename

⁵⁵ Šarvuotų traukinių pulkui įsakymas Nr. 285/2, Kaunas, 1923 m. gruodžio 21 d., *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 22, l. 276; Šarvuotų traukinių pulkui įsakymas Nr. 285/3, Kaunas, 1923 m. gruodžio 21 d., ten pat, l. 276;

⁵⁶ Šarvuotų traukinių pulkui įsakymas Nr. 285/4, Kaunas, 1923 m. gruodžio 21 d., ten pat; Šarvuotų traukinių pulkui įsakymas Nr. 288/2, Kaunas, 1923 m. gruodžio 27 d., ten pat, l. 277 ap.

⁵⁷ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2004, t. 4, p. 266.

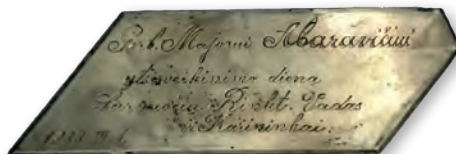
⁵⁸ Šarvuočių rinktinei įsakymas Nr. 2/2, Kaunas, 1924 m. sausio 2 d., *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 24, l. 4 ap.

⁵⁹ Šarvuočių rinktinei įsakymas Nr. 1/3, Kaunas, 1923 m. gruodžio 27 d., ten pat, l. 1–3.

⁶⁰ 1934–1937 m. A. Sidabro atsiminimai apie šarvuočių rinktinę, *LNMMB RK RSK*, F. 29-733, l. 6.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* eil. Prano Gudavičiaus kareivio užrašų knygelė. 1933 m. gegužės 10 d.
VDKM daiktų rinkiniai, S-7057

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* vadui mjr. Kaziu Abarui (Abaravičiui) priklausiusio nuotraukų albumo sidabrinė plokštelė. 1933 m. birželio 1 d.
VDKM, neinventorinta

didžiausių Lietuvos geležinkelių mazgų – Radviliškyje. Tačiau dalinio vadovybei nauja dislokacijos vieta kėlė įvairių nepatogumų, todėl buvo siūloma sugrįžti į Kauną, keltis į Kėdainius⁶¹.

Jau 1926 m. buvo galvojama apie šarvuotųjų traukinių dalinio išformavimą, o patys traukiniai net kurį laiką bazavosi Kėdainių geležinkelių depe, kuri saugojo 2-ojo artilerijos pulko kariai. Tačiau 1927 m. rugsėjo 16 d. šarvuotųjų traukinių batalionas nebuvo išformuotas, bet performuotas į kuopą, kurią sudarė tik *Gediminas*. Reorganizuojant šarvuotųjų traukinių batalioną, šarvuotasis traukinys *Kęstutis* buvo reorganizuotas ir likviduotas, jo kadrinė sudėtis ir karinis turtas buvo priskirti šarvuotajam traukiniui *Gediminas*. Aptariamuoju metu traukinyje tarnavo 5 karininkai, karo valdininkas, 5 puskarininkiai ir 41 kareivis⁶². 1927–1933 m. traukiniui vadovavo mjr. Kazys Abaras (Abaravičius)⁶³, o paskutiniuoju traukinio vadu buvo mjr. Adolfas Zubavičius⁶⁴.

⁶¹ 1930 03 01 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės vado mjr. V. Asevičiaus raportas Karo technikos viršininkui, *LCVA*, f. 1364, ap. 1, b. 177, l. 37; 1930 05 17 Lietuvos Respublikos KAM Karo technikos viršininko plk. K. Popeliučkos raportas Vyriausiojo štabo valdybos viršininkui, ten pat, l. 35; 1931 06 02 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės vado mjr. V. Asevičiaus raportas Karo technikos viršininkui, ten pat, l. 80 ap.

⁶² 1939 05 15 A. Tumo parašyti šarvuotųjų rinktinės istoriniai bruožai. Atsiminimai 1919–1935 m., *LNMMB RK RSK*, F29-737, l. 10.

⁶³ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 20.

⁶⁴ 1934 01 15 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinės šarvuotojo traukinio „Gediminas“ mjr. A. Zubavičiaus tarnybos lapas, *LCVA*, f. 930, ap. 2Z, b. 52, l. 11.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* sargybinis saugo traukinio bazinės dalies prekinis vagonus. Apie 1921 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/22

Šarvuotajame traukinyje *Gediminas* buvo du šarvuotieji garvežiai, keturios artilerijos platformos, du kulkosvaidžių vagonai, dvi kontrolinės platformos, prekinis vagonas su įrengta elektros stotimi ir prožektoriumi⁶⁵, po vieną prekinį vagoną artilerijos, inžinerijos, maisto, kuro (malkoms) sandėliui, virtuvei, įvairioms kitoms reikmėms, I-II, III kasės, IV klasės vagonus dalinio štabui, sargybai, klasei ir ambulatorijai (specialaus sanitarinio vagono nebuvo), vieną dengtą vagoną kariams gyventi⁶⁶.

1935 m. rugpjūčio 1 d. *de jure*, o rugpjūčio 14 d. *de facto* šarvuotųjų traukinių kuopa buvo išformuota⁶⁷. Traukinio garvežiai ir kai kurie vagonai buvo perduoti Susisiekimo ministerijai, o kitas turtas 2-ojo inžinerijos bataliono geležinkelių kuopai⁶⁸, kur likęs karinis inventorių buvo priskirtas statybos kuopoms, vietinėms ir kilnojamoms dirbtuvėms.

2.2 Dalinio technika, karių ginkluotė ir ekipuotė bei tarnyba

Taikos metu kariuomenėje liko dar Nepriklausomybės kovose naudota šarvuotoji karinė technika (riedmenys), kuri buvo taisyta, keista nauja arba sukomplektuota iš Geležinkelių valdybos priemonių. Šarvuotame traukinyje buvo garvežiai, artilerijos platformos, kulkosvaidžių vagonai, drezina, keleiviniai klasiniai ir prekiniai vagonai, kontrolinės platformos.

⁶⁵ Tik 1921 m. buvo įsigytas prožektorius. 1934 m. J. Kraucevičiaus atsiminimai apie šarvuočių rinktinę 1920–1924 m., *LNMMB RK RSK*, F. 29-730, l. 21.

⁶⁶ 1931 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos KAM šarvuočių rinktinės papildomo inžinerijos etatinio turto žinios, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 52, l. 93.

⁶⁷ Įsakymas šarvuočių rinkinei Nr. 223/2, Kaunas, 1935 m. liepos 31 d., ten pat, b. 86, l. 154–155; Z. Ivinskis, Šarvuočių rinktinės istorija: rinktinės 15-os metų sukakčiai pažymėti nuo 1920.VII.14 iki 1935.VII.14, *LNMMB RK RSK*, F29-737, l. 11.

⁶⁸ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 352.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* garvežys *Kęstutis*. 1930 m. rugsėjo 25 d.
VDKM, neinventorinta

Šarvuotieji traukiniai *Algirdas* ir *Kęstutis* stovi ant atsarginių bėgių savo dislokacijos vietoje.
Žemoji Freda, Kaunas, apie 1921–1923 m.
Edvardo Vasiliausko asmeninė kolekcija

Iš viso per visą šarvuotųjų traukinių funkcionavimo laiką kovos dalyje buvo vokiški prekiniai garvežiai⁶⁹, keturašės ir dviašės artilerijos platformos, kulkosvaidžių vagonai, motorinė ir rankinė šarvuotosios drezinos. Pirmoji buvo gauta 1921 m. spalio 11 d., o antroji 1934 m. balandžio 7 d.⁷⁰ Bazinėje dalyje rusiški ir vokiški buvo keturašiai, triašiai ir dviašiai keleiviniai I-II III ir IV klasės bei prekiniai vagonai ir kontrolinės platformos⁷¹.

Iš pradžių minėtieji riedmenys buvo priskirti tik vienam šarvuotajam traukiniui – *Gediminas*, tačiau jo pagrindu suformavus šarvuotųjų traukinių pulką iš trijų traukinių – visa ši technika, papildyta dar iš geležinkelių dirbtuvių gauta technika, buvo atitinkamai perskirstyta.

1926 m. rugsėjo 22 d. šarvuotųjų traukinių batalione buvo du garvežiai, penkios artilerijos platformos, du kulkosvaidžių vagonai, keturi klasiniai vagonai, elektros stoties vagonas, virtuvės vagonas, 19 prekių gyvenamųjų vagonų ir penki negyvenamieji prekiniai vagonai⁷². Batalioną performavus į kuopą jame liko tokie patys riedmenys, išskyrus kovinę dalį, kuri sumažėjo viena artilerijos platforma⁷³.

Galiausiai, performuojant ir išformuojant šarvuotuosius traukinius, garvežiai 1926 m. rugpjūčio 28 d., rugsėjo 22 d. buvo perduoti 2-ajam artilerijos pulkui ir Geležinkelių valdybai, artilerijos platformos ir kulkosvaidžių bei keleiviniai III, IV klasės vagonai – 2-ajam artilerijos pulkui, I-II klasės, drezinos – 1935 m. rugsėjo 4 d. 2-ajam inžinerijos batalionui. Kita dalis prekių vagonų ir platformų (1926, 1929, 1930, 1935 m.) buvo perduoti 2-ajam artilerijos pulkui, 2-ajam inžinerijos batalionui ir Geležinkelių valdybai⁷⁴.

⁶⁹ Šarvuotųjų traukinių garvežiai buvo P₅⁴ serijos 1905 m. „Henschel“ (Nr. 653), 1906 m. ir 1908 m. „Borsing“ (Nr. 673 ir Nr. 689), 1903 m. „Hanomag“ (Nr. 684) firmų ir P₄³ serijos Nr. 633 (visi Vokietija).

⁷⁰ Šarvuotųjų traukinių pulkui įsakymas Nr. 13/6, Kaunas, 1923 m. sausio 20 d., *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 22, l. 16; 1923 m. spalio mėn. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų traukinių pulko mechaniko vyr. lt. A. Barotos raštas Geležinkelių valdybos Traukos tarnybos viršininkui, ten pat, b. 23, l. 57; 1936 02 20 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinių žinios apie gautus ir perduotus riedmenis 1924–1936 m., ten pat, b. 81, l. 159; 1921 06 30 Lietuvos Respublikos KAM Tiekimų valdybos viršininko mjr. S. Zaskevičiaus pareiškimas krašto apsaugos ministrui, ten pat, f. 1, ap. 1, b. 144, l. 10.

⁷¹ 1936 02 20 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinių žinios apie gautus ir perduotus riedmenis 1924–1936 m., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 81, l. 159.

⁷² Šarvuotųjų rinktinei įsakymas Nr. 270/36, Kaunas, 1926 m. rugsėjo 30 d., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 28, l. 493.

⁷³ Šarvuotųjų rinktinei įsakymas Nr. 290/5, Kaunas, 1927 m. spalio 11 d., ten pat, b. 30, l. 349 ap.

⁷⁴ 1936 02 20 Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų rinktinių žinios apie gautus ir perduotus riedmenis 1924–1936 m., ten pat, f. 828, ap. 1, b. 81, l. 159.

Tiesa, Lietuvos kariuomenės atstovai nuolat ieškojo galimybių ir būdų modernizuoti karinę techniką. Pavyzdžiui, 1928 m. buvo galvota įsigyti automotrisę⁷⁵, tačiau išskirtinai karo tikslams firmos automotrisių negamino, nors specialių užsakymų galėjo įvykdyti. Buvo ieškota įsigyti transportui ir keleiviams vežti (*Berliet* (Prancūzija), *Fiat* (Italija) ir *Tatra* (Čekoslovakija) firmų) geležinkelių technikos⁷⁶.

Taikos metu šarvuotajame traukinyje *Gediminas* buvo 2 vnt. 75 mm 1916 m. (Prancūzija) ir 2 vnt. 57 mm (Vokietija) modelio patrankų, 4 vnt. 7,92 mm 1908 m. modelio *Maxim 08* kulkosvaidžių (Vokietija). Kitame šarvuotajame traukinyje *Kęstutis* buvo įrengta 2 vnt. 77 mm 1896 m. / 1916 m. (Vokietija) patrankų ir 4 vnt. 7,92 mm 1908 m. modelio *Maxim 08* (Vokietija) kulkosvaidžių. O šarvuotajame traukinyje *Algirdas* buvo įtaisyti 2 vnt. 105 mm 1898 m. / 1909 m. modelio haubicų (Vokietija) ir 2 vnt. 7,92 mm 1908 m. modelio *Maxim 08* kulkosvaidžių (Vokietija)⁷⁷. Reikia paminėti, kad nors ir ant šarvuotojo traukinio artilerijos platformos (viduryje) buvo šarvuota keturkampė vadavietė su keturiomis šaudymo angomis, skirtomis kulkosvaidžiams, tačiau to neužteko. Traukinyje turėjo būti mažiausiai vienas kulkosvaidžių vagonas bent su 14 vnt. kulkosvaidžių: dviem – bokštelyje ant stogo (nes papildomai turėjo būti bent po du kulkosvaidžius bokšteliuose), keturiais besisukančiais – vagono kampuose, aštuoniais (po keturis iš šonų) – ant platformos⁷⁸.

Tenka pridurti, kad 1921 m. rugsėjo–1922 m. kovo mėn. geležinkelių ir artilerijos dirbtuvėse buvo apšarvuoti du kovos dalies garvežiai, artilerijos platformos su 75 mm prancūzų ir 57 mm vokiečių patrankomis, įrengtuose bokšteliuose buvo įtaisytos vietos kulkosvaidžiams, o bazinėje dalyje – įrengti I klasės keleiviniai ir 8 prekiniai vagonai⁷⁹.

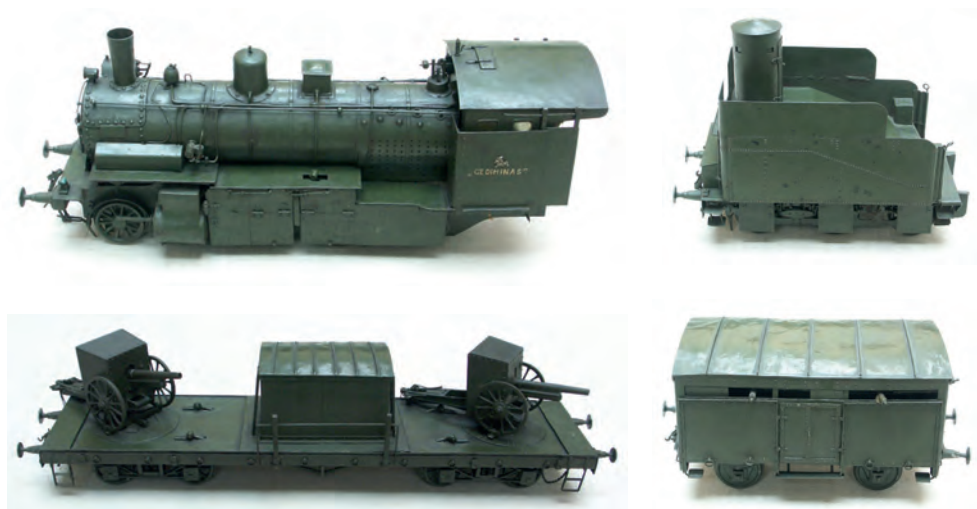
⁷⁵ Automotrisė (pranc. *automotrice*) – vagonas su vidaus degimo varikliu, naudojamas keleiviams vežti.

⁷⁶ 1928 11 18 Lietuvos Respublikos KAM komisijos karinei technikai pirkti aktas, ten pat, f. 828, ap. 1, b. 44, l. 9 ap.

⁷⁷ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotų traukinių pulko istorinė apžvalga, ten pat, b. 8, l. 20 ap.–21; A. Pociūnas, Šarvuoti traukiniai Lietuvos kariuomenėje, *Karys*, p. 23. 1923 m. rugpjūčio 10 d. Artilerijos viršininko valdybos pareiškime minimi 8 šarvuotųjų traukinių pulko pabūklai: 2 – 75 mm, 2 – 76,2 mm, 2 – 77 mm, 2 – 105 mm. 1923 08 10 Lietuvos Respublikos KAM Artilerijos viršininko valdybos pareiškimas, *LCVA*, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 195–195 ap.

⁷⁸ А. В. Шавровъ, *Бронеподъзда. Значение, вооружение, организация и тактика бронеподъздовъ*, с. 15.

⁷⁹ 1920–1922 m. Lietuvos Respublikos KAM šarvuotųjų traukinių pulko istorinė apžvalga, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 8, l. 21-21 ap.

Modelis. Šarvuotasis traukinys *Gediminas*. Lietuva. Autorius ir sukūrimo metai nežinomi.
VDKM ginklų rinkinys, G-820

1923 m. rugpjūčio 10 d. buvo archyvineame dokumente minimi 8 šarvuotųjų traukinių pulko 75 mm, 76,2 mm, 77 mm, 105 mm pabūklai⁸⁰, tačiau duomenų apie 76,2 mm patrankas, naudotas traukiniuose, aptikti nepavyko, o ir turimoje gausioje ikonografinėje medžiagoje – jų nesimato. 1923–1924 m. į šarvuotųjų traukinių ginkluotę buvo įtrauktos vokiškos 57 mm patrankos. Šie pabūklai šarvuotųjų traukinių ginkluotėje išsilaikė iki XX a. 4-ojo dešimtmečio vidurio. Teiktinas 1934 m. pavyzdys, kada šarvuotojo traukinio keturiose artilerijos platformose buvo po dvi 57 mm kaponierių patrankas, 77 mm patrankas ir viena 105 mm haubica, dviejuose kulkosvaidžių vagonuose – 25 vnt. 1908 m. modelio *Maxim 08* (Vokietija) kulkosvaidžių. O bazinę dalį sudarė po vieną I-II, III ir IV klasės trys keleiviniai vagonai, skirti karininkams, kareiviams, sargybos būstui, štabui, klasėms, aštuoni prekiniai vagonai artilerijos, technikos inventoriui, maisto sandėliui, kurui (malkoms), virtuvei, elektros stočiai ir dvi kontrolinės platformos⁸¹.

⁸⁰ 1923 08 10 Lietuvos Respublikos KAM Artilerijos viršininko valdybos pareiškimas, ten pat, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 195–195 ap.

⁸¹ 1934 m. gegužės mėn. Lietuvos Respublikos KAM šarvuočių rinktinės vado mjr. A. Zubavičiaus raportas rinktinės vadui, ten pat, f. 828, ap. 1, b. 78, l. 12; 1934 11 21 Lietuvos Respublikos KAM einančio Karo technikos štabo viršininko pareigas plk. lt. P. Kutkos atsakymas į paklausimą Vyriausiojo štabo valdybos II skyriaus viršininkui, ten pat, f. 1364, ap. 1, b. 177, l. 258.

Šarvuotojo traukinio *Gediminas* ėgulos kariai klausinėjami artilerijos platformos vado ltn. Juozo Toliušio teorinių mokymų metu. Apie 1922 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-14934/4

Tenka pabrėžti, kad Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai buvo naudojami žvalgybos, priedangos ir paramos funkcijoms atlikti, strateginiams ir kariniams objektams saugoti. Traukiniai buvo eksploatuojami kietu kuru – mal-komis ir anglimis, jų vidutinis greitis buvo 30–45 km/h, maksimalus – 65 km/h. Traukinio privalumais laikytinas moralinis aspektas (galėjo priešą priversti trauktis, panikuoti), ugnies galia (lengvoji ir sunkioji artilerija, kulkosvaidžiai), manevringumas (pakankamai greitas judėjimas, netikėtumo faktorius), pakanka-mai nesudėtingas techninis valdymas. Tačiau šarvuotojo traukinio eksploatacija (pastatymas, išlaikymas ir apginklavimas) kainavo brangiai, veikimas priklausė nuo geležinkelio tinklo (veikė tik apibrėžtame jo ruože), buvo apribotas veiksmis naktį ir žiemą (negalėjo vykdyti efektyvių veiksmų tamsiu paros metu, šaltuoju metu laiku galėjo pradėti veikti tik po 3–6 val.)⁸², buvo dalinai šarvuotas, turėjo ribotą šaudymo sektorių (patrankų šaudymo sektorius siekė 90, o kulkosvai-džių – 180 laipsnių, ne visada buvo galima šaudyti iš dviejų pabūklų kartu), sudėtinga komplektacija ir trūko ryšio (kariai bendravo rupu, sutartiniais ženklais, telefonu)⁸³, todėl šarvuotųjų traukinių buvo atsisakyta.

⁸² *Instrukcija šarvuotiems traukiniams*, p. 6–7; 1934 06 04 Lietuvos Respublikos KAM šarvuočių rinktinės vado gen. št. plk. ltn. A. Šovos raportas Karo technikos viršininkui, ten pat, f. 828, ap. 1, b. 78, l. 32.

⁸³ А. В. Шавровъ, *Бронепозъзда. Значеніе, вооруженіе, организація и тактика бронепозъздовъ*, с. 5.

Šarvuotieji traukiniai buvo nudažyti slepiamąja spalva netaisyklingų formų dėmėmis, atskiroms užduotims vykdyti buvo maskuoti parankinėmis priemonėmis⁸⁴. Ant traukinio garvežio, vagonų šonų buvo ta pati simbolika – Vytis raudoname fone, traukinio pavadinimas bei vagonų numeriai. Patys šarvuotieji traukiniai buvo ginkluoti įvairių kalibrų artilerijos pabūklais (Prancūzija ir Vokietija), kulkosvaidžiais (Vokietija), jų įgula: karininkai – 7,65 mm *Mauser* (Vokietija) ir *Retolaza* (Ispanija) pistoletais, kardais, puskarininkiai – 9 mm *Parabellum* (Vokietija) pistoletais, kareiviai – lengvaisiais pėstininkų šaunamaisiais ginklais: 7,92 mm 1888 m., 1898 m. modelio *Mauser* (Vokietija) šautuvais ir karabinais, 7,71 mm 1914 m. modelio *Ross Enfield* (Didžioji Britanija) šautuvais bei granatomis. Kariai dėvėjo lietuviškas karines uniformas su išskirtiniais skiriamaisiais ženklais. Nuo 1923 m. tik šarvuotųjų traukinių dalinio kariai nešiojo antpetinį ženklą, kuriame buvo pavaizduotas ratas, pabūklas ir sparnai, o nuo 1931 m. kariai nešiojo bendrąjį šarvuotųjų ženklą, kuriame buvo pavaizduoti vikšras ir pabūklo bei kulkosvaidžio vamzdžiai. Kariai ir darbininkai tarnybos metu dėvėjo ne tik uniformas, bet ir odinius bei darbo kostiumus.

Karių tarnyba traukinių dalinyje vyko organizuotai. Kariai dalinyje išeidavo teorinį ir praktinį mokymą. Jie mokėsi lietuvių kalbos, istorijos, politologijos, geografijos, matematikos, fizikos, geometrijos, statutų, tikybos, rikiuotės, šarvuočių taktikos (ginantis, puolant, stabdant), ryšių, karo inžinerijos ir karo topografijos, ginklų (artilėrijos pabūklų, kulkosvaidžių, šautuvų, karabinų, pistoletų, granatų), geležinkelio pažinimo ir šaudybos, traukinio aptarnavimo, gimnastikos, higienos. Taip pat buvo komandiruojami tobulintis į kitas krašto apsaugos ir susisiekimo žinybos įstaigas. Mokymosi metu buvo naudojama įvairi literatūra, brėžiniai ir pati kovinė technika.

IŠVADOS

1920 m. sausį pradėtas statyti šarvuotasis traukinys rugpjūčio 25 d. buvo suformuotas ir pavadintas *Gediminu*. Rugsėjo 10 d. gavęs pirmąjį kovinį įsakymą vykti į Suvalkų frontą, kur dalyvavo kovose su lenkais, neteko dalies sąstato ir įgulos. *Gediminas* fronte vykdė žvalgomąsias ir paramos funkcijas, o taikos metu saugojo strateginius objektus, dalyvavo manevruose, pratybose ir mokymuose.

Šarvuotieji traukiniai buvo sudaryti iš dviejų pagrindinių dalių – kovos ir bazinės. Kovos dalyje buvo vokiški prekiniai garvežiai, viena keturios keturašės ir dviašės artilerijos platformos (vadintos lėkštvaigonais), ginkluotos patrankomis ir haubicomis; vienas du kulkosvaidžių vagonai, ginkluoti kulkosvaidžiais, viena dvi motorinė ir rankinė šarvuotosios drezinos, skirtos žvalgybai. Bazinėje dalyje

⁸⁴ Ten pat, c. 19.

buvo keliolika rusiškų ir vokiškų keturašių, triašių ir dviašių keleivinių I-II III ir IV klasės bei prekinų vagonų ir kontrolinių platformų. Bazinis sąstatas, kuris koviniuose veiksmuose nedalyvaudavo, buvo bendras visam traukiniui arba daliniui ir naudojamas apsaugai ir paramai.

Šarvuotieji traukiniai buvo ginkluoti įvairių kalibrų prancūziškais ir vokiškais lauko patrankomis ir lauko haubicomis, kulkosvaidžiais. Šarvuotieji traukiniai buvo nudažyti prancūzišku, vėliau vokišku kamufliažu arba tik slepiamąja spalva ir atskiroms užduotims vykdyti buvo maskuojami. Ant traukinio garvežių, vagonų šonų buvo baltas Vytis raudoname fone, baltos spalvos dažais buvo parašytas traukinio pavadinimas bei vagonų numeriai.

Traukinių įgulos buvo ginkluotos pistoletais, kardais, šautuvais ir karabinais, granatomis. Iš pradžių kariai dėvėjo vokiškas, amerikietiškas, vėliau tik lietuviškas karines uniformas su skiriamaisiais ženklais. Kariai ir darbininkai tarnybos metu dėvėjo ne tik uniformas, bet ir odinius bei darbo kostiumus.

1921 m. rugpjūčio 1 d. šarvuotojo traukinio *Gediminas* pagrindu buvo suformuotas šarvuotųjų traukinių pulkas, kurį sudarė trys traukiniai – *Gediminas*, *Kęstutis* ir *Algirdas*. 1924 m. sausio 1 d. pulkas buvo reorganizuotas į šarvuotųjų traukinių batalioną. Jį sudarė traukiniai *Gediminas* ir *Kęstutis*. 1927 m. rugsėjo 16 d. šarvuotųjų traukinių batalionas buvo performuotas į kuopą, kurią sudarė tik *Gediminas*. 1935 m. rugpjūčio 14 d. buvo išformuotas paskutinis šarvuotasis traukinys. Šarvuotieji traukiniai buvo dislokuoti Kaune (Žemojoje Fredoje, Žemuosiuose Šančiuose ir Linksmakalnyje), nuo 1925 (1927) m. – Radviliškyje.

Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai galėjo būti priskiriami vidutinių šarvuotųjų traukinių tipui, o savo dydžiu niekada neprilygo nustatytam. Performuojant ir išformuojant šarvuotuosius traukinius, daugiausiai dėl jų brangios eksploatacijos ir trūkstamo finansavimo, jų riedmenys buvo perduoti 2-ajam artilerijos pulkui, 2-ajam inžinerijos batalionui ir Geležinkelių valdybai.

MASKUOTĖS NAUDOJIMAS LIETUVOS KARIUOMENĖJE XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE

Lina Kasparaitė-Balaišė

ĮVADAS

Maskuotės principai nuo seno egzistuoja gyvūnijos pasaulyje, kuriame instinktyvus prisitaikymas prie aplinkos kolorito lemia išlikimo galimybes. Vienokių ar kitokių pavienės maskuotės apraiškų galima rasti daugelyje pasaulyje vykusių karų, nuo legendinio Graikų Trojos arklio (XII a. pr. Kr.) iki Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) nepriklausomybės karo dalyvių slepiamos spalvos drabužių (1775 m.)¹. Be to, minėtina ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karvedžio didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus panaudota taktinė gudrybė Salaspilio mūšyje (1605 m.), kuriame kariuomenė buvo *papildyta* žmogaus pavidalo iškamšomis². Tai tik keletas paskirų maskuotės panaudojimo aspektų pavyzdžių.

Karyboje kryptingas maskuotės naudojimas buvo plačiai taikytas Pirmojo pasaulinio karo metu, kada buvo suvokta prisitaikymo prie vietos aplinkos būtinybė tam, kad būtų išlaikyti paslapyje karinių veiksmų planai. Šio karo laikotarpiu karinei maskuotei apibūdinti buvo sukurtas specialus terminas *kamufliažas* (pranc. *camouflage*). 1917 m. JAV leidžiamame mokslo populiarinimo žurnale *Popular Science Monthly* pasirodė informacinis straipsnis, aiškinantis žodžio *kamufliažas* kilmę. Naują žodžio, pažodžiui reikšiančio *mulkinti, apgaudinėti* priešą, reikšmę įžvelgė prancūzai norėdami apibūdinti karo frontuose panaudotą karinės technikos, ginklų ir kelių maskavimą / slėpimą nuo priešo oro žvalgų³. Vėliau šio termino prasmę aiškino ir Lietuvos karinė spauda⁴. Karo kovų specifika atskleidė sistemingo maskuotės naudojimo privalumus ir lėmė tai, kad maskavimo principai buvo reglamentuoti bei įtraukti į daugelio, taip pat ir Lietuvos, kariuomenių sistemas. Lietuvos kariuomenėje maskuotė buvo pritaikyta įvairiais būdais, kurie yra svarbūs ir tyrinėtini, nes atspindi tuolaikines karybos naujoves.

¹ S. Reit, *Masquerade. The Amazing camouflage deceptions of World War II*, New York, 1978, p. 1–2.

² *Žymiausi Lietuvos mūšiai ir karinės operacijos*, sud. K. Zikaras, Vilnius, 2013, p. 105.

³ A New French War World Which Means „Fooling the Enemy“, *Popular Science Monthly*, 1917, Nr. 2, p. 217.

⁴ *Camouflage, Karys*, 1921, Nr. 25, p. 204–205.

Iki šiol maskuotės naudojimo Lietuvos kariuomenėje XX a. 3–4 dešimtmetyje tyrimai labai menki. Minėtina bene vienintelė Vido Grigoraičio mokslinė publikacija *Lietuvos kariuomenės technika 1918–1940*⁵, kurioje autorius nagrinėja Lietuvos kariuomenėje naudotos karinės technikos ir autotransporto įsigijimo, eksploatavimo klausimus. Greta šios problematikos autorius apžvelgia technikos dažymo ypatumus, maskuojamas spalvas ir figūrinių spalvų kontrastą. Pažymėtina, kad čia aptariamas tik vienas iš keleto maskuotės naudojimo aspektų, taigi kita maskuotės naudojimo specifika lieka neatskleista. Užsienio valstybėse šioje srityje nuveikta žymiai daugiau, yra nagrinėta JAV, Didžiosios Britanijos, Sovietų Sąjungos ir Vokietijos kariuomenių taktinis maskuotės naudojimas Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu⁶. Atskiro dėmesio yra sulaukę karo laivų maskavimo ypatumai⁷. Taigi šio straipsnio tikslas – apžvelgti maskuotės termino sampratą ir XX a. 3–4 dešimtmetyje Lietuvos kariuomenėje naudotas maskuotės priemones ir būdus.

Tematikos istoriografinė situacija ir specifika nulėmė platų ikonografinių šaltinių, kuriuose užfiksuotas maskuotės pritaikymas, praktika ir priemonės, pasirinkimą. Didelė dalis šių šaltinių yra saugomi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Fotodokumentų skyriuje. Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) rinkiniuose saugomi eksponatai suteikė unikalių galimybių atskleisti maskuotės būdus ir pateikti tikrą vaizdą. Didžioji dalis muziejuje saugomų nuotraukų yra publikuojamos pirmą kartą. Kita dalis archyvinių šaltinių, t.y. dokumentai, kuriuose galima rasti naudingų duomenų apie maskavimo naudojimą, yra išsibarstę įvairiuose LCVA fonduose: Šarvuočių rinktinės (f. 828), Pėstininkų inspekcijos (f. 836), Kariuomenės štabo (f. 929), Karo technikos valdybos (f. 1364), Artilerijos inspekcijos (f. 1373). Ne mažiau

⁵ V. Grigoraitis, *Lietuvos kariuomenės technika 1918–1940*, Vilnius, 2009, p. 205–210.

⁶ S. Reit, *Masquerade. The Amazing camouflage deceptions of World War II ...*, 255 p.; G. Hartcup, *Camouflage: a history of concealment and deception in war*, Barnsley, 2008, 156 p.; C. Coutin, *Tromper l'ennemi. L'invention du camouflage moderne en 1914–1918*, Villers sur Mer, 2012, p. 230; G. L. Rottman, *World War II Tactical camouflage techniques*, Oxford, 2013, 64 p.; H. P. Conley, *A history of camouflage: concealment and deception. Research report*, Alabama, 1988, 58 p.; H. Goodden, *Camouflage and Art – Design for Deception in World War II*, London, 2007, 192 p.; M. Kenneth, *Maskirovka: The Soviet system of camouflage. Student research report*, New York, 1981, 26 p.

⁷ D. Williams, *Naval Camouflage 1914–1945: A Complete Visual Reference*, Annapolis, 2001, 256 p.; J. Asmussen, E. Leon, *German Naval Camouflage: 1939–1941*, Annapolis, 2013, 192 p.; E. Leon, J. Asmussen, *German Naval Camouflage: 1942–1945*, Annapolis, 2014, 192 p.; M. G. Wright, *British and Commonwealth Warship Camouflage of WWII: Destroyers, Frigates, Sloops, Escorts, Minesweepers, Submarines, Coastal Forces and Auxiliaries*, Annapolis, 2014, 144 p.; H. Murphy, M. Bellamy, John Graham Kerr and the Early Development of Ship Camouflage, *The Northern Mariner / le marin du nord*, Ottawa, 2009, vol. XIX, No. 2, p. 171–192.

svarbūs buvo ir Lietuvos kariuomenės taisyklių rinkiniai, ir Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, JAV kariuomenių statutai⁸, kuriuose įtvirtintos bendrosios su maskavimo naudojimu susijusios nuostatos. Periodinėje spaudoje⁹, kurioje yra publikuota didelė dalis Lietuvos kariuomenės karininkų teorinių pasvarstymų maskuotės naudojimo klausimais, pateikti straipsniai padėjo papildyti duomenis apie maskuotės būdus.

TERMINO MASKUOTĖ SAMPRATA

Šiandien plačiai vartojamas tarptautinis žodis *kamufliažas* žodynuose apibrėžiamas dvejopai. Visų pirma, kaip ko nors maskavimas, pridengimas, o antroji reikšmė – karinės technikos paviršiaus dažymas netaisyklingomis dėmėmis, kad jos kontūrų nebūtų matyti ir kad priešas negalėtų jos pastebėti¹⁰. Pastaroji žodžio kamufliažas (rus. *камуфляж*) samprata pateikiama ir Rusijos kariniuose enciklopediniuose žodynuose¹¹. O specializuotuose, NATO (angl. *North Atlantic Treaty Organization*) standartus atitinkančiuose, karinių terminų žodynuose tas pats maskuotės terminas pateikiamas kur kas platesne reikšme, t.y. natūralių arba dirbtinių medžiagų naudojimas siekiant suklaidinti priešą, likti jo nepastebėtam arba, tiesiog, kaip priešo stebėjimo neutralizavimas¹². Svarbu pažymėti ir tai, kad termino *kamufliažas* šiuolaikiniame Lietuvos karybos teoriniame naratyve nėra, jį atitinka terminas *maskuotė*. Nors karinei maskuotei apibrėžti karinėje anglų kalbos terminijoje egzistuoja du žodžiai, t.y. *camouflage* ir *concealment*, kurie išvertus į lietuvių kalbą reiškia tą patį – *maskavimas*. Nepaisant šio pirminio panašumo, žodžiu *concealment* apibūdinama tik tokia veikla, kuria siekiama neutralizuoti priešą sekimą, t. y. visiškai paslėpti nuo priešą objektus ar veiksmus. O žodžiu *camouflage* apibūdinamas kur kas didesnis priemonių spektras, t. y. bet kokių medžiagų ar būdų naudojimas siekiant išlaikyti priešą neidentifikuotus objektus, pozicijas ar veiksmus. Šiuo atveju naudojama maskuotė turi ne tik paslėpti

⁸ *Karo lauko rengimo dėsniai*, Kaunas, 1933, 200 p.; *Camouflage for troops of the line*, Washington, 1918, 24 p.; *Engineer field manual, Camouflage*, Washington, 1940, 52 p.; *Instruction provisoire technique. Sur Le Camouflage*, Paris, 1932, 79 p.; *Manual of Military engineering*, London, 1905, 336 p.

⁹ *Karys* – periodinis leidinys, 1920–1940 m. leistas Lietuvos kariuomenės štabo ir švietimo skyriaus; *Mūsų žinynas* – periodinis Lietuvos karybos ir istorijos žurnalas, 1921–1940 m. leistas Lietuvos kariuomenės štabo ir švietimo skyriaus.

¹⁰ *Tarptautinių žodžių žodynas*, sud. V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, 1999, p. 568.

¹¹ *Военный энциклопедический словарь*, пред. Н. В. Огарков, Москва, 1984, с. 314; *Военный энциклопедический словарь*, сост. Ю.Т. Аверьянов, Москва, 2007, с. 309.

¹² *NATO terminų aiškinamasis žodynas*, red. J. Norgėla, Vilnius, 2006, p. 62; R. Bowyer, *Dictionary of military terms*, London, p. 38.

objektą, bet ir klaidinti priešą, sukliudyti tiksliai atpažinti objektą ir tikrąją padėtį, šiam tikslui pasiekti galimas fiktyvių objektų naudojimas¹³. Maskuotė turi padėti sukurti iliuziją, jog fiktyvūs objektai yra tikri, apsunkinti objekto formų arba atstumų nustatymą¹⁴. Pastaroji maskuotės reikšmė atsirado jau pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, tačiau iš pagrindų nepakitusi, išlaikiusi pamatines nuostatas, įsigalėjo šių dienų karinėje teorijoje ir praktikoje. Tuomet jau buvo akcentuojamas priešo oro ir žemės žvalgų klaidinimas, stebėjimo pobūdis skiriamas į tiesioginį ir netiesioginį. Pirmasis stebėjimo būdas buvo suprantamas kaip plika akimi arba naudojant optinius prietaisus regimas vaizdas. O netiesioginiam stebėjimui buvo priskiriama aerofotonuotraukų analizė¹⁵. Buvo skiriami trys pagrindiniai maskavimo metodai, kurių deriniai turėjo padėti pasiekti efektyvių rezultatų, t.y. norimų paslėpti objektų dengimas natūraliomis arba dirbtinėmis priemonėmis, maskuojamo objekto vizualus pavertimas vietovės dalimi ir fiktyvių modelių, dirbtinių priemonių naudojimas norint nukreipti priešo dėmesį nuo tikrųjų objektų, pvz., apkasų¹⁶.

Lietuvos kariuomenėje apie maskuotės sampratą ir naudojimo privalumus bene pirmą kartą viešai buvo prabilta pasibaigus Nepriklausomybės kovoms – 1921 m. žurnale *Karys* pasirodė Karo technikos viršininko plk. Aleksandro Kurkausko apžvalginis straipsnis apie kovinių pozicijų maskuotės ypatumus ir dažomųjų priemonių naudojimą¹⁷. Čia autorius bendrais bruožais pasakoja apie dažymo specifika, naudojant specialų prietaisą, purškiantį dažų ir cemento mišinį. Tas pats plk. A. Kurkauskas 1925 m. Aukštųjų karo technikos kursų išleistame leidinyje *Patvarioji fortifikacija prieš ir po Didžiojo karo*, nagrinėdamas fortifikacijos reikšmę, užsimena, jog statinių maskavimas turėjo būti viena pagrindinių apsauginių priemonių nuo sunkiosios artilerijos ugnies, tačiau plačiau šio reiškinio nedetalizavo¹⁸.

Išsamiau maskuotę aptaria inžinerijos mjr. Antanas Novickis 1928 m. karo mokslo žurnale *Mūsų žinynas* straipsnyje pavadinimu *Kamufliažas*¹⁹, kuriame bendrais bruožais nusako 1927 m. išleisto Prancūzijos kariuomenės kamufliažo statuto pagrindines idėjas. Čia maskuotė apibūdinama kaip tam tikros rūšies menas išnaudoti visas parankines priemones ir paslėpti kariuomenę nuo priešininko sekimo arba sukliudyti jo sekimo išpūdžius. Analogiškai, tiesiogiai ar

¹³ *The Warrior Ethos and Soldier Combat Skills*, Washington, 2008, p. 82–83.

¹⁴ G. L. Rottman, *World War II Tactical camouflage techniques*, Oxford, 2013, p. 7.

¹⁵ *Engineer field manual, Camouflage*, Washington, 1940, p. 1.

¹⁶ *Camouflage for troops of the line*, Washington, 1918, p. 7.

¹⁷ A. Kurkauskas, Sąvoka apie pozicijų maskavimą dažais, *Karys*, 1921, Nr. 26, p. 298–300.

¹⁸ A. Kurkauskas, *Patvarioji fortifikacija prieš ir po didžiojo karo*, Kaunas, 1925, p. 50.

¹⁹ A. Novickis, Kamufliažas, *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1928, t. XIV, Nr. 41, p. 185–190.

netiesiogiai stebint priešą (priešo stebėjimo klasifikacija), turėjo būti vykdomi maskuotės darbai. Taip pat mjr. A. Novickis aptarė maskuotei naudotinas priemones, akcentavo maskuotės privalumus ir reikšmę, nusakė maskuotės specifiką bei pritaikymą realiose karinėse operacijose²⁰. Akivaizdu, kad noras paaiškinti prancūzų karo mokslo idėjas buvo įkvėptas asmeninės karininko patirties. Mjr. A. Novickis buvo baigęs Karo inžinerijos mokyklą (*Ecole Militaire et d'Application du Genie*) Versalyje, Prancūzijoje²¹. Karininkas buvo vienas iš keliasdešimties lietuvių, kurie mokėsi Prancūzijos karo mokyklose, todėl prancūzų karo mokslo idėjų taikymas Lietuvos kariuomenėje buvo natūralus to laikotarpio reiškinys²².

Dar vienas Prancūzijos karo mokslo institucijų auklėtinis plk. Klemensas Popeliučka, tarsi antrindamas mjr. A. Novickiui, 1929 m. tame pačiame leidinyje pateikė išsamų straipsnį tokiu pat pavadinimu *Kamufliažas*²³. Karininkas, remdamasis Prancūzijos kariuomenės technikos maskavimo instrukcijomis, apibrėžė maskuotės terminą, kurio prasmė nenutolsta nuo anksčiau aptartų apibrėžimų, apžvelgė maskavimo būdus, aptarė maskuojamų daiktų formų, spalvų ir dažymo įtaka galutiniam rezultatui, akcentavo aerofotografijos ypatybes, nurodė bendruosius maskavimo reikalavimus, naudotinas medžiagas ir galiausiai pateikė konkrečius maskuotės pavyzdžius.

Šie du apžvalginiai tekstai paskatino rašyti publikacijas apie maskuotės taikymą, kurios nagrinėjo vienokius ar kitokius maskuotės naudojimo aspektus. Taigi, maskuotės terminą, principus ir būdus buvo stengiamasi ne tik suprasti, bet ir to meto Lietuvos viešojoje karo mokslo plotmėje aktualizuoti.

MASKUOTĖS PRIEMONĖS IR BŪDAI

Lietuvos kariuomenėje standartizuoti maskuotės naudojimo principai, paremti vietos ir užsienio šalių kariuomenių patirtimi, buvo įtraukti į teorinę didaktiką, XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje išleista metodinė knygelė *Karo lauko rengimo dėsniai*²⁴. Dėsniai buvo taikomi visų ginklų rūšių kariams, kurie buvo bent kiek susiję su paprastųjų įtvirtinimų, maskavimo, persikėlimo priemonių konstravimo ir ardymo darbais, nereikalaujančiais specialių karo inžinerijos žinių. Čia maskuotei buvo skiriamas išskirtinis dėmesys, mat slepiamosios priemonės buvo laikomos kaip vienos efektyviausių, padedančių išvengti priešų sekimo

²⁰ *Ten pat.*

²¹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. V, p. 348.

²² V. Jokubauskas, „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*, Klaipėda, 2014, p. 212.

²³ K. Popeliučka, *Kamufliažas*, *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1929, t. XVI, Nr. 46, p. 43–60.

²⁴ *Karo lauko rengimo dėsniai*, Kaunas, 1933, p. 94–120.

Lietuvos kariuomenės kariai su maskuotais šalmais pozicijoje, ginkluoti 7,92 mm 1908 m. modelio sunkiuoju kulkosvaidžiu *Maxim* MG08 (Vokietija). 1934–1940 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17862/145

Lietuvos kariuomenės 2-ojo inžinerijos bataliono kariai pratybose vilki baltus maskuojančius apsiaustus. Radviliškis, apie 1937 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16075/159

ir kartu darančių įtaką karinių operacijų sėkmei²⁵. Taigi, maskuotei naudotos priemonės ir jų taikymo būdai buvo svarbus faktorius operacijos efektyvumo lygiui pasiekti. Maskuotei naudojamos priemonės buvo skirstomos į natūralias ir dirbtines, pirmosioms priskiriamos organinės, gamtoje aptinkamos medžiagos, t.y. žolė, medžių šakos, lapai, velėna ir pan., taip pat natūraliomis maskavimo priemonėms buvo laikomos natūralios priedangos (miškinga vietovė, nakties tamsa, kelio grioviai), kurios leido kariams prisitaikyti prie aplinkos. Dirbtinės maskavimo priemonės buvo specialiai žmogaus pagaminti daiktai – tinklai, audeklai, dažai, dūmai. Prioritetine naudojimo eilės tvarka buvo numatoma pirmiau natūralių, o jų nesant ar nepakankant, – dirbtinių priemonių naudojimas²⁶. Organinės priemonės, naudojamos objektams maskuoti, turėjo atitikti tikrą aplinkos vaizdą, kuris supo maskuojamą daiktą. Toje pačioje metodinėje priemonėje buvo minima manevrinio karo atveju populiariausia iš natūralių maskavimo priemonių – velėna. Jos turėjo būti išpjaunamos taisyklingų geometrinų figūrų formos, nuo 4,5 cm iki 9 cm storio, imamos tik iš gerai nuo priešų paslėptos vietos, kurios spalvinis koloritas identišškai atitiko maskuojamo objekto aplinkos koloritą, t.y. pievoje turėjo būti maskuojama su pievos velėna, miške – su miško²⁷. Nors maskuotė priskiriama karo inžinerijos sričiai, o specifinė maskuotė buvo inžinerinių dalinių prerogatyva, kiekvienas dalinys turėjo mokėti elementariusius, bendruosius maskuotės principus.

Individuali kario maskuotė

Natūralios ir dirbtinės priemonės buvo naudojamos individualiai kario maskuotei, kurios savitumą diktavo karį demaskuojantys bruožai, t.y. žmogaus figūra, veidas, apranga ir turimi daiktai. Atsižvelgiant į šiuos faktorius buvo numatomos ir maskuotės priemonės. Be specialiųjų maskuoti naudotinių priemonių, maskuotės principus turėjo atitikti ir karių lauko uniforma bei ekipuotė. Europos valstybių kariuomenės slepiamųjų spalvų uniformas visuotinai pradėjo naudoti Pirmojo pasaulinio karo metu. Ne išimtis buvo ir kuriamos Lietuvos kariuomenės aprangos koncepcija, kuri atitiko tuometinius uniformos spalvų standartus – spalva turėjo derėti prie vietovės kolorito. Visos lauko uniformos detalės taip pat turėjo būti atitinkamos – blizgančios metalinės detalės apsiūtos medžiaga arba dažytos. Asmeniniai kario daiktai taip pat turėjo būti dažomi slepiamosiomis spalvomis. Pavyzdžiui, Lietuvos kariuomenėje naudoti vokiško modelio šalmi *M16* buvo dažomi specifine tamsia rusvai žalsva spalva, kuri

²⁵ *Ten pat*, p. 94.

²⁶ *Camouflage for troops of the line ...*, p. 9; A. Novickis, *Kamufliažas, Mūsų žinynas*, p. 186.

²⁷ *Karo lauko rengimo dėsniai ...*, p. 119.

Lietuvos kariuomenės naudotas plieninis šalmas M16 (Vokietija), XX a. 2–3 dešimtmetis. VDKM ginklų rinkiniai, G-2156

buvo panaši į sunkiųjų kulkosvaidžių spalvą ir atitiko suartos žemės ir purvo spalvas. Be šių nuolatinių elementų, kariai pratybų metu maskavimuisi naudojo ir specialiąsias priemones²⁸. Šiltuoju metų laiku prisitaikant prie vietovės buvo naudojamos natūralios priemonės – medžių šakos, kurios buvo tvirtinamos prie šalmo. Šaltuoju metų laiku, kada žemės paviršius buvo padengtas sniegu, kariai naudojo baltos spalvos apsiaustus. Tiesa, reikia paminėti, kad maskuotės naudojimo teorijoje buvo aptariamas ir dėmėmis dažyto apsiausto dėvėjimas šiltuoju metų sezonu²⁹. Tačiau praktiško tokių apsiaustų naudojimo Lietuvos kariuomenėje ar egzistavimo įrodymų rasti nepavyko.

Inžinerinių įrengimų ir šaudymo pozicijų maskavimas

Apkasams maskuoti kariai naudojo natūralias priemones, o patys apkasai slepiami horizontalaus maskavimo principu. Kariai medžių šakomis, lapais, žolėmis ir žemės velėna dengdavo apkasų paviršiuje įtvirtintus medinius rėmus, taip juos slėpdami nuo priešo stebėjimo iš oro³⁰. Tokias pat priemones kariai naudodavo ir maskuodami stebėjimo postus bei slėptuves³¹. Šių objektų maskavimo ypatumai buvo perimti iš Prancūzijos kariuomenės statutų³².

Toks apkasų, šaudymo pozicijų, slėptuvių įrengimo ir maskavimo būdas nebuvo naujas. Šie būdai buvo detalai aprašyti ir vizualiai pateikti dar 1905 m. Didžiosios Britanijos generalinio štabo išleistame Karo inžinerijos statute (*Manual of Military engineering*)³³. Šie maskavimo principai buvo adaptuoti ir kalbamu laikotarpiu. Viena iš naujausių apkasų, stebėjimo postų ir slėptuvių maskuotės priemonių buvo dažyta papjė mašė³⁴, kurią naudojo Vokietijos kariuomenė,

²⁸ J. M., Maskavimas, *Karys*, 1932, Nr. 28, p. 555.

²⁹ J. M., Maskavimas, *Karys*, 1932, Nr. 27, p. 537; Žiemos karo veiksmai, *Karys*, 1932, Nr. 3, p. 51.

³⁰ *Karo lauko rengimo dėsniai ...*, p. 108; Nuotrauka. Lietuvos karių įrengtas apkasas, *LCVA Fotodokumentų skyrius* (toliau – Fs), P-19147.

³¹ Nuotrauka. Manevrų metu kariai įrengia slėptuvę, *LCVA Fs*, P-25468.

³² *Instruction provisoire technique, Le Camouflage*, Paris, 1932, p. 56–57.

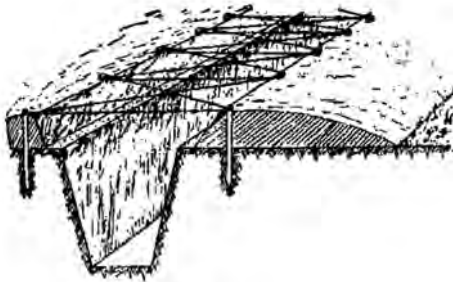
³³ *Manual of Military engineering*, London, 1905, p. 32–33, 42–44.

³⁴ Papjė mašė – masė, gaminama iš susmulkinto popieriaus, gipso, klijų ar kitų rišiklių.

Balto ir dėmėto maskuojamojo apsiausto pavyzdys.

J. M. Maskavimas, *Karys*, 1932, Nr. 27, p. 537.

Apkasų paviršius dengtas viela ir paruoštas maskuoti.

J. M. Maskavimas, *Karys*, 1932, Nr. 27, p. 556.

vėliau Antrajame pasauliniame kare realiai išbandė šios priemonės efektyvumą³⁵. Tiesa, Lietuvos kariuomenėje papjė mašė nors ir buvo žinoma, bet nebuvo naudojama.

Šaudymo pozicijų maskavimo būtinybė buvo iškelta 1922 m. parengtoje Lietuvos karo doktrinoje, t. y. nuostatuose, kurie darė įtaką formuojant Lietuvos ginkluotųjų pajėgų raidos, aprūpinimo, ginkluotės, planavimo ir mokymo gaires³⁶. Čia šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių pozicijų apsauga nuo žvalgybos iš oro ir kartu nuo artilerijos ugnies buvo aiškiai apibrėžta – maskuojant pozicijas slėptis už natūralių priedangų arba, jų nesant, naudoti natūralias maskavimo priemones³⁷. Apskritai formuojant Lietuvos karinės doktrinos nuostatas, ypačingai – pėstininkų taktikos pagrindus, maskuotės klausimui buvo skiriamas didelis dėmesys³⁸. Paprastai šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių ir pabūklų pozicijoms maskuoti buvo naudojamos natūralios priemonės, t. y. medžių šakos, žolės, ir dirbtinės – maskavimo tinklai³⁹.

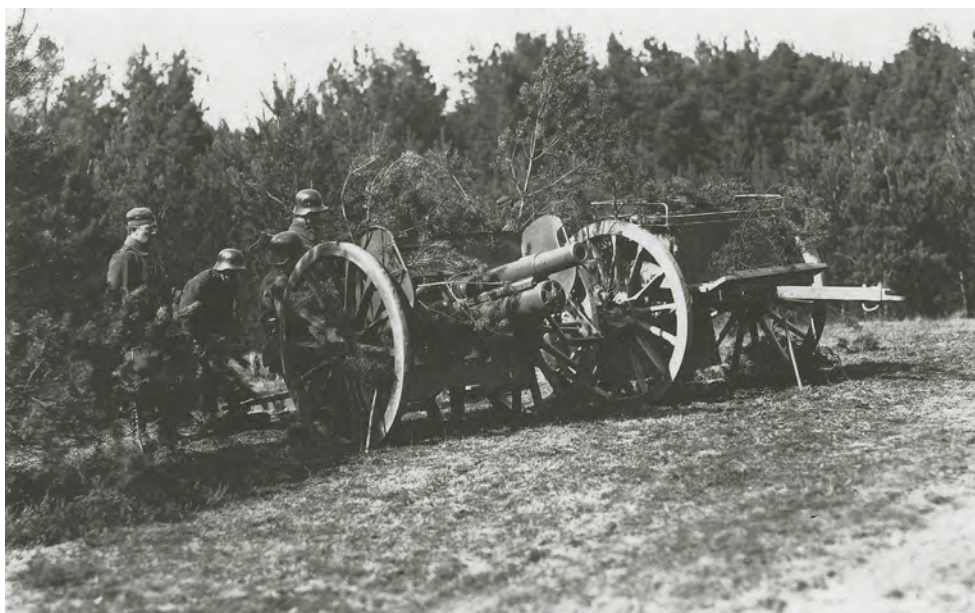
³⁵ 1929 m. plk. O. Urbono pranešimas apie patirtį iš stažuotės Vokietijos kariuomenėje, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 665, l. 156; S. Reit, *Masquerade. The Amazing camouflage deceptions of World War II ...*, p. 6.

³⁶ V. Jokubauskas, *Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.)*, *Karo archyvas*, 2014, t. 29, p. 129.

³⁷ V. Jokubauskas, *Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija)*, *Karo archyvas*, 2015, t. 30, p. 232–233.

³⁸ V. Jokubauskas, „*Mažųjų kariuomenių*“ *galia ir paramilitarizmas*, *Tarpukario Lietuvos atvejis ...*, p. 245.

³⁹ J. M., *Maskavimas*, *Karys*, 1932, Nr. 28, p. 556; L. Jurkšas, *Artilerijos pozicijų maskavimas*, *Karys*, 1933, Nr. 44, p. 889.

Lietuvos kariuomenės artileristai, medžių šakomis užmaskuota 76,2 mm 1902 m. modelio lauko patranka (Rusija) ir amunicijos dėžė. Kaunas, apie 1927–1933 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-13661

Lietuvos kariuomenės artileristai prie tinklu užmaskuotos 75 mm 1897 m. modelio *Schneider* patrankos (Prancūzija). XX a. 4-asis dešimtmetis.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17862/116

Lėktuvo maskavimo įvairiaspalviu audeklu pavyzdys.

A. Bulvičius, Aerodromų maskavimas, *Mūsų žinynas*, 1938, t. 42, Nr. 9, p. 403

Kariai rinkdavosi vieną iš maskavimo būdų. Tiesa, maskavimo principus reglamentavusiose nurodymuose yra nurodytas ir komponuotas šių priemonių naudojimo būdas (pavyzdžiui, į tinklo kilpas įpinti augalų)⁴⁰. Tačiau realiai, pratybų metu, kariai apsiribodavo tik elementariu tinklo naudojimu. Maskavimo tinklai buvo trijų rūšių: individualūs, pabūklų ir specialūs. Pagrindinis šių tinklų skirtumas buvo tinklo matmenys, individualūs, skirti pėstininkų ir kavalerijos dalims, buvo mažesni nei išduodami artilerijos ir priešlėktuvinės gynybos dalims⁴¹. Pavienis natūralių arba dirbtinių maskavimo priemonių naudojimo būdas buvo praktikuojamas ir kitų valstybių kariuomenėse. Pavyzdžiui, Čekoslovakijoje šaudymo pozicijoms slėpti pratybų metu buvo naudojamos tik medžių šakos ir prisitaikoma prie vietos sąlygų, o Vokietijoje atvirkščiai – tinklai⁴². Reikia pažymėti, kad aptartos priemonės Lietuvos klimatinėmis sąlygomis buvo efektyvios tik šiltuoju metų laiku, o šaltuoju metu, žemės paviršių padengus sniegui, šaudymo pozicijos buvo maskuojamos baltos spalvos drobiniais audiniais⁴³. Kalbant apie maskavimo tinklų naudojimą, reikia paminėti, kad, Lietuvos kariams atliekant lauko taktines pratybas Varėnos poligone, išryškėjo tam tikrų šaudymo pozicijų maskavimo trūkumų. Pildant šias spragas tik 1928 m. buvo aprūpinti

⁴⁰ *Karo lauko rengimo dėsniai ...*, p. 104–105.

⁴¹ J. M., Maskavimo tinklai, *Karys*, 1932, Nr. 42, p. 826.

⁴² 1929 m. kpt. I. Kraunaičio pranešimas apie patirtį iš stažuotės Čekoslovakijos kariuomenėje, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 667, l. 106; 1929 m. plk. O. Urbono pranešimas apie patirtį iš stažuotės Vokietijos kariuomenėje, ten pat, b. 665, l. 156.

⁴³ Nuotrauka. Artilerijos pabūklas žiemos metu užmaskuotas baltu audiniu, ten pat Fs, P-11666.

šiais tinklais artilerijos koviniai vienetai, o 1931 m. dar tik maža dalis sunkiųjų kulkosvaidžių kuopų turėjo tinklus pabūklams maskuoti⁴⁴.

Tam tikrais atvejais panašiu į maskavimą tinklais principu, t.y. naudojant daugiaspalvius audinius, buvo slepiami ir lėktuvai⁴⁵.

Karinės technikos maskavimas dėmėmis

Dažymas įvairiaspalvėmis netaisyklingų formų dėmėmis Lietuvos kariuomenėje buvo praktikuojamas ir taikomas įvairiems objektams (tam tikriems ginklams, technikai ir kt.) maskuoti. Peržvelgus gausią ikonografinę ir dokumentinę medžiagą galima identifikuoti dažais maskuotas priemones. Ko gero vieni pirmųjų Lietuvos kariuomenėje maskuojamomis dėmėmis dažyti buvo šarvuoti traukiniai *Gediminas* ir *Kęstutis*. O kita technika iki XX a. 4-ojo dešimtmečio vidurio buvo dažoma viena, rusvai žalsva (chaki), spalva. Vientisa matine slepiamąją spalva per visą Nepriklausomos Lietuvos egzistavimo laikotarpį buvo dažomi lengvieji tankai⁴⁶. Viena spalva buvo dažomi ir Lietuvos kariuomenės naudoti šarvuotieji automobiliai, tiesa, kariai buvo mokomi maskuoti juos natūraliomis priemonėmis, tai buvo įtraukta ir į Šarvuočių rinktinės mokymo programas⁴⁷.

Tik 1935 m. pabaigoje Lietuvos kariuomenės ginklavimo viršininko sudaryta komisija ėmėsi svarstyti karinės technikos maskavimo galimas spalvų kombinacijas. Buvo priimtas sprendimas pasirinkti tris atitinkančias Lietuvos gamtinę koloritą spalvas: šviesiai geltoną, žalią ir tamsiai rudą, ir laužytų linijų, aštriais kampais, dėmių formas⁴⁸. Atsižvelgdamas į šias nuostatas 1936 m. pradžioje kariuomenės vadas div. gen. Stasys Raštikis nurodė vadovautis *Karo padargų įvairiaspalvio dažymo laikinąja instrukcija* ir visus kariuomenės pabūklus ir transportavimo priemones dažyti matinių spalvų netaisyklingų formų dėmėmis⁴⁹. Instrukcija numatė, kad maskuojamasis dažymas turi ne tik paslėpti daiktą aplinkoje, bet ir iškreipti jo formą. Buvo numatytos trys aplinkos spalvos: šviesiai

⁴⁴ 1928 04 16 Artilerijos viršininko raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, ten pat, f. 1373, ap. 1, b. 150, l. 61; 1931 12 02 Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo valdybos aplinkraštis apie Kariuomenės inspekcijos pastabas dėl pratybų Gaižiūnų poligone, ten pat, f. 836, ap. 1, b. 36, l. 137.

⁴⁵ A. Bulvičius, Aerodromų maskavimas, *Mūsų žinynas*, 1938, t. 42, Nr. 9, p. 403.

⁴⁶ 1937 06 28 Šarvuočių rinktinės viršininko pareigas laikinai vykdančio plk. ltn. P. Budraičio raštas dėl kovinės technikos dažymo Karo technikos štabo viršininkui, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 213, l. 151.

⁴⁷ 1930 m. Šarvuočių dalių mokymo programa, ten pat, f. 1364, ap. 1, b. 237, l. 111 ap.

⁴⁸ V. Grigoraitis, *Lietuvos kariuomenės technika 1918–1940 ...*, p. 207–209.

⁴⁹ 1936 01 31 Kariuomenės tiekimo valdybos viršininko gen. ltn. J. Sutkaus raštas apie Lietuvos kariuomenės vado nurodymus technikos dažymui, *LCVA*, f. 828, ap. 1, b. 213, l. 152.

Šarvuotasis traukinys *Gediminas*, dažytas maskuojamosiomis netaisyklingų formų dėmėmis, Kauno geležinkelio stotyje, 1920 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-15993

geltona (kelių, sunokusių javų, pageltusių lapų), žalia (augalijos) ir tamsiai ruda (suartų laukų, medžių kamienų). Be visa to, instrukcijoje buvo pažymėta, kad, prasidėjus realiems karo veiksams, technika turi būti perdažoma, keičiamos ir spalvos, ir dėmės⁵⁰. Taigi, apsvarsčius dažymo ypatumus maskuojamomis spalvomis, gamykliniu būdu buvo nudažyti šeši šarvuočiai *Landsverk 181-29/34*, Lietuvos kariuomenės įsigyti iš Švedijos 1935 m. Taip pat buvo nudažyti ir dalis sunkvežimių, kurie priklausė inžinerijos dalims ir priešlėktuvinei rinktinei⁵¹.

Maskuojamosiomis spalvomis buvo nudažyta ir tam tikra dalis aprūpinimo bei tiekimo priemonių, t.y. lauko virtuvės, kulkosvaidžių ir zenitinių pabūklų transporto vežimai, inžinerijos dalių naudotos valtys, taip pat 1936 m. iš Suomijos įsigytų 81,4 mm kalibro 1934 m. modelio *Brandt* minosvaidžių vamzdžiai⁵².

Lietuvos kariuomenės karo aviacijoje buvo naudojami keli lėktuvai, dažyti maskuojamomis dėmėmis. Tai buvo XX a. 3-iajame dešimtmetyje iš Vokietijos įsigyti žvalgybiniai lėktuvai *LVG. C VI* ir iš Čekoslovakijos – naikintuvai *Letov Š-20L*, dažyti gamykliniu būdu. Kiti Lietuvos karo aviacijoje naudoti lėktuvai buvo šviesiai pilkos spalvos, kuri slėpė lėktuvą nuo stebėjimo iš žemės, o lėktuvams ant žemės, atviroje vietoje, maskuoti kariai naudojo tinklus ir natūralias

⁵⁰ 1935 m. Karo padargų įvairiaspalvio dažymo laikinoji instrukcija, ten pat, l. 153–154.

⁵¹ V. Grigoraitis, *Lietuvos kariuomenės technika 1918–1940 ...*, p. 95, 210.

⁵² V. Jokubauskas, „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis ...*, p. 194.

Lietuvos kariuomenės 2-ojo inžinerijos bataliono geležinkelių kuopos karių pagamintas šarvuotojo traukinio modelis. XX a. 4-asis dešimtmetis.

VDKM ginklų rinkiniai, G-1353

Lietuvos kariuomenės šarvuočių rinktinės kariai su šarvuočiais *Landsverk 181-29/34* Lietuvos kariuomenės ir visuomenės suartinimo šventės metu. Kaunas, 1935 m. gegužės 26 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17836/45

Priešlėktuviniai automatiniai pabūklai 20 mm 1934 m. modelio *Oerlikon* (Šveicarija) ir jų transporto vežimai (Lietuva), dažyti maskuojamosiomis dėmėmis. Ukmergė, 1938 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16969/1133

Lietuvos kariuomenės Autorinktinės krovininiai automobiliai. Priekyje ZIS už jo FORD, dažyti maskuojamosiomis dėmėmis. Apie 1934–1940 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-15150

Lietuvos aviacijos žvalgybinis lėktuvas LVG C.VI (Vokietija), dažytas maskuojamosiomis dėmėmis. Kaunas, 1920–1930 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-12905

priemonės⁵³. Lėktuvų sparnams dengti naudojamas specialus keturių arba penkių spalvų (žydros, pilkai žalsvos, šviesiai rudos, žalios) dėmėmis margintas audinys atitiko tipinę 1918 m. Vokietijos karo aviacijos maskuotę⁵⁴.

Maskuojamosiomis dėmėmis buvo dažytas ir Lietuvių gamybos paskutinis brg. gen. Antano Gustaičio projektuotas lėktuvas, lengvojo bombonešio ANBO-VIII prototipas. Jis maskuote šiek tiek skyrėsi nuo kitų tuo metu Lietuvoje naudotų lėktuvų maskuotės. Viršutinė lėktuvo dalis buvo dažyta žalio atspalvio dėmėmis, o apatinė – šviesiai pilka spalva⁵⁵. Toks dažymo būdas leido paslėpti lėktuvą tiek ant žemės, tiek ir ore. Tiesa, serijinės ANBO-VIII gamybos nebuvo suspėta pradėti dėl 1940 m. Lietuvos okupacijos⁵⁶.

Karinės technikos dažymo būdus, maskuotės tipus buvo stengiamasi pademonstruoti ir visuomenei. Kariuomenės ir visuomenės šventėse buvo rodomi transparantai su tokio dažymo modeliais.

⁵³ A. Bulvičius, Aerodromų maskavimas, *Mūsų žinynas ...*, p. 401; Nuotrauka. Lėktuvas „ANBO IV“ užmaskuotas nuo oro sekėjų, *LCVA*, Fs, P-03958.

⁵⁴ A. Gamziukas, G. Ramoška, *Lietuvos karinė aviacija 1919–1940*, Kaunas, 1999, p. 66.

⁵⁵ 1939 m. dokumentinis vaizdo įrašas. A. Gustaičio lėktuvo ANBO statyba ir bandymai, *LCVA*, Kino dokumentų skyrius.

⁵⁶ A. Gamziukas, *Aviacija Lietuvoje 1919–1940*, Kaunas, 1993, p. 40.

Lietuvos aviacijos lėktuvas *Letov Š-20L* (Čekoslovakija),
dažytas maskuojamosiomis dėmėmis. Kauno aerodromas, 1927 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16033

Pastatų, susisiekimo, ryšių infrastruktūros ir judėjimo maskavimas

Strateginių kariuomenės pastatų, tokių kaip slėptuvių, sandėlių, angarų ir pan. maskavimas turėjo paslėpti statinius nuo stebėjimo iš žemės ir oro. Efektyviausia JAV ir Europos kariuomenėse numatyta pastatų maskavimo priemonė buvo maskuojamasis statinių dažymas derinant spalvas prie aplinkos kolorito arba piešiant klaidinančius fiktyvius objektus, pavyzdžiui, karinės paskirties pastatą dažant kaip gyvenamąjį namą⁵⁷. Lietuvoje toks maskavimas praktikuojamas nebuvo, tiesa Lietuvos karo aviacijos kariai maskavo lėktuvų lauko angarus natūraliomis priemonėmis⁵⁸. Karo inžinieriai mokėsi statyti laikinus įvairios paskirties karo meto pastatus ir maskuoti juos natūraliomis priemonėmis⁵⁹. Bet, pavyzdžiui, tuo metu modernaus karinio objekto – Linkaičių ginklų dirbtuvių – statybai buvo pasirinkta natūrali priedanga, t. y. miškas⁶⁰.

Nuolatiniai valstybiniai keliai ir geležinkeliai nebuvo maskuojami, nes tai būtų buvę neefektyvu, tačiau teorijoje buvo pažymimas judėjimo šiomis susisiekimo linijomis maskavimas. Toks maskavimas turėjo būti atliekamas naudojant iš vielių ir medžio pagamintus karkasus, kurie buvo pripildomi medžių šakų, žolės ar kitų natūralių medžiagų, o jų nesant – ištempiamas audinys ar tinklas.

⁵⁷ *Camouflage for troops of the line...*, 1918, p. 20; *Instruction provisoire technique, Le Camouflage...*, p. 31.

⁵⁸ Nuotrauka. Lietuvos karo aviacijos užmaskuoti lėktuvų lauko angarai, *LCVA Fs, P-05654*.

⁵⁹ Mūsų pionierių lauko darbai, *Karys*, 1930, Nr. 47, p. 945.

⁶⁰ E. Vaidotas, Slaptas karinis objektas: Linkaičių ginklų dirbtuvių veikla. 1937–1940 m., *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2014 metais. Almanachas*, Kaunas, 2015, p. 35.

Maskuojamųjų dėmių raštu nudažytas transparantas
Kariuomenės ir visuomenės suartinimo šventės parade. Kaunas, 1937 m. (kopija).
Asmeninis Arvydo Pociūno archyvas

Taip buvo uždengiamas kelias ar geležinkelis iš šonų ir viršaus. Natūraliai kelius maskavo šalikėlėse tikslingai susodinti medžiai, jei buvo įmanoma, jų šakos viršuje galėjo būti surišamos, taip pat jie galėjo būti panaudojami vietoje karkasų. Be šių priemonių, buvo numatyta šalia tikrųjų įrengti fiktyvius kelius⁶¹.

Ryšių maskavimas buvo skiriamas į dvi dalis, t.y. materialių priemonių – telefono, telegrafo linijų maskavimas ir ryšio priemonėmis perduodamų signalų maskavimas. Pirmuoju atveju Lietuvos kariuomenėje buvo naudojamos standartinės natūralios bei dirbtinės maskavimo priemonės. O ryšio priemonėmis perduodamų signalų maskuotės klausimas buvo diskutuojamas, Lietuvos kariuomenei buvo žinomos kitų valstybių naudojamos priemonės, sukeliančios signalų trikdžius ir sukuriančios vadinamąją garsinę uždangą, tačiau pati Lietuvos kariuomenė tokių priemonių nenaudojo⁶².

Pagrindinė karinių vienetų manevrų maskavimo priemonė buvo dūmų uždanga. Per Lietuvos kariuomenės pratybas dažniausiai dūmų uždanga buvo slepiamas pėstininkų judėjimas, tačiau potencialus dūmų uždangos naudojimas galėjo būti ir įvairesnis – galėjo būti maskuojami įvairūs skirtingų karinių vienetų veiksmai, pavyzdžiui, atakos, kėlimasis per vandens kliūtis ir pan.⁶³

⁶¹ K. Popeliučka, Kamufližas, *Mūsų žinynas* ..., p. 55–56, 59; A. Bulvičius, Aerodromų maskavimas, *Mūsų žinynas* ..., p. 392.

⁶² K. Babickas, Ryšio maskavimas, *Karys*, 1934, Nr. 14, p. 265; B. Kauneckas, Ryšių maskavimas, *Karys*, 1935, Nr. 24, p. 560–561.

⁶³ K. Popeliučka, Kamufližas, *Mūsų žinynas* ..., p. 59; Nuotrauka. Karinėse pratybose pėstininkai naudoja dūmų uždangą slėpdamiesi nuo aviacijos žvalgų, *LCVA Fs, P-00340*.

IŠVADOS

Karinės maskuotės samprata apima visą įvairovę veiksmų, kurie yra skirti pasiekti vieną tikslą – visais įmanomais būdais nuslėpti nuo priešininko savosios kariuomenės faktinę situaciją. Lietuvos karininkams buvo žinomi visi naudoti didžiųjų Europos valstybių (tokių kaip Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir JAV) kariuomenių ginkluotosiose pajėgose karinės maskuotės priemonės ir būdai. Daugelis Lietuvos karininkų, viešai aiškinusių teorinius maskuotės naudojimo aspektus, buvo gerai susipažinę su užsienio valstybių šios srities praktika, todėl, orientuodamiesi į to meto karybos naujoves, bandė integruoti šią patirtį ir Lietuvos kariuomenėje.

Lietuvos kariuomenėje maskuotei buvo naudojamos visos tradicinės priemonės, t.y. tiek natūralios gamtinės, tiek ir dirbtinės. Tačiau sistemingas ir kryptingas šių priemonių naudojimas paplito tik XX a. II pusėje. Dalis netradicinių dirbtinių priemonių, tokių kaip dėmėmis marginti, individualiai maskuotei tinkami, apsiaustai, papjė masė masė, kuria buvo galima slėpti apkasus, stebėjimo postus, slėptuves, nebuvo perimtos iš kitų valstybių praktikos ir Lietuvoje nepritaikytos. Sistemingas technikos dažymas įvairiaspalvėmis netaisyklingų formų dėmėmis buvo pritaikytas gana vėlai, o tokiu principu maskuojamų lėktuvų Lietuvos karo aviacijoje buvo tik nedidelė dalis. Pastatų maskuojamasis dažymas Lietuvoje iš viso nebuvo net bandomas. Nebuvo pritaikyta ir kita inovacija – garso ir ryšio priemonėmis perduodamų signalų maskavimas. Taigi nors ir buvo žinoma visa teorinė informacija apie maskuotės priemones, visų jų pritaikyti vietos kariuomenėje nepavyko.

LIETUVOS KARIUOMENĖ TAUTOS ŠVENTĖS IŠKILMĖSE

Danguolė Graibuvienė

ĮVADAS

Valstybinės ir tautinės šventės visais laikais vienijo ir stiprino tautą. 1918 metais atkurtai Lietuvos valstybei reikėjo ne tik apsiginti nuo išorės priešų, padėti pamatus tolesnei raidai, bet ir formuoti svarbių valstybės sukakčių minėjimus – šventes bei jas lydincias tradicijas.

Lietuvos tautinių švenčių istorija gana paini. Bene iškilmingiausiai švenčiama, bet ir labiausiai transformuota buvo Tautos šventė. Jos pradžia siejama su 1920 metų Gegužės 15-ąja – Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, kada buvo galutinai deklaruota Lietuvos nepriklausomybė. 1921 metais gegužės 15 dieną buvo paminėtos Steigiamojo Seimo susirinkimo pirmosios metinės. Ši data ir yra Tautos šventės minėjimo pradžia. Šiandien gegužės 15-oji labiau žinoma kaip Tarptautinė šeimos diena nei Steigiamojo Seimo susirinkimo diena.

Straipsnis skirtas Lietuvos Steigiamojo Seimo, sukūrusio moderniojo parlamentarizmo Lietuvoje pagrindus, 95-osioms metinėms paminėti bei jį lydėjusiai tradicijai – Tautos šventei, telkusiai valstybės piliečius svarbiam tikslui, atminti.

Straipsnio tikslas – remiantis nagrinėjamojo laikmečio spauda apžvelgti Tautos šventės istorinę raidą, išskirti jos etapus ir išryškinti svarbiausius bruožus, akcentuoti vieną svarbiausių šventinių elementų – kariuomenės paradus (1921–1940).

Išskirtini trys Tautos šventės raidos etapai:

Steigiamojo Seimo šventinių elementų ir juos lydincių tradicijų formavimosi laikotarpis (1921–1924);

Gegužės 15-osios tapsmo pagrindine visuomenės švente laikotarpis (1925–1928);

Tautos šventės transformacija ideologinių pokyčių laikotarpiu (1929–1939).

Tautos šventės pavadinimas nuolat kito. Ji buvo vadinama Steigiamojo Seimo diena, Lietuvos Nepriklausomybės ir Kariuomenės šventės diena, dažnai – tiesiog Gegužės 15-ąja ar bendrinium pavadinimu – Tautos šventė. Steigiamojo Seimo šventė *Tautos švente* pirmą kartą pavadinama 1924 metų karinėje spaudoje¹.

Straipsnio tekstas parengtas pagal tarpukario Lietuvos periodinę spaudą ir iliustruotas Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugoma ikonografinė medžiaga.

¹ Kariuomenės gyvenimas, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 176.

STEIGIAMOJO SEIMO METINIŲ MINĖJIMAI 1921–1924 METAIS

1921 m., minint pirmąsias Steigiamojo Seimo metines, šventės programą sudarė penki šventiniai elementai: Steigiamojo Seimo prezidiumo ruošiamos iškilmingos vaišės seimo nariams, ministrams ir misijų atstovams (10 val.), pamaldos Kauno arkikatedroje bazilikoje (11 val.), kariuomenės paradas Žaliajame kalne, Steigiamojo Seimo iškilmingas posėdis (17 val.) bei koncertas (19 val.)². Pagrindinis šventės elementas buvo iškilmingas Steigiamojo Seimo posėdis, kuriame dalyvavo užsienio valstybių atstovai, Tautų Sąjungos nariai, kiti žymūs svečiai, Lietuvos visuomenės atstovai. Sveikinimo kalboje Steigiamojo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis pabrėžė Steigiamojo Seimo nuveiktus darbus, kuriant demokratinę valstybę ir sprendžiant tarpvalstybinius klausimus, išreiškė padėką Lietuvos kariuomenei – nepriklausomybės gynėjams ir visiems Lietuvos piliečiams, priminė atplėšto Vilniaus krašto ir vis dar neprijungto Klaipėdos krašto teritorines problemas³.

Lietuvos neatsiejamus ryšius su Klaipėdos kraštu deklaravo iškilmingas delegacijos iš Mažosios Lietuvos priėmimas Kaune⁴. Dienraštis *Lietuva* ragino visas organizacijas ir kitus gyventojus atvykti į geležinkelio stotį sutikti garbingų svečių ir orkestrui grojant palydėti į Vytauto kalną, kur jie buvo vaišinami kava, o vėliau dalyvavo kariuomenės parade⁵. Kariuomenės paradui to meto spauda išskirtinio dėmesio neskyrė. Žinutė dienraštyje *Lietuva* informuoja, kad kariuomenės paradas vyko Žaliajame kalne 13 val.⁶, o žurnale *Karys* tik užsimenama apie paradą: *Viena po kitos ėjo kariuomenės dalys ...*⁷. Steigiamojo Seimo šventę užbaigė žymiausių to meto Lietuvos solistų ir muzikantų koncertas Valstybės teatre⁸. Deja, Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose identifikuotą 1921 m. gegužės 15 dienos Kaune įvykusio karinio parado nuotraukų rasti nepavyko.

Pirmųjų Steigiamojo Seimo metinių minėjimas buvo ne tik džiaugsmo, bet ir vilties bei susikaupimo šventė. Šventė turėjo telkti valstybės piliečius bendram tikslui – atgauti sostinę Vilnių ir prisijungti Klaipėdos kraštą. Šventinę nuotaiką stiprino ir tai, kad gegužės 15-oji buvo nedarbo diena – sekmadienis.

² Iš St. Seimo kronikos. Metinių St. Seimo sukaktuvių paminėjimas, *Lietuva*, 1921 gegužės 14, p. 2.

³ Iškilmingas Steig. Seimo 1921 met. gegužės mėn. 15 dienos posėdis metinėms sukaktuvėms paminėti, *Lietuva*, 1921 gegužės 19, p. 1.

⁴ Sekminių svečiai, *Karys*, 1921, Nr. 21, p. 244.

⁵ Kauno kronika, *Lietuva*, 1921 gegužės 15, p. 4.

⁶ Ten pat.

⁷ Sekminių svečiai, *Karys*, 1921, Nr. 21, p. 244.

⁸ Kauno kronika, *Lietuva*, 1921 gegužės 15, p. 4.

Lietuvos kariuomenės 2-ojo ulonų pulko 1-asis eskadronas kariniame parade
Žaliajame kalne. Kaunas, 1922 m. gegužės 15 d.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-13637

1922 metais į Steigiamojo Seimo šventės programą buvo įtraukta nauja šventinė ceremonija – oficialios iškilmės prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* Karo muziejaus sodelyje. Iškilmingoje ceremonijoje dalyvavo laikinai einantis Lietuvos Respublikos prezidento pareigas Steigiamojo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis, valdžios atstovai, krašto apsaugos ministras mjr. Balys Sližys, ypatingųjų reikalų karininkas prie kariuomenės vado plk. Juozas Stanaitis ir kiti aukštieji karininkai, Karo mokyklos kariūnai⁹. Ceremonija prasidėjo iš Karo muziejaus bokšto nuskambėjus trimitų garsams. Į šventės dalyvius kreipėsi Steigiamojo Seimo vicepirmininkas dr. Jonas Staugaitis ir akcentavo Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pasiaukojimą. Karo orkestrui sugrojus Tautos himną ir nuskambėjus Laisvės varpo dūžiams, susirinkusieji buvo pakviesti apžiūrėti Karo muziejaus¹⁰. Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę karių pagerbimas Karo muziejaus sodelyje vėliau tapo tradicija, o kartu su kariuomenės paradu – svarbiausiais šventės elementais.

Po iškilmių Karo muziejaus sodelyje Steigiamojo Seimo šventė tęsėsi Žaliajame kalne. Paradų aikštėje (nuo 1926 m. – Petro Vileišio aikštė) kariniam paradi rikiavosi raiteliai su pikėmis, pėstininkai, kulkosvaidininkai ir kitos kariuomenės dalys¹¹ bei karinis orkestras. Rinkosi žiūrovai, kurie stebėjo paradą tiesiog nuo kalnelio. 12 val. 30 min. į aikštę atvyko laikinai einantis Lietuvos

⁹ Steigiamojo Seimo dviejų metų sukaktuvės, *Karys*, 1922, Nr. 20, p. 236.

¹⁰ Seimo sukaktuvės, *Lietuva*, 1922 gegužės 17, p. 2.

¹¹ Steigiamojo Seimo dviejų metų sukaktuvės, *Karys*, 1922, Nr. 20, p. 236

Nuotraukų albumas, skirtas karininkų iš Estijos, Latvijos ir Suomijos priėmimui Lietuvoje. Kaunas, 1924 m. gegužės 14–18 d. VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17299/1-56

Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose nėra, tačiau karinio parado faktą liudija kita straipsnyje publikuojama nuotrauka iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus Nuotraukų rinkinio.

1923 m. Steigiamojo Seimo diena praėjo be didesnių iškilmių ir spaudos dėmesio, nes paleidus I Seimą šventė buvo užgožta gegužės 12–13 dienomis vykusių rinkimų į II Seimą.

Kur kas iškilmingiau nei anksčiau buvo švenčiamos Steigiamojo Seimo ketvirtosios metinės. 1924 m. Gegužės 15-ąją buvo minimos net trys Nepriklausomos Lietuvos šventės: Vasario 16-oji arba Nepriklausomybės diena, Kariuomenės ir Steigiamojo Seimo diena¹⁴. 1924 m. Vasario 16-oji buvo paminėta tik oficialiai, o viešas renginys – karinis paradas – nukeltas į Gegužės 15-ąją, motyvuojant blogu oru,¹⁵ bet, tikriausiai, dėl vis dar oficialiai neišspręsto Klaipėdos krašto klausimo. 1924 m. gegužės 8 dieną Paryžiuje buvo pasirašyta Klaipėdos krašto konvencija, kuria kraštas pripažintas Lietuvai *de jure*. Šis diplomatinis laimėjimas sustiprino visuomenės pasitikėjimą valdžia, kariuomene, kuriamos nepriklausomos Lietuvos ateitimi. Gegužės 15-oji tapo tautos džiaugsmo, vienybės ir pasididžiavimo savo valstybe švente. Dienraštyje *Lietuva* Gegužės 15-oji vadinama *laisvės ir tautinio pajėgumo*¹⁶ švente, o šventinis Kaunas aprašomas labai emociškai: *Iš pat ryto visas miestas mirgėjo vėliavomis ir vainikais, o skaisti saulė, tarsi, siuntė palaimos spindulių džiūgančiam šaliai*.¹⁷ Pirmą kartą šventėje dalyvavo ir kaimyninių

¹² Ten pat, p. 235.

¹³ Nuotrauka, Steigiamojo Seimo 2 metų sukaktuvių iškilmės, *Karys*, 1922, Nr. 22, p. 259.

¹⁴ Gegužės 15 d. Kaune, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 179.

¹⁵ Vasario 16 d. 1924 m., *Lietuvos žinios*, 1924 vasario 19, p. 2.

¹⁶ M. Bagdonas, Gegužės 15 d. iškilmėse, *Lietuva*, 1924 gegužės 16, p. 1.

¹⁷ Nepriklausomybės, Kariuomenės ir Seimo švenčių iškilmės, *Lietuva*, 1924 gegužės 16, p. 1.

Svečiai atvyksta į kariuomenės parodą Paradų aikštėje
Žaliajame kalne. Kaunas 1924 m. gegužės 15 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17299/8

Lietuvos kariuomenės kavalerija kariniame parade Paradų aikštėje Žaliajame kalne.
Kaunas, 1924 m. gegužės 15 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17299/20

Inžinerijos pulko karių pastatyta svečių tribūna Paradų aikštėje Žaliajame kalne.
Kaunas, 1924 m. gegužės 15 d.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17299/7

valstybių karininkų iš Latvijos, Estijos ir Suomijos¹⁸. Svečiai viešėjo ne vieną dieną. Jiems buvo skiriamas ypatingas dėmesys, nes norėta, kad jie išsivežtų kuo geriausių atsiliepimų apie Lietuvą ir jos kariuomenę. Baltijos valstybių karininkų apsilankymą Lietuvoje ir jų dalyvavimą Steigiamojo Seimo šventės iškilmėse vizualizuoja Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fotografijų rinkinyje saugomas nuotraukų albumas.

1924 m. šventės akcentas buvo kariuomenės paradas. Užsienio šalių karininkų dalyvavimas šventėje įpareigojo ne tik valdžios pareigūnus, bet ir kariuomenę reprezentuoti savo valstybę. Inžinerijos pulko kariai Paradų aikštėje, Žaliajame kalne, pastatė tribūną svečiams¹⁹. Užsienio svečiai, diplomatinio korpuso ir valdžios atstovai, aukštieji kariuomenės karininkai prie tribūnos buvo privežami automobiliais. Miestiečiai ir kiti gyventojai, įvairios organizacijos, mokyklos su savo vėliavomis ir net orkestrais į aikštę rinkosi įvairiais keliais jau nuo 10 val. 30 min.²⁰ Rytinėje aikštės pusėje rikiavosi kariuomenės dalys, o vakarinėje pusėje – visuomeninės organizacijos ir kiti žiūrovai²¹. 12 val. į aikštę atvyko Seimo pirmininkas kanauninkas Justinas Staugaitis ir, lydimas aukštųjų kariuomenės vadų, pasveikino paradui išrikiuotus kavalerijos, pėstininkų pulkus, artileriją ir Karo mokyklos kariūnus.²² Dienraštis *Lietuva* teigia, kad karinį paradą pradėjo pėstininkai, o po jų žygiavo artilerija ir raiteliai²³, tačiau nemini Karo

¹⁸ Kariuomenės gyvenimas, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 176.

¹⁹ Gegužės 15 d. Kaune, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 179.

²⁰ Nepriklausomybės, Kariuomenės ir Seimo švenčių iškilmės, *Lietuva*, 1924 gegužės 16, p. 1.

²¹ Tėn pat.

²² Gegužės 15 d. Kaune, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 179.

²³ Nepriklausomybės, Kariuomenės ir Seimo švenčių iškilmės, *Lietuva*, 1924 gegužės 16, p. 1.

Steigiamojo Seimo ketvirtųjų metinių minėjimo iškilmės Karo muziejaus sodelyje.

Kaunas, 1924 m. gegužės 15 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17299/36

mokyklos kariūnų. O *Karys* pirmuosius pamini Karo mokyklos kariūnus, tik po to pėstininkų, raitelių ir artilerijos pulkus²⁴, bet neteigia, kad būtent tokia eiliškumo tvarka žygiavo parade dalyvavusios kariuomenės dalys.

Po parado šventės dalyviai vyko į Karo muziejaus sodelį pagerbti Žuvusių už Lietuvos laisvę karių. Iškilmingoje ceremonijoje netrūko orkestro maršų, sveikinimo ir padėkos kalbų ne tik Lietuvos kariuomenei, bet ir kaimyninių Baltijos valstybių svečiams – Latvijos, Estijos, Suomijos karininkams bei Švedijos ir Danijos valstybių atstovams²⁵.

1921–1924 m. Steigiamojo Seimo minėjimai tapo tradicija, susiformavo esminiai šventiniai elementai: pamaldos Kauno arkikatedroje bazilikoje, iškilmingi Seimo posėdžiai, kariniai paradai, Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pagerbimo ceremonija. Juos papildė visuomeninių organizacijų eitynės, šventiniai koncertai ar spektakliai. Ryškiausiu šventės akcentu tapo Lietuvos kariuomenės paradas Žaliajame kalne, kurio natūralus tęsinys, nors ir atskiras šventės elementas, buvo Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pagerbimo ceremonija Karo muziejaus sodelyje. Pagrindinės oficialios šventės iškilmės vyko tuometinėje Lietuvos sostinėje Kaune, tačiau buvo švenčiama ir kituose Lietuvos miestuose, ypač ten, kur buvo dislokuotos karinės įgulos.

²⁴ Gegužės 15 d. Kaune, *Karys*, 1924, Nr. 21, p. 179.

²⁵ Ten pat.

GEGUŽĖS 15-OSIOS ŠVENTĖ

1925 m. Seimo priimtos Švenčių ir poilsio dienų įstatymo pataisos Gegužės 15-ajai suteikė valstybinės šventės statusą²⁶. Kadangi įstatymas šventės neįvardijo kitaip nei Gegužės 15-oji, Steigiamojo Seimo metinių minėjimo diena oficialiai imta vadinti Gegužės 15-ąja. 1925–1928 m. pagrindiniai Gegužės 15-osios šventiniai elementai išliko tie patys, tačiau kito pačios šventės pobūdis, diferencijavosi šventiniai atributai.

1925 m. sukako penkeri metai nuo Steigiamojo Seimo susirinkimo. Renginių gausioje 18-os punktų šventinėje programoje iškilmingas Seimo posėdis buvo pakeistas į visuomeninių organizacijų ir mokinių eitynes ir iškilmingas sveikinimo kalbas prie Seimo rūmų ir Prezidentūros²⁷. Po 1926 m. perversmo apie Steigiamojo Seimo veiklą nebuvo užsimenama net sveikinimo kalbose.

1925 m. *Kardas*, pristatydamas Gegužės 15-osios kariniame parade dalyvaujančias kariuomenės dalis, teigia, kad *kariuomenė iškilmingai su visa tauta mini tą dieną*.²⁸ Iš tiesų, kariniai paradai tapo šventės ašimi ir daugiausiai žiūrovų pritraukiančiu renginiu. Laukiant gausaus dalyvių ir žiūrovų dalyvavimo, buvo reglamentuotas pėsčiųjų ir automobilių eismas, nustatytos parado dalyvių ir žiūrovų vietos Parodų aikštėje²⁹. Kariuomenės dalys, visuomeninės organizacijos ir organizuotos mokinių eisenos į aikštę Žaliajame kalne žygiavo Kauko gatve (dabar – Kauko alėja). Parodos gatvė buvo uždaryta ir skirta tik pėstiesiems, o vykstantys automobiliais važiavo Ukmergės plentu (dabar – Savanorių prospektas). Aikštėje kariuomenės dalys ir visuomeninės organizacijos rikiavosi joms pažymėtose vietose. Mokiniais buvo skirtos vietos Dainų Dienos estradoje. Neorganizuotai atvykę žiūrovai rinkosi sau vietą jiems numatytose aikštės erdvėse. Į kasmet vis gražiau ir gausiau puošiamą Garbės tribūną lipo diplomatai, kiti garbūs svečiai, rikiavosi Lietuvai akredituoti karo atašė ir aukštieji Lietuvos kariuomenės karininkai.

Tradicija į šventę kviesti užsienio šalių karininkus pradėjo formuotis 1924 m. Iškilmingi svečių priėmimai, apsieitimai apdovanojimais skatino draugiškus tarpvalstybinius santykius, plėtė asmeninius ryšius, o kariniai paradai demonstravo Lietuvos kariuomenės disciplinos, rikiuotės ir ginkluotės sričių pasiekimus.

Įprastai kariuomenės parado iškilmės prasidedavo į aikštę atvykus Lietuvos Respublikos prezidentui. 1925 m. Lietuvos kariuomenės parado ceremonija pra-

²⁶ Švenčių ir poilsio įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1925, Nr. 191/1299, p. 6.

²⁷ Gegužės 15 d. iškilmių komitetas, Gegužės 15 d. iškilmės, *Lietuva*, 1925 gegužės 12, p. 5.

²⁸ Mūsų kariuomenės gyvenimas, *Kardas*, 1925, Nr. 9, p. 9.

²⁹ Iškilmių komiteto komunikatas, Gegužės 15 d. iškilmės, *Lietuva*, 1925 gegužės 14, p. 8.

Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis ir karinė vadovybė kariniame parade Paradų aikštėje Žaliakalnyje. Kaunas, 1925 m. gegužės 15 d.

Už prezidento, ant žirgo, kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas. Iš dešinės 2-as krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas, už jo, ant žirgo – Kauno įgulos viršininkas plk. Mykolas Velykis ir kiti aukštieji karininkai.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17090

Lietuvos kariuomenės 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko vadas plk. Petras Genys sveikina kariniam paradiui išrikiuotus karius.

Klaipėda, 1925 m. gegužės 15 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16511/116

Lietuvos Respublikos prezidentas A. Stulginskis ir krašto apsaugos ministras Leonas Bistras kariniame parade Paradų aikštėje Žaliakalnyje. Kaunas, 1926 m. gegužės 15 d. VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-13649

Laisvės alėja, Simono Daukanto ir Kristijono Donelaičio gatvėmis. Nustatytos kariuomenės dalys rikiavosi K. Donelaičio gatvėje priešais Karo muziejų.³³ Tai buvo tarsi neoficiali karinio parado tąša. Kariuomenės ir visuomenės dalyvavimas šventės renginiuose stiprina jų socialinius ryšius, rodė vienybę ir pasitikėjimą. Tačiau ilgos ceremonijos, nuobodžios trafaretinės kalbos nekėlė šventinės nuotaikos ir vargino šventės dalyvius. Visuomeninių organizacijų ir švietimo įstaigų masinis dalyvavimas renginiuose, kaip ir miesto puošimas, tapo greičiau primygtiniu raginimu nei kvietimu.³⁴

sidėjo 12 val. 30 min.³⁰ Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis, lydimas krašto apsaugos ministro plk. Teodoro Daukanto, fajetonu apvažiavo paradiui išrikiuotas kariuomenės dalis ir jas pasveikino. Po sveikinimo kalbos ir krašto apsaugos ministro raporto prasidėjo kariuomenės paradas. Grojant orkestrui iškilnių maršą, kariuomenės dalys žygiavo pro Vyriausybės tribūną. Paradą pradėjo Karo mokyklos kariūnai, lydimi karinių lėktuvų. Po jų žygiavo inžinerijos dalys, pėstininkai, šauliai, skautai, artilerija ir kavalerija.³¹ Pasibaigus kariniam paradiui pro tribūną su savo atributika ir orkestrais praėjo visuomeninės organizacijos, mokiniai, tarnautojai ir darbininkai.³²

Pasibaigus kariuomenės paradiui Gegužės 15-osios šventė tęsėsi Karo muziejaus sodelyje. Šventinės eitynės iš Paradų aikštės Žaliakalnyje vyko Parodos gatve,

³⁰ Gegužės 15 d. iškilmės Kaune, *Trimitas*, 1925, Nr. 19, p. 624.

³¹ Gegužės penkioliktos dienos iškilmės, *Lietuva*, 1925 gegužės 16, p. 3.

³² Ten pat.

³³ Gegužės 15 d. iškilnių komitetas, Gegužės 15 d. iškilmės, *Lietuva*, 1925 gegužės 12, p. 5

³⁴ Iškilnių komiteto komunikatas, Gegužės 15 d. iškilmės, *Lietuva*, 1925 gegužės 14, p. 8.

Lietuvos kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas su Vyr. kariuomenės štabo Administracijos valdybos viršininku plk. Vladu Skorupskiu ir kitais karininkais lydi Lietuvos Respublikos prezidentą Antaną Smetoną, kuris priima karinį paradą Petro Vileišio aikštėje.

Kaunas. 1927 m. gegužės 15 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-13359

1925 m. žurnalas *Kardas*³⁵ gausiai iliustruotas kariuomenės parado Kaune nuotraukomis. Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose saugoma fotodokumentinė medžiaga liudija, kad Gegužės 15-osios kariniai paradai vyko ne tik Kaune, bet ir Klaipėdoje.

1926 m. Gegužės 15-osios šventės rengėjai įvertino ankstesnes klaidas ir sutrumpino šventinius renginius, o kaip iškilmių akcentą pasirinko kariuomenės paradą Žaliajame kalne³⁶. Tačiau šventinė ceremonija Karo muziejaus sodelyje kaip ir anksčiau vyko labai iškilmingai, todėl dienraštis *Lietuva* nurodo du esminius šventės elementus: *Iškilmių dvi ašys – tai kariuomenės paradas ir atlan-kymas paminklo žuvusiems už laisvę*.³⁷ Karinio parado ir Karo muziejaus sodelyje vykusią iškilmių nuotraukomis gausiai iliustruoti periodiniai leidiniai *Kardas*³⁸, *Trimitas*³⁹, *Iliustruotoji Lietuva*⁴⁰ taip pat sako, kad 1926 m. šventės akcentai

³⁵ Nepriklausomybės Šventės iškilmės Kaune š. m. gegužės 15 d., *Kardas*, 1925, Nr. 10, p. 8–9.

³⁶ Gegužės 15 d. iškilmių ruoša Kaune, *Lietuva*, 1926 gegužės 10, p. 3.

³⁷ Gegužės 15, *Lietuva*, 1926 gegužės 17, p. 5

³⁸ Gegužė 15 d. Kaune. Kauno įgulos kariuomenės paradas š. m. gegužės 15 d., *Kardas*, 1926, Nr. 14, p. 1–2.

³⁹ Kariuomenės ir šaulių paradas gegužės 15 d., *Trimitas*, 1926, Nr. 20, p. 650–651.

⁴⁰ Gegužės 15 d. iškilmės Kaune, *Iliustruotoji Lietuva*, 1926 gegužės 29, p. 173, 175–179.

buvo du – kariuomenės paradas ir Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pagerbimas karo muziejaus sodelyje. 1926 m. kariuomenės parado ceremonija vyko įprastai, tik buvo papildyta kariuomenės lauko pamaldomis Paradų aikštėje⁴¹.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo valstybėje atsisakius parlamentinės valdymo formos ir pasukus autoritarizmo link, Lietuvos prezidento Antano Smetonos ramsčiu tapo kariuomenė. 1927 m. balandžio 12 d. Prezidentas paleido III Seimą⁴² ir nepaskelbė naujų Seimo rinkimų. Taigi, neliko ir priežasties švęsti Gegužės 15-osios. Valdžiai reikėjo eliminuoti šią šventę iš viešojo gyvenimo, tačiau Gegužės 15-oji visuomenei jau buvo tapusi tradicija. Ypač tai akivaizdu buvo Kaune, kur šventės atributu buvo tapęs kariuomenės paradas, o miesto gatvėmis nusidriekdavo organizacijų eisenos.

1927–1928 m. Gegužės 15-osios šventės akcentas taip pat buvo kariuomenės paradas, kurį papildė visuomenės eitynės su vėliavomis. Karinių orkestrų maršas, vėliavų jūra, išlavintų karių rikiuotės ir virš jų gaudžiantys lėktuvai džiugino žiūrovus ir užmarštin nešė tikrąją šventės prasmę. Šiuo laikotarpiu susiformavo karinio parado iškilmių ceremonija: iškilmingas Lietuvos prezidento sutikimas aikštėje, lauko pamaldos, parado vado raportas prezidentui, kariuomenės dalių sveikinimas važiuojant prezidentui fajetonu, prezidento kalba aikštės viduryje ir kariuomenės dalių iškilmingas žygiavimas pro garbės tribūną⁴³.

1925–1928 m. Gegužės 15-oji tapo pagrindine tautos ir iškilmingiausiai švenčiama valstybine švente. Dėl politinės sistemos pokyčių buvo panaikintas priežastinis šventės elementas – iškilmingas Seimo posėdis. Įsigalint autoritariniam valdymui reikėjo pakeisti Gegužės 15-osios prasmę, nes ji bylojo apie Prezidento ir Seimo institucijų priešpriešą, tačiau tam reikėjo rasti atitinkamos reikšmės datą.

TAUTOS ŠVENTĖ POKYČIŲ LAIKOTARPIU

Trečiuoju raidos laikotarpiu Gegužės 15-oji buvo eliminuota iš viešojo gyvenimo, nors iki 1930 m. ji vis dar buvo valstybinė šventė. Manipuliuodama tautos terminu valdžia siekė savų tikslų ir keitė šventės minėjimo dienas bei jos pavadinimą. Esminiai pokyčiai prasidėjo 1929 m., Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai švenčiant 55-ąjį gimtadienį. Steigiamojo Seimo šventė – Gegužės 15-oji – buvo perkelta į religinę Žolinės šventę – rugpjūčio 15-ąją. Visuomenei šventės perkėlimas paaiškinamas labai paprastai: *Tautos iškilmės, kur yra masinis dalyvavimas, geriausiai švęsti ore. Bet vasario 16 ore peršalta. Geguž. 15 sezono atžvilgiu*

⁴¹ Gegužės 15 d. iškilmių ruoša Kaune, *Lietuva*, 1926 gegužės 10, p. 3.

⁴² Seimą paleidus, *Lietuva*, 1927 balandžio 13, p. 1.

⁴³ Gegužės 15 d. Kaune, *Karys*, 1928, Nr. 21–22, p. 423.

Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko karinis paradas Ukmergėje. 1928 m. gegužės 15 d.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16509/6

Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona sako kalbą kariniame parade P. Vileišio aikštėje. 1929 m. rugpjūčio 15 d. Šalia prezidento stovi ministras pirmininkas prof. Augustinas Voldemaras ir prezidento asmens adjutantas kpt. Tadas Šakmanas (antras iš dešinės).
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-12714

*būtų gal ir nebloga, bet tą dieną nėra bažnyčioje šventės.*⁴⁴ Taip buvo bandoma užmaskuoti vieną svarbiausių valstybinių švenčių, primenančių parlamentinį valdymą. 1929 m. periodinė spauda mirga Tautos šventės antraštėmis, slepiančiomis šventės ideologinę transformaciją.

1929 m. šventės renginiai visoje Lietuvoje vyko labai iškilmingai. Kaune Tautos šventės iškilmės prasidėjo iš vakaro Karo muziejaus sodelyje.⁴⁵ Šventės rytą miestas skendėjo vėliavų jūroje, *kaimiečiai, važiuoti ir pėsti, jau anksti rytą ėmė važiuoti Laisvės alėja*⁴⁶ ir visi traukė į P. Vileišio aikštę žiūrėti kariuomenės parado, kurio iškilmės prasidėjo lauko pamaldomis. Prie altoriaus buvo sunėštos kariuomenės dalių vėliavos, o kariuomenės orkestras grojo religinių giesmių motyvus. Tuo pat metu kaip ir P. Vileišio aikštėje pamaldos vyko ir Kauno arkikatedroje bazilikoje, kur dalyvavo Lietuvos prezidentas Antanas Smetona.⁴⁷ Po pamaldų į aikštę atvykus prezidentui prasidėjo tradicinė kariuomenės parado ceremonija.

1930 m. Lietuvoje minint 500-ąsias Vytauto Didžiojo mirties metines, Tautos šventė buvo perkelta į rugsėjo 8-ąją – Vytauto karūnavimo dieną. Tautos šventei buvo suteiktas valstybinės šventės statusas⁴⁸. Vytauto Didžiojo kulto iškelimas buvo apdairus vyriausybės žingsnis, Gegužės 15-ąją nešantis tolimon romantiškon užmarštin. 1934 m. švenčiant Antano Smetonos 60-ąjį jubiliejų

Lietuvai akredituoti užsienio valstybių karo atašė Tautos šventės kariniame parade P. Vileišio aikštėje. Kaunas, 1930 m. rugsėjo 8 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17333/₄₄₇

⁴⁴ Tautos šventė, *Lietuvos aidas*, 1929 rugpjūčio 14, p. 1.

⁴⁵ Tautos šventės iškilmės, *Trimitas*, 1929, Nr. 34, p. 571.

⁴⁶ Tautos šventės iškilmės Kaune, *Lietuvos aidas*, 1929 rugpjūčio 16, p. 3.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Švenčių ir poilsio įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 328/2247, p.

Tautos šventė tapo Tautos ir Valstybės vado tribūna. Valstybės prezidento Antano Smetonos jubiliejui skirti renginiai tęsėsi visą savaitę, net karinis paradas buvo nukeltas į rugsėjo 9 dieną⁴⁹.

Nuo 1935 m. šalia Tautos šventės pradėta švęsti Visuomenės ir kariuomenės diena, kuri kartais *netyčia* sutapdavo su gegužės 15 d.⁵⁰ Tautos šventės iškilnės vyko Karo muziejaus sodelyje. Nebeliko ryškiausio Tautos šventės elemento – karinio parado P. Vileišio aikštėje. Paskutinį kartą Tautos šventė buvo minima 1939 m. – susikaupus ir be didesnių iškilnių, Antrojo pasaulinio karo akistatoje.

IŠVADOS

Tautos šventė pradėta švęsti 1921 m. gegužės 15 d., minint Steigiamojo Seimo susirinkimo pirmąsias metines. Paskutinį kartą Tautos šventė buvo švenčiama 1939 m. rugsėjo 8 d. Skirtingais raidos etapais Tautos šventė buvo įvardijama skirtingais pavadinimais: Steigiamojo Seimo diena (1921–1925), Gegužės 15-oji (1925–1928) ir Tautos šventė (1929–1939).

Pirmajame raidos etape pagrindinis šventės akcentas buvo iškilmingas Steigiamojo Seimo posėdis, papildomas šventės elementas – kariuomenės paradas, įvestas nuo pat 1921 m., 1924 m. tapo pagrindiniu akcentu. 1921–1924 m. Steigiamojo Seimo iškilmingi metai minėjimai tapo tradicija, formavosi šventę lydintys elementai: pamaldos Kauno arkikatedroje bazilikoje, iškilmingi Steigiamojo Seimo posėdžiai, kariuomenės paradai, Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pagerbimas Karo muziejaus sodelyje, visuomeninių organizacijų eitynės, koncertai, spektakliai, miesto puošimas.

1925–1928 m. Gegužės 15-oji tapo pagrindine tautos ir iškilmingiausiai švenčiama valstybine švente. Formavosi pagrindiniai šventiniai elementai – kariuomenės paradas Žaliajame kalne ir Žuvusių už Lietuvos laisvę karių pagerbimo Karo muziejaus sodelyje ceremonija. Įsigalint autoritariniam valdymui šventės ašimi tapo kariuomenės paradai. Iš šventinės programos buvo eliminuojamos bet kokios sąsajos su Seimo institucija, ir ieškoma būdų kaip pakeisti Gegužės 15-osios prasmę.

1929 m. Gegužės 15-oji buvo eliminuota iš viešojo gyvenimo. Manipuliuodama tautos terminu valdžia pakeitė šventės pavadinimą į Tautos šventę, o jos minėjimo dieną perkėlė į religinės šventės Žolinės dieną. Nuo 1930 m. Tautos šventės diena buvo perkelta į rugsėjo 8 d. 1929–1939 m. Tautos šventė buvo transformuojama pagal politinius ideologinius pokyčius, bandant užmarštin nugramzdinti tikrąją šventės prasmę.

⁴⁹ Visa Lietuva Tautos Vado garbei, *Karys*, 1934, Nr. 37, p. 750.

⁵⁰ Kariuomenės ir visuomenės dienos praėjus, *Kardas*, 1938, Nr. 11, p. 254.

ATNAUJINTAS NAUJAM GYVENIMUI. VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS REKONSTRUKCIJA

Eglė Matikovaitė

Kauno naujamiesčio rajone didingai stūksantis pastatas – Vytauto Didžiojo karo muziejus – jau daugiau kaip septynias dešimtis metų yra vienas svarbiausių Kauno simbolių. 1919 m. pradėtas kurti kareivinėse, dabar Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – Muziejus) centrinis pastatas apima daugiau kaip 2600 m² plotą ir ekspozicijose bei saugyklose turi beveik ketvirtį milijono eksponatų.

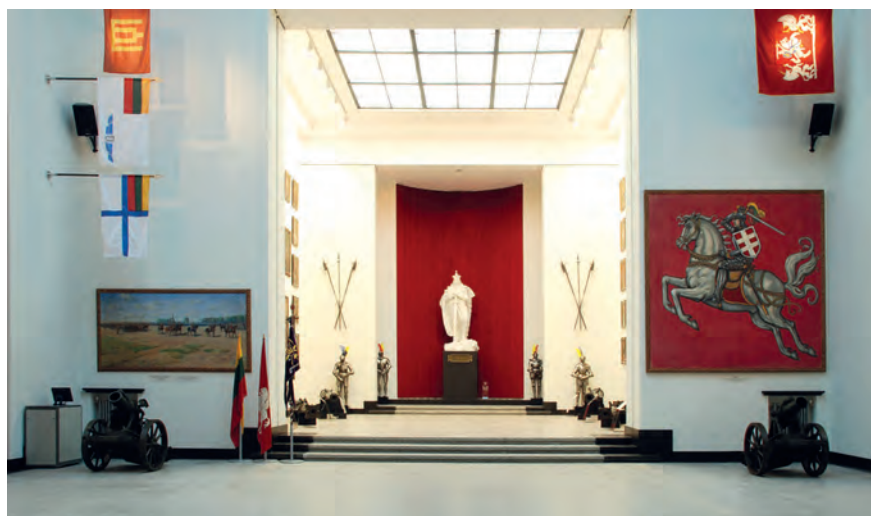
Muziejus prieš renovaciją. 2008 m.

REKONSTRUKCIJOS BŪTINYBĖ

Vytauto Didžiojo karo muziejus yra sakralinis valstybingumo simbolis, įsikūręs pačioje Kauno širdyje, todėl tvarkingas pastato išorinis vaizdas būtinas ne tik lankytojams pritraukti, bet ir reprezentuoti Kauno miestą. Tai vienintelis Lietuvoje karo muziejus, todėl šis statusas įpareigoja kuo įdomiau, naujoviškiau ir kokybiškiau miesto gyventojus ir svečius supažindinti su Lietuvos karybos istorija, skatinti pilietiškumą, patriotiškumą bei domėjimąsi Lietuvos kariuomene. Šiuos tikslus įgyvendinti ir Muziejų paversti dar didesniu visuomenės traukos objektu trukdė ribotos finansinės galimybės.

Parodų salė ruošiantis rekonstrukcijai. 2013 m.

Didžioji salė ir Vytauto Didžiojo kapela po rekonstrukcijos. 2009 m.

Krašto apsaugos ministras 2008 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-831 *Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus techninio projekto tvirtinimo* patvirtino Vytauto Didžiojo karo muziejaus techninį projektą ir jau tais pačiais metais buvo pradėta rekonstrukcija. Kiekvienais metais Muziejus darėsi ryškesnis, tvarkingesnis ir įdomesnis, o atnaujintos ekspozicijos traukė vis daugiau smalsių lankytojų.

Pagal krašto apsaugos ministro 2007 m. birželio 4 d. patvirtintą investicinį projektą Nr. 1 Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus gražiai prasidėjusi rekonstrukcija dėl riboto finansavimo turėjo sustoti, nes

2013–2016 m. nebuvo numatyta skirti lėšų Muziejaus remontui. Nors vidus gražėjo, fasadas ir toliau atrodė nereprezentatyvus. Per ketverius metus Muziejaus fasadas būtų dar labiau sutrūkinėjęs, pasidaręs nepatrauklus, todėl, tikėtina, būtų sumažėję lankytojų, o rekonstrukcijos atidėjimas reikalautų dar didesnių investicijų. Muziejus privalėjo rasti lėšų rekonstrukcijos darbams atlikti.

2012 m. lapkričio 30 d. VšĮ *Lietuvos verslo paramos agentūra* buvo pateiktos paraiškos, norint ir tikintis gauti Europos Sąjungos paramą. Muziejus turėjo aiškia viziją – sutvarkyti senstantį fasadą, trupančius laiptus, surūdijusias grotas, restauruoti skulptūras *Liūtai*, pagaminti ir pakabinti Muziejaus iškaba, įrengti fasado apšvietimą, rekonstruoti vestibulį, rekonstruoti ir aprūpinti naujoviška įranga dvi parodų sales, įrengti neįgalųjų keltuvažį ir suteikti galimybę naujose salėse apsilankyti didesnei visuomenės daliai.

Po ilgų VšĮ *Lietuvos verslo paramos agentūra*, Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos specialistų patikrų Muziejus sulaukė džiugių žinių – ūkio ministras 2013 m. birželio 28 d. pasirašė įsakymą Nr. 4-568 *Dėl finansavimo projektams, siekiantiems gauti Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansinę paramą pagal Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programą, skyrimo*. Muziejui vadovaujantis minėtu įsakymu pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 1 prioriteto *Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas ir pritaikymas turizmo plėtrai* VP3-1.3-ŪM-02-V priemonę *Viešųjų nekilnojamojų kultūros paveldo objektų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms* skirtas 2 999 979 Lt finansavimas rekonstrukcijos darbams atlikti.

PIRMASIS PROJEKTO ETAPAS

Projektas *Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių kompleksu pritaikymas turizmo reikmėms* turėjo du etapus: pirmasis – fasado ir antrojo aukšto patalpų rekonstravimas (pradėtas pirmosiomis 2013 m. rudens dienomis), antrasis etapas laiko atžvilgiu tapo pirmuoju – kol dėl prastų oro sąlygų fasado rekonstravimas buvo sustabdytas, antrajame Muziejaus aukšte nenutrūko darbai.

Muziejus yra įtrauktas į kultūros paveldo objektų sąrašą, todėl rekonstrukcijos techninis projektas buvo derinamas su kultūros paveldo specialistais. Norint išlaikyti pastato autentiškumą bei vertingąsias savybes, mažiausi projekto pakeitimai buvo griežtai kontroliuojami.

Darbai Muziejaus viduje buvo pradėti nuo vestibulio. Tai antra vieta (po fasado), kuri reprezentuoja Muziejų. Rekonstruojant jį buvo išlaikytos originalios detalės – iškaltos ąžuolo faneruotės plokštės, restauruotos autentiškos pagrindinės durys. Vestibulio erdvė po rekonstrukcijos pritaikyta lankytojams

Atnaujintas naujam gyvenimui. Vytauto Didžiojo karo muziejaus rekonstrukcija

Fasado rekonstrukcijos darbų pradžia. 2013 m.

Sukilimų salė po rekonstrukcijos. 2013 m.

Parodų salė rekonstrukcijos metu ir po jos. 2013, 2014 m.

sutikti – dabar į Muziejų įėjęs svečias ne tik įsigyja bilietą atnaujintoje kasoje, bet ir turi galimybę nusipirkti suvenyrų krautuvėlėje.

Įrengti parodų sales jau nuo seno buvo didelis Muziejaus noras. Rekonstruotos salės turėjo būti pirmosios parodų salės Muziejaus istorijoje, kuriose būtų nuolat eksponuojamos, atnaujinamos, keičiamos parodos istorine tematika. Muziejaus fondų saugyklose saugoma beveik ketvirtis milijono eksponatų, o įrengtose Muziejaus ekspozicinėse salėse buvo eksponuojama tik daugiau kaip du tūkstančiai, t. y. tik šimtoji dalis to, ką Muziejus galėtų pristatyti visuomenei. Nuolat keičiant parodas dviejose parodų salėse, per metus galima būtų eksponuoti dar 1200–1500 eksponatų.

Rekonstravus parodų sales buvo siekiama kuo racionaliau išnaudoti patalpas, todėl abiejose salėse buvo sumontuota moderni įranga, leidžianti eksponatus ir informaciją pateikti ir parodyti trimatėje erdvėje. Šios patalpos naudojamos ne tik parodoms, bet ir edukacinėms programoms, protų mūšiams, Muziejaus darbuotojų ataskaitiniams susirinkimams ir kt. renginiams rengti.

Įgyvendinant Muziejaus rekonstrukcijos techninį projektą ir atnaujinus visas antrojo bei trečiojo aukšto ekspozicijų bei parodų sales, Muziejus tapo modernia, šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančia Lietuvos karybos istoriją reprezentuojančia vieta.

ANTRASIS PROJEKTO ETAPAS

Muziejaus fasado rekonstrukcija, pradėta 2013 m. rugsėjį, šaltuoju sezonu buvo sustabdyta, tačiau viduje darbai nenutrūko iki pat vasaros. Pradėjus tvarkyti tinką paaiškėjo, kad pastato būklė yra prastesnė nei manyta. Kol viena grupė dirbo pastato viduje, kiti tuo metu nustatė anksčiau nepastebėtus fasado trūkumus, į laboratoriją tirti buvo išvežti fasado tinko gabaliukai, su VŠĮ *Lietuvos verslo paramos agentūra* derinti projekto ir projekto įgyvendinimo sutarties keitimai.

Rangovai ant fasado kabina Muziejaus iškaba. 2014 m.

ES lėšomis finansuojamo projekto įgyvendinimo metu atsirado nevykdomų darbų, kurių sąskaita Muziejus gavo leidimą vestibulyje įrengti neigaliųjų keltuvą, pagaminti ir ant rekonstruoto fasado vėl pakabinti tarpukariu čia buvusią iškaba, įrengti fasado apšvietimą, rekonstruoti žymiąsias skulptūras *Liūtai*.

Nuo 1938 m. fasadą saugoję liūtai dviem mėnesiams buvo išvežti restauruoti į dirbtuves, todėl jų laikinas dingimas sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą. Atnaujintos skulptūros buvo sugražintos į Muziejų prieš Kalėdas.

2015 m. sausio mėnesį ES lėšomis finansuotas projektas *Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių komplekso pritaikymas turizmo reikmėms* buvo baigtas, o Muziejus tiek išoriškai, tiek vidumi tapo reprezentatyviu ir patraukliu visuomenės traukos objektu.

Restauruojamos skulptūros *Liūtai*. 2014 m.

Muziejaus fasadas prieš rekonstrukciją. 2014 m.

Muziejaus fasadas po rekonstrukcijos. 2015 m.

ADMINISTRACINIŲ PATALPŲ REMONTAS

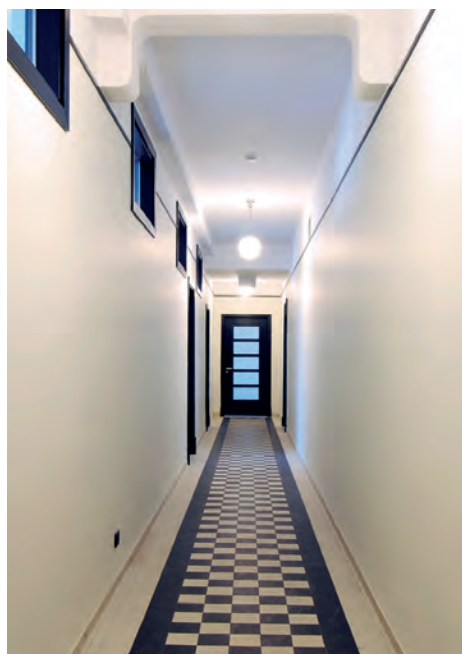
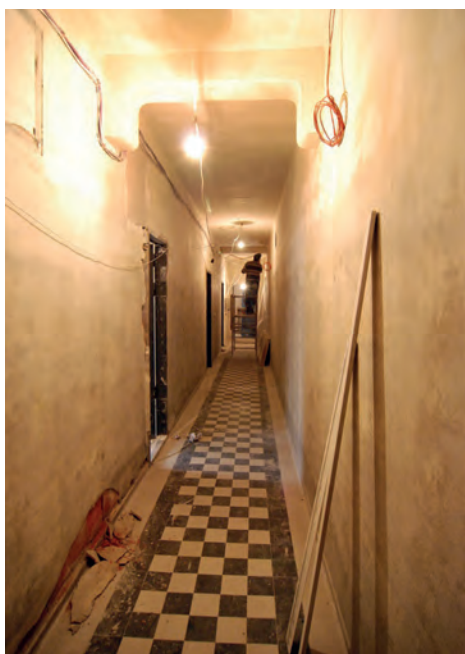
Į Krašto apsaugos ministro patvirtintą Muziejaus techninį projektą buvo įtrauktas ir administracinių patalpų remontas. Anksčiau šiose patalpose buvo drėgna, lubos ir sienos buvo aptrupėję, girgždėjo grindys, dėl netvarkingos šildymo sistemos – šalta.

Krašto apsaugos ministerija 2014 m. skyrė lėšų Muziejaus administracinėms patalpoms remontuoti. Dalies darbuotojų darbo vietas dėl rekonstrukcijos buvo laikinai perkeltos į Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklą.

Muziejaus rekonstrukcija – tęstinis projektas. Neatliktų darbų projekte dar liko, tačiau šiuo metu lankytojai Muziejaus duris atveria į nuolat atnaujinamas, šiuolaikiškas ir jaukias ekspozicines erdves, o rekonstruotas fasadas, išpūdingosios skulptūros *Liūtai*, dailus apšvietimas džiugina ne tik darbuotojų, bet ir miesto gyventojų bei svečių akis.

Administracinės muziejaus dalies rekonstrukcijos darbai. 2013 m.

Administracinės dalies koridorius prieš (kairėje) ir po (dešinėje) rekonstrukcijos. 2013, 2015 m.

ATEITIES IŠŠŪKIAI

Vienintelio Lietuvoje Karo muziejaus statusas įpareigoja tobulėti ir žingsnis po žingsnio žengti su besikeičiančiais lankytojų poreikiais, stengtis patraukti ne tik akademinę visuomenės dalį, bet ir senjorus, rasti būdų naujai ir patraukliai supažindinti lankytojus su Lietuvos karybos istorija, ugdyti kiekvieno Lietuvos piliečio patriotiškumą ir pilietiškumą. Baigtas Europos Sąjungos lėšomis finansuotas projektas paskatino Muziejų priimti naujų iššūkių ir iškelti naujų tikslų.

Muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis Lietuvos Respublikos kultūros ministerijoje pristatė projektą daugiafunkciam muziejaus centrai įrengti (Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos teritorijoje esančiose buvusios Karo ligoninės patalpose.) Iš Krašto apsaugos ministerijos investicinių lėšų jau yra pakeista šio pastato stogo danga, rekonstruota 1/3 patalpų, įvesta šildymo sistema. Muziejus patikėjimo teise perėmė pastatą iš Karo medicinos tarnybos ir savo jėgomis stengiasi remontuoti jo erdves ir į jas perkelti dalį Muziejaus fondų. Rekonstruotų pastatų komplekse būtų įrengta konferencijų salė, restauravimo-konservavimo kūrybinės dirbtuvės, dvi patalpos karo istorijos klubui, senjorų studijų, savanorių ir bičiulių klubų vieta, atvirųjų saugyklų patalpos, edukacinės klasės, mokslinio tyrimo ir studijų laboratorijos, administravimo patalpos. Erdvė būtų pritaikyta Muziejaus specialistų rengiamiems seminarams, skirtiems šviesti visuomenę apie muziejinių vertybių saugojimą, tyrimą, taip pat švietimo ir ugdymo įstaigoms rengti konferencijas, seminarus.

Kitas Muziejaus siekis – bokšto ir arkados rekonstrukcija. Muziejaus vizija – rekonstruoti bokštą ir arkadą, suteikti geresnį estetinį vaizdą pastatų kompleksui ir sodeliui. Kadangi bokštas ir arkada yra Karo muziejaus komplekso dalis, atsirastų daugiau paslaugų, pavyzdžiui, renginių ant arkados stogo. Bokštas ir arkada būtų panaudoti organizuojant šventes, pažintines miesto ekskursijas, o lankytojai supažindinti su viso architektūrinio komplekso savitumu. Išbaigtas Muziejaus kompleksas dar labiau didintų šio miestui svarbaus objekto konkurencingumą.

Muziejus aktyviai ieško finansinių galimybių, kurios leistų pasiekti savo tikslus ir prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių lankytojų poreikių, naujų technologinių galimybių.

Muziejus nuo bokšto stogo. 2014 m.

Nuotr. Eglės Matikovaitės

ĮMINTOS PAVEIKSLŲ MĮSLĖS

Rita Malinauskienė

Beveik kiekvienas patekęs į restauravimo dirbtuves meno objektas atsineša savo paslaptį, patirtus įvykius, kurie įsirėžė pažaidų pavidalu. Vytauto Didžiojo karo muziejaus restauravimo dirbtuvės nėra išimtis. Kiekvienas į restauravimo dirbtuves ilgesniam laikui patekęs paveikslas nuvalomas nuo nešvarumų, norint jam suteikti ekspozicinį vaizdą, sulopoma drobė, restauruojamas tapybos sluoksnis, ir tik tada, pražydęs naujomis spalvomis, meno kūrinys atskleidžia restauratoriams savo paslaptis.

2007 m. teko tempti ant naujo ekspozicinio porėmio paveikslo *Chanas Tochtamyšas prašo pagalbos pas LDK kunigaikštį Vytautą* drobę ir ruošti jį rengiamai parodai *Lietuvos kariai – totoriai*. Paveikslas, tapytas dailininko Leonardo Kazoko, yra datuojamas 1929 m. Ir štai drobės nugarinėje pusėje atsiskleidžia... paplūdimio scena su prieškarinės mados maudymosi kostiumais.

2008 m. iš muziejaus saugyklų buvo iškelta didelio formato paveikslo drobė, kuri dėl savo dydžio buvo saugota susukta į ruloną. *Autorius J. Pautienius, Gedimino pilis, tapyimo metai 1923* – rašoma muziejaus kartotekoje. Paveikslas nutapytas ant iš kelių gabalų susiūtos drobės, kuri suplyšusi daugelyje vietų ir buvo keletą kartų tempta ant akivaizdžiai per mažo ekspozicinio porėmio. Keistai atrodė Gedimino pilis su Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos plevėsujančia vėliava, nes juk paveikslas metrikuose datuojamas 1923 m. Restauruojant buvo atlikti dažo atsparumo įvairiems tirpikliams tyrimai ir pastebėta, kad dažai, kuriais nutapyta vėliava, yra vėlyvesni, ir juos lengva pašalinti vandeniu. Kairiajame paveikslo kampe aptiktas dažų netolygumas ir stilistiškai skirtingi pustoniai. Po ilgesnių bandymų, parinkus tinkamus tirpiklius, pavyko atidengti autoriaus parašą ir metus: *E. Jeneris, 1923*.

Emilis Jeneris Pirmojo pasaulinio karo metu tarnavo vokiečių kariuomenėje, liko Lietuvoje ir 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenės savanorius. 1923 m. išėjo iš kariuomenės, tapė muziejaus rinkiniams paveikslus batalistine tematika, buvo muziejaus dailininkas. Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose saugoma 20 E. Jenerio tapytų paveikslų. Apie 1929 m. dailininkas buvo priverstas pasitraukti į Vokietiją.

Kas užtapė LSSR vėliavą Gedimino pilies bokšte, nėra žinoma, tačiau galima numanyti, kad būtina buvo tai padaryti, norint parodyti paveikslą visuomenei. Kam prireikė slėpti paveikslo autorių ir klastoti įrašus kartotekoje, lieka paslaptis... Šiuo metu šis paveikslas eksponuojamas Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykloje.

Chanas Tochtamyšas prašo pagalbos pas Lietuvos didįjį kunigaikštį Vytautą.
Dail. Leonardas Kazokas. 1929 m. Kitoje pusėje paplūdimio scena.
VDKM meno rinkiniai, I-1108

Gedimino pilis. Dail. J. Pautienius / Emilis Jeneris. 1923 m.

Paveiksle LSSR vėliava nutapyta vandeniui neatspariais dažais, kurie vėliau buvo pašalinti, taip pat matosi užtapyta signatūra tamsesnės rudos spalvos dažais.

VDKM meno rinkiniai, I-46

2011 m. į restauravimo dirbtuves atkeliavo paveikslas *Cepelinas virš Kauno*. Paveikslo autoriaus signatūra *I. Hagel*. Muziejaus kartotekoje daugiau aiškių duomenų nėra. Įdėmiau apžiūrėjus paveikslą, buvo pastebėta skirtinga drobės struktūra vaizdinėje ir nevaizdinėje pusėse. Atskyrus paveikslo drobę nuo porėmio, buvo rasta dar viena drobė, kurioje nutapytas žiemos peizažas su

Cepelinas virš Kauno. Dail. (Alfredas?) Hagelis ((Alfred?) Hagel).
Kairėje pusėje kitas, vaizduojantis žiemą, rastas tarp paveikslų ir porėmio.
VDKM meno rinkiniai, I-484

apsnigtomis trobomis. Dažų dėmė ir įplyšimai sufle-ruotų, kad tai paties autoriaus sprendimas panaudoti sugadintą paveikslą ir ant porėmio užtraukti naują drobę naujai idėjai iliustruoti. I. Hagelio *Cepelinas virš Kauno* puošia ekspozicijos salę, o *rastinukas* laukia eilės restauravimo dirbtuvėse. Susisiekėme su profesore Gabriela Nagler, dirbančia Vienoje (Austrija) Hieke meno galerijoje. Ši galerija eksponuoja austrų dailininko Alfredo Hagelio (1885–1945) darbus, darbai stilistiškai panašūs ir signatūra neabejotinai panaši, tačiau kartu su prof. G. Nagler nutarėme neatlikus išsamesnių tyrimų nesiimti teigti, kad tai to paties autoriaus darbai.

2013 m. į dirbtuves restauravimo darbams pateko čekų karžygio Jano Žičkos (*Jan Žižka*) portretas. Paveikslas drobė be porėmio, tapybos sluoksnis aprtrupėjęs, pageltęs, lako sluoksnis patamsėjęs. Apžiūrint, pro aprtrupėjusius rudo atspalvio dažus buvo pastebėtos žydra ir ryškiai geltona spalvos. Atlikus rentgeno tyrimą įtarimai, kad šis portretas nutapytas ant kito paveikslų, kuris tėra fragmentas, pasitvirtino. Rentgeno nuotraukoje galima išvelgti pirmojo paveikslų kontūrus – draperijas, vežimo dalį ir ratą. Ploninant lako sluoksnį ir dešiniajame apatiniame kampe pastebėjus tamsiai raudonos spalvos dažus, aptiktas autoriaus parašas J. F. HETTES. Kadangi įrašas nebuvo labai aiškus, pabandėme

Janas Žižka. Dail. Jozefas Ferdinandas Hetešas (*Josef Ferdinand Hetteš*). XX a. II pusė.

VDKM meno rinkiniai, I-488

Atvirukas Jan Žižka z Trocnova (Janas Žižka iš Trocnovo). Aut. J. F. Hetešas. 1929 m.

F. Hetteš: Jan Žižka z Trocnova, <<http://www.pofil.cz/index.php?ak=pro&pro=68572&level=4&lng=cz&master=4&fil=%25&rad=07>>, [žiūrėta: 2016 02 03]

suvesti kiekvieną atrastą raidę į internetinę paieškos sistemą ir pasirinkti vaizdus, tarp daugybės įrašų aptikome aukcione parduodamą atviruką, kurio autorius Jozefas Ferdinandas Hetešas (*Josef Ferdinand Hetteš*, 1864–1927). Atviruke vaizduojamas tas pats čekų karvedys, tik šiek tiek kitu rakursu, todėl neliko abejonų, kad autoriaus signatūrą pavyko išskaityti teisingai. Susisiekėme su Čekijos nacionaliniu muziejumi ir informavome apie šį mūsų saugyklose saugomą paveikslą, netrukus gavome atsakymą iš prof. Liubomiro Sršeno (*Liubomir Sršeň*) apie kitus jų muziejuje saugomus iliustratoriaus F. J. Hetešo paveikslus ir patį autorių. F. J. Hetešas nutapė daug istorinių scenų, iš jų viena yra *J. Žižka pas Kaributą*.

Šiuo metu ant restauravimo dirbtuvių stalo guli dar vienas didelis paveikslas su paslaptimi. *Vytautas Didysis. Dailininkas Majeris (Mejeris) Mironas Kodkinas (1887–1940). Apie 1920 m. kopija iš nežinomo dailininko paveikslo Vilniaus katedroje Drobė, aliejus 229x122 cm* – toks įrašas apie šį paveikslą muziejaus kartotekoje. Tačiau nevaizdinės pusės šis paveikslas tarsi ir neturi, nes jo nevaizdinėje pusėje, pro tamsiai rudų dažų sluoksnį ir per porėmio kryžmos žymes aiškiai matyti Rusijos caro Nikolajaus I portretas visu ūgiu, išbadytomis ir tos pačios paveikslo drobės lopiniais užklijuotomis akimis. Restauravimo tarybos posėdžio metu nuspręsta atidengti užtapytą Rusijos caro Nikolajaus I portretą, belieka priimti tinkamiausią sprendimą, kaip eksponuoti tokio didelio formato paveikslą, kad būtų galima matyti abi paveikslo puses. Būtų įdomu įminti mįslę, kurioje valstybinėje įstaigoje kabėjo šis caro portretas ir kas buvo jo autorius.

Taigi restauravimo dirbtuvėse vyksta ne tik kultūros vertybių išsaugojimo procesai, bet ir narpliojamos *detektyvinės* istorijos.

Vytautas Didysis. Dail. Majeris Mironas Kodkinas. Apie 1920 m. kopija.

Kitoje paveikslo pusėje vaizduojamas Rusijos caras Nikolajus I.

VDKM meno rinkiniai, 1–5

STACIONARI PARODA

PIRMYN Į PRAEITĮ

Paroda, skirta Kauno karo istorijos klubo veiklos 25-mečiui paminėti, veikė nuo 2014 m. spalio 24 d. iki 2015 m. vasario 1 d.

Gerarda Dručkuvienė

Šiandien visur, visada ir viską planuojančiai visuomenei, norinčiai spėti kartu su nežmonišką pagreitį įgaunančiu laiku, nemažai gerų idėjų, vis dėlto, gimsta ekspromtu, arba Dievo apvaizdos dėka. Taip atsitiko ir su aprašoma paroda. Planuojant Vytauto Didžiojo karo muziejaus 2014 m. veiklą, iš anksto sunku buvo prognozuoti remonto pabaigos ir dviejų (ne vienos, kaip buvo numatyta) parodų salių atidarymo laiką. O pradėjus joms abiemis funkcionuoti, reikėjo užpildyti naujai atsiradusią erdvę. Besvarstant įvairius variantus buvo prisiminta, kad prieš 25-erius metus prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus įsikūrė Kauno karo istorijos klubas (KKIK). Ar nebūtų gera proga jubiliejine paroda pagerbti klubą, kuris tiek metų padeda garsinti muziejaus vardą Lietuvoje ir užsienyje. Be to, tai būtų puiki proga supažindinti visuomenę su klubo veikla ir rekonstrukcijos esme. Pradžioje lyg suabejota ir pačia tema, ir galimybėmis ją atskleisti, tačiau sėkla jau buvo pasėta ir augo, kol juodu ant balto atsirado parodų plane.

Mūšių inscenizacijų, kuriose dalyvavo Kauno karo istorijos klubas, vietos.
Schemą sudarė Rasa Gričienė. 2014 m.

Susirinkus parodos projekto rengimo grupei, sudarytai iš muziejuje dirbančių buvusių ir esamų klubo narių, idėjų, entuziazmo ir teigiamų emocijų tikrai nestigo. Teko sukti galvą, ne ką dar galima būtų parodyti, bet ko atsisakyti, kad eksponatai tilptų vienoje salėje. Neliko vietos net senovinio pabūklo kopijai, kuri būtų užėmusi per daug erdvės, nors ji ir yra pagrindinis Klubo atributas. Daugiausia diskusijų sukėlė parodos pavadinimas. Iš daugybės variantų pasirinktas kviečiantis susimąstyti apie praeities, dabarties ir ateities santykį. Grupės narių nuomonė sutapo, kad reikia kuo gyviau ir natūraliau atskleisti klubo esmę, parodyti lankytojui klubo gyvenimą mūsų rekonstrukcijų ir poilsio stovykloje metu, atkurti to laikmečio ginkluotę, ekipuotę, autentiškus papročius ir tradicijas. Todėl nutarta netaikyti tradicinio, jubiliejinėms parodoms būdingo, nuotraukų, dokumentų ir daiktų chronologinio dėstymo. Klubo istoriją atskleisti turėjo keturi sieniniai plakatai su nuotraukomis ir aprašymais, vienas stendas, atspindintis klubo įkūrimą ir pačią veiklos pradžią, kuri labai skyrėsi nuo dabartinės, bei ant lango stiklo įkomponuotas žemėlapis su pažymėtomis inscenizacijų, kuriuose dalyvavo KKIK,

Viduramžių riterių kovos rekonstrukcija, parodos fragmentas. 2014 m.

XVIII a. pab. karo stovyklos rekonstrukcija, parodos fragmentas.

Nuotr. Rimanto Liudviko Žiemiao. 2014 m.

Prancūzijos kariuomenės 1-ojo Lietuvos totorių ulonų pulko ir LDK 1-ojo Priešakinės sargybos pulko karininko bei draugo uniformų rekonstrukcijos, parodos fragmentas. 2014 m.

vietomis. Visas likęs plotas turėjo būti skirtas istorinių batalijų, XVIII–XIX a. karo stovyklos gyvenimo, viduramžių kovų rekonstrukcijoms būdingos atmosferos ir dvasios perteikimui, t. y. klubo narių naudojamai amunicijai, buities daiktams, gautoms dovanoms, apdovanojimams ir kt. Projekto rengimo grupei gimė šauni mintis dalį ekspozicijos skirti totorių rekonstruktoriams, kurie susibūrė 2008 m. dėl Kauno karo istorijos klubo bei muziejaus įtakos ir visą savo gyvavimo laikotarpį aktyviai bendradarbiavo. Spalvinga totorių apranga ir vėliavos turėjo labai pagyvinti ekspoziciją ir patraukti lankytojų dėmesį.

Kalbant apie klubo istoriją, reikėtų trumpai nusikelti į paskutinius sovietmečio metus, kai jau buvo galima kiek laisviau kvėpuoti, o tuometinio Kauno Valstybinio istorijos muziejaus darbuotojai svajojo apie Karo muziejaus profilio atnaujinimą, karybos istorijos, karinio istorinio paveldo puoselėjimą, kariškų tradicijų atkūrimą ir jų sklaidą. Šių minčių vedama, dabartinio muziejaus direktoriaus pavaduotojo Arvydo Pociūno (tada – skyriaus vedėjo) suburta aktyviausių karybos mylėtojų grupelė (dabartinis LK vadas Jonas Vytautas Žukas, VDU prof. dr. Jonas Vaičėnionis, dabar jau miręs Jonas Daujotas ir kt.) 1989 m. rudenį paskelbė, kad įkuria klubą. Pirmaisiais nepriklausomybės metais klubo nariai siekė pasitarnauti atsikuriančiai Lietuvos kariuomenei ir supažindinti visuomenę su įvykiais, kurie ilgus metus buvo slepiami ir iškraipomi. Netrukus pradėta galvoti apie istorijos atkūrimą, istorinių mūšių rekonstrukcijas, kurių dalyviai dėvėtų to laikmečio aprangą ir naudotų autentišką ginkluotę bei ekipuotę.

Neatsitiktinai atkurti pasirinkti paskutiniai LDK gyvavimo metai – labiausiai nepelnytai pamirštas laikotarpis, palikęs vieną iš reikšmingiausių Lietuvos istorijos įvykių – 1794 m. Tado Kosciuškos sukilimą.

Tai buvo pirmasis toks klubas Lietuvoje, kuris davė pradžią karybos rekonstrukcijos judėjimui šalyje, išaugo, įgijo platų mastą ir vis dar plečiasi, tiek pagal atkuriamus laikotarpius, tiek klubų skaičiumi. Klubo branduolį iki dabar sudaro rekonstruota, dėvinti 1792 m. pavyzdžio uniformas LDK kariuomenės raitosios artilerijos baterija. Per ketvirtį amžiaus klube buvo ir tebėra tu, kurie atkuria raitosios gvardijos, jėgerių, ulonų, pėstininkų, prancūzų ir net rusų karių uniformas. Kadangi XVIII a. pabaiga nėra tokia reikšminga ir populiari tarptautiniu mastu, užsienyje organizuojami renginiai koncentruojasi į XIX a. pradžios napoleonistinius karus, kuriuose KKIK, per daug nenusikalsdamas istorinei tiesai, sėkmingai reprezentuoja grafo Rudolfo Tyzenhauzo raitosios artilerijos bateriją. 2004 m. į klubo veiklą įsijungė viduramžių riterių rekonstruktoriai ir padalino klubą pagal atkuriamą laikotarpį į dvi sekcijas: XIV–XV a. ir XVIII a. pabaigos. Kaip jau buvo minėta, nuo 2008 m. klubo bendražygiais tapo Lietuvos totorių karo istoriją atkuriantis Generolo Juzefo Beliako vardo klubas.

Per savo egzistavimo laikotarpį KKIK suorganizavo apie 10 tarptautinių karinių istorinių renginių – mūšių rekonstrukcijų, dalyvavo daugybėje tokių renginių užsienyje, saljutavo iš senovinio pabūklo įvairių valstybinių, karinių, vietinių miestelių švenčių, jubiliejų, reikšmingų įvykių progomis, pagyvino daugelį renginių riterių kovų epizodais, pažymėjo ne vieną istorinę vietą paminklinėmis lentomis ar akmenimis, obeliskais, filmavosi kuriant dokumentinius filmus.

Grįžtant prie parodos norisi akcentuoti, kad ji buvo netradicinė, išsiskirianti jau vien tuo, kad joje buvo eksponuojami ne saugyklose saugomi senovės reliktai, o šiandien klubo narių naudojamas inventorių, toks, koks yra realiai, kartais kiek aplūžęs, dėmėtas ar skylėtas. Tai padėjo atskleisti temą, kadangi nepritrūko medžiagos, kaip kad dažna kliūtis būna tradicinėms parodoms, kai nėra išlikusių vertybių, būtinų idėjai įgyvendinti.

Nors parodos atidaryme tikėtasi išvysti daugiau svečių, kitų klubų atstovų, iškilmingu muziejaus ir klubo vėliavų įnešimu prasidėjęs renginys praėjo šiltoje nuoširdžioje atmosferoje. Klubo įkūrėjas ir ilgametis vadovas A. Pociūnas

Buvę ir dabartinis klubo didieji etmonai
prie šventinio stalo.

Nuotr. Rimanto Liudviko Žiemio. 2014 m.

neslėpdamas emocijų pasidalino veiklos prisiminimais, dabartinis KKIK didysis etmonas Vaidas Vasiliauskas įteikė muziejaus vadovams, klubą per jo gyvavimo laikotarpį palaikiusiems garbingiems svečiams bei dalyvavusiems renginyje klubo nariams specialiai tai progai nukaltus jubiliejinius medalius, aplinką pagyvino uniformuoti totorių *kariai* ir moterys, apsirengusios totoriškais tautiniais rūbais, senovinė muzika ir šokiai, vaidybos elementai XVIII a. stovyklos ekspozicijoje, galiausiai visus šventiškai nuteikė fejerverkas iš patrankos, stovinčios ant trijų kilogramų torto.

Parodos atidarymo renginyje dalyvavę buvę ir esami klubo nariai Vytauto Didžiojo kapeloje.

Nuotr. Rimanto Liudviko Žemio. 2014 m.

STACIONARI PARODA

IŠ PRAEITIES TAVO SŪNŪS

TE STIPRYBĘ SEMIA

Nijolė Nevčesauskienė

Juozo Kalinausko ir Linos Kalinauskaitės autorinių darbų paroda *Iš praeities Tavo sūnūs te stiprybę semia*, skirta vasario 16-ajai paminėti, veikia nuo 2015 m. vasario 12 d. iki balandžio 27 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune. Parodoje eksponuoti medaliai, piešiniai, mozaikos suteikė progą pamatyti skirtingų kartų skulptorių darbus, atskleidė kūrėjų santykį su mūsų valstybės istorija, parodė galimybę pažvelgti į praeitį per tradicinės ir klasikinės skulptūros raiškos prizmę.

Skulptoriai medalių kūrėjai Juozas Kalinauskas ir Lina Kalinauskaitė yra Lietuvos dailininkų sąjungos nariai, Vilniaus dailės akademijos (buv. Vilniaus dailės instituto) auklėtiniai, Tarptautinės medalių federacijos nariai, aktyviai dalyvauja įvairiose parodose Lietuvoje ir užsienyje. Juozas Kalinauskas savo internetiniame tinklapyje rašo, kad *pastaruoju metu šiuolaikinio meno pasaulyje, taip pat ir vertinant istoriją, dominuoja sumaištis: istoriniai faktai klastojami, menkinami mažesnių tautų pasiekimai, eksploatuojamos menkavertės temos, einama pigių efektų keliu. Todėl jaučiu pareigą pagrindinį laiką skirti mūsų garbingai istorijai įamžinti vizualiniame mene. Kurdamas siekiu monumentalumo, formoje – harmonijos, ritmo ir muzikalumo.*

Parodos autoriai tėvas ir dukra Juozas ir Lina Kalinauskai parodos atidarymo metu. 2015 m.
Nijolės Nevčesauskienės asmeninis archyvas

J. Kalinausko dukra L. Kalinauskaitė studijavo Prahos dailės akademijoje, 2005 m. baigė Vilniaus dailės akademiją. Tačiau studijas ji tęsė: 2007 m. studijavo Florencijos dailės akademijoje. Nuo 2001 m. Lina dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje. Pagrindinė menininkės kūrybos sritis yra medalininkystė, kurios pagrindų išmoko iš savo tėvo. Linos kūrinių yra įsigiję muziejai, privatus kolekcininkai. Linai svarbu yra gilintis į Vakarų Europos meną, mokytis iš geriausių pavyzdžių, sukauptų per tūkstančius metų. Ji teigia: *kadangi vizuali kalba tiesiogiai veikia žmonių emocijas, jausmus, stengiuosi, kad mano darbai skleistų gėrį, grožį ir harmoniją*. Taigi harmonijos, gėrio bei grožio idealai yra jos kūrybos esmė ir paskata. Nuo antikos laikų meno istorija išlaiko kūrybos pavyzdžius, aktualius ir šiandien, tai klasikinės dailės idealai: formos tikslumas, aiškumas, harmonija, grožis, pagarba profesiniam keliui. Nepaprastai preciziškai Lina modeliuoja reljefų pavidalus, kuria daugiasluoksnį, šviesoje virpantį plastinį audinį. Juozas modeliuoja drąsiai, grubokai, apibendrinamas formą. Jo kūryba yra pasiekusi virtuozišką, skambančią daugiaplaniais erdviniais reljefų sluoksniais aukštumą. Abiems dailininkams svarbu išreikšti pagarbą istorijai, meilę tėvynei Lietuvai, tai šiandien sunkiai įsivaizduojami, jau mūsų epochos žmonių nedrąsiai sakomi žodžiai, kartais nuvertinti iki banalybių. Jų medaliuose ir plaketėse galima matyti istorinių įvykių logiką ir tiesą, jie remiasi profesionalių istorikų ir tyrinėtojų išvadomis.

L. Kalinauskaitė teigia, kad *medaliai yra tėvo nuopelnas, jam turėčiau padėkoti, kad man parodė kelią*. Jis daugelį metų dirba šioje srityje, o aš jam

Bendras pirmosios parodos salės vaizdas. 2015 m.

Medaliai Lietuvos karaliaus Mindaugo ir karalienės Mortos karūnavimo 750-osioms metinėms. Aut. Juozas Kalinauskas. 2003–2004 m. 2015 m.

talkininkaudama ir išmokau šio amato. Su Renesanso, Baroko ir Klasicizmo epochų medalių pavyzdžiais ji susipažino besimokydama Florencijos dailės akademijoje. Medalius pradėjo kurti nuo 2006 m. Linai yra svarbu atrasti ir pabrėžti istorinių veikėjų didingumą. *Mėgstu gilintis į praeities asmenybių bruožus, atskleisti jų psichologinius aspektus*, – sako ji.

L. Kalinauskaitei patraukli tapybos technika, artima italų *fresco-secco*, t. y. sausos freskos technikai. Ji tapo tiksliai modeliuotus portretus, figūrines istorines kompozicijas, kurios tampa inspiracija skulptūroms ir medaliams. Jos spalvos lokalias, ryškiai dekoratyvios, grynos. Taip autorė siekia skulptūrinio, aiškaus formų grynumo, beveik idealizuoto išpūdzio.

Paroda skirta ne tik supažindinti lankytojus su patriotine nuotaika persunkta abiejų autorių kūryba, ji prasmingai paminėjo ir reikšmingas Lietuvos valstybės istorines datas – Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją, bei Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrimo 94-ąsias metines.

Parodos eksponatai buvo išdėlioti dinamiškai ir gerai apšviesti. Pirmoje salėje eksponuojami medaliai, bareljefai ir tapybos darbai, skirti svarbiausiems istoriniams mūšiams (Saulės, Žalgirio, Oršos, ir kt.), pralaimėjimus ir netektis iliustruojantis penkių dalių paveikslas *Vilniaus tvanas*.

Antrojoje salėje Lietuvos didybę ir garbingumą aukština įvairių laikotarpių Lietuvos valdovų portretai, skydai ir medaliai; svarbiems įvykiams skirti medaliai bei jų modeliai. Salės viduryje, vitrinoje, eksponuojama Linos Kalinauskaitės aštuonių medalių ir jų gipsinių modelių serija *Didingoji Lietuva*, kurią ateityje sudarys dvidešimt keturi skirtingi medaliai, skirti Lietuvos valdovams, svarbiausiems istoriniams įvykiams ir mūšiams.

J. Kalinausko ir L. Kalinauskaitės kūryba tai tarsi istorijos atvėrimas meniniais vaizdais.

Parodos atidaryme sveikinimo kalbą sakė Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras Juozas Olekas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis.

Paroda sulaukė didžiulio dalyvių ir lankytojų susidomėjimo. Renginyje dalyvavo gausus būrys Lietuvos kariuomenės Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono karių (vadas plk. lt. Arūnas Dzidzevičius), visuomeninių organizacijų nariai, studentai, Kauno miesto muziejų darbuotojai, kt. Šventinį koncertą dovanojo Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos studentai: mecosopranas Karolina Ščiuckaitė (koncertmeisterė Loreta Haidari) ir pučiamųjų kvinteto muzikantai: Skirmantas Rumševičius, Mantas Ziba, Gabrielė Šiaučiulytė, Julius Jurkus ir Linas Jankauskas. Parodos dailininkė Rasa Gričienė.

Parodos iniciatorė ir kuratorė Gerarda Dručkuvienė pristato parodą atidarymo renginio dalyviams. 2015 m.

STACIONARI PARODA

ŠVENTASIS KARYS: ŠV. JURGIS DAILĖS KŪRINIUOSE LIETUVOJE

Vidmantas Airini

2014 m. rugsėjį Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyrius parengė nedidelę virtualią parodą *Šv. Jurgis VDKM tapybos ir skulptūros darbuose*. Šioje parodoje buvo galima išvysti nedaug, tačiau įdomių ir vertingų muziejuje saugomų katalikų ir stačiatikių šv. Jurgį vaizduojančių meno kūrinių. Tais pačiais metais, plėtojant šv. Jurgio vaizdavimo Lietuvos dailėje temą, kreiptasi į kitus mūsų šalies muziejus ir Kauno Šv. Jurgio Kankinio (pranciškonų) bažnyčią. 2015 m. gegužės 8 d. dviejose parodų salėse buvo atidaryta stacionari paroda *Šventasis karys: šv. Jurgis dailės kūriniuose Lietuvoje*.

Rengiant parodą pavyko rasti tiek visos Lietuvos dailei, tiek atskiriems mūsų krašto etnografiniams regionams būdingų XVIII–XIX a. šv. Jurgį vaizduojančių dailės kūrinių. Parodą sudarė du pagrindiniai dėmenys: 1) šv. Jurgio atvaizdas profesionaliojoje dailėje Lietuvoje ir 2) šventojo atvaizdas lietuvių liaudies dailėje. Šios parodos dalys išdėstytos dviejose atskirose salėse. Nebuvo pamiršti ir mūsų krašto krikščionių ortodoksų sakralinės dailės kūriniai, kuriems taip pat buvo skirtas atskiras parodos kampelis. Paroda pasuko keliu, kuriuo drauge gali žengti religijotyra, menotyra, kraštotyra ir kai kurios istorijos šakos.

Pats parodos sumanymas įpareigojo parodos įvadinėje dalyje parodyti pasaulinį šv. Jurgio vaizdavimo kontekstą. Todėl parengtas didelis, kelių dalių fotopano, kuris supažindino lankytojus su pasauline šventojo kario vaizdavimo istorija, įvairių karštų tradicijomis. Senieji šventąjį vaizduojantys dailės kūriniai pasižymi ypatinga menine ir istorine verte. Jie buvo ir tebėra vieni svarbiausių ikonografinių šaltinių viduramžių ir Renesanso karių aprangai, ekipuotei ir ginkluotei tirti ir studijuoti. Šv. Jurgio atvaizdą kuriantys dailininkai vadovaudavosi savo epochos ir savo krašto arba kaimyninių kraštų karių aprangos pavyzdžiais. Parodytas ir su šventojo kultu siejamas architektūrinis paveldas – jo garbei pastatytos bažnyčios, koplyčios, vienuolynai, didesni ir mažesni monumentai. Atkreiptas dėmesys į eksterjerus ir interjerus puošiančias freskas, mozaikas ir skulptūras.

Pirmoji parodos salė buvo skirta mūsų krašto profesionaliosios dailės kūriniams. XVIII a. pab.–XX a. pab. datuojami eksponatai gerai atspindi Lietuvos dalės raidą, labai gyvai iliustruoja atskiriems jos laikotarpiams būdingus bruožus. Šiuo metu Lietuvos muziejuose saugomi tapybos darbai anksčiau priklausė mūsų

Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčioje saugomas, apie 1930 m. nežinomo dailininko nutapytas paveikslas „Šv. Jurgis“ ir skulptorių Rapolo Jakimavičiaus bei Leono Striogos kūriniai iš šonų. 2015 m.

krašto bažnyčioms ir buvo naudojami tikėjimo praktikoje. Pirmojoje parodos salėje buvo eksponuojamas ir vienas pagrindinių parodos akcentų – didingas Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčioje saugomas, apie 1930 m. nežinomo dailininko nutapytas paveikslas *Šv. Jurgis*. Didžiąją originalių eksponatų dalį sudarė tapybos darbai, tarp kurių įkomponuoti ekspresija ir savita menine raiška pasižymintys skulptorių Rapolo Jakimavičiaus (VDKM nuosavybė) ir Leono Striogos (Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus nuosavybė) kūriniai. Lankytojai galėjo išvysti ir grafikos reprodukcijų.

Antrojoje parodos salėje eksponuoti Lietuvių liaudies dailės kūriniai. Tai liaudies skulptūros, grafikos ir tapybos darbai, bažnytinės vėliavos. Skulptūros datuojamos XIX a. pr.–XX a. pab., kilę iš įvairių Lietuvos regionų, daugelio jų autoriai yra žinomi. Išlikę žinių ir apie daugelio šių kūrinių pirminio buvimo vietas, žinomi Lietuvos kaimų ir miestelių pavadinimai. Lietuvos globėjo šv. Jurgio skulptūrinės kompozicijos yra paplitę visame krašte. Parodoje eksponuotų skulptūrų visuma parodė, kad ypač daug šio pobūdžio kūrinių kyla iš įvairių Žemaitijos kampelių. Liaudies meistrų darbai turi išskirtinių, tik mūsų kraštui būdingų bruožų. Su slibinu kovojančio raitelio kompozicija buvo dirbama iš atskirų medžio gabalų, tiesa, šventasis ir žirgas dažnai drožiami iš vieno gabalo. Šventojo ginkluotės elementai, balnakilpės, pakinktai ir kai kurios kitos dalys, kartais buvo gaminami iš metalo. Kompoziciją sudarančios figūros buvo dažomos.

Lietuvių liaudies meistrų sukurtos skulptūros. 2015 m.

Kartais šventasis vaizduojamas ne tik kaip antikos laikų karys, viduramžių riteris, bet ir naujesiems laikams būdingą aprangą vilkintis raitelis. Šventojo atvaizdą kuriantiems Lietuvos meistrams iš dalies pavyzdžiu tapdavo ir jų gyvenamojo laikotarpio raiteliai. Kai kurios šventojo aprangos ir ginkluotės dalys fantastinės arba yra antikos, viduramžių motyvų perkūrimas, kitos – vaizduotos pagal bajorų, galbūt XIX a. raitelių pavyzdį. Liaudies meistrų sukurtos skulptūros geriausiai atskleidžia kitiems kraštams nebūdingą lietuviško požiūrio į šv. Jurgį savotiškumą.

Dauguma parodoje eksponuotų krikščionių ortodoksų šv. Jurgio ikonų kyla iš XIX–XX a. pirmosios pusės. Tai ant medinio pagrindo sukurti sakraliniai paveikslai ir iš žalvario nulietos reljefinės ikonos, kurių paviršius kartais dengiamas emaliu. Kai kurie kūriniai priklausė Lietuvoje nuo seno gyvenančioms sentikių bendruomenėms. Vienoje iš eksponuotų ikonų, vaizduojančioje daugelį šventųjų globėjų, buvo galima išvysti ir šv. Jurgį, šalia kurio esantis įrašas rodo jam teikiamą kaimo žmonių ir jų ūkių globėjo funkciją.

Parodą globojo Vilniaus arkivyskupas metropolitas monsinjoras Gintaras Grušas. Rengiant parodą buvo bendradarbiaujama su kolegomis iš Lietuvos nacionalinio, Lietuvos dailės, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių *Aušros*, Trakų istorijos, Bažnytinio paveldo ir Ukmergės kraštotyros muziejų bei Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia, kuriai atstovavo Kauno Šv. Jurgio

konvento gvardijonas brolis kun. Paulius Saulius Bytautas. Partneriai suteikė visus parodais reikalingus eksponatus bei duomenis apie juos, pasirūpino šių vertybių restauravimu ir konservavimu. Dviejose parodos salėse buvo išdėstyta 110 objektų, iš kurių 77 buvo muziejinės vertybės.

Parodą organizavo VDKM Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyris. Įgyvendinant sumanymą organizacinius darbus atliko direktoriaus pavaduotoja-vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėja Gerarda Dručkuvienė. Parodos koncepcijos ir tekstų autoriai – Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyrio vedėja Eglė Aleknaitė ir kolekcijų saugotojas Vidmantas Airini. Sumanymas nebūtų įgyvendintas be kolegų Danutės Tamošaitienės, Lauryno Tamulyno, Artūro Užgalio, Linos Urbonienės ir Artūro Velžos kvalifikuotos pagalbos. Parodos apipavidalinimo darbus atliko Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus Edukacijos poskyrio dailininkė Rasa Gricienė. Svarbus ir VDKM Restauravimo skyriaus darbuotojų indėlis.

Tikimės, kad ši stacionari paroda peraus į platesnį ir gilesnį domėjimąsi aptariamam dailės siužetui ir leis naujai įvertinti vieno garsiausių krikščionių šventųjų įamžinimą Lietuvos materialinėje kultūroje.

KILNOJAMOJI PARODA

LIETUVOS KARIUOMENĖS ŠARVUOTIEJI TRAUKINIAI 1920–1935 M.

dr. Andriejus Stoliarovas

2015 m. balandžio 30 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje pirmą kartą pradėta eksponuoti Karybos istorijos skyriaus vedėjo dr. Andriejaus Stoliarovo ir dailininkės Rasos Gricienės parengta nauja kilnojamoji paroda *Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai 1920–1935 m.* Paroda skirta atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-mečiui ir šarvuotųjų traukinių atsiradimo 95-mečiui paminėti.

Paroda iliustruota itin retų šarvuotųjų traukinių nuotraukų kopijomis. Nuotraukų originalai saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Lietuvos centriname valstybės archyve, Latvijos karo, Lietuvos geležinkelių, Lietuvos aviacijos muziejų rinkiniuose, privačiose Ruslano Kirejevo ir Tavo Veilerio (*Taavi Veiler*) kolekcijose. Pažintinio-mokomojo pobūdžio paroda skirta eksponuoti Lietuvos krašto apsaugos sistemos kariniuose daliniuose, mokslo, švietimo ir kultūros įstaigose.

1920 m. sausį pradėtas statyti šarvuotasis traukinys rugpjūčio 25 d. buvo suformuotas ir pavadintas *Gediminu*. Rugsėjo 10 d. gavęs pirmąjį kovinį įsakymą vykti į Suvalkų frontą, jau rugsėjį ir spalį traukinys dalyvavo kovose su lenkais, per kurias neteko dalies sąstato ir įgulos. *Gediminas* fronte vykdė žvalgomąsias ir paramos funkcijas, o taikos metu saugojo strateginius objektus, dalyvavo manevruose, pratybose ir mokymuose.

Per visą šarvuotųjų traukinių funkcionavimo laiką juos sudarė dvi pagrindinės dalys – kovos ir bazinė. Kovos dalyje buvo vokiški prekiniai garvežiai, viena keturios keturašės ir dviašės artilerijos platformos (vadintos lėkštvaoniais), ginkluotos patrankomis ir haubicomis; vienas du kulkosvaidžių vagonai, ginkluoti kulkosvaidžiais, viena dvi motorinė ir rankinė šarvuotosios drezinos, skirtos žvalgybai. Bazinėje dalyje buvo keliolika rusiškų ir vokiškų keturašių, triašių ir dviašių keleivinių I–II III ir IV klasės bei prekių vagonų ir kontrolinių platformų. Bazinis sąstatas buvo bendras visam traukiniui arba daliniui, kuris koviniuose veiksmuose nedalyvaudavo, bet buvo naudojamas apsaugai ir paramai.

Šarvuotieji traukiniai buvo ginkluoti 75 mm 1916 m. (Prancūzija), 57 mm (Vokietija), 77 mm 1914 ir 1916 m. modelio lauko patrankomis ir 2 vnt. 105 mm 1898 / 1909 m. modelio *Kruppo* lauko haubicomis (visos iš

LIETUVOS KARIUOMENĖS ŠARVUOTIEJI TRAUKINIAI 1920–1935 M.

Šarvuotasis traukinys – visiškai arba iš dalies šarvuotas ir ginkluotas traukinys, skirtas vykdyti karinius veiksmus geležinkelio ruože. Traukinį sudarė dvi pagrindinės dalys: kovos ir bazinė. Dažniausiai kovos dalį sudarė garvežys, 2–4 artilerijos platformos, ginkluotos patrankomis ir haubicomis, 1–2 vagonai, ginkluoti kulkosvaidžiais. Bazinė šarvuotojo traukinio dalis, kuri mūsųuose nedalyvavo ir buvo skirta apsaugai ir paramai, turėjo keliolika keleivinių vagonų (juose dalinio komanda gyveno, mokėsi, dirbo, gamino maistą ir valgė, pramogavo, gydėsi), įvairios paskirties prekinį vagonų, kuriuose buvo įrengti sandėliai ir dirbtuvės, ir kontrolinių platformų su geležinkelio medžiaga. Tokie traukiniai buvo naudojami įvairių šalių kariuomenėse nuo XIX a. antrosios pusės iki XX a. vidurio. Šarvuotųjų traukinių turėjo ir Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija.

1920 m. sausį pradėtas statyti šarvuotasis traukinys rugpjūčio 25 d. buvo suformuotas ir pavadintas „Gediminu“. Rugsėjo 10 d. gavęs pirmąjį kovinį įsakymą vykti į Suvalkų frontą, jau rugsėjį ir spalį traukinys dalyvavo kovose su lenkais, per kurias neteko dalies sąstato ir įgulos. „Gediminas“ fronte vykdė žvalgomąsias ir paramos funkcijas, o taikos metu saugojo strateginius objektus, dalyvavo manevruose ir pratybose.

1921 m. rugpjūčio 1 d. šarvuotojo traukinio „Gediminas“ pagrindu buvo suformuotas šarvuotųjų traukinių pulkas, kurį sudarė trys traukiniai – „Gediminas“, „Kęstutis“ ir „Algirdas“. 1924 m. sausio 1 d. pulkas buvo reorganizuotas į šarvuotųjų traukinių batalioną. Jį sudarė traukiniai „Gediminas“ ir „Kęstutis“. 1927 m. rugsėjo 16 d. šarvuotųjų traukinių batalionas buvo performuotas į kuopą, kurią sudarė tik „Gediminas“. 1935 m. rugpjūčio 14 d. buvo išformuotas paskutinis šarvuotasis traukinys. Šarvuotieji traukiniai buvo dislokuoti Kaune, nuo 1927 m. – Radviliškyje.

Paroda iliustruota itin retų šarvuotųjų traukinių nuotraukų kopijomis. Nuotraukų originalai saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Lietuvos centriname valstybės archyve, Latvijos karo, Lietuvos geležinkelių, Lietuvos aviacijos muziejų rinkiniuose, privačiose Ruslano Kirijevo ir Tavo Veilerio (*Taavi Veiler*) kolekcijose.

Vokietijos), 7,92 mm 1908 m. modelio *Maxim* MG08 kulkosvaidžiais (Vokietija). Šarvuotieji traukiniai (*Gediminas*, *Kęstutis*) buvo nudažyti prancūzišku, vėliau vokišku kamufliažu, t.y. slepiamąja spalva su netaisyklingų formų dėmėmis, arba tik slepiamąja spalva (*Gediminas*, *Kęstutis* ir *Algirdas*) ir atskiroms užduotims vykdyti buvo maskuoti medžiais ir šakomis. Ant traukinio garvežių, vagonų šonų buvo baltas Vytis raudoname fone, baltos spalvos dažais buvo parašyti traukinio pavadinimai bei vagonų numeriai.

Traukinių įgula buvo ginkluota 7,65 mm *Mauser* (Vokietija) ir *Retolaza* (Ispanija) pistoletais, kardais, puskarininkiai – 9 mm *Parabellum* (Vokietija) pistoletais, kareiviai – lengvaisiais pėstininkų šaunamaisiais ginklais – 7,92 mm 1888 m., 1898 m. modelio *Mauser* (Vokietija) šautuvais ir karabinais, 7,71 mm 1914 m. modelio *Ross Enfield* (Didžioji Britanija) šautuvais bei M-17 granatomis (Vokietija). Iš pradžių kariai dėvėjo vokiškas, amerikietiškas, vėliau tik lietuviškas karines uniformas su skiriamaisiais ženklais. Nuo 1923 m. tik šarvuotųjų traukinių dalinio kariai nešiojo antpetinį ženklą, kuriame buvo pavaizduotas ratas, pabūklas ir sparnai, o nuo 1931 m. kariai nešiojo bendrąjį šarvuotinkų ženklą, kuriame buvo pavaizduotas vikšras ir pabūklo bei kulkosvaidžio vamzdžiai. Kariai ir darbininkai tarnybos metu be uniformų dėvėjo odinius ir darbo kostiumus.

1921 m. rugpjūčio 1 d. šarvuotojo traukinio *Gediminas* pagrindu buvo suformuotas šarvuotųjų traukinių pulkas, kurį sudarė trys traukiniai – *Gediminas*, *Kęstutis* ir *Algirdas*. 1924 m. sausio 1 d. pulkas buvo reorganizuotas į šarvuotųjų traukinių batalioną. Jį sudarė traukiniai *Gediminas* ir *Kęstutis*. 1927 m. rugsėjo 16 d. šarvuotųjų traukinių batalionas buvo performuotas į kuopą, kurią sudarė tik *Gediminas*. 1935 m. rugpjūčio 14 d. buvo išformuotas paskutinis šarvuotasis traukinys. Šarvuotieji traukiniai buvo dislokuoti Kaune (Žemojoje Fredoje, Žemuosiuose Šančiuose ir Linksmakalnyje), nuo 1925 (1927) m. – Radviliškyje.

Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai galėjo būti priskiriami vidutinių šarvuotųjų traukinių tipui, o savo taktiniu dydžiu niekada neprilygo nustatytam koviniam sąstatui. Performuojant ir išformuojant šarvuotuosius traukinius, daugiausiai dėl jų brangios eksploatacijos ir trūkstamo finansavimo, jų riedmenys buvo perduoti 2-ajam artilerijos pulkui, 2-ajam inžinerijos batalionui ir Geležinkelių valdybai.

KILNOJAMOJI PARODA *SOLO SU „LITUANICA II“ PER ATLANTĄ*

Lina Kasparaitė-Balaišė

2015 m. buvo minimos 80-osios antrojo lietuvių transatlantinio skrydžio metinės. Šia proga Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – Muziejus) Karybos istorijos skyriaus muziejininkai ir Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus dailininkė, tęsdami buvusios Muziejaus darbuotojos Dalės Naujalienės idėją, parengė kilnojamąją parodą *Solo su „Lituanica II“ per Atlantą*. Antrasis lietuvių transatlantinis skrydis buvo skirtas kiekvienam lietuviui žinomiems, legendiniams lakūnams Steponui Dariui ir Stasiui Girėnui pagerbti. O praėjus vos porai metų po tragiškai pasibaigusio lakūnų skrydžio lėktuvu *Lituanica*, lietuvių lakūno Felikso Vaitkaus siekis užbaigti didvyrių žygdarbį mūsų visuomenėje žinomas kur kas mažiau. Todėl šios parodos tikslas ir buvo pristatyti visuomenei F. Vaitkaus skrydį per Atlantą.

Kilnojamoji paroda *Solo su „Lituanica II“ per Atlantą* eksponuojama Muziejuje.
2015 m. birželio mėn.

Parodos medžiaga sumaketuota ant dešimties stendų, kuriuose yra pristatomi svarbiausi skrydžio momentai, t.y. pirmasis transatlantinio skrydžio kandidatas ir lėšų skrydžiui rinkimo pradžia, Amerikos lietuvių transatlantinio skridimo sąjungos (ALTASS) įkūrimas ir veikla, lėktuvas, jo techniniai duomenys ir parengimo transatlantiniam skrydžiui darbai, *Lituanica II* pilotas F. Vaitkus, sėkmingas skrydis per Atlantą ir nesėkmingas nusileidimas Balinrobe (Airija), svarbiausios lakūno vizito Lietuvoje akimirkos, lėktuvo *Lituanica II* likimas Lietuvoje ir skrydžio įamžinimas. Paroda iliustruota nuotraukų kopijomis, kurių originalai saugomi Muziejuje, Lietuvos aviacijos muziejuje, asmeniniuose Edmundo Jasiūno, Jono Čepo, Jono Monkevičiaus archyvuose.

Šio istorinio įvykio ištakos prasidėjo jau iš karto po tragiškai pasibaigusio pirmojo transatlantinio lietuvių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skridimo 1933 m., kuomet kilo mintis organizuoti antrąjį skrydį į Lietuvą. Jam parengti 1933 m. lapkričio 15 d. buvo įkurta Amerikos lietuvių transatlantinio skridimo sąjunga. Pradžioje ALTASS buvo sudariusi sutartį su lietuviu lakūnu Juozu Janušausku (*Joseph R. James*), tačiau kilus nesutarimų ir šiam atsisakius, 1934 m. gegužės 12 d. pasirašyta sutartis su kitu lietuviu, JAV kariuomenės atsargos leitenantu Feliksu Vaitkumi (*Felix Waitkus*).

1934 m. ALTASS iš *Lockheed Aircraft Co* dirbtuvių įsigijo *Lockheed Vega* 5B tipo lėktuvą. Tai buvo septynvietis aukštasparnis monoplanas. Lėktuvo paruošimu transatlantiniam skrydžiui rūpinosi F. Vaitkaus uošvis inžinierius Antonas Brotzas (*Anton Brotz*). Lėktuvo liemenyje buvo įmontuotas kuro bakas, įstatytas naujas 618 AG firmos *Pratt & Whitney Wasp* variklis, *Smith* propeleris, *Westport* firmos radijo kompasas, pagaminta nauja važiuoklė. Lėktuvas buvo nudažytas baltai, sparnų viršus oranžinis, liemuo juostuotas, pažymėtas NR 926 Y registracijos ženklu. 1934 m. balandžio 22 d. pakrikštytas vardu *Lituanica II*.

F. Vaitkus iš *Floyd Bennett* aerodromo transatlantiniam skrydžiui pakilo 1935 m. rugsėjo 21 d. 6 val. 45 min. Niujorko vasaros laiku. Jis planavo skristi maršrutu Niujorkas–Niufaundlandas–Liverpulis–Kaunas, iš viso 7 207 km. Perskridęs vandenyną ir sunaudojęs daugiau nei planuota degalų, rugsėjo 22 d. 10 val. vietos laiku lėktuvas avariniu būdu nusileido Airijoje, netoli Balinrobo miestelio. Per 22 val. 30 min. F. Vaitkus nuskrido apie 5 100 km, t.y. du trečdalius numatyto 7 207 km atstumo. Nepaisant priverstinio nusileidimo, tai buvo sėkmingas vienintelis Atlanto perskridimas 1935 m. F. Vaitkus tapo šeštuoju lakūnu pasaulyje, kuris *solo* perskrido vienmotoriu vienviečiu lėktuvu Atlanto vandenyną.

Feliksas Vaitkus prie *Lituanica II* Floyd Beneto aerodrome.
Niujorkas, JAV. 1935 m.

Į Lietuvą F. Vaitkus traukiniu atvyko spalio 2 d. Iš pradžių buvo priimtas Pagėgiuose ir Klaipėdoje, iš kur lėktuvu ANBO IV buvo nuskraidintas į Kauną ir iškilmingai sutiktas Kauno oro uoste. Lietuvoje lakūnas, o vėliau ir pas sutuoktinį atvykusi jo žmona Marta buvo priimti Lietuvos politinės ir kariuomenės valdžios, visuomeninių organizacijų atstovų, dalyvavo F. Vaitkaus garbei rengiamuose priėmimuose, ekskursijose, pokyliuose ir susitikimuose. 1935 m. lapkričio 7 d. F. Vaitkus iš Lietuvos išvyko atgal į JAV.

F. Vaitkaus lėktuvą *Lituanica II* įsigijo Lietuvos karo aviacija. Suremontuotas Kauno aviacijos dirbtuvėse jis naudotas moksliniams tyrimams – kosminiams spinduliams įvairiuose aukščiuose matuoti. 1937 m. lėktuvo JAV registracijos numeris buvo pakeistas Lietuvos karo aviacijos Vyčio kryžius ženklui. 1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai *Lituanica II* buvo sunaikinta.

Paroda yra skirta eksponuoti Lietuvos krašto apsaugos sistemos kariniuose daliniuose, mokslo, švietimo ir kultūros įstaigose. 2015 m. jau buvo eksponuojama keliuose Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų daliniuose, Kauno ir Tauragės bendrojo lavinimo mokyklose bei kultūros įstaigose. Paroda susidomėjimo sulaukė ne tik iš Lietuvos visuomenės, bet ir iš lietuvių bendruomenių Balinrobe, Airijoje ir Čikagoje, JAV. Lietuvos šaulių sąjungos išėivijoje iniciatyva ir prašymu Muziejus šios sąjungos nariui Ernestui Lukoševičiui (kurio dėka paroda bus pristatoma Balzeko lietuvių kultūros muziejuje, Vytauto Didžiojo šaulių rinktinės rūmuose ir katalikų bendruomenės Marquette Park parapijoje, Čikagoje) perdavė skaitmeninį parodos variantą.

STACIONARI PARODA

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS KARAI SU ŠVEDIJA XVII AMŽIUJE

Kristina Petrauskė

2015 m. rugsėjo 25 d., minint Salaspilio mūšio pergalės 410-ąsias metines, Vytauto Didžiojo karo muziejuje (toliau – Muziejus) buvo atidaryta stacionari paroda *Abiejų Tautų Respublikos karai su Švedija XVII a.* Parodą parengė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas ir Karybos istorijos skyriaus darbuotojai: vedėjas dr. Andriejus Stoliarovas ir vyriausiosios muziejininkės Lina Kasparaitė-Balaišė bei Kristina Petrauskė. Šia paroda buvo norima parodyti ne tik 1605 m. Salaspilio (ist. *Kircholmo*) pergalės svarbą, Lietuvos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus (1560–1621 m.) karinių genijų, bet ir XVII a. Abiejų Tautų Respublikos karybos (ATR) raidą.

XVII a. Europoje įvyko daug svarbių įvykių, lėmusių užsitęsusių karus, dėl kurių ėmė tobulėti kariuomenių ginkluotė, taktika ir struktūra. Valstybių kariuomenėms stiprią įtaką darė ne tik karybos inovacijos, bet ir karo vadų asmeniniai bruožai. Šiame amžiuje kariuomenėms vadovavo tokie talentingi karvedžiai kaip: Morisas Oranietis (*Maurits van Oranje*), Gustavas II Adolfas (*Gustav II Adolf*), Albrechtas Valenšteinas (*Albrecht von Wallenstein*), o Lietu-

Parodos dalis, skirta 1605 m. Salaspilio mūšiui. 2015 m.

vos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) pasižymėjo Kristupo Radvilos Perkūno, Jono Karolio Chodkevičiaus, Kristupo II Radvilos, Jonušo Radvilos, Mykolo Kazimiero Paco pergalemis ir karinėmis inovacijomis. LDK ir Lenkijos Karalystės kariuomenės stengėsi neatsilikti nuo karybos naujovių, siekė perimti ir pritaikyti visą kas geriausia Vakaruose bei Rytuose.

Nors aptariamuoju laikotarpiu Centrinę Europą vargino visų dėmesį sutelkęs Trisdešimtmetis religinis karas (1618–1648 m.), ne ką mažesni karai vyko ir tarp ATR ir Švedijos karalystės. ATR valdovas Zigmantas III Vaza stengėsi susigrąžinti Švedijos sostą, išlaikyti svarbius Livonijos uostus ir įtaką šiame regione. Tuo tarpu Švedijos bajorijos tikslai buvo savo soste matyti ne kataliką, o liuteroną, įšviešpatauti Baltijos jūroje, t. y. įgyvendinti *Dominium maris Baltici* projektą ir užimti Livonijos ir LDK teritorijas.

Valstybės šių klausimų taikiai spręsti nesistengė ir įsivėlė į varginančius 1600–1629 m. ir 1655–1660 m. karus. Pirmasis XVII a. ATR karas su Švedija ypatingai sunkus buvo LDK: Lenkijoje kilęs Zebžydovskio rokošas (1607 m.) ir nuo XVII a. pradžios vis stiprėjanti Osmanų imperijos grėsmė neleido Lenkijai savo kariais ir ištekliais remti siaurinio fronto. Vis tik ATR karuose su Švedija pasiekė daug įstabių pergalių, kurių viena išpūdingiausių – 1605 m. rugsėjo 27 d. Salaspilyje. Šiame mūšyje J. K. Chodkevičius vedama kone keturis kartus mažesnė LDK kariuomenė sutriuškino 14 000 Švedijos karaliaus Karolio IX karių. Mūšio baigtis buvo išspręsta per 4 valandas, 9 000 švedų žuvo mūšio lauke, o kariuomenės likučiai paniškai traukėsi Rygos link. Iš 3 400 LDK kariuomenės karių ir mūšio metu į pagalbą atskubėjusių 300 Kuršo kunigaikščio Fridriko Ketlerio (*Friedrich Kettler*) reitarų žuvo tik 100, o sužeista apie 500.

Parodoje eksponuojami XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarų šarvai (karvašas – dilbio apsauga, krūtinšarvis ir peties apsauga). 2015 m.

Parodos atidarymo akimirkos. 2015 m.

J. K. Chodkevičiaus pergalė nuskambėjo per visą Europą. Sveikinimus su pergale atsiuntė popiežius Paulius V, Šv. Romos imperatorius Rudolfas II, Anglijos karalius Jokūbas II, taip pat ir persų Šachas Abbas I Didysis, turkų sultonas Achmedas I, kuris užsakė J. K. Chodkevičiaus portretą ir pakabino jį savo rūmuose tarp garbingiausių karvedžių. Vilniuje didžiajam etmonui sutikti buvo skirta iškilminga pompa su triumfo arkomis ir jėzuitų ordino vienuolių rengtais vaidinimas, jo garbei buvo išspausdintos įvairios smulkios sveikinimo pobūdžio poemos lenkų kalba ir, žinoma, – 1606 m. lotynų kalba išleista, viena garsiausių barokinė Vergilijaus stiliaus epinė batalinė poema – *Karolomachia* (liet. *Karolių mūšis*), kurią sukūrė Vilniaus universiteto profesorius jėzuitas Laurentijus Bojeris (*Laurentius Boyer*, 1561–1619).

Mūšio jubiliejui skirtos parodos atidarymo metu parodos kuratorius A. Pociūnas *įsikūnijo* į XVIII a. LDK husarą, kuris papasakojo apie Salaspilio mūšį, o Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos styginių instrumentų kvartetas *In four*, grieždami Renesanso ir Baroko muziką, tarsi nukėlė visus susirinkusius į Salaspilio mūšio ir J. K. Chodkevičiaus gyvenimo epochą.

Parodos eksponatai buvo eksponuojami dviejose salėse: pirmoji salė buvo skirta pristatyti Salaspilio mūšiui ir jo epochai, o antroji – *Tvano* laikotarpiui (1655–1660 m.) ATR. Lankytojai galėjo apžiūrėti ir pasigrožėti ATR ir Švedijos valdovų, karvedžių portretais, to meto šaltaisiais ir šaunamaisiais ginklais, mortyromis, pabūklais, šarvais ir jų rekonstrukcijomis, vaizduotę žadino Vidmanto Airini ir Valdo Rakučio parengti mūšių ir karinių formuočių maketai, specialiai parodai, kartu su Vytauto Didžiojo universiteto Multimedijų centru buvo parengta edukacinė vaizdo medžiaga. Visgi centrinis parodos eksponatas

Lietuvos kariuomenės karininkai apžiūri parodos dalį skirtą *Tvano* laikotarpiui (1655–1660) ir XVII a. Abiejų Tautų Respublikos karybos menui. 2015 m.

Parodos fragmentas, skirtas 1605 m. Salaspilio mūšiui. 2015 m.

Parodos dalis, skirta XVII a. ATR karybos istorijai pristatyti. 2015 m.

Lietuvos nacionalinio muziejaus parodai paskolinti XVI a. eksponatai (uždaras skiauterinis šalmas, buzdyganas, krūtinšarvis su krucifiksu). 2015 m.

buvo įspūdinga flamandų Baroko dailininko Piterio Snajerso (*Pieter Snaayer*, 1592–1666) apie 1619 m. nutapyto Salaspilio mūšio paveikslo kopija. Šis Salaspilio mūšio paveikslas pasižymi detalėmis – jame galima atsekti visą pergalingo mūšio eigą. Lankytojams atskleisti paveiksle užkoduotas dailininko prasmes padėjo specialiai parengta aiškinamoji paveikslo schema. Be kita ko, šioje parodoje, skirtoje ir tuometiniam karo menui, eksponuojami ir du garsiausi lietuvių autorių sukurti vadovėliai: Adomo Fraitago (*Adam Freitag*) 1631 m. Leidene išleista knyga *Karinė architektūra: nauja ir išaugusi*, kurioje pristatomos karinės fortifikacijos mokslo naujovės ir Kazimiero Semenavičiaus (*Casimirus Siemienowicz*) 1651 m. Amsterdame išleistas vadovėlis *Didysis Artilerijos menas, pirmą dalis*, kuris revoliucionavo artilerijos mokslą ir karo mokykloms aktualus išliko iki pat XVIII a. pabaigos.

Parodoje, be Muziejaus fonduose saugomų vertybių, eksponuojama istorinė medžiaga ir iš parodos partnerių: Lietuvos nacionalinio muziejaus, Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų, Lietuvos dailės muziejaus, Kėdainių krašto muziejaus, Biržų krašto muziejaus *Sėla* ir Brolijos *Viduramžių pasiuntiniai*.

KILNOJAMOJI PARODA

PRISIEKĘ KOVOTI UŽ LAISVĘ

dr. Andriejus Stoliarovas

2015 m. gruodžio 22 d. Vytauto Didžiojo karo muziejus kartu su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro Genocido aukų muziejumi (toliau – GAM) parengė kilnojamąją parodą *Prisiekę kovoti už laisvę*. Paroda skirta Lietuvos kariuomenės 100-mečiui ir, išskirtinai, partizanų, kaip Lietuvos kariuomenės tautos pogrindyje, atminimui.

Parodą parengė VDKM Karybos istorijos skyriaus darbuotojai – skyriaus vedėjas dr. Andriejus Stoliarovas, vyr. muziejininkės dr. Aušra Jurevičiūtė ir Lina Kasparaitė-Balaišė bei GAM istorijos skyriaus vyresn. muziejininkė Gerda Urbonienė ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vyriausiasis specialistas dr. Darius Juodis.

Parodos tikslas – pristatyti Lietuvos ginkluotąją antisovietinę rezistenciją, kaip išskirtinį reiškinį Lietuvos istorijoje, karybos istorijos kontekste. Parodą sudaro 10 parodinių stendų, kuriuose pristatomos visos trys partizanų sritys, jų bei jas sudariusių apygardų vadovybė, veiklos teritorija, svarbiausi mūšiai, ginkluotė, ekipuotė, skiriamieji ženklai, slėptuvės ir gynybiniai įtvirtinimai. Panaudoti unikalūs vaizdai, atspindintys ginkluoto pasipriešinimo istoriją. Nuotraukų ir daiktų originalai saugomi Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido aukų muziejuje, Lietuvos kovų istorijos muziejaus Obeliuose, Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose ir privačiose Giedriaus Sakalausko ir Ramūno Skvirecko kolekcijose.

1944–1953 m. laikotarpis, dar vadinamas Lietuvos karu, ginkluotąja antisovietine rezistencija, partizaniniu karu, yra unikalus, išskirtinis reiškinys Lietuvos istorijoje. Šio pasipriešinimo sovietinei reokupacijai metu vien ginkluotojo pasipriešinimo aktyviais dalyviais buvo ne mažiau kaip 50 tūkst., o visame pasipriešinimo judėjime dalyvavo daugiau kaip 100 tūkst. žmonių, žuvo apie 20,5 tūkst. partizanų.

Lietuvos laisvės kovotojai savo pasipriešinimo organizacijų strategiją ir taktiką grindė vadovaudamiesi tarptautine ir vidaus padėtimi, galimomis išsilaisvinimo perspektyvomis, analizuodami okupantų veiksmus. Lietuvos partizanai veikė kaip karinė struktūra, kuri rėmėsi karine drausme ir tvarka, reglamentuota statutais veikla, įstatais ir taisyklėmis. Partizanai vilkėjo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės, policijos, sukarintų organizacijų, karo meto lietuviškų karinių formuočių, Vokietijos ir SSRS kariuomenių karių, partizanų siūtas uniformas

PRISIEKĘ KOVOTI UŽ LAISVĘ

1944-1953 m. laikotarpis, dar vadinamas Lietuvos karu, ginkluotąjį antisovietinę rezistenciją, partizaninį karą, yra unikalus, išskirtinis reiškinys Lietuvos istorijoje. Šio pasipriešinimo sovietinei okupacijai metu vien ginkluotojo pasipriešinimo aktyviais dalyviais buvo ne mažiau kaip 50 tūkst., o visame pasipriešinimo judėjime dalyvavo daugiau kaip 100 tūkst. žmonių, žuvo apie 20,5 tūkst. partizanų. Lietuvos laisvės kovotojai savo pasipriešinimo organizacijų strategiją ir taktiką grindė vadovaujamaisi tarybais ir vidaus padėtimi, galimais išsilaisvinimo perspektyvomis, analizuodami okupantų veiksmus.

Lietuvos partizanai veikė kaip karinė struktūra, kuri rėmėsi karine drausme ir tvarka, rengė tuos statutais veikla, įstatais ir taisyklėmis. Partizanai vilkėjo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės, policijos, sukarintų organizacijų, karo metu lietuviškų karinių formučių, Vokietijos ir SSRS kariuomenių karių, partizanų sūtas uniformas ir aiškius jų derinius, civilius rūbus su nacionaliniais priklausomybę apibūdinančiais skiriamaisiais atsiuvis, raiščiais, laipnių, pareigų bei pasiūlymų ženklais (partizanų narsumo, uolumo ir partizanų rėmėjų uolumo juostelėmis). Partizanai taip pat buvo apdovanojami padėkomis, pasiūlymų lapais, Laisvės Kovos Kryžiais ir Laisvės Kovos Karvygio garbės vardais. Tačiau jie neturėjo galimybės gauti apdovanojimų, vietoje jų nešiojo medžiagines spalvotas juosteles už narsą, drausmę ir gerą išaukštinimą.

Partizanų ginkluotė per visą partizaninio karo laikotarpį buvo labai įvairi. Jos pagrindą sudarė įvairių tipų granatos, vokiški ir rusiški lengvieji šaunamieji ginklai (pistoletai, revolveriai, šautvai, karabinai, pistoletai-kulkovaidžiai, lengvieji kulkovaidžiai), dauginiai isagyti kaip trofejai ir išaugoti iš ankstesnės tarnybos nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, karo metu lietuviškose karinėse formuotėse Vokietijos ir SSRS kariuomenėse. Tačiau yra žinoma, kad partizaninio karo pradžioje partizanai turėjo artilerijos patrankų ir minovaidžių. Pagrindinis partizanų būstas buvo įvairios pastogės, stovyklos, slėptuvės, bunkeriai.

Kariniai veiksmai tarp partizanų ir sovietinių represinių struktūrų (vidaus, saugumo, pasienio ir reguliariosios kariuomenės, partinio aktyvo dalinių) vyko per visą partizaninį karą, tik skyrėsi jų intensyvumas, masiškumas ir kovos būdai. Atsiliepiant į kasdienines partizanų veiklos pobūdį, partizaninis pasipriešinimas skirstomas į tris pagrindinius tarptarpus: 1944 m. liepa-1946 m. gegužė, 1946 m. gegužė-1948 m. lapkritis, 1948 m. lapkritis-1953 m. pavasaris.

Pirmasis, intensyviausių kovų, laikotarpis pasiūlymą pradėta formuoti karine organizacine pasipriešinimo struktūra, kovų intensyvumas, masiškumas, mobilumas, aktyvia struktūrų reguliariosios kariuomenės veikimo kovos taktika. Tačiau gausus sovietinių represinių struktūrų junginių veikimas ir aviacijos, šarvuotosios karinės technikos (šarvuotųjų, traukinių), artilerijos, minovaidžių panaudojimas, didelių teritorijų valymas ir masinės baudžiamosios akcijos vertė partizanams keisti veikimo taktiką, vengti atviru ir ilgalaikiu kautynių. Kovos taktiką diktavo ir metų laikai.

Antruoju laikotarpiu buvo pradėta kurti vieningą ginkluoto pasipriešinimo organizaciją ir vyriausioji vadovybė, užsegti ryšiai su užsieniu, pradėjo veikti smulkesni partizanų daliniai, perėmė nuo atvirų kovų prie manevrinio partizaninio karo taktikos, tačiau sovietų represinės struktūros kovai su partizanais pasitelkė karines operacijas, švalgybines pėsčios ir pasauli grupes, agentūrinį tinklą, užtvaras, pasėlas. Viltis sulaukti Vakarų Europos šalių pagalbos blėso, tačiau laisvės kovotojai pasitelkdavo visas įmanomas kovos priemones - nuo aktyvių veiksmų iki karinio pasipriešinimo spaudos. Šiuo partizaninio karo laikotarpiu, vykstant ginkluotoms kovoms, sukliedėjo partizanų spauda - ypatingas ir unikalus reiškinys okupacijos sąlygomis.

Trečiuoju laikotarpiu kiekvienos dienos patirtis diktavo sąlygas, kuriais greitai priimti sprendimai galėjo padėti išlikti, todėl pagrindiniai pavyko suvienyti Lietuvos patriotines jėgas į vieną organizaciją, sudaryti bendrą karinio ir politinio pasipriešinimo vadovybę. Visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuris įvyko 1949 m. vasario mėn., buvo įkurta visos Lietuvos patriotines jėgas vienijanti partizanų organizacija - Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), priimti kariniai ir politiniai dokumentai. LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. priimta politinė deklaracija skelbė, kad aukščiausioji teisėtą valdžia Lietuvoje yra partizanų vadovybė, o jų kovos tikslas - kovoti tol, kol bus atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Organizoto ginkluoto pasipriešinimo pabaiga Lietuvoje yra laikoma 1953 m. gegužės 30 d., kai buvo suistas partizanų vadas LLKS Tarybos prezidento pirmininkas partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas. Iki 1953 m. buvo sunaikintos partizanų organizuotos struktūros. Muslopinis partizaninis karas, neginkluota antisovietinė rezistencija vyko iki pat Sovietų Sąjungos žlugimo.

Paroda parengė Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Lietuvos vyriausybės genocidą ir rezistencijos tyrimų centro Genocidą aukų muziejus

ir mišrius jų derinius, civilius rūbus su nacionaliniais, priklausomybę apygardai žyminčiais skiriamaisiais antsiuvais, raiščiais, laipsnių, pareigų bei pasižymėjimo ženklais (partizanų narsumo, uolumo ir partizanų rėmėjų uolumo juostelėmis). Partizanai taip pat buvo apdovanojami padėkomis, pasižymėjimo lapais, Laisvės Kovos Kryžiais ir Laisvės Kovos Karžygio garbės vardais. Tačiau jie neturėjo galimybės gaminti apdovanojimų, vietoje jų nešiojo medžiagines spalvotas juosteles už narsą, drausmę ir gerą įsakymų vykdymą.

Partizanų ginkluotė per visą partizaninio karo laikotarpį buvo labai įvairi. Jos pagrindą sudarė įvairių tipų granatos, vokiški ir rusiški lengvieji šaunamieji ginklai (pistoletai, revolveriai, šautuvai, karabinai, pistoletai-kulkosvaidžiai, lengvieji kulkosvaidžiai), dažniausiai įsigyti kaip trofėjai ir išsaugoti iš ankstesnės tarnybos nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, karo meto lietuviškose karinėse formuotėse Vokietijos ir SSRS kariuomenėse. Tačiau yra žinoma, kad partizaninio karo pradžioje partizanai turėjo artilerijos patrankų ir minosvaidžių. Pagrindinis partizanų būstas buvo įvairios pastogės, stovyklos, slėptuvės, bunkeriai.

Kariniai veiksmai tarp partizanų ir sovietinių represinių struktūrų (vidaus, saugumo, pasienio ir reguliariosios kariuomenės, partinio aktyvo dalinių) vyko per visą partizaninį karą, tik skyrėsi jų intensyvumas, masiškumas ir kovos būdai. Atsižvelgiant į kasdieninės partizanų veiklos pobūdį, partizaninis pasipriešinimas skirstomas į tris pagrindinius tarpsnius: 1944 m. liepa–1946 m. gegužė, 1946 m. gegužė–1948 m. lapkritis, 1948 m. lapkritis–1953 m. pavasaris.

Pirmasis, intensyviausių kovų, laikotarpis pasižymėjo pradėta formuoti karine organizacine pasipriešinimo struktūra, kovų intensyvumu, masiškumu, mobilumu, aktyvia partizaninio ir reguliariosios kariuomenės veikimo kovos taktika. Tačiau gausus sovietinių represinių struktūrų junginių veikimas ir aviacijos, šarvuotosios karinės technikos (šarvuočių, traukinių), artilerijos, minosvaidžių panaudojimas, didelių teritorijų valymai ir masinės baudžiamosios akcijos vertė partizanus keisti veikimo taktiką, vengti atvirų ir ilgalaikių kautynių. Kovos taktiką diktavo ir metų laikai.

Antruoju laikotarpiu buvo pradėta kurti vieninga ginkluoto pasipriešinimo organizacija ir vyriausioji vadovybė, užmegzti ryšiai su užsieniu, pradėjo veikti smulkesni partizanų daliniai, pereita nuo atvirų kovų prie manevrinio partizaninio karo taktikos, tačiau sovietų represinės struktūros kovai su partizanais pasitelkė karines operacijas, žvalgybinės paieškos ir pasalų grupes, agentūrinį tinklą, užtvaras, pasalas. Viltis sulaukti Vakarų Europos šalių pagalbos blėso, tačiau laisvės kovotojai pasitelkdavo visas įmanomas kovos priemones – nuo aktyvių veiksmų iki karinio pasipriešinimo spaudos. Šiuo partizaninio karo laikotarpiu, vykstant ginkluotoms kovoms, suklestėjo partizanų spauda – ypatingas ir unikalus reiškinyš okupacijos sąlygomis.

Trečiuoju laikotarpiu kiekvienos dienos patirtis diktavo sąlygas, kuriomis greitai priimti sprendimai galėjo padėti išlikti, todėl pogrindžiui pavyko suvienyti Lietuvos patriotines jėgas į vieną organizaciją, sudaryti bendrą karinio ir politinio pasipriešinimo vadovybę. Visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuris įvyko 1949 m. vasario mėn., buvo įkurta visas Lietuvos patriotines jėgas vienijanti partizanų organizacija – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), priimti kariniai ir politiniai dokumentai. LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. priimta politinė deklaracija skelbė, kad aukščiausiaji teisėta valdžia Lietuvoje yra partizanų vadovybė, o jų kovos tikslas – kovoti tol, kol bus atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Organizuoto ginkluoto pasipriešinimo pabaiga Lietuvoje yra laikoma 1953 m. gegužės 30 d., kai buvo suimtas partizanų vadas LLKS Tarybos prezidento pirmininkas partizanų generolas Jonas Žemaitis–Vytautas. Iki 1953 m. buvo sunaikintos partizanų organizuotos struktūros. Nuslopinus partizaninį karą, neginkluota antisovietinė rezistencija vyko iki pat Sovietų Sąjungos žlugimo.

ĮDOMIAUSI 2015 METŲ EKSPONATAI

Janina Karosevičiūtė

Baigėsi 2015-ieji. Priartėjome prie dar vieno muziejaus jubiliejaus – devyniasdešimt penkerių metų sukakties. Su kokių eksponatų kraičiu jį pasitinkame? Muziejaus rinkiniai 2015 metais papildyti 1697 eksponatais. Keliolika jų norisi paminėti.

Vienas iš jų yra Andžejaus Vydras (*Andrzej Wydra*) atsiųstas laiškas ir dovanos. Laiške rašoma: *Man 73-eji metai, esu gydytojas ir filatelistas. Didžiąją suaugusio žmogaus gyvenimo dalį praleidau kaupdamas Lietuvos istorijos filatelijos rinkinį. Turėjau daug širdingų bičiulių lietuvių, gyvenančių tiek Vilniuje, tiek Lenkijoje. Jų dėka gerai susipažinau su Lietuvos istorija ir lietuvių literatūra. Deja, neišmokau Jūsų puikiosios kalbos! <...> Parašiau keliasdešimt straipsnių Lietuvos filatelijos ir istorijos temomis <...> Lietuvoje (taip pat ir Jūsų muziejuje) buvau daugelį kartų dar sovietmečiu (pirmą kartą 1958 m.) Dabar siunčiu į muziejų tris daiktus, kuriuos pavyko gauti. Vienas iš jų – pašto atvirukas, 1906 m. išsiųstas iš Vilniaus į Varšuvą po 1905 m., kada buvo atšauktas caro įsakymas rašyti lietuviškai naudojant kirilicos raides. Daugelio žmonių širdyse ir mintyse iškilo klausimas, kas aš esu – lenkas ar lietuvis. Po daugelio metų atgimė nauja Lietuva. Negalėjau nepacituoti tokių gražių Lenkijos inteligento minčių apie Lietuvą. Kiti du jo padovanoti leidiniai yra *Wojsko Litewskie*, išleistas 1925 m. Varšuvoje (*Lietuvos kariuomenė* – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyriaus žvalgybos leidinys) ir Lenkijos ambasados Kaune karo atašė Leono Mitkiewičiaus (*Leon Mitkiewicz*) *Wspomnienia Kowieńskie* 1938–1939 m.*

2015 m. vasario 12 d. Lietuvos Nepriklausomybės dienai paminėti Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta Juozo Kalinausko ir Linos Kalinauskaitės autorinių darbų paroda *Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia ...* Jos metu muziejaus direktoriui Kęstučiui Kuršeliui Juozas Kalinauskas padovanojo medalį, kurį direktorius perdavė į muziejaus rinkinius.

Negalima nepaminėti ir Numizmatikos rinkinį papildžiusios naujos valiutos – euro banknotų ir euro monetų, gautų iš Lietuvos banko. Tai Europos centrinio banko 5 eurų (2013 m.), 10 ir 20 eurų (2014 m.) bei 50, 100, 200, 500 eurų banknotai (2002 m.), 1, 2, 5, 10, 20, 50 euro centų, 1 ir 2 (2015 m.) eurų monetos, kaltos Lietuvos monetų kalykloje, kurių averso dizainas yra dailininko Antano Žukausko, reverso dizainas, bendras visoms Europos sąjungos valstybėms, – Luko Liukso (*Luc Luycx*) iš Belgijos Karališkosios monetų kalyklos. Gurte užrašas: GEROVĖ, LAISVĖ, VIENYBĖ.

Nemažai išleista kolekcinė monetų, kurias Lietuvos bankas perdavė

muziejui. Tai 50 eurų auksinė moneta, skirta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų kalybai, dailininkai Liudas Parulskis ir Giedrius Paulauskis, sidabrinė 20 eurų moneta, skirta Mikalojaus Radvilos Juodojo 500-osioms gimimo metinėms, dailininkas Rytas Jonas Belevičius, 20 eurų sidabrinė kolekcinė moneta, skirta Lietuvos Nepriklausomybės 25-mečiui (iš serijos Lietuvos Nepriklausomybės kelias), dailininkai Rūta Ničajienė ir R. J. Belevičius. Dar viena 20 eurų kolekcinė moneta, skirta Struvės geodeziniam lankui (UNESCO pasaulio paveldas), dailininkas Tadas Žebrauskas, 5 eurų sidabrinė moneta, skirta literatūrai (iš serijos *Lietuvos kultūra*), dailininkas R. J. Belevičius, 20 eurų sidabrinė moneta, skirta Mykolo Kleopo Oginskio 250-osioms gimimo metinėms, dailininkai R. Ničajienė ir R. J. Belevičius. Metų pabaigą vainikavo apyvartinė proginė 2 eurų moneta, skirta Europos Sąjungos vėliavos 30-mečiui, apyvartinė proginė skirta Lietuvių kalbai 2 eurų moneta, kurioje atspausstas vienas iš gražiausių lietuvių kalbos žodžių – AČIŪ. Monetas, išleistas Lietuvos monetų kalykloje, nacionalinės pusės dailininkai Liudas Parulskis ir Giedrius Paulauskis. Taip pat naujasis 20 eurų banknotas su holograma, kurios viršus banknotą pakreipus tampa permatomas ir atrodo lyg langelis, o jame – antikinės mitologinės Europos portretas, toks pat naudojamas ir vandenženklėje.

Virginija Skučaitė dovanojo dėdės brg. gen. Kazimiero Skučo asmeninius daiktus: odinę piniginę, monetas iš generolo kauptos kolekcijos: 20 kapeikų sidabrinę apyvartinę monetą (1914 m.), 5 litų sidabrinę apyvartinę monetą, 1 lito sidabrinę apyvartinę monetą, 50 centų apyvartinę monetą, šešias antikines monetas (3 tetradrachmas, 2 denarus, antoniana). Taip pat keletą banknotų – 100 rublių Rusijos imperijos (1910 m.), 1000 markių Vokietijos imperijos (1910 m.) ir 40 rublių Rusijos Laikinosios vyriausybės (1917 m.).

Muziejaus rinkiniai papildyti ir karine atributika: Lietuvos kariuomenės vado gen. ltn. Jono Vytauto Žuko generolo majoro laipsnio antpečiais, antpečinėmis generolo majoro laipsnio movomis, generolo majoro lauko uniformos laipsnio ženklų, atminimo medaliu *Už pasižymėjimą* su kariuomenės vado parašu ir karinio laipsnio simboliais.

Krašto apsaugos ministro adjutantas mjr. Rolandas Putnikas perdavė dovanas, svečių įteiktas Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrui dr. Juozui Olekui: įvairių valstybių gynybos ministrų, vadų plaketes (NATO karinių pajėgų Kosove vado gen. ltn. Džiuzepės Gėjaus (*Giuseppe Gay*), Europos Sąjungos karinio komiteto pirmininko gen. Hakano Syreno (*Håkan Erik Gunnar Syrén*) ir kitų), Šiaurės Afganistano provincijų etninių uzbekų nacionalinius rūbus.

Medžio raižinys *Miro pilis* – Baltarusijos gynybos ministerijos dovana. Lietuvos kariuomenės Karo policijos vadas plk. ltn. Gytis Kazokas perdavė

įvairias karo policijos naudojamas specialiąsias priemones: policininko lazdas, liemenes, medžiaginius ženklus, raiščius ir pan.

Dar viena įsimintina dovana iš Ričardo Stanevičiaus rankų. Jis padovanojo savo tėvo Benjamino sovietmečiu išsaugotą Lietuvos trispalvę, su kuria dalyvavo Sąjūdžio mitinguose 1988–1989 m., ir nuotrauką, kurioje Benjaminas Stanevičius su minėta vėliava 1988 m. spalio 9 d. stovi Karo muziejaus sodelyje.

Kaip ir kasmet Spaudos rinkiniai papildyti 2014 m. išleistų pašto ženklų ir vokų kolekcija. Tai ženklai ir vokai skirti Kristijono Donelaičio gimimo 300 metų jubiliejui, atkurtam Vytauto Didžiojo universitetui – 25-erių metų sukakčiai, Lietuvos įstojimo į NATO 10-čiui, pirmosios Dainų šventės Lietuvoje – 90-čiui ir pan.

Norisi paminėti ir iš Ukrainos gautas muziejines vertybes. Jas muziejui padovanojo 2015 m. sausio mėnesį Lietuvoje viešėjęs papulkininkis Volodymyras Tymčiukas (*Володимир Тимчук*), Ukrainos karo strategas, Lvovo Etmono Petro Sagaidačno (*Петро Сагайдачний*) Sausumos pajėgų karo akademijos dėstytojas, poetas. Jo auklėtiniai *kiborgai* kovoja antiteroristinėje operacijoje Ukrainoje nuo 2014 m. Jis padovanojo Ukrainos kariuomenės kario uniformos antsiuvus, savo novelių rinkinį ir poemą su dedikacija muziejui, taip pat Ukrainoje išleistus proginius vokus, skirtus mūšio prie Mėlynųjų vandenų 650-osioms, pergalės prie Oršos 500-osioms metinėms ir žymaus Ukrainos karinio ir politinio veikėjo Jevgenijaus Konovalenco (*Евген Коновалець*) 75-osioms mirties metinėms paminėti.

Muziejaus Nuotraukų rinkinys pagausėjo 490 nuotraukų. Paminėsiu tik kelias, tai Lietuvos kariuomenės 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko nuotraukos, kuriose atsispindi karių kasdienybė, šventės, pulko 20-mečio minėjimas, išvykos.

Tokia būtų trumpa įdomiausių eksponatų apžvalga. Suprantama, visi jie muziejui įdomūs ir brangūs. Bet aprašant tenka pasirinkti.

Muziejaus rinkiniai pasipildė:

Archeologijos rinkinys	222
Daiktų rinkinys	216
Nuotraukų rinkinys	490
Ginklų rinkinys	14
Meno rinkinys	16
Negatyvų rinkinys	1
Numizmatikos rinkinys	116
Spaudos rinkinys	620
Karo technika	2

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2015 METŲ KRONIKA

SAUSIS

Sausio 8 d. Įvyko Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojų ataskaitinis susirinkimas, kuriame aptarti 2014 m. nuveikti darbai, 2015 m. svarbiausios veiksmų kryptys ir strateginis planavimas, plėtros vizija, pokyčiai nuo 2015 m. balandžio 1 d. (reorganizacija). Atliekanti direktoriaus pavaduotojo funkcijas Vilija Sapjanskienė, direktoriaus pavaduotoja-vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė ir direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas pristatė kuruojamų skyrių veiklos ataskaitas.

Sausio 13 d. Minėdami Laisvės gynėjų dienos 24-ąsias metines, muziejaus darbuotojai prisiminė tuos, kurie kovojo už Lietuvą ir žuvo dėl jos laisvės. Sužibusi žvakelių šviesa tarsi nušvietė visą Lietuvą, suteikė stiprybės ir vienybės. Vėliau muziejininkai Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčioje kartu su karo kapelionu kpt. Tomu Karkliu prisiminė pirmuosius kovos už nepriklausomybę žingsnius ir Sausio 13-osios įvykius, dalyvavo šv. Mišiose, skirtose toms dienoms atminti.

Sausio 22 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko teisinio švietimo seminaras, kurį suorganizavo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos Teisės departamentas. Teisininkai plk. lt. Inga Šilinytė, Jurgita Banytė, Renaldas Bujokas, kpt. Rimgaudas Mockus ir Antanas Aleknavičius muziejaus darbuotojus supažindino su teisėkūros ir teisės aktų rengimo pagrindais ir principais.

Sausio 23–25 d. Lietuvos parodų ir kongresų centre *Litexpo* įvyko 3-ioji tarptautinė turizmo ir aktyvaus laisvalaikio paroda ADVENTUR 2015. Daug

Mažieji parodos ADVENTUR 2015 lankytojai prie muziejaus stendų.

dėmesio šeimai skyrusioje parodoje dalyvavo ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus darbuotojai: vedėja Vilija Sapjanskienė, Edukacijos poskyrio vedėjas Mindaugas Grigonis, vyriausiasis muziejininkas Justas Motijauskas ir specialistė Neringa Katilienė. Muziejaus darbuotojai pristatė edukacinę programą *Sudėk pergalę!* Vaikams ir jų tėveliams labai patiko šios programos žymiausių XV–XVII a. Lietuvos kariuomenės laimėtų mūšių dėlionės *Žalgirio mūšis, Oršos mūšis, Salaspilio mūšis*.

Sausio 23 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje apsilankė Norvegijos karališkųjų oro pajėgų plk. dr. Džonas Andreas Olsenas (*John Andreas Olsen*). Garbus svečias apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas ir parodas, sužinojo svarbiausius Lietuvos istorijos ir Lietuvos valstybės ir karybos istorijos įvykius nuo valstybės susikūrimo XIII a. iki šių dienų.

Sausio 27 d. Popiežiui Pranciškui 2015-uosius paskelbus Pašvęstojo gyvenimo (vienuolių ir kunigų) metais, įvyko Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios karo kapeliono kpt. Tomo Karklio ir muziejaus darbuotojų susitikimas tema *Pašvęstųjų gyvenimai*. Buvo demonstruojamas dokumentinis filmas *Žvilgsnis į pašvęstąjį gyvenimą*.

Sausio 28 d. Edukacijos ir informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vedėjas Mindaugas Grigonis dalyvavo Nacionalinėje dailės galerijoje vykusiame edukacinės programos *Susitikime muziejuje* ir metodinio leidinio pristatyme. Ši programa – 2014 m. įgyvendinto projekto *Kultūros prieinamumo didinimas: mokymų programa kultūros ir meno darbuotojams dalis*. Projekto metu buvo rengiami mokymai Lietuvos muziejų edukatoriams, bendradarbiaujant su socialinių paslaugų, socialinės globos įstaigomis, inicijuota edukacinė programa *Susitikime muziejuje*, skirta asmenims, sergantiems demencija, taip pat parengtas muziejininkams skirtas metodinis leidinys.

VASARIS

Vasario 2 d. Vytauto Didžiojo karo muziejus savo 94-ąsias įkūrimo metines ir Lietuvos valstybės atkūrimo 97-ąsias metines sutiko atsinaujinęs ne tik išore, bet ir vidumi. Pagal Europos Sąjungos Sanglaudos skatinimo veiksmų programą finansuotas projektas *Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių komplekso pritaikymas turizmo reikmėms (I etapas)* pradėtas vykdyti 2013 m. rudenį ir pabaigtas 2015 m. sausį. Simboliška, kad muziejaus pastato fasado rekonstrukcijos, istorinių liūtų restauravimo, naujos iškabos gamybos, puikaus apšvietimo, neįgaliųjų keltuvo, holo ir parodų salės rekonstrukcijos darbai pabaigti prieš pat Lietuvos valstybės atkūrimo šventę.

Vasario 11 d. Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas Kauno įgulos karininkų ramovėje skaitė paskaitą *Lietuviškieji kariniai daliniai Prancūzijos kariuomenės sudėtyje 1812–1815 m.*

Vasario 12 d. Muziejuje buvo atidaryta dailininkų Juozo Kalinausko ir jo dukters Linos Kalinauskaitės autorinių kūrinių – medalių paroda *Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia*. Paroda skirta ne tik supažindinti lankytojus su patriotine dvasia persmelkta abiejų autorių kūryba, bet ir paminėti reikšmingas

Medalių kūrėjai Juozas Kalinauskas ir Lina Kalinauskaitė

Parodos *Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia* fragmentas

Lietuvos valstybės istorines datas – Vasario 16-ąją bei Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrimo 94-ąsias metines. Sveikinimo kalbas sakė Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras dr. Juozas Olekas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis, parodą pristatė skulptorius, medalių kūrėjas Juozas Kalinauskas ir dailininkė, medalių kūrėja Lina Kalinauskaitė. Lankytojai susipažino su svarbiausiais pergalingiems istoriniams mūšiams (Saulės, Žalgirio, Oršos ir kt.) skirtais medaliais ir bareljefais, įvairių laikotarpių Lietuvos valdovų portretais, skydais. Eksponuota L. Kalinauskaitės aštuonių medalių ir jų gipsinių modelių serija *Didingoji Lietuva*. Neseniai aštuoniasdešimtąjį gimtadienį atšventusį J. Kalinauską gražaus jubiliejaus proga pasveikino muziejaus darbuotojai – parodos organizatoriai, Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus darbuotojai. Renginyje dalyvavo būrys Lietuvos kariuomenės Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono karių, visuomeninių organizacijų narių, studentai, Kauno miesto muziejų darbuotojai ir kt. Šventinį koncertą dovanojo Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos studentai.

Vasario 16-osios šventės akimirkos

Vasario 16 d. Ši vasario 16-osios šventė ypatinga tuo, kad į savo istorinę vietą, Vytauto Didžiojo karo muziejaus kariliono bokštą, daugiau nei po 60 metų pertraukos grįžo Kario skulptūra. Atidengtą Kario skulptūrą pašventino ir palaimino vyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius. Minėjimo metu prisiekė jauni kariai, aukštųjų mokyklų studentai, visus dalyvius sveikino Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, Krašto apsaugos viceministras Marijus Velička, Lietuvos Respublikos Seimo narė Rasa Juknevičienė. Seimo narė Orianta Leiputė perskaitė Ministro Pirmininko Algirdo Butkevičiaus sveikinimą kauniečiams. Tylos minute pagerbtas žuvusiųjų atminimas, padėta gėlių prie Žuvusiems už Lietuvos laisvę ir Laisvės paminklų. Koncertavo grupė *Thundertale*. Pasibaigus minėjimui, muziejų užplūdo daigiatūkstantinė minia. Muziejaus ekspozicijas ir parodas susidomėjusios apžiūrinėjo jaunos šeimos su vaikais, senjorai, kariai, studentai, moksleiviai, kt.

I vietos laimėtojos Rugilės Daukšytės piešinys

Vytauto Didžiojo karo muziejus Lietuvos Valstybės atkūrimo dienos proga organizavo tarptautinį piešinių konkursą *Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse*. Viso pasaulio lietuviai muziejaus *Facebook* paskyroje galėjo pasveikinti Lietuvą su gimtadieniu. Atsiųsta daugiau kaip 650 piešinių ne tik

iš Lietuvos, bet ir iš Prancūzijos, Airijos, Didžiosios Britanijos, Rusijos federacijos (Kaliningrado srities), Islandijos, Belgijos ir net Australijos. Tris prizines vietas laimėjo palankiausiai muziejaus lankytojų bei Vytauto Didžiojo karo muziejaus *Facebook* draugų įvertinti piešiniai. I vieta atiteko Rugilei Daukšytei (5a klasės moksleivei iš Šilalės r. Pajūrio Stanislovo Biržiškio gimnazijos), II vieta – Rūtai Baležentytei (3a klasės moksleivei iš Alytaus Šaltinių pagrindinės mokyklos), III vieta – Monikai Jasnauskaitėi (22 metų gyventojai iš Panevėžio). Konkurso laimėtojai buvo apdovanoti muziejaus prizais, visų dalyvių darbai vasario 16 d. buvo eksponuojami muziejuje.

II vietos laimėtojos Rūtos Baležentytės piešinys

III vietos laimėtojos Monikos Jasnauskaitės piešinys

LDK senojoje kartografijoje

Vasario 20 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė Kauno r. Neveronių gimnazijos moksleiviams pristatė pažintinio-mokomojo pobūdžio kilnojamažią kartografinių žemėlapių parodą *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė senojoje kartografijoje*.

Vasario 21 d. Lietuvos parodų ir kongresų centre *Litexpo* vykusioje tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyta Vytauto Didžiojo karo muziejaus karo istoriko Vidmanto Airini, Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiojo muziejininko, knyga *Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus karo istorikas Vidmantas Airinis Vilniaus knygų mugėje pristatė savo knygą.

Paminklas plk. K. Škirpai Petrašiūnų kapinėse (Kaunas)

Vasario 27 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko minėjimas, skirtas Lietuvos Laikinosios vyriausybės vadovo Kazio Škirpos (1895–1979) 120-osioms gimimo metinėms paminėti. Pranešimą apie plk. K. Škirpą skaitė Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorikas Algirdas Markūnas, prisiminimais dalijosi Vyčio kryžiaus kavalierius Algirdas Petrusevičius, plk. K. Škirpos giminės.

Vasario 30 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininko dr. Andriejaus Stolarovo parengta kilnojamoji paroda *Lietuvos kariuomenės šarvuotieji traukiniai 1920–1935 m.* Paroda skirta atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-mečiui ir šarvuotųjų traukinių 95-mečiui paminėti. Paroda iliustruota itin retų šarvuotųjų traukinių nuotraukų kopijomis. Nuotraukų originalai saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Lietuvos centriniam valstybės archyve, Latvijos karo, Lietuvos geležinkelių, Lietuvos aviacijos muziejų rinkiniuose, privačiose Ruslano Kirijevo ir Tavio Veilerio (Taavi Veiler) kolekcijose. Pažintinio-mokomojo pobūdžio paroda yra skirta eksponuoti Lietuvos krašto apsaugos sistemos kariniuose daliniuose, mokslo ir švietimo įstaigose.

KOVAS

Kovo 10 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Kauno miesto švietimo įstaigų pradinių klasių Lietuvos istorijos žinių konkurso-viktorinos *Mes – Lietuvos ateitis*, skirtos Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 25-osioms metinėms paminėti, finalinis turas. Konkurso organizavo Kauno miesto savivaldybės administracijos Kultūros ir švietimo departamento Švietimo ir ugdymo skyrius, Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kauno miesto pradinių klasių Tautinių tradicijų puoselėjimo iniciatyvinė kūrybinė grupė, Kauno Stasio Lozoraičio vidurinė mokykla. Konkurse dalyvavo Kauno miesto pradinių klasių Tautinių tradicijų puo-

Brazdžioniukai

Kauno miesto švietimo įstaigų pradinių klasių Lietuvos istorijos žinių konkurso-viktorinos *Mes – Lietuvos ateitis* akimirkos

selėjimo iniciatyvinės kūrybinės grupės narių 3–4 klasių mokinių komandos. I vieta atiteko Kauno Dainavos pagrindinės mokyklos komandai *Dainava*, II – Kazio Griniaus progimnazijos komandai *Griniukai* ir III – Bernardo Brazdžionio mokyklos daugiafunkcio centro komandai *Brazdžioniukai*. Renginio organizatorius Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos skyrius.

Kovo 20 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai dalyvavo pažintinėje ekskursijoje į Kauno evangelikų liuteronų bažnyčią. Susitikimą su bažnyčios dvasininkais organizavo Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektorius karo kapelionas kpt. Tomas Karklys. Apie Liuteronų bažnyčią ir parapijos istoriją papasakojo ir mielai į susirinkusiųjų klausimus atsakė kunigas Saulius Juozaitis.

Kovo 26 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Kauno technologijos universiteto (toliau – KTU) surengtas finalinis konkursas *KTU talentai 2015*, kurio metu dešimt į finalinį turą patekusių šokėjų, muzikantų, dainininkų

Konkurso akimirka

galėjo įrodyti, jog yra patys geriausi ir talentingiausi. Atlikėjai džiugino gausiai į Vytauto Didžiojo karo muziejų susirinkusią publiką ir įrodė, kad šis antrus metus Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto studentų atstovybės SHM organizuojamas konkursas – puiki galimybė parodyti savo gebėjimus ir pomėgius.

Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė sveikina priesaiką priėmusius Generolo Povilo Plechavičiaus kadetų mokyklos kadetus

Kovo 27 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje pasveikino Generolo Povilo Plechavičiaus kadetų mokyklos kadetus ir priėmė jų priesaikas. Priesaikos priėmimo ceremonijoje dalyvavo Kauno meras Andrius Kupčinskas, vidaus reikalų ministras Saulius Skvernelis, Viešojo saugumo tarnybos vadovas pulkininkas Sergejus Madalovas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis ir kiti.

BALANDIS

Balandžio 9 d. Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykloje įvyko istorinis pokalbis *Aleksotas 1812-aisiais metais*. Pokalbį vedė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas, istorikas Arvydas Pociūnas.

Balandžio 10 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko 2015 m. I ketvirčio ataskaitinis darbuotojų susirinkimas. Ataskaitinius pranešimus ir 2015 m. II ketvirčio gaires pristatė direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, direktoriaus pavaduotoja-vyr. fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, Bendrųjų reikalų skyriaus vedėja Virginija Visockienė, Ūkio skyriaus vedėjas Romualdas Danielis ir Karo technikos Vilniaus skyriaus vedėjas Virgilijus Kudrauskas.

Balandžio 24 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro kartu su Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija organizuojamo nacionalinio mokinių konkurso *Lietuvos kovų už laisvę ir netekčių istorija* laureatų apdovanojimo renginys.

Renginio kvietimas

Balandžio 23 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko diskusija, skirta Nepriklausomybės atkūrimo ir Krašto apsaugos departamento 25-mečiui, tema *Kodėl Krašto apsaugos departamentas, o ne Krašto apsaugos ministerija?* Renginyje dalyvavo Kovo 11-osios akto signatarai, buvę Krašto apsaugos departamento darbuotojai. Renginio organizatorė – Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė dr. Aušra Jurevičiūtė.

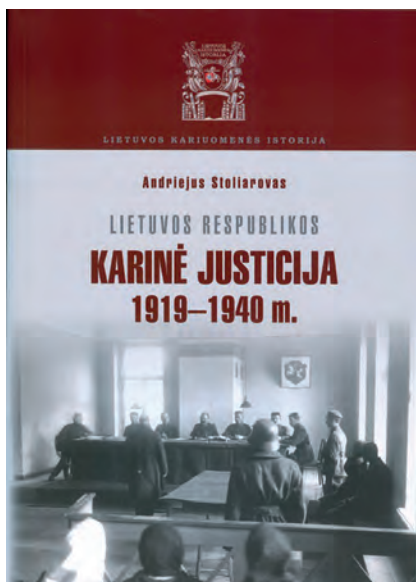
Nepriklausomybės atkūrimo ir Krašto apsaugos departamento 25-mečiui skirtos diskusijos dalyviai

Balandžio 26 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Lietuvos šaulių sąjungos minėjimas, skirtas žymaus tarpukario visuomenės veikėjo, Kauno šaulių būrio vado, ilgamečio Lietuvos šaulių sąjungos Garbės teismo pirmininko, Lietuvos šaulių sąjungos garbės šaulio gen. Jono Jurgio Bulotos 160-osioms gimimo metinėms, Nepriklausomybės kovų dalyvio, dukart Vyčio Kryžiaus

Lietuvos šaulių sąjungos minėjimo dalyviai

ordino kavaleriaus, paskutinio tarpukario Lietuvos Kauno miesto komendanto ir Šaulių rinktinės vado plk. Jurgio Bobelio 120-osioms gimimo metinėms ir paskutinio tarpukario Lietuvos šaulių sąjungos vado adjutanto kpt. Antano Gedmanto 115-osioms gimimo metinėms atminti.

Dr. A. Stolarovo parengta monografija *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.*

Balandžio 29 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Karybos istorijos skyriaus vedėjo dr. Andriejaus Stolarovo monografijos *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* pristatymo renginys. Renginyje dalyvavo knygos recenzantai Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas prof. dr. Jonas Vaičenonis ir Mykolo Romerio universiteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros doc. dr. Gintaras Šapoka. Knygą pristatė autorius dr. A. Stolarovas. Koncertavo Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos studentai.

Kalba knygos *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* recenzentas Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas prof. dr. Jonas Vaičėnionis

Knygą *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* pristato autorius Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus vedėjas dr. Andriejus Stoliarovas

Balandžio 30 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Oršos mūšio analizės pristatymas Lietuvos kariuomenės Mechanizuotosios pėstininkų brigados *Geležinis Vilkas* Generolo Romualdo Giedraičio artilerijos bataliono kariams.

GEGUŽĖ

Vienas iš Pogrindžio spaustuvės *ab* įkūrėjų Vytautas Andziulis ir vyresnioji muziejininkė Birutė Andziulienė

Gegužės 7 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Pogrindžio spaustuvėje *ab* (Salių k., Domeikavos sen., Kauno r.) Kauno technologijos universiteto geriausiai besimokantiems studentams buvo įteiktos įmonių skiriamos stipendijos. Vėliau renginio dalyviams pristatyta Pogrindžio spaustuvės *ab* ekspozicija.

Gegužės 8 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta

paroda *Šventasis karys. Šv. Jurgis dailės kūrinuose Lietuvoje*. Renginyje dalyvavo parodos globėjas Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas, Kauno Šv. Jurgio konvento gvardijonas brolis kunigas Saulius Paulius Bytautas, Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčios rektorius karo kapelionas kunigas kpt. Tomas Karklys. Parodos organizatoriai – Muziejaus Rinkinių apskaitos ir

Parodos atidarymo akimirka

saugojimo skyriaus darbuotojai. Idėja surengti parodą kilo skyriaus vyriausiajam muziejininkui Vidmantui Airini, kuris renginio dalyviams ją ir pristatė. Susirinkusius į parodą dalyvius pasveikino Vilniaus arkivyskupas metropolitas G. Grušas. Parodoje eksponuoti vaizduojantys Šv. Jurgį profesionaliosios dailės ir liaudies meno darbai (paveikslai, graviūros, skulptūros, ikonos) ne tik iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus, bet ir iš Lietuvos nacionalinio, Lietuvos dailės, Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės, Šiaulių *Aušros*, Trakų istorijos ir Ukmergės kraštotyros muziejų bei Kauno Šv. Jurgio bažnyčios. Renginio metu grojo smuikininkė Lijana Žiedelytė.

Gegužės 12 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko direktoriaus pavaduotojo Arvydo Pociūno ir Karybos istorijos skyriaus vedėjo dr. Andriejaus Stolarovo albumo *Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924-1940 m.* pristatymas. Leidinį, skirtą atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-osioms ir tankų dalinio suformavimo 90-osioms metinėms, 500 egzempliorių tiražu išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija.

Karybos istorijos skyriaus vedėjas dr. A. Stolarovas pristato albumą *Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924-1940 m.* klausytojams

Gegužės 16 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atgijo nakties magija. Akcijos *Muziejų naktis* renginyje apsilankė beveik šeši tūkstančiai lankytojų. Muziejaus sodelyje šventės pradžia paskelbė senovinio pabūklo šūvis ir Lietuvos karinių oro pajėgų orkestro maršas (dirigentas kpt. Remigijus Terminas). Renginio dalyviai klausėsi varpų koncerto *Muziejų Fantomas kariliono bokšte*, kurį dovanojo prof. Giedrius Kuprevičius, aplankė paslaptinę kariliono bokštą. Muziejaus ekspozicijoje besidomintys karo istorija galėjo susipažinti su Lietuvos tarpukario ginkluote, apžiūrėti Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono karių ginkluotę, ekipuotę, klausytis jų pasakojimų, nusilipdyti keraminius medalius, dalyvauti Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto studentų organizuojamame protmūšyje ir viktorinose. Šventės dalyviai už nuostabų koncertą dėkojo smuikininkei Lijanai Žiedelytei ir akordeonistui Vyteniui Danieliui, solistams Gyčiui Murauskui,

Muziejų naktis

Sandrai Šarikovaitei, Deimantei Rūtėnaitei, Kauno choreografijos mokyklos moksleiviams, Kauno Maironio gimnazijos moksleivių gatvės šokio grupei KMUG 88. Šventę tradiciškai vainikavo Kauno šokio teatras *Aura* (vad. Birutė Letukaitė) šiuolaikinio šokio spektakliu BALTA BALTO. Renginį kartu su Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus darbuotojais organizavo Regina Rajeckienė, šio skyriaus kultūrinių renginių organizatorė.

Gegužės 20 d. Grupė Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojų dalyvavo vienos dienos rekolekcijose Paštuvos Basųjų karmeličių vienuolyne. Rekolekcijų metu vyko trys konferencijos *Kūrėjas – visuose dalykuose*, *Kuo aš gyvenime pasitikiu* ir *Dėkingumas – vienas iš esminių tikėjimo teologinių elementų*. Rekolekcijas vedė kunigas tėvas Aldonas Gudaitis SJ (*Societas Jesu*), organizavo Kauno įgulos bažnyčios rektorius karo kapelionas kun. kpt. Tomas Karklys.

BIRŽELIS

Birželio 8 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai tobulinti kvalifikacijos buvo išvykę į Žemaitiją. Aplankytas Šilalės rajone, Bijotuose esantis lietuvių kultūros paminklas ir pirmasis muziejus Lietuvoje – Dionizo Poškos Baubliai, Plungėje įsikūręs Žemaičių dailės muziejus – restauruotas buvęs kunigaikščio Mykolo Mikalojaus Severino Marko Oginskio (1849–1902) dvaro ansamblis. Muziejininkai susipažino su istorijos ir meno kolekcijomis, žemaičių daile ir tautodaile, Plungės dvaro ir Oginskių istorija. Apsilankę Platelių lankytojų centre, susipažino su ekspozicija ir eksponavimo būdais.

Žemaitijoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai apsilankė Žemaičių dailės muziejuje

Birželio 11 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko kilnojamosios Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido aukų muziejaus parengtos parodos *12-asis kilometras: 1942–1943 m. Sverdlovske sušaudyti Lietuvos piliečiai* atidarymas. Parodos atidarymo metu kalbėjo Genocido aukų muziejaus direktorius Eugenijus Peikštenis, parodos autorė Istorijos skyriaus vedėja

Kilnojamosios parodos *12-asis kilometras: 1942–1943 m. Sverdlovske sušaudyti Lietuvos piliečiai* atidarymo akimirkos

Ramunė Driaučiūnaitė. Skaudžiais prisiminimais dalijosi 1942-aisiais metais Sverdlovske sušaudytų buvusio Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro plk. ltn. Juozo Papeckio ir Lietuvos kariuomenės kapitono Antano Petruškevičiaus anūkė, ats. kpt. Daina Kemeraitienė ir Nepriklausomos Lietuvos vidaus reikalų ministro Zigmo Prano Starkaus duktė Birutė Starkutė-Pratašienė.

Birželio 30 d. Minėdamas antrojo lietuvių transatlantinio skrydžio, skirto tragiškai žuvusiems lakūnams Steponui Dariui ir Stasiui Girėnui pagerbti, 80-ties metų sukaktį, Vytauto Didžiojo karo muziejus pristatė kilnojamąją parodą *Solo su „Lituanica II“ per Atlantą*. Parodos rengėjos Karybos istorijos skyriaus vyriausiosios muziejininkės dr. Aušra Jurevičiūtė ir Lina Kasparaitė-Balaišė.

Kilnojamoji paroda *Solo su „Lituanica II“ per Atlantą*

Pažintinio-mokomojo pobūdžio parodoje atskleidžiamas lietuvių, JAV piliečio Felikso Vaitkaus transatlantinis skrydis lėktuvu *Lituanica II* ir lietuvių vaidmuo pasaulio pirmųjų transatlantinių skrydžių raidoje.

Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Jonas Vytautas Žukas ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis pristato muziejų Portugalijos kariuomenės vadui

Birželio 30 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi Portugalijos kariuomenės vadas gen. Arturas Nevesas Pina Monteiras (Artur Neves Pina Monteiro) ir jį lydinti delegacija. Garbus svečias muziejaus sodelyje padėjo gėlių prie Žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklo, vėliau apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas ir pasirašė muziejaus Svečių knygoje.

Birželio 30 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje pasirašyta Muziejaus ir Tautinės Lietuvių studentų korporacijos Neo-Lithuania bendradarbiavimo sutartis.

LIEPA

Liepos 22 d. Muziejuje lankėsi JAV kariuomenės specialiųjų operacijų pajėgų ats. viršila Herbertas Šiugžda. Jis pasakojo apie savo išgyvenimus JAV kariuomenėje, tarnybą Vietname, savo gyvenimą Lietuvoje ir išėvijoje.

Liepos 23 d. Muziejaus erdvėse įvestas bevielės internetas, prieinamas be kodo visiems lankytojams.

Liepos 28 d. Muziejuje pastatyta kinetinio smėlio dėžė, kad patys mažiausi galėtų statyti piliis. Vaikams tai buvo puiki pramoga, nes kinetinis smėlis nelimpa prie rankų ir neišsibarsto. Jis lankytojus džiugino iki vėlyvo rudens.

Liepą įvairiuose muziejaus skyriuose pradėjo dirbti daug naujų darbuotojų. Lankytojų aptarnavimo skyriuje – 5, muziejaus Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus saugyklose, Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo Edukacijos poskyryje ir Karybos istorijos skyriuje – po 2 naujus darbuotojus.

RUGPJŪTIS

Prieš pat rugsėjo pirmąją į muziejų buvo kviečiami naujieji Kauno studentai ne tik iš Lietuvos, bet ir iš užsienio

JAV specialiųjų pajėgų ats. viršilą Herbertą Šiugždą kalbino vyr. muziejininkas Mindaugas Tamošiūnas

Jaunasis lankytojas išbando kinetinio smėlio dėžę

Naujasis vyr. muziejininkas Mindaugas Tamošiūnas ruošiasi edukacinei programai

Rugpjūčio 15 d. JAV išėivis Kęstutis Alfredas Girdvainis padovanojo muziejui savo knygų kolekciją. Daugumą jų yra apie Antrąją pasaulinį karą.

Rugpjūčio 28 d. Prieš pat prasidedant naujiems mokslo metams muziejaus savanoriai Kauno gatvėse dalijo muziejaus lankstinukus.

RUGSĖJIS

Rugsėjo 9 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Lietuvos istorijos instituto direktoriumi dr. Rimantu Mikniu. Tikimasi, kad sutartis padės užmegzti glaudesnius ryšius su ilgametę istorijos tyrimų patirtį turinčiu institutu.

Rugsėjo 10 d. uždaryta tris mėnesius veikusi paroda *Šventasis karys. Šv. Jurgis dailės kūrinuose Lietuvoje*. Paroda buvo skirta projektui *Muziejų kelias 2015*. Renginio metu kanklėmis ir birbynėmis grojo Kauno Juozo Gruodžio konservatorijos moksleiviai, baigiamąją paskaitą apie šv. Jurgio istorinę asmenybę ir jos reikšmę liaudies menui skaitė Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Asta Venskienė, kalbėjo kolekcijų saugotojas Vidmantas Airini.

Lietuvos istorijos instituto atstovai ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis po sutarties pasirašymo

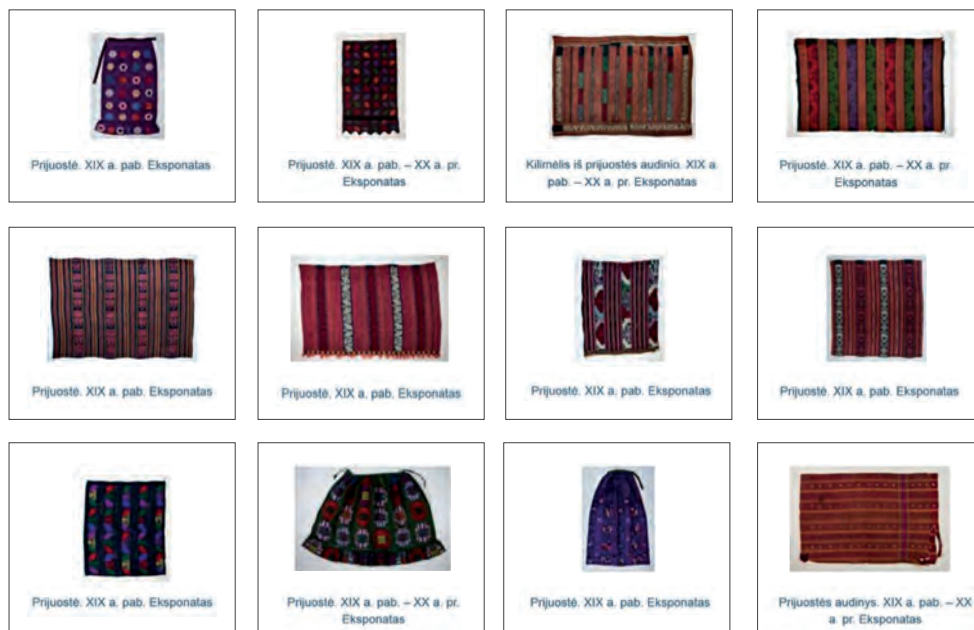
Šventasis karys paliko muziejų (centre – VDU dėstytoja dr. A. Venskienė ir vienas iš parodos rengėjų V. Airini)

Parodos *Abiejų Tautų Respublikos karai su Švedija XVII a.* atidarymo akimirka

Rugsėjo 25 d. buvo atidaryta nauja paroda *Abiejų Tautų Respublikos karai su Švedija XVII a.* Atidarymo iškilmėse dalyvavo būrys svečių, jiems šoko Kauno choreografijos mokyklos auklėtinės, grojo styginių kvartetas *In Four*, renginį pažvairino senoji husara, kuri įkūnijo pavaduotojas Arvydas Pociūnas, pasakojimas. Parodą parengė Karybos istorijos skyriaus darbuotojai.

Rugsėjo 12 d. LIMIS sistemoje pristatytos trys virtualios parodos: *Liaudies meno lobiai – Vincės Jonuškaitės-Zaunienės kolekcija, Lietuvos kariuomenė Tautos šventės iškilmėse, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų portretai.*

Virtuali paroda *Liaudies meno lobiai – Vincės Jonuškaitės-Zaunienės kolekcija* internete

Konkurso *Liūtai ir aš* nugalėtojos.
Vitos Andrulienės nuotrauka

KAUNAS
1981 m. SPALIS

Rugsėjo 15 d. Paskelbti konkurso *Liūtai ir aš* nugalėtojai. Keturis mėnesius muziejaus lankytojai buvo kviečiami siųsti savo nuotraukas, kuriose jie išsamžinę prie muziejaus simbolio – liūtų. Atitinkamose kategorijose nugalėjo Rusnė Petkūnaitė, Vita Andrulienė ir Alanas Birmantas. Jiems įteikti firminiai muziejaus prizai. Tą pačią dieną vyko ciklo *Istoriniai pokalbiai* diskusija, skirta Felikso Vaitkaus asmenybei. Dalyviai galėjo dar kartą pamatyti šiam lakūnui skirtą kilnojamąją parodą.

Istoriniai pokalbiai apie Felikso Vaitkaus skydį

Husarai muziejuje

Rugsėjo 26 d. Muziejuje lankėsi ir naują parodą apžiūrėjo spalvinga husarų delegacija iš Lenkijos. Delegaciją sudarė įvairių Lenkijos vaivadijų husarais persirengę istorijos rekonstruktoriai. Jie atvyko iš Gdansko, Balstogės, Liublino, Olštyno ir Varšuvos. Dalyviai buvo pasipuošę to meto karių – husarų – aprangomis, kurias patys atkūrė pagal išgales atsižvelgdami į protėvių atvaizdus bei herbines spalvas.

Gidas Mindaugas Tamošiūnas pristato muziejaus ginklų kolekciją renginyje *Tyrėjų naktis*

Rugsėjo 28 d. muziejus pristatė savo veiklą Kauno Technologijos universiteto renginyje *Tyrėjų Naktis*. Tai iki vėlyvo vakaro trunkantis, daugybę dalyvių sutraukiantis renginys, kurio metu moksleiviai, studentai (ir ne tik jie) gali susipažinti su naujausiomis mokslo, technologijų ir edukacijų naujienomis iš Kauno ir visos Lietuvos.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai prie Vengrijos karinių oro pajėgų naikintuvo

Rugsėjo 30 d. Muziejaus darbuotojai dalyvavo kvalifikacijos kėlimo išvykoje į Šiaulius. Buvo aplankyta Šiaulių karinės aviacijos bazė Zokniuose, Šiaulių *Aušros* muziejui priklausantys padaliniai, Fotografijos muziejus ir Ch. Frenkelio vila. Darbuotojai dalyvavo smagioje ir informatyvioje edukacinėje programoje, kurios metu susipažino su žydų virtuve ir valgymo kultūra. Zokniuose tuo metu NATO karines oro pratybas vykdė vengrų kariai.

Restauratorė Vilija Pagonienė supažindina lankytojus su atnaujintais eksponatais

Atsargiai! Durys atsidar! restauratoriai supažindina su savo darbo specifika

Rugsėjo 30 d. Restauravimo skyrius rengė atvirų durų dieną, į kurią pakvietė restauracijos niuansais besidominčią visuomenę. Susirinkęs didelis būrys lankytojų ir visuomenės dėmesys parodė, kad visuomenei įdomi ir šio skyriaus veikla.

SPALIS

Prasidėjo Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus organizuojamas muzikinių popiečių ciklas *Rudens akordai*. Jų metu Didžiojoje salėje ketvirtadieniais muzikinius numerius atliko įvairių Kauno muzikos mokyklų moksleiviai. Spalį pasirodė Kauno Juozo Gruodžio muzikinės konservatorijos mokiniai, lapkritį – Kauno Juozo Naujalis muzikos gimnazijos mokiniai. Popietės vyko rugsėjo 26 d., spalio 15 ir spalio 22 dienomis.

Juozo Naujalis muzikos gimnazijos auklėtinė *Muzikinės popietės* metu

Juozo Gruodžio muzikinės konservatorijos mokiniai *Muzikinės popietės* metu

Spalį ir lapkritį muziejus prisidėjo prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos paskelbtos akcijos *Įmonės vaikams ir su vaikais 2015*. Akcijos metu vaikų globos namų auklėtiniai buvo kviečiami į nemokamas ekskursijas ir edukacijas.

Spalio 6 d. vyko popietė *Istoriniai pokalbiai: Salaspilis*. Renginio dalyviai dar kartą apžiūrėjo naująją parodą, taip pat prie kavos puodelio diskutavo apie Salaspilio mūšio istorines aplinkybes ir reikšmę.

Istoriniai pokalbiai apie Salaspilį – nuoširdi popietė su puodeliu kavos kiekvienam, besidominčiam istorija

Spalis 7 d. Muziejuje paminėta Krašto apsaugos diena. Lankytojams, tą dieną užsukusiems į muziejų, įteiktos atminimo dovanėlės, jie supažindinti su Krašto apsaugos dienos veikla.

Spalis 8 d. Minint Krašto apsaugos dieną, Muziejaus darbuotojai dalyvavo Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos atvirų durų dienoje. Renginio metu susipažinta su kariuomenės veikla, institucijos struktūra, funkcijomis, teritorija.

Spalis 14 d. Muziejus dalyvavo Kauno Technikos universiteto savanorystės mugėje *Volunt-Year 2015*, kur pristatė muziejaus veiklas ir kvietė savanoriauti.

Spalis 24 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiojoje salėje vyko dizainerės Olesios Les naujos drabužių kolekcijos pristatymas. Tai trejus metus kurtas dizainerės projektas, kuriam pristatyti ji ieškojo ypatingos vietos.

LAPKRITIS

Lapkričio 4 d. Muziejus kartu su Jono Pauliaus II gimnazija pradėjo bendrą projektą, kurio metu mokiniai siekė geriau pažinti muziejaus struktūrą, veiklą ir darbo galimybes jame. Mokiniai susipažins su visų skyrių veikla ir galiausiai viską sudės į vaizdo projektą, kurį rodys savo mokyklos 2016 m. karjeros dieną.

Lapkričio 5 d. Vyko mokinių susitikimas su Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono kariais. Susitikime dalyvavo apie 40 pirmų klasių mokinių iš Vytauto Didžiojo universiteto *Atžalyno* progimnazijos. Mokiniais trumpą pamoką pravedė keturi kariai, du lietuviai ir du amerikiečiai, kartu tarnaujantys specialiose misijose Afganistane.

Kultūrinės veiklos vadybininkė Indrė Brasevičiūtė matuojasi ginklą atvirų durų dienos renginyje Divizijos generolo Stasio Raštikio kariuomenės mokykloje

Kolekcijų saugotojas Laurynas Tamulynas ruošiasi pristatyti ginklų rinkinį

Mokinių ir karių popietėje kiekvienas galėjo užsidėti šalną

Lapkričio 6 d. Muziejaus edukatoriai lankėsi Vilniuje *Litexpo* parodų rūmuose vykusioje mugėje *Mokykla 2015*, kur pristatė muziejaus veiklą.

Edukatoriai mugėje *Mokykla 2015*

Lapkričio 17 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje vyko muziejaus tarbos susirinkimas.

Lapkričio 20 d. Prasidėjo Lietuvos kariuomenės dienos minėjimo renginiai. Vyko karinės-patriotinės dainos konkursas, kuriame varžėsi septyniolika Kauno miesto ir rajono mokyklų, o garbingą pirmąją vietą užėmė Kauno Jono Basanavičiaus (III – IV kl.) gimnazijos mišrus vokalinis ansamblis su lietuvių liaudies daina *Tėka tėka* (mokytoja Diana Burkauskienė).

Karinės-patriotinės dainos konkurso dalyvės

Lapkričio 21 d. Karo technikos Vilniaus skyriuje Kariuomenės dienos proga lankėsi Lietuvos atsargos karininkų sąjungos Jonavos skyriaus pirmininkas mjr. Darius Antanaitis. Jam buvo surengta ekskursija.

Lapkričio 22 d., sekmadienį, muziejus buvo atviras visiems lankytojams. Muziejaus kiemelyje vyko Laisvės ir Žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklų pagerbimo ceremonijos, muziejaus lankymas buvo nemokamas.

Kariuomenės diena Karo technikos Vilniaus skyriuje

Lapkričio 24 d. vyko protmūšis *Tau, Tėvyne, mūsų žinios ir gyvybė*, kuriame triumfavo Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykla.

Protų kovos dalyviai krimto sudėtingus klausimus

Lapkričio 16 d. Prasidėjo muziejaus administracinio korpuso rekonstrukcija. Gavus Krašto apsaugos ministerijos finansavimą buvo pradėti atnaujinimo darbai, kuriuos ketinama užbaigti iki 2016 m. balandžio mėnesio.

Rekonstrukcija

Lapkričio 27 d. Bendrojo skyriaus kultūrinių renginių koordinatore Gintarė Genytė vyko į praktinius skaitmeninės komunikacijos strategijos kūrimo mokymus Rygoje, kur praleido dieną su kolegomis iš Latvijos, Graikijos, Portugalijos, Estijos ir kitų šalių. Mokymus vedė *We are Museums* specialistė Tijana Tasič (*Tijana Tasich*). Kūrybinėse dirbtuvėse įgyti įgūdžiai ir žinios yra reikalingos muziejaus komunikacijai skaitmeniniais kanalais vykdyti ir muziejaus komunikacijos strategijai kurti.

GRUODIS

Gruodžio mėnesį koncertų ciklą *Muzikinės popietės* užbaigė Kauno Aleksandro Kačanausko muzikos mokyklos mokiniai.

Gruodžio pradžioje žiniasklaidai pristatytas muziejuje saugomas Lietuvos tarpukario kariuomenės brigados generolo Jono Juodišiaus švarkas. Muziejuje dar lapkričio mėnesį lankėsi dizaineris Giedrius Paulauskas. Jis kartu su Vytauto Didžiojo karo muziejaus restauratoriais planuoja atkurti šį uniforminį švarką. Drabužis ilgą laiką buvo saugotas muziejaus rinkiniuose, tačiau dėl savo unikalaus dizaino bus atkurtas ir, tikimasi, eksponuojamas muziejuje.

Gruodžio 3 d. Apsilankyta archeologiniuose kasinėjimuose Kauno senamiestyje, iš kurių rasti eksponatais buvo perduoti muziejui. Archeologai Šv. Gertrūdės gatvėje rado XVI ir XVIII a. namų liekanas, nemažai keramikos, gerai išsilaikiusių medžio dirbinių. Tolesni tyrinėjimai atliekami muziejaus restauratorių.

Gruodžio 15 d. pradėtas švenčių maratonas – muziejaus darbuotojai susirinko tradicinei Advento popietei su Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto dekanu dr. Beniu Ulevičiumi. Šventinę nuotaiką padėjo sukurti ir vaikų pagaminti kalėdiniai eglutės žaisliukai. Visą gruodį Kauno ir visos Lietuvos vaikus muziejus kvietė gaminti kalėdinius žaisliukus. Buvo gauta beveik trys dešimtys unikalių žaisliukų, kurie papuošė muziejaus Didžiosios salės eglutę.

Aleksandro Kačanausko muzikos mokyklos jaunoji pianistė

Brigados generolo J. Juodišiaus uniforminis švarkas

Molinių dirbinių fragmentai, rasti kasinėjant

Unikalūs kalėdiniai žaisliukai, pagaminti vaikų

Advento popietė muziejuje

Gruodžio 17 d. Muziejaus darbuotojai Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčioje su karo kapelionu kpt. Tomu Karkliu laužė kalėdinį paplotėlį, aptarė praėjusių metų darbus ir planavo naujus. Susitikimo metu vyko dokumentinio filmo *Soborui – 120 metų* peržiūra.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2015 METAIS.

Almanachas.

2016 10 06. Tiražas 250 egz. Užsakymas GL-313.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,

Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius.

Spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

www.kam.lt

Tau, gerbiamas skaitytojau,

skiriamas šis jau dešimtas almanachas

Vytauto Didžiojo karo muziejus 2015 metais, kuris
dedikuojamas 1605 m. Salaspilio mūšio metinėms

paminėti ir įamžinti. Vieno seniausių muziejų
Lietuvoje, tarnaujančio visuomenei ir kariuomenei,
periodinis leidinys savo skaitytojui siūlo susipažinti
su mokslo ir mokslo populiarinimo straipsniais
dar niekur neskelbtomis temomis apie sukauptas,
išsaugotas, restauruotas, iširtas dvasinės kultūros ir
karinio paveldo materialines vertybes.

Šiame išskirtiniame leidinyje persipina muzie-
jininkystei ir karo istorijai skirti straipsniai, parengti
remiantis muziejinėmis relikvijomis. Parodų
aprašymai ir pasakojimai apie įdomiausius metų
ekspонатus neleidžia pamiršti muziejinių vertybių
svarbos, o ryškiausias kasdieninės veiklos akimirkos
atspindi patį muziejaus gyvenimą.